

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΘΕΜΑ

**Ο ρόλος της sharp power στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής.
Η περίπτωση της Κίνας και της Ρωσίας.**

Διπλωματική εργασία

*που υποβάλλεται προς ολοκλήρωση των προϋποθέσεων απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου
στις*

“Διεθνείς Σπουδές” – Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

του

Πανεπιστημίου Μακεδονίας

από την φοιτήτρια

ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ ΕΥΑ

(Α.Μ. mad18020)

Επιβλέπων καθηγητής: Αίτσα, Ν. Σπυρίδων

Συνεπιβλέπων καθηγητής: Σπυρόπουλος Γεώργιος

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες	σ. 4-5
Περίληψη	σ. 6
Πρόλογος	σ. 7 -13

Κεφάλαιο 1^ο: Ορισμός της sharp power ως νέας μορφής ισχύος (σ. 14 – 41)

1.1. Στοιχεία της οριστέας έννοιας.....	σ. 15 - 29
1.2. Ο ιδιαίτερος ρόλος των social media στην διαδικασία άσκησης της sharp power.....	σ. 29 - 35
1.3. Διαφοροποίηση της sharp power από τις άλλες μορφές ισχύος.....	σ. 35 - 38
1.4. Κριτική της νέας έννοιας.....	σ. 38 - 41

Κεφάλαιο 2ο: Η περίπτωση της Κίνας (σ. 42 – 75)

2.1 Η διαδικασία μετάβασης της Κίνας από τις παραδοσιακές δομές άσκησης εξωτερικής πολιτικής στην σύγχρονη εποχή.....	σ. 43 - 59
2.2 Οι δομές της εξωτερικής πολιτικής της σύγχρονης Κίνας υπό το πρίσμα της sharp power.....	σ. 59 - 75

Κεφάλαιο 3ο: Η περίπτωση της Ρωσίας (ΕΣΣΔ) (σ. 76 – 110)

3.1 Η διαδικασία μετάβασης της Ρωσίας - ΕΣΣΔ από τις παραδοσιακές δομές άσκησης εξωτερικής πολιτικής στην σύγχρονη εποχή.....	σ. 77 - 89
3.2 Οι δομές της εξωτερικής πολιτικής της σύγχρονης Ρωσίας υπό το πρίσμα της sharp power.....	σ. 89 - 110

Κεφάλαιο 4ο: Υπάρχει λύση; (σ. 111 – 128)

4.1 Συγκριτική αποτύπωση της Κίνας και της Ρωσίας ως προς την άσκηση της sharp power.....σ. 112 - 117

4.2 Οι τρόποι ανάσχεσης του φαινομένου στο εσωτερικό των Δυτικών δημοκρατιών.....σ. 117 - 128

Επίλογος σ. 129 - 133

Βιβλιογραφία σ. 134 - 143

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
BRI	Belt and Road Initiative
CPTPP	Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership
CRI	China Radio International
DPP	Democratic Progressive Party
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
FEMA	Foreign Exchange Management Act
GFW	Great Firewall of China
HE	Ηνωμένα Έθνη
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
MME	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
NED	National Endowment for Democracy
NSP	New Southbound Policy
RCSC	Russian Center of Science and Culture
RRM	Rapid Response Mechanism
RT	Russia Today
UFWD	United Front Work Department
USCC	U.S. – China Security and Economic Review Commission
USIDFC	United States International Development Finance Corporation

USIP

United States Institute of Peace

Περίληψη

Το σύγχρονο φαινόμενο κάμψης της δημοκρατικής συναίνεσης στα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη, εξαιτίας των ποικιλόμορφων παθογενειών που αυτά αντιμετωπίζουν από τους πολλαπλούς κραδασμούς του διεθνούς συστήματος, δείχνει να ενισχύεται από την υπονομευτική δράση των αυταρχικών κρατών, πρωτίστως της Κίνας και της Ρωσίας, και να διευκολύνεται από την ευρεία διάδοση τεχνολογικών μέσων, όπως τα social media. Η στάση αυτή χαρακτηρίστηκε το 2017 με τον όρο sharp power. Πάγια θέση του παρόντος ερευνητικού πονήματος είναι πως δεν είναι ανεδαφική η θεμελίωση ενός νέου όρου στο επιστημονικό πεδίο των Διεθνών Σχέσεων, ο οποίος, ανεξαρτήτως, όμως, του πολιτειακού προσανατολισμού ενός κράτους, θα εμπερικλείει το σύνολο των υπονομευτικών πρακτικών και επιδιώξεων αυτού. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα συνάγεται έπειτα από διεξοδική ανάλυση των χαρακτηριστικών του νεολογισμού, όπως αυτά παρουσιάζονται με πολλαπλές πτυχές και ενστάσεις στη διεθνή βιβλιογραφία, της εξατομικευμένης μελέτης της εξωτερικής πολιτικής των δύο υπό ανάλυση κρατικών δρώντων από την ημερομηνία ίδρυσής τους μέχρι το σύγχρονο παρόν και τη συγκριτική αποτύπωση των διαφοροποιήσεων και των ομοιοτήτων που ο τρόπος άσκησης της sharp power εμφανίζει ανάμεσά τους. Τέλος, η ερευνητική διαδικασία ολοκληρώθηκε με τη διερεύνηση λύσεων, που έχουν ήδη ληφθεί και θα μπορούσαν να ληφθούν στο μέλλον, προς ανάσχεση του φαινομένου.

Λέξεις Κλειδιά: sharp power, Κίνα, Ρωσία, ΕΣΣΔ, social media, εξωτερική πολιτική, φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη, δημοκρατική ύφεση

Πρόλογος

Στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων η θεωρία του κύκλου της ισχύος υποστηρίζει ότι τη στιγμή κατά την οποία η σχετική ισχύς αρχίζει να αλλάζει μεταξύ των ισχυρότερων κρατών του διεθνούς συστήματος είναι εκείνη της αβεβαιότητας, αν όχι του κινδύνου.¹ Αυτό συμβαίνει διότι η ισχύς, συνδυάζοντας σε μία ενότητα όλους τους παράγοντες εθνικών συντελεστών, απτών ή μη, αποτελεί το βασικό συστατικό αποτελεσματικής δράσης στη διεθνή πολιτική² και μία κυρίαρχη πτυχή απόκτησης κύρους σε διεθνές επίπεδο για έναν κρατικό δρώντα. Στη σύγχρονη βιβλιογραφία, λοιπόν, διατυπώνεται πως το διεθνές σύστημα βρίσκεται σε ένα αντίστοιχο σημείο καμπής τον 21^ο αιώνα, καθώς σε μια περίοδο ύφεσης του δημοκρατικού αξιακού πλέγματος παρατηρείται η σταδιακή ενίσχυση του κύρους των κρατών με αυταρχικό προσανατολισμό, ιδίως της Κίνας και της Ρωσίας, τα οποία έχουν υιοθετήσει μια στάση πρωτόγνωρης εξωστρέφειας, συγκριτικά, ιδίως, με την εσωστρεφή ιδιοσυγκρασία τους τον 20^ο αιώνα.

Το παρόν ερευνητικό πόνημα, λοιπόν, στρέφει την προσοχή του στην ερμηνεία αυτού του φαινομένου, έχοντας ως γνώμονα την ποιότητα της σύγχρονης εξωτερικής πολιτικής, όπως αυτή ασκείται από τους δύο προαναφερθέντες κρατικούς δρώντες. Ασφαλώς, η επιλογή τους δεν συνιστά αποτέλεσμα τυχαίας διαλογής, καθώς ανάλογες συμπεριφορές εκδηλώνονται και από άλλα κράτη αντίστοιχου προσανατολισμού, όπως το Ιράν και η Σαουδική Αραβία. Παρ' όλα αυτά, τα δύο κράτη που επελέγησαν δείχνουν να εξυπηρετούν καλύτερα το σκοπό της ερευνητικής διαδικασίας, ο οποίος παρουσιάζεται διεξοδικά στο εύρος της υπόλοιπης ενότητας, δεδομένης της ισχυρής ιστορικής τους παρουσίας, που δύναται να ερμηνεύσει την ιστορική συνέχεια της συμπεριφοράς τους εντός του διεθνούς συστήματος, και του μεγαλύτερου αποτυπώματος πρακτικών διεκδίκησης μεριδίου από το σύνολο της παγκόσμιας ισχύος, συγκριτικά με τους άλλους δρώντες, οι οποίοι, αν και κινούνται σε ανάλογο πλαίσιο, παρουσιάζονται μέχρι στιγμής περισσότερο μετριοπαθείς. Η συγκεκριμένη εκλογή καθιστά ευκρινές πως η ερμηνευτική προσέγγιση του παρόντος πονήματος εδράζεται, πρωτίστως, στην δεύτερη εικόνα, κατά τη θεωρητική διάκριση του Kenneth Waltz, βάσει της οποίας ως θεμελιώδης αιτία του πολεμικού φαινομένου θεωρούνται οι κρατικοί δρώντες του διεθνούς συστήματος. Ωστόσο, δεν παραλείπεται και μία ταυτόχρονη ανάλυση πρώτης εικόνας, όπου αυτό θεωρήθηκε απαραίτητο, καθώς στα αυταρχικά κράτη επικρατεί συνήθως η τάση η πολιτική που εφαρμόζεται, τόσο σε εσωτερικό όσο και σε εξωτερικό επίπεδο, να ταυτίζεται και να χαράσσεται από την ίδια την προσωπικότητα του εκάστοτε ηγέτη.

¹ David M. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Minds* (California: University of California Press, 2008), σ. 36.

² Michael Sheehan, *The International Politics of Space*(London:Routledge, 2007), σ. 20.

Αναλυτικότερα, η μετατόπιση του κέντρου βάρους του εμπορίου, της τεχνολογικής καινοτομίας, των επενδύσεων και γενικά της οικονομίας στην περιφέρεια της Άπω Ανατολής, έχοντας ως επίκεντρο την Κίνα, δείχνει να αποτελεί ένα ισχυρό αντίβαρο στην οικονομική ισχύ των κρατών, τα οποία στηρίζουν την ανάπτυξή τους αμιγώς στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς, και επομένως, να επιτρέπει στο κινεζικό κράτος να εφαρμόζει πιο αποφασιστικές πρακτικές στην εξωτερική του πολιτική. Από τη άλλη πλευρά, η κομβικής ιστορικής σημασίας για το σύνολο του παγκόσμιου γίνεσθαι πολιτισμική συνεισφορά της Κίνας, πρωτίστως σε επίπεδο φιλοσοφίας (π.χ. Κομφούκιος) και στρατηγικής (π.χ. Sun Tzu), αλλά και διατροφής, ενδυμασίας ή τέχνης, παρέμενε πάντοτε αδιαμφισβήτητη, πλην, όμως, εξόχως ανεξερεύνητη, εξαιτίας αφενός του μυστικιστικού χαρακτήρα του κινεζικού κράτους και αφετέρου της προϊούσας έλλειψης προσοχής των ισχυρότερων, μάλιστα πολιτειακά και πολιτισμικά διαφορετικών, κρατών του πλανήτη για αυτό. Ωστόσο, οι νέες συνθήκες αυξανόμενης αλληλεξάρτησης με τον κινεζικό παράγοντα, σε συνδυασμό με την παράδοξη τήρηση από τον τελευταίο των εσωτερικών παραδοσιακών δομών άκρατου συντηρητισμού του, έλκουν το ενδιαφέρον των ερευνητών της Δύσης ολοένα και περισσότερο, οι οποίοι αποσκοπούν στην κατανόηση του φαινομένου.

Ανάλογο μαγνητισμό για την ακαδημαϊκή κοινότητα παρουσιάζει και η Ρωσία. Είναι γεγονός πως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης επικράτησε ένα αίσθημα μοναδικής υπεροχής της φιλελεύθερης δημοκρατίας έναντι των σοσιαλιστικών προτύπων διακυβέρνησης, το οποίο συνοδεύτηκε από την επιβεβαίωση της πρωτοκαθεδρίας των κρατών του λεγόμενου δυτικού μπλοκ, με προεξέχον εκείνο των Ηνωμένων Πολιτειών. Την ίδια περίοδο οι Ρώσοι, αντιμετωπίζοντας κρίση, τόσο θεσμική και οικονομική όσο και ιδεολογική, έδειχναν ιδιαίτερα αποπροσανατολισμένοι, έπειτα από σχεδόν 70 χρόνια ισχυρής παρουσίας στα τεκταινόμενα του διεθνούς συστήματος. Όμως, με το γύρισμα του αιώνα το ρωσικό κράτος άρχισε να παρουσιάζει μία νέα δυναμική, την οποία προφανώς αντλεί από την ισχυρή προσωπικότητα του ηγέτη του, Vladimir Putin, ο οποίος δε θα ήταν υπερβολή, κατά την γράφουσα, να θεωρηθεί ότι εφαρμόζει, με σχετικά πιο ήπια υπόσταση, σταλινικές μεθόδους ελέγχου και παρεμβατισμού, ενδύμενες ένα συντηρητικό πλέγμα αξιών. Η ενισχυμένη εξωστρέφεια της δεκαετίας του 1990 αντικαταστάθηκε από πολιτικές μεγαλύτερης ανάμειξης στα διεθνή τεκταινόμενα. Βέβαια, σε αντίθεση με την Κίνα, η εσωτερική κρίση της Ρωσίας παραμένει μέχρι σήμερα σε ένα μεγάλο βαθμό υπαρκτή, δίχως αυτή να παρουσιάζει κάποιο είδος καινοτομίας ή ανάπτυξης. Στο σημείο αυτό βρίσκεται το ενδιαφέρον συστατικό της συμπεριφοράς της, εγείροντας ποικιλία ερωτημάτων. Παρότι πρόκειται για έναν κρατικό

δρώντα, με αδιαμφισβήτητο ιστορικό μεγαλείο και όντας μία ισχυρή πυρηνική δύναμη, στη σύγχρονη εποχή εμφανίζει δείκτες ισχυρής εσωτερικής κάμψης και οπισθοδρομικού αυταρχισμού σε όλα τα επίπεδα. Επομένως, δεν είναι αντιφατικό να διεκδικεί μεγαλύτερο μέρος συμμετοχής στο διεθνές γίνεσθαι και αποδοχής του θαυμασμού των πολιτών των άλλων κρατικών δρώντων;

Ως λογικό απότοκο της επιθυμίας κατανόησης της συμπεριφοράς των αυταρχικών κρατών προκύπτει η αναγκαιότητα ερμηνείας των μεθόδων που αξιοποιούν ως όχημα επίτευξης των εθνικών στοχεύσεών τους, αλλά και των πεδίων που αυτές δύνανται να εφαρμοστούν. Μέχρι σήμερα το σύνολο των πρακτικών που ασκούσαν τα κράτη αποκρυσταλλωνόταν σε τρεις άξονες μορφών ισχύος. Αρχικά η σκληρή ισχύς (hard power) κινητοποιεί το σύνολο των υλικών συντελεστών ισχύος ενός κρατικού δρώντα προβαίνοντας στην απειλή ή χρήση ένοπλης βίας και την επιβολή μέτρων με την υφή οικονομικών κυρώσεων σε βάρος του εκάστοτε αντιπάλου με σκοπό την επίτευξη των εθνικών επιδιώξεων του πρώτου. Σε αντιπαραβολή, η ήπια ισχύς (soft power) αφορά στην αξιοποίηση των άυλων συντελεστών ισχύος ενός κράτους, όπως η χρήση εκ μέρους του διπλωματικών πρακτικών και η επίκληση στο ιστορικό και πολιτισμικό ιδεώδες του, όχι προς πειθαναγκασμό του αντίπαλου κράτους – στόχου, αλλά, αυτή τη φορά προς έλξη και τελικά, συμμόρφωσή του προς τις κατευθυντήριες γραμμές του πρώτου. Επιπλέον, η διεθνής βιβλιογραφία έχει χαρακτηρίσει τον συνδυασμό χρήσης από ένα κράτος των δύο συγκεκριμένων μορφών ισχύος ως έξυπνη ισχύ (smart power).

Ωστόσο, το 2017 οι ερευνητές Christopher Walker και Jessica Ludwig διατύπωσαν σ' ένα άρθρο τους στο Foreign Affairs με τίτλο "The Meaning of Sharp Power: How Authoritarian States Project Influence", την προβληματική ότι, παρόλο που ορισμένες πρακτικές, οι οποίες ασκούνται στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής της Κίνας και της Ρωσίας, καθώς και τα πεδία εφαρμογής που αυτές απευθύνονται, προσιδιάζουν στις παραδεδεγμένες μορφές ισχύος, εγκολπώνουν ως κεντρική τους συνιστώσα αθέμιτες μεθόδους ελέγχου και διαστρέβλωσης της πληροφορίας, που διαχέεται τόσο για τις ίδιες όσο και για την αξία της δημοκρατικής συγκρότησης και συναίνεσης σε διεθνές επίπεδο, αποσκοπώντας να υλοποιήσουν τις εθνικές τους βλέψεις, όχι δια της πειθούς ή της έλξης, αλλά της απόσπασης, της χειραγώγησης και της παραπληροφόρησης του κοινού, εκμεταλλευόμενες τον πολιτικό πλουραλισμό των φιλελεύθερων δημοκρατικών καθεστώτων, τη στιγμή που αυτές τον καταπνίγουν βίαια στο εσωτερικό τους. Ως αποτέλεσμα, προέκριναν την εργαλειακή υιοθέτηση του νέου όρου sharp power, εκτιμώντας ότι η υπονομευτική διάσταση των τεχνικών που εφαρμόζουν τα αυταρχικά

καθεστώτα συλλήβδην και η Κίνα και η Ρωσία εξατομικευμένα, προς αναβάθμιση του διεθνούς κύρους τους και επίτευξη των εθνικών σκοπών τους, λαμβάνει περισσότερο κεκαλυμμένη επιθετική χροιά, η οποία δεν εφάπτεται των πλαισίων των υπάρχουσών μορφών ισχύος. Ασφαλώς, ο βαθμός επιτυχίας των μέσων που αξιοποιούνται περιπτωσιολογικά κατά κράτος δεν είναι πάντοτε ο ίδιος, καθώς εξαρτάται από τον τρόπο αφομοίωσης και επεξεργασίας των ερεθισμάτων που εκπέμπει η sharp power, στοιχείο άρρηκτα συνυφασμένο με τον τρόπο οργάνωσης των κοινωνικών δομών ενός δρώντα και την κοινωνική αντίληψη περί της ισχύος και αποτελεσματικότητας του πολιτικού γίνεσθαι. Παρά τις κατά συνθήκη διαφοροποιήσεις, η προσέγγισή των Walker και Ludwig έχει επικεντρώσει τόσο το ενδιαφέρον, όσο και την επίκριση της ερευνητικής κοινότητας, καθιστώντας απαραίτητη τη ανάλυση του φαινομένου και κατ' επέκταση την αποδοχή ή απόρριψη του ισχυρισμού των δύο ερευνητών περί αναγκαιότητας αποδοχής μίας καινούργιας ορολογίας περιγραφής του, η οποία δεν έχει κατοχυρωθεί ακόμα επιστημονικά.

Μία απόπειρα διείσδυσης στις μεθόδους και τις επιδιώξεις της σύγχρονης εξωτερικής πολιτικής της Κίνας και της Ρωσίας και επομένως στην αποτίμηση του περιεχομένου του αναδυόμενου όρου της sharp power συνιστά ο σκοπός του παρόντος πονήματος. Στο πρώτο στάδιο, λοιπόν, κρίθηκε απαραίτητη η συλλογή και επεξεργασία πληροφοριακού υλικού πρωτογενών και δευτερογενών πηγών βασικής βιβλιογραφίας, αναφορικά με την κατανόηση των δύο αξόνων. Έπειτα η έρευνα επεκτάθηκε επιδιώκοντας να καλύψει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο εύρος πληροφοριών, αντιθέσεων, προβληματισμών και παραδειγμάτων, όπως αυτά αποτυπώνονται στην διεθνή βιβλιογραφία. Ασφαλώς, λόγω της καινοτόμου φύσης του όρου και του φαινομένου, παρουσιάστηκαν κωλύματα έλλειψης επιστημονικών συγγραμμάτων σχετικών με την υπό διερεύνηση θεματική, που, σε συνδυασμό με της διαρκή παροντική εξέλιξή της, κατέστησε αναγκαία την εκτενέστερη χρήση του διαδικτύου προς αέναη συγκομιδή νέων επιστημονικών πορισμάτων ή δράσεων των δύο υπό ανάλυση κρατών. Ωστόσο, η πολιτική πρακτική των δρώντων του σύγχρονου διεθνούς συστήματος δε συνιστά προϊόν παρθενογονίας, αλλά είναι αποτέλεσμα ενός κράματος της πρότερης οργανωμένης δράσης τους στο πλαίσιο αυτού, η οποία ανάγεται στην εποχή ίδρυσής τους, και των συνθηκών της υφιστάμενης πραγματικότητας του διεθνούς γίνεσθαι. Ως εκ τούτου, της μελέτης σύγχρονων πηγών ακολούθησε η αναζήτηση και ανάλυση των πολιτικών εφαρμογών της προϊούσας εξωτερικής πολιτικής των κρατών, που εξετάζει η θεματική, η οποία βρέθηκε σε ιστορικά αρχεία και βιβλιογραφικές πηγές. Ταυτόχρονα, δεδομένης της επίδρασης που ασκεί η εσωτερική δυναμική ενός κράτους στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής

θεωρήθηκε σκόπιμη η παράλληλη διερεύνηση και ακόμη, πληροφοριακή παράθεση, όπου ήταν αναγκαίο να παρουσιαστεί η ολόπλευρη εικόνα ενός ζητήματος, των ενδότερων οσμώσεων του κινεζικού και ρωσικού κράτους, όπως τις διαχειρίστηκαν σε διαφορετικές περιόδους οι ηγέτες τους, τόσο στο παρελθόν όσο και στη σύγχρονη εποχή.

Απόρροια των λογικών διεργασιών, οι οποίες συνέβαλαν στην προαναφερόμενη εξελικτική συλλογιστική διαδικασία της βιβλιογραφικής έρευνας, αποτέλεσε η σύνθεση της συγκεκριμένης εργασίας με σκοπό την απόδοση απαντήσεων στα εξής ερωτήματα:

- 1) Ποιο είναι το περιεχόμενο του νέου όρου της sharp power; Ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και γιατί οι θιασώτες διατείνονται πως ο ρόλος των social media είναι μείζονος σημασίας για την επιτυχή εφαρμογή του; Ποια είναι η διάσταση της sharp power από τις υπάρχουσες μορφές ισχύος; Ποια είναι η γνώμη της διεθνούς ακαδημαϊκής κοινότητας για την καθιέρωσή της ως διακριτή μορφή ισχύος;
- 2) Ποιες είναι οι εθνικές επιδιώξεις των αυταρχικών κρατών που ακολουθούν αθέμιτες πρακτικές; Σε ποιο βαθμό υπάρχουν ομοιότητες ή διαφορές μεταξύ τους, δεδομένης της ταυτόσημης πολιτειακής τους υπόστασης;
- 3) Τι είδους μεθόδους εφαρμόζουν τα κράτη της Κίνας και της Ρωσίας και ποια πεδία εφαρμογής αυτές αφορούν; Εφόσον πρόκειται για κράτη με διαφορετική δυναμική στο διεθνές σύστημα, οι πρακτικές τους διαφέρουν εξίσου ή ταυτίζονται;
- 4) Ποια είναι η ιστορική εξελικτική πορεία της εξωτερικής πολιτικής των δύο κρατών από την ίδρυσή τους; Κινούνταν πάντοτε στον ίδιο πυρήνα μέχρι σήμερα;
- 5) Ποιοι είναι οι κραδασμοί εντός του σύγχρονου διεθνούς συστήματος που επιτρέπουν στα αυταρχικά κράτη να διεκδικούν πιο ενεργό ρόλο στα διεθνή τεκταινόμενα, τηρώντας πολιτικές χειραγώγησης και παραπληροφόρησης;
- 6) Αφού ενυπάρχει διαρκής αλληλεπίδραση της ανεξάρτητης συστημικής δυναμικής με τη δράση των κρατικών δρώντων του διεθνούς συστήματος³, θέτουν τα κράτη της Κίνας και της Ρωσίας απειλή για τη δομή του μέσω της συμπεριφοράς τους;

Υπό το πρίσμα, λοιπόν αυτό το πρώτο κεφάλαιο συνιστά ένα εγχείρημα ορισμού του αναδυόμενου όρου της sharp power. Σ' αυτό εμφανίζεται η επιχειρηματολογία των

³ Kenneth I., Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μτφρ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), σ. 215.

γενεσιουργών αυτού, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τη διακρίνουν από τις άλλες μορφές ισχύος, οι ευρύτερες στοχεύσεις που επιδιώκονται μέσω της άσκησης της και τα μέσα που επιστρατεύει, καθώς και ο εξέχων ρόλος των social media στο πλαίσιο της. Ακόμη, απαριθμούνται διαφορετικές εκδοχές του ορισμού από άλλους ερευνητές και παρουσιάζονται και οι διεθνείς ακαδημαϊκές ενστάσεις που παρατηρούνται αναφορικά με την υιοθέτηση μίας νέας έννοιας και το περιεχόμενο αυτής. Στη συνέχεια, στα κεφάλαια 2 και 3 ακολουθεί εξατομικευμένη παρουσίαση της Κίνας και της Ρωσίας αντίστοιχα. Η συλλογιστική πορεία των δύο κεφαλαίων είναι κοινή και αναπτύσσεται εκκινώντας από τα χαρακτηριστικά της εξωτερικής πολιτικής που εμφανίζουν τα δύο κράτη από την επίσημη ίδρυσή τους μέχρι το γύρισμα του αιώνα. Έπειτα αναλύεται η εξέλιξη που η άσκηση της παρουσίασε κατά τον 21^ο αιώνα και οδήγησε στην υιοθέτηση αθέμιτων μεθόδων που συνιστούν τη sharp power. Ασφαλώς, για κάθε κράτος ερευνώνται εκτενώς τόσο οι ιδιαίτερες στοχεύσεις του, όσο και η διαφοροποίησή του ως προς τις πρακτικές που εφαρμόζει προς υλοποίησή τους, τα διακριτά πεδία εφαρμογής του και οι περιφέρειες τις οποίες θέτει ως κεντρικούς του στόχους. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια συγκριτική αποτύπωση της sharp power των δύο κρατικών δρώντων με σκοπό την καταγραφή στοχευμένων λύσεων ανάσχεσης των αθέμιτων πτυχών της sharp power, όπως αυτές προτείνονται στο δεύτερο τμήμα του κεφαλαίου. Τέλος, ο επίλογος περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς και μία συνολική αποτίμηση αυτής.

Επιλογικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω προσωπικά τη μητέρα μου, Φανή, τον αδελφό μου, Άρη και τη γιαγιά μου, Ευαγγελία, οι οποίοι στάθηκαν πολύτιμοι ακροατές των ερευνητικών και μη ερωτημάτων μου, παρέχοντάς μου πάσης φύσεως υποστήριξη σε ολόκληρη την κοπιώδη διάρκεια των μεταπτυχιακών σπουδών μου. Ακόμη, τον επιβλέποντα καθηγητή της έρευνας, κύριο Σπυρίδωνα Λίτσα, τόσο για τους γόνιμους προβληματισμούς και συζητήσεις που έθετε σε επίπεδο διδασκαλίας, προάγοντας την προσωπική επιστημονική μου ανάπτυξη, όσο και για την άμεση ανταπόκριση και σημαντική αρωγή και καθοδήγησή του, όποτε αυτό απαιτούνταν από την ερευνητική διαδικασία. Επιπλέον, το σύνολο του ακαδημαϊκού και βοηθητικού προσωπικού του Πανεπιστημίου Μακεδονίας για την άρτια οργάνωσή του αναφορικά με τις ερευνητικές ανάγκες και τις ακαδημαϊκές απαιτήσεις του πονήματος, αλλά και το σύνολο των φοιτητών και φοιτητριών του μεταπτυχιακού προγράμματος, καθώς το πνεύμα αλληλοϋποστήριξης, σεβασμού και πρόσφορης ανταλλαγής ιδεών αποτέλεσε το εφελτήριο ερέθισμα απόκτησης χρήσιμων συμβουλών από ένα εντυπωσιακό κράμα αξιόλογων προσωπικοτήτων μελλοντικών συναδέλφων.

Κεφάλαιο 1^ο: Ορισμός της sharp power ως νέας μορφής ισχύος

*‘‘ Η ανάγκη όμως των μεγάλων δυνάμεων να διατηρούν τα πρωτεία τους στη διεθνή αρένα τις μεταβάλλει από αρπακτικά *modus vivendi* σε αρπακτικά *modus operandi*...’’⁴*

⁴ Σπυρίδων Ν. Λίτσας, *Ιλιάδα και διεθνής πολιτική: Μια θεωρητική προσέγγιση* (Αθήνα: Ποιότητα, 2014), σ. 89.

1.1 Η ανάδυση μίας νέας μορφής ισχύος

1.1.A. Ορισμός

Ο όρος της “sharp power” συνιστά μία πρόσφατα αναδυόμενη έννοια στο χώρο των διεθνών σχέσεων, η οποία σηματοδοτεί την θεμελιακή αναγνώριση στο πεδίο της διεθνούς αρένας μίας νέας μορφής ισχύος, που διαφέρει, ως προς τη μεθοδολογία όσων την ασκούν και ως προς τις στοχεύσεις της, από τα μέχρι σήμερα αποδεκτά είδη της σκληρής (hard), της ήπιας (soft) και της έξυπνης (smart) ισχύος (power).⁵ Ο νεολογισμός αποσκοπεί στην ερμηνεία και τον σαφή προσδιορισμό καινοφανών, δυναμικών φαινομένων και συμπεριφορών εκ μέρους των δρώντων του διεθνούς συστήματος, στοιχεία που είναι απότοκο της καινοτόμου διάστασης και χρήσης που τα κράτη αποδίδουν στο σύνολο των υλικών και άυλων συντελεστών ισχύος τους. Το γεγονός αυτό δείχνει να αποτελεί σημείο μείζονος προβληματισμού για την ακαδημαϊκή κοινότητα. Ως καιρία αιτιολόγηση αυτού δεν τίθεται στο επίκεντρο παρά η ανησυχία περί διατήρησης ή μη της σταθερότητας του διεθνούς συστήματος, η οποία, όπως σημειώνει ο καθηγητής Διεθνών Σχέσεων, Ηλίας Κουσκουβέλης,, τείνει να ταυτίζεται πρωτίστως με την έννοια της ισορροπίας της ισχύος.⁶ Συνεπώς, καθίσταται εξόχως αντιληπτό ότι η ανάδειξη μίας νέας διακριτής μορφής ισχύος συνδέεται εν πολλοίς με την διαμόρφωση νέων συνθηκών και συσχετισμών εντός της διεθνούς αρένας. Αυτοί με τη σειρά τους δύνανται να επιφέρουν ανακατατάξεις στο πεδίο της ισορροπίας της ισχύος σε διεθνή κλίμακα και άρα, να εγείρουν μεταξύ των μελών του διεθνούς συστήματος ζήτημα περί της διατήρησης της ίδιας της σταθερότητας, και κατ’ επέκταση της δομής, σε αυτό.

Θιασώτες της νέας έννοιας είναι οι Christopher Walker και Jessica Ludwig, κορυφαίοι ερευνητές του αμερικανικού, μη κερδοσκοπικού ιδρύματος για την διασφάλιση της ελευθερίας και της δημοκρατίας, National Endowment for Democracy (NED). Οι δυο τους χρησιμοποίησαν τον όρο sharp power για πρώτη φορά σ’ ένα άρθρο τους στο Foreign Affairs το 2017 με τίτλο “The Meaning of Sharp Power: How Authoritarian States Project

⁵ Για τη διακριτή θέση της sharp power σε σύγκριση με τα χαρακτηριστικά των άλλων μορφών ισχύος βλ. περισσότερα, υποκεφάλαιο 1.3, σ. 36 – 39.

⁶ Η έννοια της ισορροπίας της ισχύος, έχοντας ως βασικές αλληλοεξαρτώμενες συνιστώσες το μέγεθος ενός συστήματος, την κατανομή ισχύος σε αυτό, το κύρος και τη θέση του κράτους στο σύστημα, καθώς και το συνδυασμό μεγέθους και κατανομής ισχύος, αποδεικνύεται μία έννοια μεταβλητή και όχι κάποιο θεμελιακό αξίωμα της επιστημονικής θεωρίας, με αποτέλεσμα η ισορροπία τελικά να διαφοροποιείται ανά περιόδους και συγκυρίες στο ευρύ χρονικό φάσμα της ανθρωπότητας, ώστε να ερμηνεύσει τον εκάστοτε συσχετισμό των τεσσάρων προαναφερόμενων παραγόντων στο πλαίσιο του άναρχου και ανταγωνιστικού πεδίου που διέπει το διεθνές σύστημα. Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις* (Αθήνα: Ποιότητα, 2007), σ. 255-258.

Influence’’, που σχετιζόταν με την ερμηνεία των πρακτικών άσκησης επιρροής στο εξωτερικό των αυταρχικών κρατών της Κίνας και της Ρωσίας.⁷ Όπως παρατηρούν, έχει επικρατήσει η άποψη πως οτιδήποτε δεν θεωρείται ότι έχει σχέση με τις στρατιωτικές ή οικονομικές βουλήσεις κάποιου κράτους, δεν εντάσσεται στο πλαίσιο της hard power, με αποτέλεσμα να τοποθετείται στο πλαίσιο της soft power, η οποία αφορά στην απήχηση και την επιρροή ενός κράτους στο διεθνές σύστημα μέσω των πολιτικών του ιδεών, του πολιτισμικού του πεδίου, της διπλωματίας και των γενικότερων πολιτικών που εφαρμόζει. Ωστόσο, συμπληρώνουν, οι πρακτικές που ακολουθούν η Ρωσία και η Κίνα στη σύγχρονη εποχή, μολονότι εμφανίζουν κάποια συσχέτιση με το εύρος των δραστηριοτήτων που εμπερικλείει η soft power, δεν μπορούν να ενταχθούν άμεσα ούτε στις απλές μεθόδους ιδεολογικής έλξης και public diplomacy που αυτή συγχωνεύει, ούτε στο εξαναγκαστικό περιβάλλον που επιβάλλει η σκληρή ισχύς.⁸ Αντίθετα, τις θεωρούν, πρωτίστως, ως ένα αναπόφευκτο αποτέλεσμα της σημερινής τεχνολογικής ανάπτυξης των επικοινωνιών, που επιτρέπει στα αναθεωρητικά κράτη να ελέγξουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, να υποκλέπτουν και να διαστρεβλώνουν πληροφορίες και να χειραγωγούν τις απόψεις της κοινής γνώμης, κυρίως μέσω των social media.⁹

Η δυνατότητα επαρκούς αποσαφήνισης της νέας έννοιας δόθηκε στους συγκεκριμένους ερευνητές στο διεθνές φόρουμ για τις δημοκρατικές σπουδές, που διοργανώθηκε από το NED ένα μήνα αργότερα και το οποίο είχε ως θέμα τη μελέτη της κινεζικής και της ρωσικής επιρροής στις περιοχές της Λατινικής Αμερικής και της Κεντρικής Ευρώπης, όπου συνωστίζεται πληθώρα ευάλωτων δημοκρατικών καθεστώτων, εστιάζοντας ιδιαίτερα σε αυτά της Αργεντινής, του Περού, της Πολωνίας και της Σλοβακίας. Σε αυτό όρισαν την έννοια της sharp power ως τις προσπάθειες των αυταρχικών κρατών, πρωτίστως της Κίνας και της Ρωσίας, να ασκήσουν επιρροή στο εσωτερικό, ιδίως πρόσφατα εγκατεστημένων και ευάλωτων, δημοκρατικών δρώντων, προσπάθειες, όμως, οι οποίες ‘‘διαπερνούν, διεισδύουν και διατρυπούν τα πληροφοριακά και πολιτικά περιβάλλοντα των κρατών που τίθενται στο πεδίο βολής των στοχεύσεών τους.....αναζητώντας όχι να ‘‘κερδίσουν τις καρδιές και τις συνειδήσεις’’, το κοινό πλαίσιο αναφοράς των πρακτικών της ήπιας ισχύος, αλλά αναζητώντας οπωσδήποτε να κατευθύνουν το επιθυμητό ακροατήριο μέσω της χειραγώγησης

⁷ Christopher Walker και Jessica Ludwig, ‘‘The Meaning of Sharp Power: How Authoritarian States Project Influence’’, Foreign Affairs, τελευταία τροποποίηση 16 Νοεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-11-16/meaning-sharp-power>

⁸ Στο ίδιο.

⁹ Στο ίδιο.

ή διαστρέβλωσης των πληροφοριών στις οποίες αυτό έχει πρόσβαση”.¹⁰ Ποιοι παράγοντες, όμως, συμβάλλουν στη διαμόρφωση της σύγχρονης πραγματικότητας του διεθνούς συστήματος κατά τρόπο ώστε να γίνεται εφικτή η παραποίηση των γεγονότων και η χειραγώγηση του κοινού από μη-δημοκρατικά, στο παρελθόν διόλου θελκτικά καθεστώτα; Γιατί η προώθηση εντός των δημοκρατιών των ιδεωδών που διέπουν τα αυταρχικά κράτη συνιστά κομβικής σημασίας στόχευση για τα δεύτερα;

Αρχικά, η υψηλού βαθμού αλληλεξάρτηση των δημοκρατικών καθεστώτων σε πολιτικό, στρατιωτικό, οικονομικό, τεχνολογικό, πολιτισμικό και διπλωματικό επίπεδο από τα συγκεκριμένα κράτη, η οποία αναπτύχθηκε κυρίως τις προηγούμενες τρεις δεκαετίες, ως απόρροια της μετάβασης του διεθνούς συστήματος στην “εποχή της πληροφορίας” και της εξωστρέφειας που οδήγησε σε μία παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα, δίνει τη δυνατότητα στα τελευταία να “διεισδύουν” στη σύγχρονη εποχή στα πολιτικά συστήματα δημοκρατιών.¹¹ Ωστόσο, είναι σημαντικό να προσδιοριστεί ότι, πέραν του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, σε αυτού του είδους την “παρείσφρηση” λειτούργησε συμπληρωματικά και καταλυτικά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008, η οποία είχε ως φυσικό επακόλουθο την σταδιακή ανάπτυξη εντός των δημοκρατιών μίας κρίσης αξιών, προκειμένου να εντοπιστεί “τις πταίει;”¹².

Σε αυτή την δημοκρατική οξείδωση εκ των έσω επέδρασαν πολλαπλές διεθνείς κρίσεις όπως η ανάδυση της “Αραβικής Άνοιξης”¹³ δύο χρόνια αργότερα στη Μέση Ανατολή και τη

¹⁰ Christopher Walker και Jessica Ludwig, “From ‘Soft Power’ to ‘Sharp Power’: Rising authoritarian influence in the democratic world”, *International Forum for Democratic Studies of NED*(5/12/2017), σ. 13, τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Introduction-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence.pdf>

¹¹ Christopher Walker, “What is ‘Sharp Power?’”, *Journal of Democracy* 29, no.3(2018): σ. 21. Αξιοσημείωτο παραμένει το γεγονός ότι δεν προβαίνουν σε τέτοιες πρακτικές μόνο η Κίνα και η Ρωσία. Αντίστοιχη πολιτική σε ελάχιστο βαθμό ακολουθούν προς το εξωτερικό τους περιβάλλον τόσο η Σαουδική Αραβία όσο και το Ιράν. Christopher Walker, “Safeguarding democracies against authoritarian Sharp Power”, *Policy Options*, τελευταία τροποποίηση 14 Ιανουαρίου 2019. Ανάκτηση από <https://policyoptions.irpp.org/magazines/january-2019/safeguarding-democracies-against-authoritarian-sharp-power/>

¹² Στις 29 Ιουνίου του 1874, δημοσιεύτηκε το άρθρο του Χαρίλαου Τρικούπη στην εφημερίδα «Καιροί» με τίτλο «Τις Πταίει;», προσπαθώντας να ρίξει φως στους παράγοντες που οδήγησαν στην πολιτική και οικονομική κρίση της χώρας. Ως βασικό υπαίτιο καταδείκνυε τον βασιλιά της Ελλάδας Γεώργιο Α' και τις γενικότερες αυθαιρεσίες του Στέμματος. Ο εκδότης της εφημερίδας Πέτρος Κανελλίδης προφυλακίστηκε, αλλά ο Τρικούπης με επιστολή του στον εισαγγελέα ανέλαβε εξολοκλήρου την ευθύνη. Για το πλήρες κείμενο του άρθρου, βλ. περισσότερα -, “«Τις πταίει;» Το άρθρο-προειδοποίηση του Χαρίλαου Τρικούπη για την οικονομική κρίση που θα οδηγούσε στη χρεωκοπία”, *Εφημερίδα Δημοκρατία* (ηλεκτρονική έκδοση), τελευταία τροποποίηση 29 Ιουνίου 2015. Ανάκτηση από <https://www.dimokratianews.gr/content/48661/tis-ptaiiei-arthro-proeidopoiisi-toy-harilaoy-trikoypgia-tin-oikonomiki-krisi-poy-tha>

¹³ Για το ζήτημα του χαρακτήρα, της ανάπτυξης και του διεθνούς αποτυπώματος της “Αραβικής Άνοιξης”, βλ. περισσότερα ενδεικτικά στο Elfatih Abdelsalam, “The Arab spring: Its origins, evolution and

Βόρεια Αφρική και οι πολιτικές και οικονομικές αναταραχές στη Λατινική Αμερική, με προεξέχουσες εκείνες εναντίον του καταπιεστικού καθεστώτος του Νικολάσ Μαδούρο στην Βενεζουέλα. Πέραν του γεγονότος ότι ήταν ίσως η πρώτη φορά που έγινε αντιληπτή η νέα δυναμική των social media ως προς την μαζική προώθηση μηνυμάτων και διαμόρφωση συνειδήσεων σε οποιοδήποτε μέρος του πλανήτη, σε λίγο χρόνο, με μηδενικό χρηματικό κόστος, το κόστος για το επίπεδο κύρους τόσο των δυτικών δημοκρατιών, όσο και διεθνών και περιφερειακών οργανισμών, όπως τα Ηνωμένα Έθνη και η Αφρικανική Ένωση, αποδείχθηκε εξαιρετικά μεγάλο. Η αρχική συμπαράταξη τους με τους εξεγερθέντες δεν συνοδεύτηκε από μια άμεση, δυναμική και ουσιαστική διαχείριση της κρίσης, των διαρκών ανακατατάξεων και των εκτεταμένων κραυγαλέων παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου (π.χ. η επαναλαμβανόμενη χρήση χημικών όπλων από το καθεστώς του Μπασάρ αλ Άσαντ στη Συρία, ή η ανάδυση του ισλαμικού φονταμενταλισμού, που οδήγησε σε βίαιη κλιμάκωση των εντάσεων όχι μόνο στην περιοχή, αλλά και στην επέκταση της τρομοκρατίας στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) κλπ.).

Άμεσο απότοκο αυτής της αδυναμίας ανάληψης επαρκών πρωτοβουλιών για τη διαφύλαξη της διεθνούς σταθερότητας και της προστασίας των αμάχων ήταν η δημιουργία μεγάλων κυμάτων προσφυγικών ροών, που προέρχονταν κυρίως από τα πεδία των κρίσεων προς τα φιλελεύθερα κράτη, η περαιτέρω οικονομική επιβάρυνση των πολιτών των τελευταίων, μεσούσης της οικονομικής κρίσης, και η ενίσχυση της τρομοκρατίας. Οι μέχρι τότε κραταιοί υπερπόντιοι εξισοροποιητές¹⁴ των δυτικών δημοκρατιών των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) αποδείκνυαν ότι η ομοιογένεια που επέβαλλε η παγκόσμια ταυτότητα δεν ήταν δυνατό να εγγυηθεί την επιβολή οικουμενικών αρχών, όπως η διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας, αλλά, μάλλον, καθίστατο τροχοπέδη στην ευημερία των πολιτών. Βασικές αιτίες

consequences... four years on", *Intellectual Discourse*, 23, no.1(2015) : σ. 119-139, καθώς επίσης και στο Nurullah Ardic, "Understanding the 'Arab Spring': Justice, Dignity, Religion and International Politics", *Afro Eurasian Studies*, 1, no.1(2012):σ. 8-52.

¹⁴Ο όρος αποδίδεται υπό το πρίσμα του John J. Mearsheimer. Κατ' αυτόν η επίτευξη πλανητικής ηγεμονίας συνιστά πρώτιστο σκοπό των κρατών, τα οποία μέσω της μεγιστοποίησης της ισχύος τους επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν αντίστοιχα την ασφάλειά τους. Το γεγονός αυτό παρουσιάζει αντίθεση με την θεώρηση του Kenneth Waltz, ο οποίος θέτει ως πρώτιστο στόχο των κρατών την επιβιώσή τους, δηλαδή όχι τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους, αλλά της διατήρησης της εθνικής τους αυτονομίας και εδαφικής ακεραιότητας. Ωστόσο, ο Mearsheimer παραδέχεται πως η διαπίστωσή του δεν αποτελεί μία εφαρμόσιμη λύση εξαιτίας πρωτίστως των μεγάλων υδάτινων εκτάσεων του πλανήτη. Έτσι προκρίνει τη βιωσιμότητα της ύπαρξης περιφερειακών ηγεμονιών, με τους πιο ισχυρούς ηγεμόνες να σπεύδουν προς ανάσχεση εντάσεων μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων των άλλων περιφερειών, αναζητώντας την επαναφορά μίας προσφιλούς προς τους ίδιους ισοροπίας ισχύος. Οι περιφερειακοί αυτοί ηγεμόνες χαρακτηρίζονται ως υπερπόντιοι εξισοροποιητές. John J. Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*(Αθήνα:Ποιότητα, 2007), σ. 295-300. Βλ. επίσης, για την ιεράρχηση των κρατικών στόχων κατά τον αμυντικό ρεαλισμό, Kenneth Waltz, *Θεωρία*, σ. 203-204.

ήταν η ανάλωση των δημοκρατικών καθεστώτων σε συνεχείς πολεμικές επιχειρήσεις ανά τον κόσμο, η ενίσχυση των οικονομικών προβλημάτων και η πολιτισμική αποδόμηση.¹⁵ Ως αποτέλεσμα, η αίσθηση ελλιπούς οικονομικής, πολιτικής, θεσμικής, ακόμα και θρησκευτικής, προστασίας, η οποία διακατείχε τους πολίτες εντός των δημοκρατικών καθεστώτων, οδήγησε στην φθίνουσα πορεία του κύρους τους και αντίστοιχα ενίσχυσε τις εθνικιστικές και λαϊκιστικές συνιστώσες στο εσωτερικό τους. Αυτές άρχισαν να αυτό-αναδεικνύονται μέσω της εσχατολογίας, του ψόγου των κακώς κειμένων των κυβερνήσεων και της αυτοπροβολής τους ως βιώσιμη εναλλακτική πολιτική πραγματικότητα.¹⁶

Υπό το πρίσμα αυτό, βέβαια, οι δημοκρατικές κρίσεις θα μπορούσαν να ειπωθούν ως ζήτημα εσωτερικής πολιτικής φύσης, δίχως διεθνείς προεκτάσεις. Όμως, η εκάστοτε διαμόρφωση της ισορροπίας ισχύος μεταξύ των δρώντων του διεθνούς συστήματος έχει ως άξονα τις διαδράσεις αυτών, οι οποίοι μέσα από εκείνες επιδιώκουν την υλοποίηση αυτού που ορίζουν ως ‘‘εθνικό συμφέρον’’.¹⁷ Η άνοδος, λοιπόν, νεοναζιστικών πεποιθήσεων στην Ευρώπη, η εκλογή του Donald Trump στο αξίωμα της Προεδρείας στις ΗΠΑ το 2017, η οποία ενδυνάμωσε τη δυνατότητα εφαρμογής συντηρητικού προγράμματος διακυβέρνησης, καθώς και η ανακοίνωση, νωρίτερα, του Brexit τον Ιούνιο του 2016 αποτέλεσαν εμφανείς ενδείξεις δημοκρατικής ολίσθησης με διεθνή αντίκτυπο, ενισχύοντας τις φωνές αμφισβήτησης παγκοσμίως περί της βιωσιμότητας των φιλελεύθερων δημοκρατιών και της ικανότητάς τους να προάγουν το βιοτικό επίπεδο των πολιτών τους.¹⁸ Η αμφισβήτηση έξωθεν υποκινήθηκε, όπως αναμενόταν, από τα μη δημοκρατικά καθεστώτα, τα οποία έσπευσαν να ενστερνιστούν τον προβληματισμό των πολιτών εντός των δημοκρατικών κρατών αναφορικά με την εξελικτική πορεία που θα ακολουθούσε, ως προς την αντιμετώπιση των παθογενειών του, το ‘‘Δυτικό μπλοκ’’, το οποίο έδειχνε να μην είναι τόσο άτρωτο όσο παρουσιαζόταν με το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, του οποίου κρίθηκε νικητής.

Η ‘‘δημοκρατική ύφεση’’¹⁹ στη σημερινή εποχή ήρθε να καταρρίψει την πεποίθηση πολλών ερευνητών και αναλυτών των τελών του προηγούμενου αιώνα, οι οποίοι, μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, έσπευσαν να υπεραμυνθούν της θέσης ότι στην εποχή της

¹⁵ Arif Dirlik, ‘‘Crisis and Criticism: The Predicament of Global Modernity’’, *Boundary2*, τελευταία τροποποίηση 16 Σεπτεμβρίου 2014. Ανάκτηση από <https://www.boundary2.org/2014/09/crisis-and-criticism-the-predicament-of-global-modernity/>

¹⁶ Paul Buchanan, ‘‘Confronting Sharp Power.’’, *36th Parallel*, τελευταία τροποποίηση 24 Οκτωβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://36th-parallel.com/2018/10/24/confronting-sharp-power/>

¹⁷ Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή*, σ. 197-199.

¹⁸ J. Michael Cole, *THE HARD EDGE OF SHARP POWER: Understanding China's Influence Operations Abroad* (Ottawa: Macdonald-Laurier Institute, 2018), σ. 8.

¹⁹ Christopher Walker, ‘‘What is ‘Sharp Power?’’’, σ. 10.

παγκοσμιοποίησης, που είχε ξεκινήσει να βιώνει ο σύγχρονος κόσμος του τότε, οι φιλελεύθερες δημοκρατίες, με προεξέχουσες εκείνη των ΗΠΑ και των χωρών-μελών της ΕΕ, θα είχαν το αδιαφιλονίκητο πλεονέκτημα διεύρυνσης της σφαίρας επιρροής τους χάριν των ισχυρών οικονομιών τους, του εξωστρεφούς χαρακτήρα τους (openness κατά τη βιβλιογραφική ορολογία) και της αδιάκοπης και ανεμπόδιστης ροής πληροφοριών σε αυτά τόσο σε ενδοκρατικό, όσο και σε διακρατικό επίπεδο.²⁰

Από την άλλη πλευρά, τόσο η Κίνα όσο και η Ρωσία, όντα αυταρχικά, καθεστώτα, είχαν κατορθώσει μέχρι τότε να αναπτύξουν μέσα σε λίγες δεκαετίες ένα ευρύ φάσμα των υλικών συντελεστών ισχύος τους.²¹ Συγκεκριμένα, η ραγδαία οικονομική, τεχνολογική και στρατιωτική ανάπτυξη, που σταδιακά παρουσίασε η μετα-μαοϊκή Κίνα, την ώθησαν προς τη διαρκώς αυξανόμενη συμμετοχή της στη διεθνή σκηνή.²² Ταυτόχρονα, η διαρκής στρατιωτική ενίσχυση της Ρωσίας, η οποία ουσιαστικά δεν ανέκαμψε οικονομικά μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ούτε παρουσίασε τα ισχυρά τεχνολογικά επιτεύγματα που εμφάνισε στη διάρκεια αυτού, δεν έπαψε να την καθιστά μια δύναμη με ισχυρό πυρηνικό και συμβατικό οπλοστάσιο, ικανή να εξισορροπήσει ως ένα βαθμό, τις ΗΠΑ και τις Ευρωπαϊκές χώρες.²³ Αποτέλεσμα της ενίσχυσης των δυνατοτήτων τους ήταν η στροφή τους στην εξωστρέφεια, δηλαδή στην ενίσχυση των άυλων συντελεστών ισχύος τους, η οποία εκφράστηκε με την ανάπτυξη και αξιοποίηση δικτύων επικοινωνίας, κυρίως χάρη στην παγκόσμια διάδοση του διαδικτύου, και την επιθυμία τους για σταδιακή αύξηση του ρόλου που διαδραμάτιζαν στις διεθνείς εξελίξεις και της επιρροής που ασκούσαν διαδικασίας συλλογικής λήψης αποφάσεων σε διακρατικό επίπεδο. Όμως, για ποιους λόγους οι πρακτικές και οι επιδιώξεις της Κίνας και της Ρωσίας σε διεθνές επίπεδο έχουν εγείρει ενστάσεις από το χώρο των δημοκρατικών δρώντων;

Το πρόβλημα, όπως πολύ εύστοχα αναφέρουν οι Walker και Ludwig είναι πως “ η φύση των πολιτικών συστημάτων αυτών των κρατών χρωματίζει σταθερά και ουσιαστικά τις

²⁰ Christopher Walker et al., “Authoritarianism goes global”, *The American Interest*, τελευταία τροποποίηση 28 Μαρτίου 2016 . Ανάκτηση από <https://www.the-american-interest.com/2016/03/28/authoritarianism-goes-global/>. Ανάλογη θέση για την εσφαλμένη εκτίμηση των θεωρητικών της τελευταίας δεκαετίας του προηγούμενου αιώνα διατηρεί και ο John F. Copper στο άρθρο του για την αξιολόγηση της εμφάνισης της sharp power. John F. Copper, “The New Concept of “Sharp Power” in international politics: A critique”, *IPPReview*, τελευταία τροποποίηση 15 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <http://ippreview.com/index.php/Blog/single/id/652.html>

²¹ Walker, “What is ‘Sharp Power?’”, σ.11.

²² Βλ. περισσότερα για την κινεζική ανάπτυξη στο κεφάλαιο 2, σ. 43 – 76.

²³ Βλ. περισσότερα για την μετα-ψυχροπολεμική ρωσική ανάπτυξη στο κεφάλαιο 3, σ. 90 – 110.

προσπάθειές τους”²⁴. Τα ίδια ασκούν στον εσωτερικό τους πυρήνα πολιτικές προστατευτισμού, εσωστρέφειας και έλεγχου των δραστηριοτήτων πάσης φύσεως των πολιτών τους και των πληροφοριών που καταφθάνουν σε αυτούς. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι σε ένα πλαίσιο πλουραλισμού απαιτείται από μία κοινωνία να είναι σε θέση να επωμιστεί τις εκάστοτε πολιτικές και ηθικές διαφωνίες.²⁵ Παρ’ όλα αυτά, οι δύο υπό ανάλυση δρώντες δεν παρουσιάζονται διατεθειμένοι να υποστούν το κόστος, αλλά και το όφελος, που επιφέρει μία τέτοια επιλογή. Αναλυτικότερα, στην Κίνα οι εκπαιδευτικές και πολιτισμικές πρωτοβουλίες συνοδεύονται από την αυταρχική αποφασιστικότητα, η οποία μονοπωλεί την ιδεολογική σφαίρα, καταπνίγει εναλλακτικά αφηγήματα και εκμεταλλεύεται κατά το δοκούν τα ιδρύματα που συνεργάζονται με την κυβέρνηση. Αντίστοιχα, η Ρωσία, παρόλο που κατέχει αισθητά λιγότερα ποσοστά πλούτου και ισχύος, προπαγανδίζει ότι το κλεπτοκρατικό καθεστώς που διαθέτει, του οποίου η ηγεσία παραμένει ακλόνητη για περισσότερο από δύο δεκαετίες, είναι ένα φυσιολογικό οργανικό τμήμα του διεθνούς συστήματος και πως οι ενέργειες στις οποίες προβαίνει είναι εξίσου αξιόλογες με εκείνες των δημοκρατιών.²⁶ Συνεπαγωγικά, λοιπόν, αυτού του είδους η αδιάλλακτη αυταρχική φύση δείχνει να αντανακλάται στο χαρακτήρα που προβάλλουν στο εξωτερικό οι υπό διερεύνηση κρατικοί δρώντες για να ενισχύσουν τη διεθνή εικόνα και επιρροή τους.

Οι δύο προχωρούν στην επίκληση της αρχής της εξωστρέφειας των φιλελεύθερων δημοκρατιών, η οποία έρχεται σε πλήρη ασυμμετρία με τις δικές τους πολιτικές προστατευτισμού στο εσωτερικό τους. Έτσι, εκμεταλλευόμενοι αυτού του είδους την ασυμμετρία σε συνδυασμό με την αυξανόμενη κατάρρευση της δημοκρατικής συναίνεσης στα κράτη-στόχους, επιδιώκουν τη διάβρωση των κοινωνικών δομών με σκοπό την αποδόμηση του δημοκρατικού ιστού σ’ αυτά και την προβολή εαυτών τους ως εφαρμόσιμων και επιτυχημένων εναλλακτικών πολιτικών συστημάτων.²⁷ Με άλλα λόγια, αξιοποιώντας τη φιλελεύθερη αρχή της οικουμενικότητας, προβαίνουν στη χρήση πάσης φύσεως μέσων και μεθόδων, όπως αυτά αναλύονται στην επόμενη ενότητα του κεφαλαίου, προς κατάπαυση αυτής. Είναι αυτό που εύστοχα παρατηρεί στο άρθρο του ο Arif Dirlik, ότι ‘είναι ειρωνικό η

²⁴ Walker, “What is ‘Sharp Power?’”, σ.11.

²⁵ Mutz D. C. και Martin P. S., “Facilitating Communication Across Lines of Political Difference: The Role of Mass Media.”, *American Political Science Review*, 95, no.1(2001):109.

²⁶ Walker και Ludwig, “From ‘Soft Power’ to ‘Sharp Power’”, σ. 13.

²⁷ Anthony Miller, “Can Soft Power work in a Sharp Power World?”, United States Institute of Peace, τελευταία τροποποίηση 30 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.usip.org/publications/2018/11/can-soft-power-work-sharp-power-world>

οικονομική και ως ένα βαθμό η κοινωνική και πολιτισμική παγκοσμιοποίηση να σημάνει το τέλος της οικουμενικότητας”.²⁸

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι ενστάσεις των φιλελεύθερων κρατών απέναντι στις διεθνείς πρακτικές των αυταρχικών καθεστώτων δεν επαφίενται απλώς της αντίρρησής τους απέναντι στην επιθυμία δύο μη δημοκρατικών κρατών να ενισχύσουν τους υλικούς συντελεστές ισχύος τους ή τον ρόλο και την επιρροή τους στο διεθνές γίγνεσθαι. Το γεγονός αυτό θα καθιστούσε την αντίρρηση ίσως εκ προοιμίου θεμιτή, καθώς η συγκεκριμένη εξωτερική πολιτική σχετίζεται με την έγερση διλημμάτων ασφαλείας στους πρώτους, ανατροφοδοτώντας την ανασφάλεια και τον ανταγωνισμό σε διεθνές επίπεδο, εφόσον οι μεν δε γνωρίζουν τις προθέσεις των δε.²⁹ Αντίθετα, όμως, η εναντίωση των δημοκρατικών εκπροσώπων εναπόκειται στην αξιοποίηση εκ μέρους των αυταρχικών καθεστώτων των τομέων αλληλεξάρτησης με τα αντίστοιχα δημοκρατικά ως μέσων χειραγώγησης και περισπασμού της δημοκρατικής κοινής γνώμης, ώστε να μεταδώσουν διαφορετικά ιδεολογικά αφηγήματα, γεγονός που οδηγεί την ακαδημαϊκή κοινότητα στη Δύση να αξιολογήσει τη στάση αυτή ως δυνητικά απειλητική για τη διατήρηση της ισορροπίας της ισχύος εντός του διεθνούς συστήματος. Συνεπώς, συνάγεται ότι η δυναμική της *sharp power* είναι ιδιαίτερα ισχυρή, καθώς δρα με έντονα υπονομευτικό, διαβρωτικό και οξειδωτικό τρόπο στα κράτη-στόχους της.³⁰

1.1.B. Στοχεύσεις

Παρότι, στη βιβλιογραφία παρατηρείται ότι οι στοχεύσεις και τα μέσα της Κίνας και της Ρωσίας δεν δείχνουν να ταυτίζονται απόλυτα στην εφαρμογή της *sharp power*, οι δυο τους ακολουθούν ως επί το πλείστον κοινά μοτίβα.³¹ Οι όποιες διαφορετικές επιδιώξεις είναι απότοκο των διαφορετικών στρατηγικών συμφερόντων τους, τα οποία διαμορφώνονται υπό τους αλληλένδετους πυλώνες των αναγκών και των κυρίαρχων συνθηκών στο εθνικό τους πεδίο αφενός, και του μεγέθους, βαθμού και είδους συσχέτισής τους με τις φιλελεύθερες δημοκρατίες αφετέρου, στοιχείο που καθορίζεται τόσο από τη σύγχρονη διεθνοπολιτική συνθήκη όσο και από την ιστορική οντολογία των δύο κρατών.

²⁸ Dirlik, “Crisis and Criticism”.

²⁹ Kenneth Waltz, *Θεωρία*, σ. 387-388.

³⁰ - , “Le sharp power: usage d’informations trompeuses à des fins hostiles”, France Culture, τελευταία τροποποίηση 1 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.franceculture.fr/emissions/le-tour-du-monde-des-idees/le-tour-du-monde-des-idees-du-vendredi-01-juin-2018>

³¹ Christopher Walker, Shanthi Kalathil και Jessica Ludwig, “Forget Hearts and Minds”, Foreign Policy, τελευταία τροποποίηση 14 Σεπτεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://foreignpolicy.com/2018/09/14/forget-hearts-and-minds-sharp-power/>

Αναλυτικότερα, ως προς το πρώτο σκέλος, η υπονόμηση, όπως προαναφέρθηκε, του δημοκρατικού πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού οικοδομήματος εντός των ίδιων των δημοκρατιών συνιστά θεμελιώδη κοινή στόχευση των μη δημοκρατικών κρατών. Ωστόσο, διαφέρουν ως προς τον επιδιωκόμενο στρατηγικό προσανατολισμό τους, καθώς η μεν Κίνα επιθυμεί την ανάδειξη του αντίστοιχου ιδεολογικού πλαισίου εφαρμογής του αυταρχικού καθεστώτος της ως πρότυπης ισχυρής και βιώσιμης πραγματικότητας σε άλλα κράτη, ενώ η δε Ρωσία αποσκοπεί μέσω της υπονόμησης να ενταχθεί εκ νέου δυναμικά στο πλέγμα των Μεγάλων Δυνάμεων, δίχως, όμως, να αποβλέπει σε δομικές αλλαγές εντός του διεθνούς συστήματος, κάτι που απορρέει από την κινεζική στόχευση. Παρά το γεγονός ότι η κρατική τους οντολογία και υπόσταση ερίζεται σε αρχές εκ διαμέτρου αντίθετες με εκείνες του δημοκρατικού φάσματος, όπως το μονοπώλιο εξουσίας, η εξαναγκαστική ή εξαγορασμένη υπακοή στο καθεστώς και η καταστολή του πλουραλισμού, με συνακόλουθες συνέπειες την εκτεταμένη χρήση λογοκρισίας εκ μέρους των κυβερνώντων και αυτό-λογοκρισίας εκ μέρους των κυβερνόμενων, το πλέγμα ευημερίας, ασφάλειας και ενότητας, που συγχρόνως προβάλλουν διαρκώς, σε μία περίοδο δημοκρατικής οικονομικής, πολιτικής, πολιτισμικής και αξιολογικής υποχώρησης είναι δυνατό να καταστεί εξαιρετικά ελκυστικό στους πολίτες των δημοκρατικών κρατών. Άλλωστε, όπως είχε υποστηρίξει ο Joseph Stalin ‘‘οι ιδέες είναι πολύ πιο ισχυρές από τα όπλα’’.³² Ως αποτέλεσμα, το ιδεολογικό, άρρηκτα συνυφασμένο, κατά τους μη δημοκρατικούς, δίπολο προόδου-συντηρητισμού, το οποίο συγχέει μία μόνιμη επιθυμία του ανθρώπινου κοινωνικού ιστού με ένα συγκεκριμένο μοντέλο διακυβέρνησης, είναι δυνατό να καταστήσει τα αυταρχικά καθεστώτα ως πιο συντονισμένα και αποτελεσματικά στην εσωτερική αντίληψη των δημοκρατικών κρατικών δρώντων.³³

Ωστόσο, είναι ευνόητο πως το πλέγμα αυτών των κοινών επιδιώξεων δεν παύει να αποτελεί παρά μόνο το όχημα προς την επίτευξη πιο συγκεκριμένων στρατηγικών σκοπών. Παρότι τόσο τα φερέφωνα των κυβερνητικών κύκλων όσο και οι ίδιοι οι ηγέτες της Κίνας και της Ρωσίας επιμένουν πως οι προσπάθειες τους να επεκτείνουν τη σφαίρα επιρροής τους εδράζονται αποκλειστικά στο πεδίο ορισμού της ήπιας ισχύος και ότι τα κράτη του φιλελεύθερου δημοκρατικού προσανατολισμού, επιθυμώντας να διατηρήσουν το κατ’ ουσίαν μονοπολικό διεθνές σύστημα που συγκρότησαν μετά την πτώση της ΕΣΣΔ, ασκούν

³² Walker, “What is ‘Sharp Power?’”, σ. 10.

³³ Joshua Kurlantzick, Charm Offensive: How China’s Soft Power Is Transforming the world (New Haven and London: Yale University Press, 2007), σ. 7.

ανεξήγητα επιθετική πολιτική σε βάρος των μη δημοκρατικών κρατικών δρώντων³⁴, κάτι τέτοιο δείχνει πως δεν επιβεβαιώνεται. Δημιουργώντας κίνητρα για πολυεπίπεδη συνεργασία με το πλέγμα των δημοκρατικών κρατών, η Κίνα και η Ρωσία προβαίνουν στη χρήση τακτικών χειραγώγησης της κοινής γνώμης ή εκούσιας επιλεκτικής διάσπασής της από γεγονότα, τα οποία θεωρείται ότι πλήττουν τα συμφέροντα, τη διεθνή εικόνα ή το κύρος των δύο υπό ανάλυση κρατών.³⁵ Με άλλα λόγια επιδιώκουν την συγκρότηση κοινωνιών αν όχι προσφιλών σε αυτές, τουλάχιστον ουδέτερων.

Παρ όλα αυτά, ποιες είναι εκείνες οι ευρύτερες στοχεύσεις που συνεπάγεται η περιορισμένη, εκ πρώτης όψεως, επιδίωξη της sharp power περί προώθησης της δυναμικής του αυταρχικού αφηγήματος εντός των δημοκρατιών; Όπως, λοιπόν, τονίζει ο Kenneth Waltz, ‘η ισχύς είναι το νόμισμα της διεθνούς πολιτικής’ και η ανακατανομή αυτής συνιστά έναν από τους τρεις παράγοντες αλλαγής της δομής του διεθνούς συστήματος.³⁶ Μάλιστα, εφόσον το στοιχείο αυτό συνυπάρχει στη σύγχρονη εποχή με το δεύτερο παράγοντα αποδόμησής του, δηλαδή την αλλαγή του χαρακτήρα των επιμέρους μονάδων, γεγονός που μεταφράζεται στην τρέχουσα δημοκρατική αποσύνθεση, εγείρεται ως φυσικό επακόλουθο το ζήτημα περί αναζήτησης, μέσω της χρήσης της sharp power, διατήρησης της ισορροπίας ισχύος στο διεθνές σύστημα με απλή ενίσχυση του κινεζικού και ρωσικού παράγοντα ή περί προσπάθειας ανατροπής αυτής από τους μη δημοκρατικούς δρώντες προς επίτευξη μιας μαξιμαλιστικής στόχευσης, η οποία αφορά στην εδραίωση μίας ηγεμονίας εξ Ανατολών. Το θέμα συνιστά έναν θεμελιώδη προβληματισμό που διέπει το σύνολο της παρούσας ερευνητικής εργασίας και δεν δύναται να διατυπωθεί κάποιο συμπέρασμα ως προς αυτό παρά μόνο μέσω της διεξοδικής ανάλυσης των επιμέρους παραμέτρων που κάθε μία από τις δύο εξεταζόμενες δυνάμεις εμφανίζει στο πλαίσιο άσκησης της sharp power. Εξάλλου, όπως αναφέρθηκε στην αρχή της ενότητας, κάθε ένας εκ των δύο κρατικών δρώντων διαθέτει επιμέρους ατομικές επιδιώξεις. Κατά συνέπεια, η διατύπωση πορισμάτων, αναφορικά με τον πρωτογενή προβληματισμό της έρευνας περί διατήρησης ή μη της ισορροπίας ισχύος αναμένεται να καταστεί εφικτή έπειτα από την ανάλυση των παραμέτρων των περιπτώσιολογικών αφηγημάτων, πρακτικών και στοχεύσεων της Κίνας και της Ρωσίας στα αντίστοιχα κεφάλαια που ακολουθούν για αυτές. Το βέβαιο είναι ότι οι επιδιώξεις που ορίζουν το πλαίσιο της sharp power δεν είναι παρά το όχημα

³⁴ Z. Shuhua και Z. Weitao, “West uses “sharp power” label against China”, Global Times, τελευταία τροποποίηση 26 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <http://www.globaltimes.cn/content/1090783.shtml>

³⁵ Walker και Ludwig, “From ‘Soft Power’ to ‘Sharp Power’”, σ. 19.

³⁶ Kenneth Waltz, *Θεωρία*, σ. 11, 220.

υλοποίησης των σχεδιασμών των εθνικών αφηγημάτων των αυταρχικών κρατών, σχετικά με τη θέση και το κύρος τους στο διεθνές σύστημα.

1.1.Γ. Μέσα και πεδία εφαρμογής

Είναι γεγονός ότι απόρροια της συγκρότησης ενός διαφορετικού πλαισίου κρατικών επιδιώξεων συνιστά η αξιοποίηση διαφορετικών μεθόδων και πρακτικών προς την επίτευξη αυτών. Ωστόσο, στην περίπτωση της κινεζικής και της ρωσικής *sharp power*, η θέση αυτή διαθέτει ρεαλιστικά στοιχεία, δίχως όμως να αποτελεί θέσφατο. Παρά τις κατά περίπτωση διαφοροποιήσεις και προσαρμογές τους στις επιταγές του εθνικού αφηγήματος σχετικά με τον εσωτερικό και τον εξωτερικό πυρήνα, τα ευρύτερα πεδία εφαρμογής που αξιοποιούνται από τους δύο μη δημοκρατικούς δρώντες στο πλαίσιο της αναδυόμενης μορφής ισχύος είναι κατά κανόνα κοινά. Σύμφωνα με τους θιασώτες της έννοιας της *sharp power*, Walker και Ludwig, η Ρωσία και η Κίνα προωθούν την δική τους αντίστοιχα εκδοχή αυτής μέσω της σφαίρας των μέσων μαζικής ενημέρωσης, του πολιτισμού, των *think tanks* και της ακαδημαϊκής κοινότητας.³⁷ Βέβαια, ο ίδιος ο Walker σε επόμενο άρθρο του μετά την παρουσίαση του όρου στο *forum* του NED αναφέρει ως τέταρτο τομέα αντί για τα *think tanks*, τον εκδοτικό χώρο, εντάσσοντας προφανώς με αυτό τον τρόπο τα πρώτα στον ευρύτερο τομέα της ακαδημαϊκής κοινότητας.³⁸

Είναι αντιληπτό ότι οι συγκεκριμένοι τομείς συνιστούν καίρια παραδείγματα, τα οποία διέπει πρωτίστως η φιλελεύθερη αρχή της οικουμενικότητας και της ιδεολογικής ελευθερίας της έκφρασης. Με άλλα λόγια, πρόκειται για εύκολα προσβάσιμους και ανοιχτούς προς όλους κοινωνικούς κλάδους, οι οποίοι, τελικά, χαρακτηρίζονται, λόγω της εξωστρέφειάς τους, τρωτοί απέναντι στις ιδιοτελείς και ασύμμετρες, εξαιτίας της εσωστρεφούς φύσης των κοινωνιών τους, βουλήσεις των αυταρχικών καθεστώτων.³⁹ Συγχρόνως, ένας επιπρόσθετος παράγοντας που καθιστά εύλογη την επιλογή των συγκεκριμένων τομέων ως φορέων άσκησης *sharp power* είναι το γεγονός ότι η ίδια εξ ορισμού, επιδιώκοντας την εμπέδωση του αφηγήματος που προβάλλει στα δημοκρατικά κράτη, στοχεύει στο μονοπωλιακό ενδιαφέρον και την κυριαρχία των θέσεων που προωθεί στα συστήματα πληροφόρησης των τελευταίων.⁴⁰

Η διείσδυση, όμως, στους χώρους που αποτελούν σύμβολο της ελεύθερης διακίνησης ιδεών καθίσταται εφικτή με την αξιοποίηση μίας ευρείας ομάδας μεθόδων. Έτσι, λοιπόν, τόσο η

³⁷ Walker και Ludwig, "From 'Soft Power' to 'Sharp Power'", σ. 6.

³⁸ Walker, "What is 'Sharp Power?'" , σ. 12.

³⁹ Walker, "What is 'Sharp Power?'" , σ. 13.

⁴⁰ Walker, "What is 'Sharp Power?'" , σ. 14-15.

Κίνα όσο και η Ρωσία προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση σε αυτούς αξιοποιούν πρωτίστως πηγές ανθρώπινου δυναμικού. Αυτή η προσπάθεια συντίθεται πάνω σε δύο άξονες. Στην πρώτη περίπτωση, γίνεται ευρεία αξιοποίηση του λεγόμενου ‘‘people to people exchange’’ βάσει του οποίου τα δύο κράτη αναπτύσσουν στενούς δεσμούς με την ομογένειά τους στο εξωτερικό, ενώ συγχρόνως, παρακινούν τους πολίτες τους να μετακινούνται το εξωτερικό, για ακαδημαϊκούς, επαγγελματικούς ή και τουριστικούς σκοπούς. Παράλληλα, χρηματοδοτούν προγράμματα πολιτισμού, έρευνας, επαγγελματικής κατάρτισης και εκμάθησης της ρωσικής ή κινεζικής γλώσσας και ιστορίας αντίστοιχα για ξένους ερευνητές, φοιτητές, δημοσιογράφους και επενδυτές, ενώ δεν λείπουν οι διαφημιστικές εκστρατείες για τις τουριστικές ευκαιρίες του τόπου τους, επιδιώκοντας αυτά να αποτελέσουν αφορμή για τους τελευταίους, ώστε να επισκεφθούν τα αυταρχικά κράτη.⁴¹ Εν πρώτοις, μία τέτοια πολιτική φαντάζει αρκετά καλοήγητη. Ωστόσο, όλη η διαδικασία της ανταλλαγής ελέγχεται και λογοκρίνεται διαρκώς είτε από τις ίδιες τις κυβερνήσεις της Κίνας και της Ρωσίας αντίστοιχα, είτε από ερευνητικά και πολιτισμικά ιδρύματα και φορείς κυβερνητικά κατευθυνόμενους, οι οποίοι εδρεύουν και διοργανώνουν τις ποικίλες δράσεις τους τόσο στο εσωτερικό των δύο κρατών, όσο και σε σχολεία, πανεπιστήμια και ιδρύματα πολλών πόλεων του εξωτερικού.⁴² Στόχος, βέβαια, είναι οι ‘‘προσεκτικές’’ ανταλλαγές να επιτρέψουν αφενός σε όσους έρχονται σε επαφή με τα αυταρχικά καθεστώτα, είτε εξ αποστάσεως είτε δια ζώσης, να διαπιστώσουν το μεγαλείο της πολυεπίπεδης ανάπτυξης, της πειθαρχίας, της οργάνωσης και της ευημερίας και πρόνοιας που αυτά διατείνονται ότι προάγουν. Από την άλλη πλευρά, η μετάβαση των πολιτών των κρατών αυτών στο εξωτερικό αποσκοπεί στην ανάδειξη της ανώτερης εκπαίδευσης, του πολιτισμού και της οικονομικής ευμάρειας των κομμουνιστικών αυτών κρατών, καθώς οι άνθρωποι αυτοί θεωρούνται για τα καθεστώτα τους φορείς αντανάκλασης της κρατικής προπαγάνδας στο εξωτερικό.

Ως δεύτερος άξονας αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού χαρακτηρίζεται η επαφή των ασκούντων της sharp power με τους τοπικούς οικονομικούς και πολιτικούς κύκλους των περιοχών στις οποίες απευθύνονται. Αυτοί ενστερνίζονται ως επί το πλείστον την ιδεολογική γραμμή της Κίνας και της Ρωσίας και με αντάλλαγμα την ικανοποίηση των προσωπικών ιδιοτελών συμφερόντων τους αποδέχονται το ρόλο του υπερασπιστή και προωθητή του αυταρχικού αφηγήματος στα δικά τους κράτη, ακόμη και αν αυτό απαιτεί την παραποίηση

⁴¹ Walker και Ludwig, ‘‘From ‘Soft Power’ to ‘Sharp Power’’’, σ. 14 - 17.

⁴² Στο ίδιο.

των γεγονότων.⁴³ Συνεπώς, η διάδοση και εκμετάλλευση της διαφθοράς εντός των οικονομικών και πολιτικών ελίτ των κρατών-αποδεκτών της sharp power επιτρέπει στους πομπούς αυτής να διεισδύσουν στον πολιτειακό ιδεολογικό πυρήνα των φιλελεύθερων δημοκρατιών.

Συγχρόνως, μία άλλη πρακτική, ιδιαίτερα προσφιλής στην ισχυρή οικονομικά Κίνα, η οποία εξαναγκάζει εξ αρχής τους αποδεκτές να συναινέσουν στο καθεστώς λογοκρισίας και προώθησης του μη δημοκρατικού αφηγήματος, είναι η υλοποίηση επενδύσεων στο εξωτερικό. Αυτές αφορούν τη χρηματοδότηση ιδιωτικών επιχειρήσεων, όπως τοπικά τηλεοπτικά κανάλια ή αεροπορικές εταιρείες, και δημόσιων φορέων, όπως χρηματοδότηση ανέγερσης σχολείων σε αναπτυσσόμενες χώρες και προεκλογικών εκστρατειών στις ανεπτυγμένες.⁴⁴ Δεδομένων των συνθηκών που δημιούργησε η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 μεγάλος αριθμός ιδιωτικών και δημόσιων φορέων στις φιλελεύθερες δημοκρατίες παρουσιάζει έλλειψη ρευστότητας. Ως αποτέλεσμα, είναι ευνόητο ότι θα υποκύψουν στα αιτήματα των δύο υπό έρευνα κρατών, ώστε να διασφαλίσουν την οικονομική ενίσχυσή τους.

Μία ακόμη ισχυρή δυναμική συνιστά η συγκρότηση διαφόρων επίσημων θεσμών, όπως το Shanghai Cooperation Organization ή το Eurasian Economic Union με οικονομικό ή πολιτικό προσανατολισμό, οι οποίοι ενσωματώνουν το συμμαχικό πλέγμα της Κίνας και της Ρωσίας αντίστοιχα.⁴⁵ Σε αυτούς οι τελευταίοι ασκούν ηγετικό ρόλο, παραγκωνίζοντας την ουσιαστική έννοια της συμμαχίας και προσιδιάζοντας στην αθηναϊκή ηγεμονική υπόσταση που αυτή έλαβε κατά τη Θουκυδύδεια *ζυγγραφή*⁴⁶. Έτσι, λοιπόν, επικαλούμενοι το πλαίσιο αμοιβαίας συνεργασίας και πρωτίστως αναμόρφωσης και ενίσχυσης των ασθενέστερων συμμάχων, επιβάλλουν μέσω των σωμάτων αυτών κανονισμούς εσωτερικής καταπίεσης στους συμμάχους, υποδεικνύουν σε αυταρχικούς ηγέτες, κομμουνιστές και ακροδεξιούς, τεχνικές πολιτικού ελέγχου, ανταλλάσσουν λίστες αντιφρονούντων και προωθούν συμφωνίες για αναγκαστική επαναπροώθηση εξόριστων και προσφύγων που αντιμετωπίζονται ως τρομοκράτες.⁴⁷

⁴³ Walker και Ludwig, "From 'Soft Power' to 'Sharp Power'", σ. 17.

⁴⁴ Miller, "Can Soft Power work in a Sharp Power World?".

⁴⁵ Walker et al., "Authoritarianism goes global".

⁴⁶ Χαρακτηριστικότερη περίπτωση της νέας υφής που είχε λάβει η αθηναϊκή συμμαχία συνιστά η άσκηση πειθαναγκασμού εκ μέρους της πόλης της Αθήνας προς τους συμμάχους της στο αριστουργηματικό απόσπασμα του διαλόγου των Μηλιών. Θουκυδίδης, *Ιστορίαι*, μτφρ. Άγγελος Βλάχος (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", 2008), Βιβλίο Ε' § 85-116.

⁴⁷ Walker et al., "Authoritarianism goes global".

Ωστόσο, στη βιβλιογραφία γίνονται αναφορές για περισσότερο κεκαλυμμένες και αδιαφανείς μεθόδους, που επιδιώκουν την παραπληροφόρηση της κοινής γνώμης των δημοκρατικών κρατών και την ανάδειξη του αυταρχισμού ως εύρυθμης λειτουργικής συνιστώσας. Η αξιοποίηση της πληροφορίας και του ελέγχου αυτής συνιστά την ουσία του περιεχομένου του όρου της *sharp power*. Στο πλαίσιο των τακτικών χειραγώγησης και διάσπασης του ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης, αξιοποιούνται πρακτικές που σχετίζονται με την ανάλυση σε ειδήσεις και ζητήματα δευτερευούσης σημασίας, τα οποία δε θεωρείται ότι σχετίζονται με επίκαιρα θέματα που πλήττουν τα συμφέροντα, τη διεθνή εικόνα ή το κύρος των δύο υπό ανάλυση κρατών, την παραπληροφόρηση, μέσω της διασποράς ψευδών ειδήσεων, που ενισχύεται χάρη στη βοήθεια της τεχνικής των αναπαραγωγής και του σχολιασμού ειδήσεων από ψευδείς ταυτότητες μέσω *sprammimg*, που συνιστά τη μαζική αποστολή ή αναδημοσίευση ηλεκτρονικών μηνυμάτων και εξωτερικών συνδέσμων ή χρήσης πολλαπλών *hashtags*, σε μια προσπάθεια προώθησης προϊόντων ή ιδεών, αλλά ακόμη και ανάμιξης σε εκλογικές διαδικασίες άλλων κρατών ή υποκλοπής (*hacking*) και επεξεργασίας δεδομένων πολιτών των φιλελεύθερων δημοκρατιών.⁴⁸

Οι συγκεκριμένες μέθοδοι χειραγώγησης και διάσπασης δεν είναι η πρώτη φορά που έχουν χρησιμοποιηθεί, καθώς εφαρμόστηκαν εκτεταμένα κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, τόσο από τις ΗΠΑ όσο και την ΕΣΣΔ.⁴⁹ Η καινοτομία, όμως, που επιφέρει η *sharp power* εναπόκειται στη ταχύτητα με την οποία μπορεί να προβεί κανείς σε τέτοιες ενέργειες. Η ανάπτυξη και ευρεία χρήση του διαδικτύου, και ιδιαίτερα των *social media*, συνιστούν το θεμέλιο λίθο και την πεμπουσία της δυναμικής μεταξύ των πρακτικών που ενσαρκώνει η έννοια της *sharp power*. Χάρη στο χαμηλό κόστος και την εύκολη πρόσβαση σε αυτά, ο χρόνος μεταφοράς πληροφοριών ακόμη και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές του πλανήτη είναι σχεδόν μηδενικός, ενώ, αντιστρόφως ανάλογη είναι η δυνατότητα μεγάλου εύρους διασποράς σε ανθρώπους με εντελώς διαφορετικό οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό, πολιτισμικό ή θρησκευτικό υπόβαθρο.⁵⁰ Τέλος, η αχανής, ακαθόριστη και ανεξέλεγκτη φύση, που οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης έχουν, συνιστά, όχι μόνο στην παροχή πολλών

⁴⁸ Buchanan, "Confronting Sharp Power". Βλ. Επίσης, Walker, "Safeguarding Democracies against authoritarian Sharp Power".

⁴⁹ Joseph S. Nye Jr., "How Sharp Power Threatens Soft Power: The Right and Wrong Ways to Respond to Authoritarian Influence", *Foreign Affairs*, τελευταία τροποποίηση 24 Ιανουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power>

⁵⁰ Στο ίδιο. Αντίστοιχη άποψη για τον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζουν τα *social media* στην άσκηση της *sharp power* εκφράζει και ο εκπρόσωπος της Κορεατικής Διπλωματικής Ακαδημίας, K. Taechan. Βλ. περισσότερο, Taechan K., "Authoritarian Sharp Power: Comparing China and Russia", *The Asan Forum*, τελευταία τροποποίηση 18 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <http://www.theasanforum.org/authoritarian-sharp-power-comparing-china-and-russia/>

προσωπικών στοιχείων για κάθε χρήστη ξεχωριστά, αλλά πρωτίστως στο γεγονός ότι οι πληροφορίες που περιλαμβάνουν δεν υπόκεινται στην αρχή της διαψευσιμότητας.⁵¹ Κατά συνέπεια, το χάσμα μεταξύ της πραγματικότητας και του misperception των χρηστών μειώνεται σε μηδενικά επίπεδα.

1.2. Ο ιδιαίτερος ρόλος των social media στην διαδικασία άσκησης της sharp power

Είναι γεγονός ότι ήδη από τον προηγούμενο αιώνα τα μέσα μαζικής επικοινωνίας άρχισαν να διαδραματίζουν ολοένα και πιο ενεργό ρόλο στην πληροφόρηση των πολιτών ανά τον πλανήτη, συμβάλλοντας, συγχρόνως, σε έναν αξιόλογο βαθμό στην διαμόρφωση της αντίληψης (perception) τους.⁵² Επιπλέον, η πληθώρα πληροφοριακών μέσων βελτίωσε αισθητά τις δυνατότητες έκθεσης των ανθρώπων σε διαφορετικές, από τις δικές τους, απόψεις, απαλλαγμένες από μισαλλόδοξες προκαταλήψεις, με αποτέλεσμα, ενώ αυτά συνιστούν ένα είδος μονόπλευρης, δίχως αντίλογο, επικοινωνίας, να ενδυναμώνουν τον πλουραλισμό και τις δημοκρατικές ιδεολογικές συνιστώσες.⁵³ Εντός των δημοκρατικών κρατών τα μέσα μαζικής ενημέρωσης παρέχουν, δίχως περιορισμούς, πληροφοριακό υλικό για σημαντικά ζητήματα την επικαιρότητας, γεγονός που τους δίνει τη δυνατότητα να ασκούν, κατ' αυτό τον τρόπο, έναν έμμεσο έλεγχο στην κυβέρνηση και να επιτρέπουν στον κάθε πολίτη να διατυπώσει μέσω αυτών τη γνώμη του ανεξαρτήτως οιοδήποτε κριτηρίου. Στον αντίποδα, σε αυταρχικά ή απολυταρχικά καθεστάτα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης βρίσκονται υπό κυβερνητικό έλεγχο και συνιστούν μέσο διασποράς της κρατικής προπαγάνδας.⁵⁴

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών περίπου δεκαετιών, το διαδίκτυο (Internet) έχει αναμορφώσει ριζικά τον τομέα της επικοινωνίας και ενημέρωσης και έχει καταστεί ο πιο προσφιλής τρόπος ενημέρωσης των πολιτών ανά τον κόσμο.⁵⁵ Η ευκολία πρόσβασης και διάδοσης της πληροφορίας “με το πάτημα ενός κουμπιού” σε οποιοδήποτε μέρος του πλανήτη, το εξαιρετικά χαμηλό κόστος του, η διόρθωση πληροφοριών που διοχετεύονται από τα υπόλοιπα είδη ενημέρωσης, η ελεύθερη έκφραση των ανθρώπων ανά πάσα στιγμή,

⁵¹ Buchanan, “Confronting Sharp Power”.

⁵² Για τον σημαίνοντα ρόλο που διαδραματίζει το perception και το misperception στην διαδικασία εξέλιξης της διεθνούς πολιτικής, βλ. περισσότερα R. Jervis, *Perception and Misperception in International Politics* (Princeton: Princeton, 1976).

⁵³ Michael A. Cacciatore, “Misperceptions in Polarized Politics: The Role of Knowledge, Religiosity, and Media”, *American Political Science Association*(2014): σ. 657.

⁵⁴ Steve Smith, Amelia Hadfield και Tim Dunne, *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*(Oxford: Oxford University Press, 2013), σ.172-173.

⁵⁵ Cacciatore, “Misperceptions in Polarized Politics: The Role of Knowledge, Religiosity, and Media”, σ. 656.

πρωτίστως μέσω των social media, και η εκμηδένιση των αποστάσεων μέσω της παροχής δυνατοτήτων φωνητικής ή βίντεο κλήσης αποτελούν μόνο μερικά παραδείγματα των πλεονεκτημάτων που διαθέτει, αιτιολογώντας την ευρεία αποδοχή του.⁵⁶

Συχνά, βέβαια, τίθεται το ζήτημα ελέγχου του διαδικτύου. Η έλλειψη κανονισμών και νομοθετικού πλαισίου για αυτό, καθώς και η ίδια η φύση του, η οποία το καθιστά αχανές στο μέσο χρήστη, αποδεικνύουν ανεπαρκές οποιοδήποτε μέσο περιορισμού του. Βέβαια, δεν είναι λίγα τα κράτη, με προεξέχοντα αυτά της Κίνας και της Ρωσίας, που επιδιώκουν να επιβάλουν περιοριστικούς όρους στον τρόπο χρήσης του, με χαρακτηριστικότερη την απαγόρευση στους πολίτες τους να χρησιμοποιούν διάσημες, παγκόσμιες πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, όπως τα Facebook, Instagram και Twitter.⁵⁷ Όπως είναι εύλογα αντιληπτό, η πρακτική αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της ευρύτερης πολιτικής της λογοκρισίας που επιβάλουν τα καθεστώτα αυτά. Στόχος της δεν είναι η απλή προστασία των προσωπικών δεδομένων των πολιτών, αλλά η εξάλειψη της πιθανότητας διαρροής οποιασδήποτε πληροφορίας εκτός κράτους, δίχως εκείνη να έχει υποβληθεί, νωρίτερα, στην αξιολογική κρίση των εκπροσώπων του καθεστώτος. Επιπλέον, επιδιώκεται η αποφυγή του ενδεχομένου οι πολίτες να έρθουν αντιμέτωποι με ερεθίσματα φιλελεύθερου ιδεολογικού περιεχομένου, παράγοντας που δύναται να εγείρει σχετικές με την ενίσχυση των ατομικών ελευθεριών αναταραχές στο εσωτερικό, απειλώντας τη βιωσιμότητα στο διηνεκές των πολιτευμάτων των κρατών αυτών.⁵⁸

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, τα social media έχουν καταστεί εργαλείο συντονισμού πολλών πολιτικών κινήσεων, με αποτέλεσμα ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών επιδιώκει να θέσει υπό καθεστώς ελέγχου την ανεξέλεγκτη ροή πληροφοριών μέσω του διαδικτύου, μία προσπάθεια που ασφαλώς δεν λαμβάνει τις διαστάσεις της λογοκρισίας και καταπάτησης του δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης, που αντανακλούν οι αντίστοιχες προσπάθειες των αυταρχικών καθεστώτων.⁵⁹ Στην περίπτωση της συγκεντρωτικής αυταρχικής εξουσίας μία τέτοια αντίδραση δεν είναι παρά θεμιτή και αναμενόμενη, όπως εξηγήθηκε λίγο νωρίτερα. Εύλογα, όμως, κανείς μπορεί να διερωτηθεί

⁵⁶ Anna Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*(Riga: NATO StratCom COE, 2016), σ. 5-6.

⁵⁷ Randal Marlin, *Propaganda and the Ethics of Persuasion* (Peterborough: Broadview Press, 2013), σ. 308 – 318.

⁵⁸ Clay Shirky, "The Political Power of Social Media: Technology, the Public Sphere, and Political Change", *Foreign Affairs*(2011): σ. 6.

⁵⁹ Shirky, "The Political Power of Social Media", σ. 2. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εργαλειοποίησης των social media με πολιτικό προσανατολισμό είναι οι περιπτώσεις του εμφυλίου πολέμου στη Συρία και στη Λιβύη, καθώς και η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία. Αναφορικά με τις μεθόδους και τις στοχεύσεις επιστράτευσης των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, βλ. περισσότερο, Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, 15-29.

ποια είναι εκείνη η πολιτική κατεύθυνση που έχει λάβει το συγκεκριμένο τεχνολογικό μέσο, η οποία δυνητικά ελλοχεύει απειλητικές διαστάσεις ως προς τους δημοκρατικούς κρατικούς δρώντες;

Συνειρμικά, λοιπόν, η μελέτη της πολύπλευρης κατευθυνόμενης από αυταρχικά κράτη, όπως η Κίνα και η Ρωσία, διαχείρισης του διαδικτυακού πληροφοριακού υλικού, το οποίο καλούνται να αφομοιώνουν ακροατήρια δημοκρατικών δρώντων, γεννά το ερώτημα σχετικά με το κατά πόσο η συγκεκριμένη διαδικασία ασκεί επίδραση απειλητικού για τη δημοκρατική συνοχή και ασφάλεια χαρακτήρα, εφόσον εδράζεται στη βάση προώθησης του αυταρχικού αφηγήματος, όπως αυτό προσδιορίζεται από τις προσωπικές επιδιώξεις που ορίζει αυτόβουλα ως “εθνικό συμφέρον” κάθε μη δημοκρατικός κρατικός δρώντας. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να προσδιοριστεί η μείζονος σημασίας διάκριση των στοιχείων που διαφοροποιούν σημαντικά τον μη πληροφορημένο πολίτη αφενός και τον παραπληροφορημένο αφετέρου. Στην πρώτη περίπτωση ο ενδιαφερόμενος δεν έχει καμία επίγνωση της απάντησης αναφορικά με ένα λειτουργικό ερώτημα.⁶⁰ Αντίθετα, στη δεύτερη περίπτωση, πρόκειται για το αποκαλούμενο *misperception*, κατά το οποίο ο δέκτης, στηριζόμενος σε ανεπιβεβαίωτες, ελλειείς ή ανυπόστατες πληροφορίες, καταλήγει να υιοθετεί ο ίδιος μια διαστρεβλωμένη και λανθασμένη απάντηση για αυτό, τελώντας, όμως εν αγνοία της κατάστασής του και θεωρώντας εαυτόν εξαιρετικά επαρκή γνώστη του εκάστοτε ζητήματος.⁶¹ Στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι εφικτή η διάκριση μύθου και πραγματικότητας από το δέκτη.

Βέβαια, ο βαθμός ανάπτυξης των *misperceptions* εξαρτάται από ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο, το οποίο σχετίζεται τόσο με την ταυτότητα του πομπού και του δέκτη όσο και με τη φύση της ίδιας της πληροφορίας. Εκκινώντας από την ταυτότητα του δέκτη, αυτή μπορεί να προσδιορίζεται από ένα σύνολο στοιχείων όπως η οικονομική του κατάσταση, η ηλικία, η θρησκεία, το φύλο, η ιδεολογία και ο βαθμός συμμετοχής του στο κοινωνικό γίγνεσθαι.⁶² Τα χαρακτηριστικά αυτά διακρίνονται ως εξόχως σημαντικά, καθώς διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει και αναζητά κάποιος την πληροφορία, αυτό που στην επιστήμη της ψυχολογίας καλείται υποκινούμενη αιτιολόγηση (*directionally motivated reasoning*). Ως

⁶⁰ D.J. Flynn et al., “The Nature and Origins of Misperceptions: Understanding False and Unsupported Beliefs about Politics”, European Research Council (ERC)(2016):σ. 1-2.

⁶¹ Στο ίδιο.

⁶² R. Kelly Garrett, Erik C. Nisbet και Emily K. Lynch, “Undermining the Corrective Effects of Media-Based Political Fact Checking? The Role of Contextual Cues and Naïve Theory”, *Journal of Communication* 63, no.4(2013), σ. 617 - 618.

αποτέλεσμα αυτού προκύπτει η διαδικασία επιλεκτικής έκθεσης(selective exposure).⁶³ Με άλλα λόγια, έχει υποστηριχθεί ευρέως ότι βάσει της ταυτότητάς τους, οι άνθρωποι τείνουν να επιζητούν πληροφορίες που εναρμονίζονται και δε συγκρούονται με αυτή(confirmation bias) ή αντίστροφα τείνουν να απορρίπτουν τις πληροφορίες που δε συνάδουν μαζί της(disconfirmation bias).Επομένως, προκύπτει ότι αναφορικά με τη φύση του πομπού εκείνος θα πρέπει να εμπνέει κύρος στο δέκτη και εναλλακτικά ή ταυτόχρονα να ταυτίζεται με το πλαίσιο προσδιορισμού της ταυτότητας του δεύτερου, ώστε η προσπάθεια άσκησης επιρροής σε αυτόν να έχει περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας. Ωστόσο, αυτή εξαρτάται και από τη διάσταση της φύσης που εμπερικλείει η πληροφορία.

Κατά την τελευταία δεκαετία τα social media έχουν αναδειχθεί σε βασικό δίκτυο επικοινωνιών, ως αναπόσπαστο τμήμα της αστικής κοινωνίας σε παγκόσμιο επίπεδο, εμπλέκοντας μεταξύ τους σε πολυδιάστατη διάδραση ποικίλες κατηγορίες χρηστών, όπως απλούς πολίτες, εταιρείες, δημόσιους φορείς, κυβερνήσεις, ακτιβιστές, μη κυβερνητικές οργανώσεις(MΚΟ) και άλλες. Τον Ιανουάριο του 2016 περίπου 3,4 δισεκατομμύρια άνθρωποι χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο, εκ των οποίων περίπου δύο με τρία δισεκατομμύρια είχαν λογαριασμό σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης.⁶⁴ Το συγκεκριμένο νούμερο είναι αρκετά μεγάλο, ώστε να αυξήσει κατακόρυφα τον όγκο ανταλλαγής πληροφοριών μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης και να καταστήσει το χώρο των επικοινωνιών ένα σύνθετο και πυκνό, διαρκώς διασυνδεδεμένο ιστό.

Παρά τις θετικές επιδράσεις αυτής της συσσωμάτωσης, όπως η εύρεση οικονομικών ευκαιριών, η διόρθωση ψευδών ειδήσεων, η ενίσχυση και ο συγχρονισμός συλλογικών πρωτοβουλιών και δράσεων, που στόχο έχουν την επίρρωση πάσης φύσεως προβλημάτων, ή η ανάμειξη με έμμεσο τρόπο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων ενός κράτους, ο ανοιχτός χαρακτήρας των social media εκθέτει τους χρήστες σε ποικίλες τρωτότητες.⁶⁵ Οι πλατφόρμες ηλεκτρονικής επικοινωνίας έχουν αποτελέσει συχνά ισχυρό και αποδοτικό οργανικό κομμάτι πολιτικών στοχευμένης παραπληροφόρησης και πολεμικής στρατηγικής υποκινούμενων, όχι μόνο από ιδιώτες αλλά και κρατικές κυβερνήσεις, οι οποίες επιδιώκουν μέσω των social media να συντονίσουν δράσεις, να συλλέξουν πληροφορίες και πρωτίστως να επηρεάσουν τις απόψεις και τις συμπεριφορές του ακροατηρίου-στόχου • επομένως, να ασκήσουν επιρροή

⁶³ Στο ίδιο.

⁶⁴Μάλιστα ο αριθμός των χρηστών των social media αυξάνεται με περίπου 12 χρήστες ανά δευτερόλεπτο, σύμφωνα με τις πληροφορίες του τμήματος Στρατηγικών Επικοινωνιών του NATO. Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 6.

⁶⁵ Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 8.

στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αυτών των κρατών που τα συγκεκριμένα ακροατήρια εντάσσονται, εφόσον, όπως προαναφέρθηκε, οι χρήστες των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης δύνανται να ασκούν μία μορφή ελέγχου των πράξεων των κυβερνήσεών τους.⁶⁶ Αυτή η είναι η έμμεση πρακτική άσκησης επιρροής, που ασκείται στη σύγχρονη εποχή από κράτη αυταρχικού προσανατολισμού με πρωτεργάτη της Ρωσία, και σε έναν μικρότερο βαθμό ,που περιορίζεται κυρίως σε στοχεύσεις λογοκρισίας, την Κίνα, και συνιστά το ουσιαστικότερο διακριτό στοιχείο της sharp power από τη soft.

Αναλυτικότερα, πέραν της δυνατότητας διατήρησης της ανωνυμίας κάποιου, την οποία παρέχουν οι πλατφόρμες ηλεκτρονικής επικοινωνίας, η αποθήκη των εργαλείων που προσφέρουν στους χρήστες τους είναι πολυποίκιλη και πολυδιάστατη, όπως χρήση γραπτού κειμένου, επισύναψης βίντεο, εικόνων και συνδέσμων, likes, επιτρέποντάς τους να προσαρμόζουν το μήνυμά τους προς το ζητούμενο της στόχευσης που αυτό έχει. Συγχρόνως, ως προς την αποτελεσματικότερη επίδραση του εκάστοτε μηνύματος έχουν αναπτυχθεί ποικίλες τεχνικές αξιοποίησης αυτού του οπλοστασίου κατά τις στοχεύσεις κάθε φορά του πομπού. Αυτές, εκμεταλλευόμενες το πρίσμα της ανωνυμίας του διαδικτύου, αφορούν στην αναπαραγωγή ή σχολιασμό ψευδών ή διαστρεβλωμένων ειδήσεων (fake news) στα social media εκ μέρους διαφόρων μορφών ανώνυμων ή ψευδών ταυτοτήτων (π.χ. trolls και sock puppets)⁶⁷ και spamming συνήθως μέσω αναδημοσίευσης και επαναληπτικής αποστολής αυτοματοποιημένων μηνυμάτων, όπως τα bots⁶⁸ ή τα hoaxes⁶⁹, και τα hashtags.

⁶⁶ Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 4.

⁶⁷ Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές του 1990 εμφανίστηκαν στον εμβρυακό χώρο του διαδικτύου εμφανίστηκαν τα trolls, ανώνυμες ή επώνυμες ερωτήσεις ή ακραίες τοποθετήσεις σχετικά με ποικίλα ζητήματα με χιουμοριστικό, δηκτικό ή επικριτικό τρόπο, που σκοπό έχουν να εγείρουν το θυμό, τα ακραία αισθήματα, την συζήτηση και τις αντιδράσεις μεταξύ των χρηστών, έχοντας περισσότερο ψυχαγωγικό χαρακτήρα. Ωστόσο, πέρα από τα κλασικά trolls, υπάρχουν και τα υβριδικά trolls, τα οποία θέτουν προκλητικά ερωτήματα ή ακραίες απόψεις μέσω ψευδών ταυτοτήτων με στόχο να επιτύχουν συγκεκριμένα πολιτικά ή στρατιωτικά αποτελέσματα, μέσω άσκησης επιρροής στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Αντίστοιχη λειτουργία έχουν και τα sockpuppets. Η ουσιαστικότερη διαφορά μεταξύ troll και sockpuppet έγκειται στο ότι στην πρώτη περίπτωση μπορεί ο χρήστης να φέρει την πραγματική του επωνυμία, αν και όχι πάντοτε, ενώ στη δεύτερη περίπτωση η επωνυμία του χρήστη είναι καθόλα ψευδής. Steven Poole, "What's the difference between a troll and a sockpuppet?", *The Guardian*, τελευταία τροποποίηση 23 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από https://www.theguardian.com/books/2018/feb/23/troll-steven-poole-word-of-week?fbclid=IwAR0u33JnCqBMrWH6_aDvc02NXDuiKlmalhytbs2abi-PQevuBXiS7fqVZNY

⁶⁸ Βλ. περισσότερα, σ. 105.

⁶⁹ Ένα διαδικτυακό Hoax είναι συνήθως ένα μήνυμα που λαμβάνει κάποιος και που τον ενημερώνει για κάτι πολύ σημαντικό και πολύ επείγον. Επειδή η αλληλογραφία φαίνεται να είναι τόσο σημαντική όσο μια ερώτηση ζωής ή θανάτου, ο χρήστης δεν αφιερώνει χρόνο για να επαληθεύσει την εγκυρότητα των πηγών και να την προωθήσει σε όλο το βιβλίο διευθύνσεών του. Ο στόχος είναι να πολλαπλασιαστεί, και αν το στείλει κανείς σε όλες τις επαφές σας, ο στόχος του επιτυγχάνεται. "Recommendations about Hoaxes What is a hoax ? Why hoaxes are bad ? How not to get a hoax ? How to get rid of a hoax ?", CERN. Ανάκτηση

Οι τεχνικές αυτές, βρισκόμενες σε διαρκή εναλλαγή και συνδυασμούς, διαθέτουν την απαιτούμενη ισχύ, ώστε να έχουν αξιόλογη επίδραση στη διαμόρφωση της γνώμης της διαδικτυακής κοινότητας, υλοποιώντας τις επιδιώξεις του πομπού. Αρχικά, μία εξ αυτών είναι η αύξηση της εμφάνισης και προσβασιμότητας ενός μηνύματος στους προσωπικούς λογαριασμούς των χρηστών μέσω της αυτόματης αναπαραγωγής του περιεχομένου του (spamming).⁷⁰ Ουσιαστικά, η τεχνική αυτή αφορά στο βομβαρδισμό του πληροφοριακού περιβάλλοντος με μηνύματα και αναδημοσιεύσεις ειδήσεων, που, αναλόγως της εναρκτήριας στόχευσης χαρακτηρίζονται ως αληθείς, ψευδείς ή διαστρεβλωμένες και διοχετεύονται μέσα από ενημερωτικά blogs, άρθρα του ηλεκτρονικού τύπου, αναρτήσεις εξεχόντων προσωπικοτήτων και άλλα, που φαίνεται να δημοσιεύονται πολλαπλά, μα συγχρόνως συντονισμένα, από λογαριασμούς “fake personas”. Στον πολλαπλασιασμό της επισκεψιμότητας ενός τέτοιου μηνύματος λειτουργούν επικουρικά τα hashtag που το συνοδεύουν.

Στον αντίποδα, έχει παρατηρηθεί η χρήση των τεχνικών αυτών προς αποσιώπηση πληροφοριακού περιεχομένου. Πιο συγκεκριμένα, οι ποικίλες μορφές fake identities και αυτοματοποιημένων μηνυμάτων εργάζονται προς την απόσπαση της προσοχής του κοινού ή προς καλλιέργεια φοβικών τάσεων, αγωνίας και μισαλλοδοξίας, μέσω της παραπληροφόρησης και της διασποράς φημών και άλλων λιγότερο ουσιωδών ειδήσεων. Δεν είναι λίγες οι φορές που η προσπάθεια αποσιώπησης έχει λάβει επιθετικές διαστάσεις, είτε μέσω της επίθεσης στο ίδιο το ακροατήριο, η οποία γίνεται με ανάρτηση περιεχομένου που εκφράζει μία αντίθετη άποψη ή με αναφορά στην εκάστοτε εταιρεία κοινωνικής δικτύωσης της “ενοχλητικής” ανάρτησης ως περιέχουσας ακατάλληλο περιεχόμενο, είτε μέσω της προσωπικής επίθεσης σε συντάκτη, οπότε οι fake personas αποκτούν πρόσβαση σε προσωπικές πληροφορίες του και τις αξιοποιούν με γνώμονα την ευθεία απειλή εναντίον του

από

https://espace.cern.ch/winservices-help/NICEsecurityAndAntivirus/VirusHoaxesAndSpyware/AboutHoaxes/Pages/default.aspx?fbclid=IwAR311Ld1pqrOnBhnlRr5ijRxLcDm1CgVXHY-pKvHq_IL26QKw79S9_KB07ko

311Ld1pqrOnBhnlRr5ijRxLcDm1CgVXHY-pKvHq_IL26QKw79S9_KB07ko

⁷⁰ Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 18. Μάλιστα, μεταξύ των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, ως προσφιλέστερο μέσο για την επίτευξη του εν λόγω στόχου θεωρείται το twitter, καθώς η αξιοποίηση των hashtag, των mention και των retweet(αναδημοσιεύσεων) σε αυτό είναι μια ευρεία πρακτική. Ταυτόχρονα, η διασπορά ειδήσεων καθίσταται περισσότερο επιτρεπτή χάριν της φύσης του ίδιου του μέσου, που διαθέτει ένα περιορισμένο επιτρεπτό μέγεθος του κειμένου(μέγιστο όριο 140 χαρακτήρες), που συνοδεύει την ανάρτηση. Ως αποτέλεσμα, λειτουργεί “σαν τους τίτλους των εφημερίδων”, παρακινώντας το χρήστη να προβεί για περισσότερες λεπτομέρειες στους συνδέσμους που το συνοδεύουν. Βλ. περισσότερα, Marlin, *Propaganda and the Ethics of Persuasion*, σ. 314-315 και M. D. Conover et al., “Political Polarization on Twitter”, *Conference: Proceedings of the Fifth International Conference on Weblogs and Social Media*, Barcelona:17-21/7/2011.

ή το δημόσιο εξευτελισμό του. Μάλιστα η τελευταία διάσταση είχε αναφερθεί πολλαπλά από ακτιβιστές, οι οποίοι καταφέρονταν δημόσια στις πολιτικές του Κρεμλίνου.⁷¹

Ανάλογη στόχευση με την παραπάνω, ωστόσο ελαφρώς διαφοροποιημένη είναι και εκείνη της εξαπάτησης. Στηρίζεται στη δημιουργία “θορύβου” ή αλλιώς, “ομίχλης” γύρω από ορισμένα περιστατικά κομβικής σημασίας, κινούμενη επίσης, προς την κατεύθυνση της αποσιώπησης. Η αξιοποίηση πολλαπλών μορφών fake identities και αυτοματοποιημένων μηνυμάτων προς αυτή την κατεύθυνση έγινε από τη Ρωσική κυβέρνηση αναφορικά με την πτώση του αεροσκάφους MH17 των Μαλαισιανών αερογραμμών τον Οκτώβριο του 2015. Τότε, τα ρωσικά media, συμβατικά και διαδικτυακά, παρείχαν έναν διευρυμένο όγκο ερμηνειών για τα αίτια της πτώσης, δίχως σαφή απάντηση, γεγονός που συνέβαλε στη σύγχυση και την παραπληροφόρηση του κοινού.⁷²

Μία τελευταία επιδίωξη συνιστά η ψυχολογική χειραγώγηση των ανθρώπων μέσω της “αποκάλυψης” εμπιστευτικών πληροφοριών σε αυτούς. Στην προκειμένη περίπτωση, οι fake personas κοινοποιούν πληροφορίες “απόρρητες” που αφορούν στην πρόσβαση σε προσωπικές πληροφορίες άλλων ανθρώπων ή συστήματα κρατικών φορέων και εταιρειών. Το περιεχόμενο των πληροφοριών αυτών, βέβαια, συχνά δεν είναι αληθές, αλλά αξιοποιείται από τους hackers, που προσλαμβάνονται από κυβερνήσεις για κατασκοπευτικούς σκοπούς και συγκέντρωση πληροφοριακού υλικού.⁷³

1.3 Διαφοροποίηση της sharp power από τις άλλες μορφές ισχύος

Όπως, εύστοχα, έχει διατυπώσει ο Joseph S. Nye, “αν κάποιος σου βάλει το όπλο στο κεφάλι και ζητήσει το πορτοφόλι σου, δεν έχει σημασία τι θέλεις ή τι σκέφτεσαι. Αυτό είναι hard power. Αν όμως προσπαθεί να σε πείσει να του δώσεις ο ίδιος, όλα εξαρτώνται από το τι θέλεις ή τι σκέφτεσαι. Αυτό είναι soft power.”⁷⁴

Αναλυτικά, η έννοια της hard power στις διεθνείς σχέσεις αναφέρεται σε τακτικές εξαναγκασμού, δηλαδή στη χρήση βίας ή την απειλή αυτής έναντι ενός αντιπάλου, την επιβολή οικονομικής πίεσης ή κυρώσεων σε βάρος του τελευταίου, τη δολοφονία και την

⁷¹ Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 19.

⁷² Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 20.

⁷³ Στο ίδιο.

⁷⁴ Nye, “How Sharp Power Threatens Soft Power”.

υποκίνηση αυτής ή άλλες μορφές εκφοβισμού.⁷⁵ Ωστόσο, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν έγιναν αντιληπτές οι μαζικές καταστροφικές συνέπειες που αυτός επέφερε σε όλα τα κράτη και ενισχύθηκε η δολοφονική ικανότητα των οπλικών συστημάτων, οι Μεγάλες Δυνάμεις της περιόδου που ακολούθησε, ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, θεώρησαν τη hard power ανεφάρμοστη και ενίοτε μη αναλογική ως προς την ανταπόδοση αντιποίνων.⁷⁶

Ως αποτέλεσμα των διεργασιών και των αντιπαραθέσεων αναδύθηκε το 1990 η έννοια της soft power, για να περιγράψει τις πρότερες προσπάθειες, τόσο των ΗΠΑ όσο και της ΕΣΣΔ, να μεγιστοποιήσουν την επιρροή τους στα υπόλοιπα κράτη δίχως να προβούν ποτέ σε άμεση και μετωπική πολεμική διαμάχη καθώς, όπως γνώριζαν ήδη από το "Μεγάλο Πόλεμο" και την ισχυρή καταστροφική ικανότητα των πυρηνικών όπλων, κάτι τέτοιο θα ήταν ολέθριο και για τους δύο ανεξαρτήτως του γεγονότος ποιος είχε πραγματοποιήσει το πρώτο χτύπημα. Θιασώτης του όρου ήταν ο Joseph S. Nye, ο οποίος το 1990 διατύπωσε τη soft power ως "την ικανότητα ενός κράτους να επηρεάζει τους άλλους μέσω της έλξης ή της πειθούς".⁷⁷ Η συγκεκριμένη μορφή ισχύος ασκείται μέσω της χρήσης διπλωματίας και της οικοδόμησης στρατηγικών συμμαχιών, της παροχής ανθρωπιστικής, αναπτυξιακής ή οικονομικής βοήθειας σε άλλους δρώντες ή/ και της αξιοποίησης των τεχνών και των γραμμάτων ως μέσων άσκησης πολιτισμικής επιρροής.⁷⁸

Παρ' όλα αυτά, ο Nye υποστήριξε ότι η soft power δεν είναι επαρκής από μόνη της και πως η δυναμική της πολλαπλασιάζεται όταν συνδυάζεται με τη hard power, αναφέροντας ως χαρακτηριστικά παραδείγματα συνδυασμού τους τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και στη σύγχρονη εποχή τις ΗΠΑ.⁷⁹ Αυτή η ζεύξη μεθόδων, καθώς και η ταυτόχρονη χρήση τους, συνιστά αυτό που στις διεθνείς σχέσεις ο ίδιος όρισε στα μέσα του 2000 ως smart power, ένα υβρίδιο ουσιαστικά των παραδοσιακών μορφών ισχύος. Μάλιστα, συνέχισε προσθέτοντας ότι πρόκειται για "μία προσέγγιση που υπογραμμίζει την αναγκαιότητα [ύπαρξης] ισχυρού στρατού, αλλά επίσης επενδύει πολύ σε συμμαχίες, συνεργασίες και θεσμούς όλων των

⁷⁵ Peter Isackson, "Sharpening the Knives of Diplomacy", Fair Observer, τελευταία τροποποίηση 8 Ιανουαρίου 2019. Ανάκτηση από https://www.fairobserver.com/region/north_america/soft-power-hard-power-joseph-nye-diplomacy-world-politics-news-today-56123/

⁷⁶ Mandip Singh, "From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests", *Journal of Defence Studies* 12, no 3(2018): 6.

⁷⁷ Nye, "How Sharp Power Threatens Soft Power".

⁷⁸ Adil Rasheed, "After hard, soft and smart, it's sharp power", Al Arabiya, τελευταία τροποποίηση 24 Ιανουαρίου 2018. Ο Don Beyer, μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων των ΗΠΑ, τόνισε στην ομιλία του στον 7ο Διαπολιτικό διάλογο του Κογκρέσου του Αμερικανικού Ινστιτούτου για την Ειρήνη(USIP), πως τα χαρακτηριστικά αυτά συνιστούν τους τρεις κομβικούς άξονες λέγοντας ότι: "Οι πολιτισμικές μας εξαγωγές, η οικονομική μας κυριαρχία, και η ισχύς του αμερικανικού ιδανικού. Είμαστε η λαμπρή πόλη επάνω στο λόφο". Miller, "Can Soft Power work in a Sharp Power World?".

⁷⁹ Nye, "How Sharp Power Threatens Soft Power".

επιπέδων για επέκταση της άσκησης επιρροής κάπου και παγίωση της νομιμότητας των ενεργειών κάποιου”.⁸⁰

Με βάση το σύνολο των προλεχθέντων της ενότητας σε συνδυασμό με την ανάλυση των προηγούμενων ενότητων, αναφορικά με τα διακριτά στοιχεία που εμπρικλείει η sharp power, καθίσταται σαφές ότι η τελευταία δεν δύναται να ταυτιστεί με κανένα από τα ήδη υπάρχοντα είδη ισχύος. Αρχικά, το γεγονός ότι σχετίζεται ευρέως με το εγχείρημα άσκησης επιρροής προς τα άλλα κράτη, αποκλείει τις ευθείες, εξαναγκαστικές, βίαιες μεθόδους της hard power. Βέβαια, είναι μείζονος σημασίας να προστεθεί ότι στη βιβλιογραφία συμπεριλαμβάνονται ορισμένες αναφορές, οι οποίες συνδέουν τη sharp power με κάποια στοιχεία της hard power, καθώς έχει λεχθεί ότι στο πλαίσιο της πρώτης έχουν πραγματοποιηθεί ενέργειες με δολοφονικές ή εγκληματικές προθέσεις, όπως η προσπάθεια δηλητηρίασης από το κινεζικό καθεστώς Κινέζων αντιφρονούντων της υπηρεσίας πληροφοριών στο Ηνωμένο Βασίλειο ή ο εκφοβισμός των εκπατρισμένων της κινεζικής κοινότητας της Αυστραλίας.⁸¹

Όσον αφορά τη soft power, βρίσκοντας ερείσματα στους δύο πυλώνες, ότι τα κράτη πρέπει να διαθέτουν πολιτικές αξίες, που αντικατοπτρίζουν τις παγκόσμιες αξίες και πως τα κράτη οφείλουν να διαμορφώνουν την εξωτερική τους πολιτική βάσει των τελευταίων, επιδιώκει διά της πειθούς και της έλξης να ενισχύσει την επιρροή και το κύρος ενός κράτους μεταξύ των δρώντων του διεθνούς συστήματος.⁸² Η sharp power θα μπορούσε να ενταχθεί στο θεωρητικό πλαίσιο αυτής, εφόσον πολλές από τις πρακτικές που αξιοποιεί, ταυτίζονται μαζί της.⁸³ Ωστόσο, τόσο η Κίνα όσο και η Ρωσία ενέταξαν στις παραδεδομένες μεθόδους πειθούς και έλξης, που προσδιορίζουν την ουσία της soft power, μέσα όπως η διαφθορά, η διαστρέβλωση των γεγονότων και των εκλογικών διαδικασιών, η μαζική προώθηση ψευδών ειδήσεων, ο εκφοβισμός της αστικής κοινωνίας τόσο στην εσωτερική τους σφαίρα όσο και στο εξωτερικό, καθώς και η αξιοποίηση της διασποράς για την προώθηση της στρατηγικής τους ατζέντας.⁸⁴ Με άλλα λόγια, “ η αυταρχική επιρροή δεν σχετίζεται πρωτίστως με την προσέλκυση ή ακόμα την πειθώ • αντίθετα, επικεντρώνεται στην απόσπαση και τη χειραγώγηση”.⁸⁵ Για παράδειγμα, όταν τα τηλεοπτικά δίκτυα Russia Today(RT) της Μόσχας και Xinhua του

⁸⁰ Rasheed, “After hard, soft and smart, it’s sharp power”.

⁸¹ Buchanan, “Confronting Sharp Power”.

⁸² D.J. Flynn et al., “The Nature and Origins of Misperceptions”, σ. 4-5.

⁸³ Kurlantzick, Charm Offensive, σ. 6.

⁸⁴ Andras Simonyi και Judit Trunkos, “It is Wrong to Call Russian and Chinese Disruptive Efforts ‘Sharp Power’”, Huffington Post U.S., τελευταία τροποποίηση 18 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από https://www.huffpost.com/entry/it-is-wrong-to-call-russian-and-chinese-disruptive_b_5a37c558e4b02bd1c8c60889

⁸⁵ Cole, *THE HARD EDGE OF SHARP POWER*, σ. 6.

Πεκίνου εκπέμπουν ελεύθερα σε άλλες χώρες πρόκειται για άσκηση soft power. Είναι, όμως, εμφανές δείγμα sharp power όταν για παράδειγμα, όπως έχει καταστεί γνωστό, το China Radio International επεμβαίνει στο περιεχόμενο παρουσίασης και τον τρόπο λειτουργίας ραδιοφωνικών σταθμών άλλων χωρών.⁸⁶

Επομένως, εφόσον η sharp power δείχνει να εμπερικλείει στοιχεία και από τα δύο κυρίαρχα είδη ισχύος, δίχως να ταυτίζεται απόλυτα με κανένα από αυτά, γιατί δεν είναι smart power; Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι, παρά τις πρωτογενείς ομοιότητες που εμφανώς παρουσιάζει με το φάσμα της smart power, συνδυάζοντας εκ πρώτης όψεως το δόλο και τον εκφοβισμό με την προσέλευση, θεμελιώδης, πάγια και επιτακτική στόχευση της sharp power δεν είναι η απλή επίτευξη των στόχων της στρατηγικής ατζέντας των κρατών, ούτε η γενικότερη διεύρυνση της σφαίρας επιρροής τους. Όπως έχει ήδη υπογραμμιστεί στην πρώτη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου, η sharp power θέτει ως βασική επιδίωξή της υπονόμηση των ιδεωδών και φρονημάτων της φιλελεύθερης δημοκρατίας στα κράτη στα οποία απευθύνεται, μέσω της επίδοσης σε μεθόδους χειραγώγησης και παραπληροφόρησης της κοινής γνώμης. Ωστόσο, τυχόν πολιτειακές και ιδεολογικές μεταβολές, που δύνανται να υλοποιηθούν από την επίτευξη αυτής της στόχευσης, είναι πιθανό να επιφέρουν αλλαγές στην οντολογική ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατικών δρώντων του διεθνούς συστήματος, πράγμα που τελικά μπορεί να επηρεάσει την ίδια τη δομή του, ένα ζήτημα το οποίο μελετά και καλείται να απαντήσει η παρούσα ερευνητική εργασία. Το γεγονός, λοιπόν, διαφοροποίησης της κεντρικής στόχευσης και των επιμέρους πρακτικών εφαρμογών των δύο αυτών εννοιών, συνιστά και διάσταση της sharp power από το πεδίο της smart power. Από την άλλη πλευρά, εφόσον η sharp power δεν είναι ούτε soft ούτε hard, τους δύο βασικούς πυλώνες που ταυτόχρονα συνδυάζει και εμπερικλείει η smart power, δεν είναι δυνατό να ταυτιστεί με αυτήν.

1.4. Κριτική της νέας έννοιας

Η ανάδειξη του νεολογισμού της sharp power, ως προσπάθεια ερμηνείας των εφαρμογών της εξωτερικής πολιτικής των αυταρχικών καθεστώτων, με προεξέχοντα τα αντίστοιχα της Κίνας και της Ρωσίας, δεν συνίσταται ακόμα στο επίσημα κατοχυρωμένο εννοιολογικό πλαίσιο της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Τόσο η άρνηση μέρους του επιστημονικού κόσμου να

⁸⁶ Nye, "How Sharp Power Threatens Soft Power".

απορρίψει τη συσχέτιση και την κατάταξη της έννοιας στο φάσμα των παραδεδομένων μορφών ισχύος, όσο και οι διαφωνίες ως προς την απόδοση του περιεχομένου του όρου, αποδεικνύουν πως απαιτείται εκτενέστερη έρευνα της συμπεριφοράς των αυταρχικών καθεστώτων στη διεθνή αρένα, ώστε να καταστεί εφικτό η νέα έννοια να προσδιοριστεί και να καταταχθεί με σαφήνεια. Ως αποτέλεσμα της παρούσας κατάστασης έχει διατυπωθεί από την ακαδημαϊκή κοινότητα μία σωρεία κρίσεων απέναντι στη δημιουργία του όρου, καθώς και στο περιεχόμενό του.

Ο Joseph Nye υποστηρίζει ότι ως sharp power ορίζεται ‘‘η παραπλανητική χρήση της πληροφορίας για εχθρικούς σκοπούς’’.⁸⁷ Πρόκειται για έναν ορισμό σύντομο και περιεκτικό που συμπληρώνει άρτια τον αρχικό ορισμό των Walker και Ludwig, δίνοντας έμφαση στο μέσο που συνιστά την πεμπουσία άσκησης της sharp power, τον έλεγχο και τη διαχείριση της πληροφορίας εκ μέρους του πομπού. Μάλιστα, ο Nye προβαίνει στην ερμηνεία της έννοιας υπό το πρίσμα της λογικής του Ψυχρού Πολέμου, κατά την οποία ο αντίπαλος αντιμετωπίζεται ως ισχυρότερος και επομένως η ημέτερη πλευρά πρέπει να ενισχυθεί για να τον προλάβει.⁸⁸ Συνεπώς, κατά την προσέγγισή του, η κομβικής και στρατηγικής σημασίας αξία της ‘‘κούρσας των εξοπλισμών’’ αντικαθίσταται στη σύγχρονη εποχή από την ‘‘κούρσα της πληροφορίας’’.

Αντίστοιχα, ο John F. Copper αναφέρει πως η sharp power ‘‘είναι κάτι μοναδικό’’, που στηρίζεται στην προσπάθεια χειραγώγησης και διάσπασης του ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης με στόχο την καταστολή του πλουραλισμού και της ελεύθερης έκφρασης εντός των δημοκρατικών κοινωνιών.⁸⁹ Παρ’ όλα αυτά δείχνει να μην ασπάζεται καθολικά το νέο όρο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ένστασής του συνιστά ότι ο όρος συνέπεσε χρονικά ως προς την ανάδειξή του με την ετήσια αναφορά του αμερικανικού National Security Strategy(NSS), η οποία υποδεικνύει ως απειλές την Κίνα και τη Ρωσία, ενώ συγχρόνως εγκρίνει την αύξηση του προϋπολογισμού για το στρατό, την οποία είχε εισηγηθεί ο Donald Trump. Επομένως, διερωτάται αν η δημιουργία της νέας έννοιας αποσκοπούσε απλά στο να εδραιωθεί ένας συνοπτικός όρος αποτύπωσης της αμερικανικής οπτικής.⁹⁰

⁸⁷ Isackson, ‘‘Sharpening the Knives of Diplomacy’’.

⁸⁸ Nye, ‘‘How Sharp Power Threatens Soft Power’’. Βέβαια, κατά τον Adil Rasheed η sharp power δε συνιστά μία νέα διακριτή μορφή ισχύος αλλά ένα υποσύνολο της hard και της soft power. Rasheed, ‘‘After hard, soft and smart, it’s sharp power’’.

⁸⁹ Copper, ‘‘The New Concept of ‘‘Sharp Power’’ in international politics’’.

⁹⁰ Copper, ‘‘The New Concept of ‘‘Sharp Power’’ in international politics’’.

Από την άλλη πλευρά, ο διευθυντής του Κέντρου Διατλαντικών Σχέσεων, Andras Simonyi και η υποψήφια διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Νότιας Καρολίνα, Judit Trunkos, παρότι αναγνωρίζουν το φαινόμενο και τις πρακτικές και αντιλαμβάνονται το πνεύμα των ενεργειών τόσο της Κίνας όσο και της Ρωσίας, δεν αποδέχονται το νεολογισμό. Ισχυρίζονται πως η αποδοχή ενός νέου όρου λειτουργεί παραπλανητικά, καθώς για τους ίδιους το πλαίσιο των δράσεων των δύο κρατών συνιστά μία εκμοντερνισμένη εκδοχή της soft power, ‘‘μια αναβαθμισμένη εκδοχή προπαγάνδας με πιο εκλεπτυσμένα και επιλεγμένα μέσα έκφρασης’’, η οποία προσιδιάζει στις ψυχροπολεμικές μεθόδους της KGB και ενσωματώνει την τεχνολογία, ιδιαίτερα τα social media, αλλά και τους τοπικούς ‘‘ακτιβιστές’’ κάθε κράτους-στόχου στην προσπάθεια αλλαγής της στάσης της κοινής γνώμης.⁹¹ Οι δυο τους στηρίζουν την επιχειρηματολογία τους στο γεγονός ότι κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αντίστοιχα μέσα χρησιμοποιούσαν τόσο οι ΗΠΑ, μέσω της διάδοσης του Radio Free Europe, του Voice of America, της jazz και του rock ‘n’ roll, των ταινιών και της τηλεόρασης και των αμερικανικών προϊόντων(π.χ. Levi’s jeans), όσο και η ΕΣΣΔ μέσω της τεχνολογικής της ανάπτυξης, την οποία προέβαλλε με τις εκτοξεύσεις των δορυφόρων Sputnik.

Από την άλλη πλευρά, τμήμα τη βιβλιογραφίας παρουσιάζει μία επιχειρηματολογία που τείνει να αφορίζει τη νέα έννοια, ως δηλωτική της αποστροφής των δυτικών δημοκρατικών κρατών στην προοπτική απώλειας της πρωτοκαθεδρίας τους στο διεθνές σύστημα και δημιουργίας περισσότερων πόλων. Πιο συγκεκριμένα, κατά την Κινέζα ακαδημαϊκό Xin Liu παρατηρείται ότι οι Walker και Ludwig, χρησιμοποιώντας εκφράσεις και λέξεις όπως ‘‘η πολιτική φύση αυτών των κρατών..... χρωματίζει τις προσπάθειές τους’’ ή ‘‘ό,τι ήταν αντιληπτό μέχρι σήμερα ως soft power, θα ήταν καλό όταν πρόκειται για τα αυταρχικά καθεστώτα να χαρακτηρίζεται (labeled) ως ‘sharp power’’,εστιάζουν στο ‘‘ποιος’’ ασκεί τη sharp power και όχι στο ‘‘πώς’’ αυτή ασκείται.⁹² Ανάλογη στάση δείχνουν να κρατούν και οι Z. Shuhua και Z. Weitao, οι οποίοι υποστηρίζουν πως η νέα έννοια ‘‘προωθήθηκε γρήγορα από τα δυτικά μέσα μαζικής επικοινωνίας και κατέστη ένα εργαλείο αμαύρωσης της Κίνας για τις φυσιολογικές πολιτισμικές ανταλλαγές με ξένα κράτη, καθώς επίσης και τις διαφημιστικές της ενέργειες στο εξωτερικό’’⁹³, η ίδια η κινεζική ιστοσελίδα, Global Times, θεωρεί τη sharp power έναν

⁹¹ Simonyi και Trunkos, ‘‘It is Wrong to Call Russian and Chinese Disruptive Efforts ‘Sharp Power’’’.

⁹² Xin Liu, ‘‘What Sharp Power? It’s nothing but ‘Unsmart’ Power’’, USC Center on Public Diplomacy, τελευταία τροποποίηση 15 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/what-sharp-power-it%E2%80%99s-nothing%E2%80%9Cunsmart%E2%80%9D-power>

⁹³ Z. Shuhua και Z. Weitao, ‘‘West uses ‘sharp power’ label against China’’.

ψευδο-ακαδημαϊκό όρο χρήσιμο για την επιβεβαίωση των δυτικών προκαταλήψεων.⁹⁴ Συμπληρωματικά σε αυτές τις κρίσεις λειτουργεί και η προσέγγιση του Peter Isackson που αναφέρει ότι η sharp power είναι ‘‘ένας βολικός νεολογισμός που επιτρέπει στους θεωρητικούς της εξουσίας να εκτρέπουν την προσοχή από την επιθετική χρήση της τεχνολογίας από το δικό τους έθνος, κατηγορώντας τους αντιπάλους τους να το κάνουν καλύτερα από ό, τι κάνουν, να δικαιολογούν την αύξηση των δικών τους προσπαθειών’’ υπογραμμίζοντας την ιδιοτελή πτυχή, προ όφελος των δυτικών φιλελεύθερων δημοκρατιών, της νέας έννοιας.⁹⁵

Εν κατακλείδι, είναι εμφανές πως η ανάδυση της έννοιας της sharp power από τους Walker και Ludwig έχει εγείρει ποικιλία αξιολογικών κρίσεων, τόσο θετικών όσο και αρνητικών. Η τελική παγίωση αυτής ως επίσημου, κοινά αποδεκτού, όρου των Διεθνών Σχέσεων απαιτεί εκατέρωθεν απαλλαγή από ιδεολογικές δεσμεύσεις και προκαταλήψεις, καθώς και σχολαστική έρευνα και ανάλυση των στοχεύσεων, συμπεριφορών και ενεργειών των κρατών που αυτή συγχωνεύει.

⁹⁴ -, “ Sharp power concept proves Western bias”, Global Times, τελευταία τροποποίηση 29 Ιανουαρίου 2018. Ανάκτηση από <http://www.globaltimes.cn/content/1087165.shtml>

⁹⁵ Isackson, “Sharpening the Knives of Diplomacy”. Η αλήθεια είναι ότι ο συγκεκριμένος ισχυρισμός διακρίνεται για την ποιότητα του ρεαλισμού του, διότι πράγματι είναι γνωστές ανάλογες ενέργειες από τα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη. Είναι γνωστή η περίπτωση διαστρέβλωσης των πληροφοριών εκ μέρους της αμερικανικής κυβέρνησης κατά την περίοδο διεξαγωγής του πολέμου στο Ιράκ το 2003, όταν διαδόθηκε, σε πνεύμα ηρωισμού, από τα αμερικανικά και διεθνή μέσα μαζικής ενημέρωσης ότι στις 23/3/2003 η αμερικανίδα στρατιώτης Jessica Lynch, έπειτα από τραυματισμό της κατά τη διάρκεια ιρακινής εισβολής από εχθρικά πυρά, αιχμαλωτίστηκε από τους ιρακινούς στρατιώτες. Όπως αποκαλύφθηκε, κατά την κατάθεσή της στο Κογκρέσο το 2007, η ίδια δήλωσε πως ο τραυματισμός της προκλήθηκε από ατύχημα και ότι δεν υπήρξε αιχμαλωσία. Αντίθετα, μεταφέρθηκε στο ιρακινό νοσοκομείο, στο οποίο έλαβε την κατάλληλη ιατρική επίθεση. Marlin, *Propaganda and the Ethics of Persuasion*, σ. 309 – 310.

Κεφάλαιο 2ο: Η περίπτωση της Κίνας

“Και η ειρηνική ανάπτυξη της Κίνας πρόκειται να είναι ίσως το πιο βαρυσήμαντο γεγονός σίγουρα στο πρώτο μισό αυτού του αιώνα.”

Richard I. Armitage,

Αναπληρωτής Υφυπουργός των ΗΠΑ, 10 Δεκεμβρίου 2004⁹⁶

⁹⁶ Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*.

2.1 Η διαδικασία μετάβασης της Κίνας από τις παραδοσιακές δομές άσκησης εξωτερικής πολιτικής στην σύγχρονη εποχή

Ήταν η πίστη του Mao Zedong στη δυναμική κινεζική εθνική συγκρότηση και η πεποίθηση πως αυτή θα μπορούσε να διαδραματίσει αξιοσημείωτο ρόλο στη διεθνή арένα, διεκδικώντας τις αξιώσεις της και απαλλαγμένη από το βάρος της απειλής του αποικιοκρατικού ελέγχου, όπως αυτός επιβλήθηκε από τη Μεγάλη Βρετανία τον 19^ο αιώνα μέσω του ‘‘πολέμου για το όπιο’’(1839-1842, 1856 -1860), η οποία τον κατέταξε ως τον κατεξοχήν υπερασπιστή των κινεζικών συμφερόντων. Γεννημένος το 1893 στην επαρχία Hunan της Κίνας εντάχθηκε στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας το 1921 , συμμετέχοντας ενεργά στο πρώτο Συνέδριο της παράταξης και διατελώντας μέλος του Κεντρικού Γραφείου στην Jiangxi.⁹⁷ Στους κόλπους του κόμματος γαλουχήθηκε σύμφωνα με τις αρχές του Μαρξισμού-Λενινισμού και τόσο ο ίδιος όσο και οι υποστηρικτές του αντιμετώπιζαν την έννοια του ‘‘έθνους’’ ως διαιρεμένη σε κοινωνικές τάξεις με αυτό που αποκαλείται ‘‘κράτος’’ να συνιστά ένα ταξικό όργανο είτε διατήρησης του εχθρού καπιταλισμού, του οποίου ηγούνταν πρώτα η Βρετανία και έπειτα οι ΗΠΑ, είτε προόδου των ανθρώπινων κοινωνιών προς τον κομμουνισμό, ο οποίος θα επιβάλλονταν σε παγκόσμιο επίπεδο ως ‘‘δικτατορία του προλεταριάτου’’ έπειτα από τον ταξικό αγώνα της επανάστασης του αποκαλούμενου ενωμένου μετώπου.⁹⁸

Το 1945 οι ΗΠΑ, συνεργαζόμενες τον εθνικό στρατό της Κίνας, κατέπνιξαν την ιαπωνική επιθετικότητα στην περιοχή, τερματίζοντας τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στον Ειρηνικό Ωκεανό. Στην περίοδο που ακολούθησε, το ξέσπασμα του κινεζικού εμφυλίου πολέμου το 1946 αποτέλεσε ορόσημο για τον κινεζικό εθνικισμό και την τοποθέτηση της Κίνας στο χάρτη του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος, καθώς η κόπωση που είχε καταβάλει τον σε χρόνια πολεμική ετοιμότητα το στρατό του Κινεζικού Εθνικιστικού κόμματος, επέτρεψε στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας να επικρατήσει απέναντί του υπό την ηγεσία του Mao και να ιδρύσει στις 1 Οκτωβρίου 1949 τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.⁹⁹

Όταν οι κομμουνιστικές δυνάμεις επικράτησαν στην Κίνα έθεσαν ως θεμελιώδη επιδίωξή τους τη διατήρηση ενός επαρκούς βαθμού ισχύος στο πλαίσιο του διεθνούς συστήματος, ικανού να διασφαλίσει την ανεξαρτησία και την αυτονομία κινήσεων του κράτους, δίχως,

⁹⁷ Thomas Kampen, *Mao Zedong, Zhou Enlai and the evolution of the Chinese communist leadership* (Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies, 2000), σ. xiii.

⁹⁸ Michael M. Sheng, *Battling Western Imperialism: Mao, Stalin, and the United States* (New Jersey: Princeton University Press, 1997), σ. 3-7.

⁹⁹ John West, *Asian Century... on a Knife-edge*(Singapore: Palgrave Macmillan, 2018), σ. 281.

ωστόσο, να αποβλέπουν να επεκτείνουν την σφαίρα επιρροής τους μέσω της άσκησης soft power.¹⁰⁰ Όπως διαπιστώνει ο Sheng, πυρήνας της εξωτερικής πολιτικής και των διπλωματικών εφαρμογών του ήταν η υποδαύλιση ενός παγκόσμιου ταξικού αγώνα, μίας επανάστασης, όχι όμως κατευθυνόμενης και ελεγχόμενης από το Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας. Στόχος ήταν η στήριξη της προσπάθειας των ξεχωριστών εθνών ανά τον κόσμο να αποδεσμευτούν από την αποικιοκρατία και την καταπίεση του καπιταλιστικού συστήματος, μία επιδίωξη που αντικατοπτρίζει την έννοια του ενωμένου μετώπου παρά κάποια πρόθεση άσκησης κάποιου είδους πολιτισμικής έλξης ή ακόμα περισσότερο χειραγώγησης της κοινής γνώμης, όπως αυτή επιβάλλεται στο πλαίσιο της sharp power.¹⁰¹ Ανάλογη προσέγγιση στην μελέτη της εξωτερικής πολιτικής της μαοϊκής Κίνας υιοθετεί και ο Kurlantzick, ο οποίος αναφέρει ότι στον τομέα αυτό η Κίνα κινήθηκε εκείνη την εποχή με γνώμονα αυτό που ο Mao αποκαλούσε “δίκαιο αγώνα”, δηλαδή τη στήριξη των απελευθερωτικών κινήματων σε περιοχές της Ανατολικής Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής.¹⁰² Επομένως, προκύπτει ότι κατά τα πρώτα χρόνια ίδρυσης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας η εξωτερική της πολιτική ήταν μάλλον καλοήθης και εσωστρεφής. Μόνη πάγια ουσιαστική ανάμειξη της ήταν η εμπλοκή σε ζητήματα εσωτερικής ή περιφερειακής σταθερότητας, τα οποία είχαν σχέση με την εδραίωση της ιδεολογίας και του ελέγχου του Κομμουνιστικού Κόμματος ένδον.

Ακόμα, το πυρηνικό πρόγραμμα που επιδίωξαν να αναπτύξουν οι Κινέζοι το 1955, κατά την εποχή διακυβέρνησης του Mao, δεν δρομολογήθηκε με άξονα την προβολή της κινεζικής ισχύος στον υπόλοιπο κόσμο με αυτοσκοπό την συγκρότηση επιχειρήσεων προπαγάνδας στο εξωτερικό προς διεύρυνση της κινεζικής επιρροής. Ήταν ζήτημα κύρους και ηθικού, μίας ανύψωσης του εθνικού αφηγήματος των Κινέζων. Επιθυμούσαν να αποδείξουν στους καπιταλιστές αντιπάλους των ΗΠΑ και της δυτικής Ευρώπης, αλλά και στην ΕΕΣΔ, την οποία ήδη από το 1935, όταν ο Mao επικράτησε των “28 Μπολσεβίκων”¹⁰³, που προωθούσαν στην Κίνα τα σοβιετικά εθνικά συμφέροντα, αντιμετώπιζαν με καχυποψία, ότι η Κίνα συνιστούσε

¹⁰⁰ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 12. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, κατά τους Γιούνγκ Τσανγκ και Τζόν Χάλλιντεϋ, η πολιτική που διαμόρφωσε ο Mao εφαρμόστηκε όχι λόγω της συναίνεσης των συντρόφων του και του κινεζικού λαού, ούτε το σεβασμό που έτρεφαν προς το πρόσωπό του, αλλά εξαιτίας του καθεστώτος τρόμου που διέσπειρε μέσω της σαδιστικής συμπεριφοράς και των πολιτικών του στο εσωτερικό, γεγονός που, κατά την γράφουσα, δείχνει ότι οι συγγραφείς αγνοούν τις θεωρητικές αξίες, όπως η λυτρωτική ισχύς του ατομισμού, με τις οποίες γαλουχήθηκε ο Μάο ως τυπικό δείγμα ανθρώπου των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Τσανγκ, Γιούνγκ και Χάλλιντεϋ, Τζον, *Μάο: η άγνωστη ιστορία*, Αθήνα: Εστία, 2007.

¹⁰¹ Sheng, *Battling Western Imperialism*, σ. 9.

¹⁰² Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 12 - 14.

¹⁰³ Για τη νίκη του Μάο επί της αντίπαλης ηγεσίας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας, των κομμουνιστών φιλορώσων “28 Μπολσεβίκων”, βλ. πεισσότερα, Kampen, *Mao Zedong, Zhou Enlai and the evolution of the Chinese communist leadership*, σ. 66-77.

ακόμη μια κραταιά δύναμη, “έναν έξοχο πολιτισμό του οποίου το κύρος αποτέλεσε αντικείμενο κλοπής από καλά οπλισμένους βαρβάρους”.¹⁰⁴ Ο Mao, παρά την τεχνολογική υστέρηση της Κίνας σε σχέση με τις ΗΠΑ εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει το πολυπληθές της χώρας του, καθώς και το μεγάλο στρατηγικό της βάθος ως αξιόμαχα αμυντικά πλεονεκτήματα ικανά να καταφέρουν ισχυρό πλήγμα σε κάθε συμβατικό χτύπημα του αμερικανικού στρατού.¹⁰⁵ Ωστόσο, τίθετο ζήτημα ασφάλειας. Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1950, το κινεζικό κράτος φαινόταν να βρίσκεται υπό το κράτος της αίσθησης της διαρκούς αμερικανικής απειλής. Οι ΗΠΑ είχαν προβεί στη χρήση της ατομικής βόμβας το 1945 στην Ιαπωνία, είχαν επέμβει απειλητικά στον πόλεμο της Κορέας(1951-1953) και τις κρίσεις της Ταϊβάν(1954-1955, 1958), διατηρούσαν αναπτυγμένο το στόλο τους στον Ειρηνικό Ωκεανό και είχαν πρόσφατα αναπτύξει έναν κλοιό πυρηνικών δυνάμεων γύρω από τη χώρα στην Ταϊβάν, την Ιαπωνία και τη Νότια Κορέα. Το πρόγραμμα, λοιπόν, προοριζόταν για εσωτερική πρωτίστως κατανάλωση και ενδυνάμωση των πυλώνων εθνικής κυριαρχίας, γεγονός που ώθησε ακόμα και την κινεζική αντιπολίτευση στο Mao να το υποστηρίξει.¹⁰⁶

Μετά το θάνατο του Mao, το 1976, η άνοδος στην εξουσία του Deng Xiaoping¹⁰⁷ αποτέλεσε τομή στην πολιτική ιστορία του κινεζικού κράτους επιφέροντας ραγδαίες αναμορφώσεις σε πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό πεδίο, επιδιώκοντας την καθιέρωση μία μορφής φιλελευθερισμού και αποδέσμευσης της ένταξης του ηγέτη στη σφαίρα του μύθου, στοιχείο που στιγμάτισε την εποχή διακυβέρνησης του προκατόχου του.¹⁰⁸ Ο νέος πρόεδρος της Κίνας διείδε την αναγκαιότητα εκμοντερνισμού και μερικής εξωστρέφειας της. Το δόγμα της νέας κατεύθυνσης της εξωτερικής πολιτικής που προώθησε συνοψίζεται στη φράση του: “παρατηρήστε ήρεμα• διασφαλίστε τη θέση μας• αντιμετωπίστε τα προβλήματα ήρεμα• αποκρύψτε τις ικανότητές μας και περιμένετε υπομονετικά την κατάλληλη ευκαιρία• να είστε καλοί στο να διατηρείτε μετριοπαθή εικόνα• και ποτέ μην διεκδικήσετε τα σκήπτρα”.¹⁰⁹ Όπως περιέγραψε ένας Κινέζος ακαδημαϊκός, αναφορικά με την εξέλιξη της εθνικής κινεζικής στρατηγικής, “ο Mao Zedong και ο Deng Xiaoping είχαν τους ίδιους στόχους – να κάνουν

¹⁰⁴ Sheehan, *The International Politics of Space*, σ. 159.

¹⁰⁵ Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 19 – 20.

¹⁰⁶ Sheehan, *The International Politics of Space*, σ. 160 – 161.

¹⁰⁷ Ο Deng, παρότι υπήρξε συμπολεμιστής του Μάο δύο φορές, ο τελευταίος τον εκδίωξε. Όμως, ο νέος κινέζος πρόεδρος δεν κατηγόρησε ποτέ τον προκατόχου του για την εφαρμογή ανορθολογικών σχημάτων. Αντίθετα, στόχευσε στη συστημική πηγή των παθογενειών του κινεζικού κράτους, η οποία ήταν η συγκρότηση απόλυτα συγκεντρωτικών, προσωποκεντρικών δομών εξουσίας. Susan L. Shirk, “China in Xi’s “New Era”: The Return to Personalistic Rule”, *Journal of Democracy* 29. no 22 (2018): σ. 22.

¹⁰⁸ Kalpana Misra, *From Post-Maoism to Post-Marxism: The Erosion of Official Ideology in Deng’s China* (London: Routledge, 1998), σ. 1-2.

¹⁰⁹ Christopher Walker et al., “Forget Hearts and Minds”.

την Κίνα πλούσια και ισχυρή. Ο Mao χρησιμοποίησε τις συμμαχίες για να το πετύχει• ο Deng προώθησε την αλληλεξάρτηση ως έναν τρόπο ανάπτυξης και ενσωμάτωσης στον κόσμο της προμήθειας τεχνολογίας και κεφαλαίου από το εξωτερικό. Ο Mao έδωσε έμφαση στην ισχύ της ιδέας για να κινητοποιήσει το λαό και ο Deng απέδωσε μεγαλύτερη σημασία στις υλικές πλευρές.’’¹¹⁰

Διατηρώτας στοιχεία της ιδεολογίας του Κομφούκιου και της στρατηγικής θεωρίας του Sun Tzu, όπως η διαιώνιση της πατερναλιστικής εξουσίας, η έμφαση στις αρχές της αξιοκρατίας και της κοινωνικής κινητικότητας, που επιτρέπουν στον καλύτερο και ικανότερο να αναδειχθεί, η ορθολογική διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, η οποία απαιτεί σύνδεση των μέσων που χρησιμοποιεί ένα κράτος με τον τελικό σκοπό του, η απόλυτη πειθαρχία και συνεχής κατάρτιση όσων το απαρτίζουν,¹¹¹ οι διαστάσεις της νέας εξωτερικής πολιτικής δεν αποκήρυτταν ολοκληρωτικά την πρότερη συνθήκη εσωστρέφειας. Επιτονίζοντας την αναγκαιότητα διατήρησης μίας μετριοπαθούς στάσης, καθώς η οικονομική κατάσταση της Κίνας δεν της επέτρεπε να αναλάβει ηγετικό ρόλο σε διεθνή ζητήματα, αποδείκνυαν πως η νέα ηγεσία συνειδητοποίησε πως η επιθυμία εσωτερικής ανάπτυξης ήταν δυνατό να υλοποιηθεί μόνο εφόσον το κράτος στρεφόταν προς την έναρξη προώθησης διακρατικών δεσμών σε διεθνές επίπεδο με στόχο την έλξη στο εσωτερικό ξένης τεχνολογίας, τεχνογνωσίας, εμπορίου και επενδύσεων.¹¹² Επρόκειτο, λοιπόν, για τα εναρκτήρια βήματα της κινεζικής soft power, τα οποία αναθεωρούσαν εκ θεμελίων την εσωστρεφή πολιτική ασφαλείας του Mao, η οποία συνοψιζόταν σε αυτό που ο τελευταίος διατύπωνε: “ όσο περισσότεροι άνθρωποι υπάρχουν τόσο πιο ισχυροί είμαστε’’.¹¹³

Ο δρόμος προς αυτό που ο Deng και οι συνεργάτες του αποκαλούσαν ‘‘ειρηνική ανάπτυξη προς τον καπιταλισμό’’ είχε ανοίξει και, προκειμένου να διασφαλίσει την επίτευξή του, διατήρησε την κινεζική αμυντική στάση στην εξωτερική πολιτική, εκσυγχρονίζοντας το σύστημα μεταφορών και επικοινωνιών της και τερματίζοντας τους δεσμούς της Κίνας με τα επαναστατικά κινήματα ανά τον κόσμο, πράγμα που είχε εξουθενώσει επί διακυβέρνησης Mao την κρατική οικονομία, σταθεροποίησε τις σχέσεις της με τα γειτονικά κράτη μέσω της

¹¹⁰ Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 30.

¹¹¹ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 9. Αναφορικά με τον τρόπο αποτύπωσης των συγκεκριμένων αρχών στην κινεζική φιλοσοφία και στρατηγική, βλ. περισσότερα Sun Tzu, *Η τέχνη του πολέμου*, μτφρ. Λίνα Ιγνατίδου (Αθήνα: Αργοναύτης, 2014), σ. 7 – 10.

¹¹² Misra, *From Post-Maoism to Post-Marxism*, σ. 1.

¹¹³ Στο πεδίο της εσωτερικής πολιτικής, ο Deng διαφοροποιήθηκε από το Mao ως προς την ύψιστη σημασία που απέδιδε στα δημογραφικά δεδομένα εφαρμόζοντας αυστηρή πολιτική περιορισμού των γεννήσεων σε ένα τέκνο ανά ζευγάρι, εξαιτίας της ραγδαίας πληθυσμιακής αύξησης στην Κίνα. West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ.192 – 194.

αξιοποίησης της διπλωματικής οδού και ανέπτυξε δεσμούς άσκησης επιρροής προς τις αναπτυσσόμενες χώρες. Ακόμα, επέκτεινε το εύρος των διασυνδέσεων της Κίνας με τις ΗΠΑ, αλλά και μικρότερα, πλην όμως οικονομικά ισχυρότερα κράτη, όπως η Σιγκαπούρη, υιοθετώντας το ρόλο του μαθητευόμενου πλάι στους καλύτερους κράτους.¹¹⁴ Επομένως η αναπτυξιακή πολιτική του νέου προέδρου, η οποία επεκτάθηκε πέραν της απλής εσωτερικής παραχώρησης στον κινεζικό λαό πληθώρας κοινωνικών προνομίων, όπως αυτά της παιδείας και της υγείας, στο στίβο της διεθνούς πολιτικής, έδωσε το έναυσμα για σταδιακό “άνοιγμα” της κινεζικής οικονομίας από το 1978 και εξής.

Για τρεις περίπου δεκαετίες η Κίνα ακολουθούσε ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης 10% χάρη στην ενίσχυση του εξωτερικού εμπορίου, των επενδύσεων από ξένους επιχειρηματίες και την στήριξη της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας.¹¹⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά το γεγονός ότι μετά την επίσκεψη του Deng Xiaoping στην Ιαπωνία, η οποία ήταν και η πρώτη επίσκεψη Κινέζου ηγέτη μεταπολεμικά, συμφωνήθηκε με το εργοστάσιο της Panasonic στην Οσάκα εμπορική συνεργασία με στόχο τον εκσυγχρονισμό των κινεζικών τεχνολογιών, μέσω της μεταφοράς στην ενδοχώρα τεχνολογικών καινοτομιών, παροχής εκπαίδευσης σε κινέζους εργάτες και εξατομικευμένων αναπτυξιακών ερευνητικών προγραμμάτων.¹¹⁶ Επιπλέον, ο Deng ενίσχυσε τις ξένες από κοινού με την Κίνα συντονισμένες επενδύσεις, επιφόρτισε την κυβέρνησή του να τις εποπτεύει, προχώρησε σε ιδιωτικοποιήσεις κρατικών επιχειρήσεων στη γεωργία και τη βιομηχανία και συγκρότησε ειδικές οικονομικές ζώνες, όπως η Shenzhen στη Νότια Κίνα, οι οποίες λειτουργούσαν ως θέλγητρα για τους ξένους επενδυτές εξαιτίας των φορολογικών προνομίων που παρείχαν.¹¹⁷ Μάλιστα, αναφορικά με το διαστημικό πρόγραμμα του κινεζικού κράτους, ο Deng δεν έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα, αξιοποιώντας το περισσότερο ως όχημα προκειμένου να υπερκεραστούν τα οικονομικά προβλήματα του κράτους. Κατά συνέπεια, επαναπροσδιόρισε τον αποκλειστικά στρατιωτικό-αμυντικό χαρακτήρα του προγράμματος, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί από τον προκάτοχό του, δίνοντας έμφαση σε εφαρμογές μεγιστοποίησης εισοδήματος μέσω της ανάπτυξης δορυφόρων επικοινωνίας και υπηρεσιών εκτόξευσης πλέον.¹¹⁸ Βέβαια, μία τέτοια ενέργεια όχι μόνο ενίσχυε την τεχνολογική και οικονομική ανάπτυξη της Κίνας, αλλά συγχρόνως, προωθούσε την

¹¹⁴ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 17.

¹¹⁵ West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 35.

¹¹⁶ West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 93.

¹¹⁷ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 15-16.

¹¹⁸ Sheehan, *The International Politics of Space*, σ. 162 - 163.

εσωτερική στρατιωτική ενδυνάμωση, μέσω της παροχής της δυνατότητας απόκτησης νέων ικανοτήτων πληροφόρησης και ενδοεπικοινωνίας.¹¹⁹

Άμεσο λογικό απότοκο της οικονομικής διεύρυνσης ήταν η επέκταση της κινεζικής soft power στον πολιτισμικό τομέα. Η κινεζική οικονομική ανάπτυξη, σε συνδυασμό με τη χαλάρωση του κρατικού ελέγχου και της συγκεντρωτικής διακυβέρνησης έδωσε τη δυνατότητα στους Κινέζους να αναμειχθούν με δημοφιλείς κουλτούρες από το Hong Kong και τη Ταϊβάν, να μεταλαμπαδεύσουν οι ίδιοι το μακραίωνα πολιτισμικό τους παρελθόν και να προκύψει τελικά, μία εξαιρετική άνθιση της ενδογενούς καλλιτεχνικής και πνευματικής δραστηριότητας.¹²⁰ Ως ανάλογο της οικονομικής ανάπτυξης ποσό, λοιπόν, η πολιτισμική θελκτικότητα της Κίνας ήταν ένας επιπρόσθετος στις εσωτερικές μεταρρυθμίσεις παράγοντας, ικανός να προσελκύσει περισσότερο ενδιαφέρον και επενδύσεις από το εξωτερικό. Επιπρόσθετα, παρατηρήθηκε πως μετά τη Σινο-σοβιετική ρήξη, η οποία είχε λάβει χώρα κατά τη δεκαετία του 1960, παρατηρήθηκε μία σταδιακή ενίσχυση του αμοιβαίου θαυμασμού και αλληλεπίδρασης μεταξύ κινέζων και αμερικανών διανοουμένων, μία διαδικασία που έφτασε στο απόγειό της κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Deng Xiaoping.¹²¹

Ως αποτέλεσμα της διαδικασίας εκσυγχρονισμού, τα δυτικά κράτη εμφανίστηκαν αισιόδοξα, συχνά σε υπέρμετρο βαθμό, ως προς τον πλήρη εκδημοκρατισμό της Κίνας, αγνοώντας, βέβαια, την ισχύ της ίδιας της ύπαρξης του κινεζικού κράτους, καθώς οι Κινέζοι ήταν αυτοί που προχώρησαν στη συγκρότηση κράτους, υπό τη σύγχρονη έννοια του όρου περίπου 1800 χρόνια νωρίτερα από την Ευρώπη.¹²² Ως ένδειξη αυτής της γενικευμένης αισιοδοξίας υπήρξε η αναγνώριση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας το 1979 από τις ΗΠΑ. Η αισιοδοξία προς την πολιτειακή αλλαγή της Κίνας δείχνει πως εγκοιλώθηκε στη δυτική συνείδηση νωρίτερα από την άνοδο στην εξουσία του Deng, όπως φάνηκε από την επίσκεψη το 1972 στην μαοϊκή Κίνα του προέδρου των ΗΠΑ, Richard Nixon, στο πλαίσιο της ύφεσης της πόλωσης του Ψυχρού Πολέμου και της ενίσχυσης των σινο-αμερικανικών διπλωματικών σχέσεων.¹²³

¹¹⁹ Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 42.

¹²⁰ Misra, *From Post-Maoism to Post-Marxism*, σ. 2-7. Καθώς η ανάλυση των case studies δεν εμπίπτουν στο πλαίσιο ερμηνείας της παρούσας ερευνητικής προσέγγισης, βλ. περισσότερα για την εξέλιξη των σχέσεων Κίνας -Ταϊβάν στο "Defending Democracy: Combating Authoritarian Corrosion" Symposium, Taiwan Foundation for Democracy, 28 Μαΐου 2018. Ανάκτηση από <http://www.tfd.org.tw/export/sites/tfd/files/news/pressRelease/PDF-2.pdf> Για σχέσεις Κίνας - Hong Kong, βλ. περισσότερα Benny Yiu-ting TAI, *China's Sharp Power in Hong Kong* (Hong Kong: Hong Kong Civic Club, 2018), σ. 9 -14.

¹²¹ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 17.

¹²² West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 218.

¹²³ Για την εν λόγω συνάντηση των Nixon και Μάο στο πλαίσιο ενδυνάμωσης του συμμαχικού τους πλέγματος εναντίον της σοβιετικής επιθετικότητας, της επιθυμίας των ΗΠΑ για τερματισμό του πολέμου

Ωστόσο, δεν έπαυαν να εξακολουθούν να υφίστανται αντικειμενικά κωλύματα σε αυτή τη διμερή σχέση με ουσιαστικότερη την αρνητική στάση των ΗΠΑ στο κινεζικό διαστημικό πρόγραμμα. Στο πλαίσιο της υλοποίησης αμοιβαίων επιδιώξεων, όμως, παρατηρήθηκε διαφοροποίηση κατά τη δεκαετία του 1980, όταν η Κίνα υπέγραψε σειρά συμβολαίων με αμερικανικές εταιρείες για εκτόξευση αμερικανικών πυραύλων με τον κινεζικό εκτοξευτή CZ-3.¹²⁴

Η αντικατάσταση της έννοιας της τάξης ως κοινωνικής κατηγορίας με εκείνη του ατόμου είναι κατανοητή υπό το πρίσμα της αναζήτησης από μέρους της Κίνας να μεταβεί προς την ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς και του πλουραλισμού. Ωστόσο, η ενέργεια αυτή περιόρισε το *raison d'etre* του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας και του ηγετικού ρόλου που αυτό κατείχε.¹²⁵ Η συνθήκη αυτή, λειτουργώντας συνδυαστικά με τα διαρκώς αυξανόμενα προσφιλή προς τις ΗΠΑ κινεζικά αισθήματα οδήγησαν χιλιάδες κινέζους στις 4 Ιουνίου 1989 σε διαμαρτυρία για τον εκδημοκρατισμό της χώρας στην πλατεία Tiananmen του Πεκίνου. Οι διαδηλωτές αντιμετωπίστηκαν με βιαιότητα από τη στρατό, κατ' εντολή της ηγεσίας της "καλής δικτατορίας", με αποτέλεσμα το θάνατο περίπου 2000 από αυτούς.¹²⁶ Η ημέρα εκείνη έμεινε στη ιστορία ως η "Σφαγή της Tiananmen", ένα γεγονός που αποσιώπησε τα φιλο-αμερικανικά αισθήματα στην Κίνα, αμαύρωσε, προσωρινά τουλάχιστον, την εικόνα του κράτους διεθνώς και αποτέλεσε απαγορευμένο ζήτημα προς συζήτηση στο εσωτερικό της κινεζικής κοινωνίας, αλλά πλέον και στον υπόλοιπο κόσμο, χάρη στην πειθαναγκαστική ισχύ της κινεζικής *sharp power*.

Μετά τη "Σφαγή της Tiananmen" η μετάβαση στον επόμενο πρόεδρο της Κίνας, Jiang Zemin, στο γύρισμα της δεκαετίας του 1990 έγινε με αργούς ρυθμούς, γεγονός που έκανε τους δυτικούς αναλυτές να θεωρήσουν το νέο πρόεδρο αδύναμο και την διακυβέρνησή του μεταβατική, υποτιμώντας, με αυτόν τον τρόπο, τη διάρκεια παραμονής του στον προεδρικό θώκο, καθώς και τις ριζοσπαστικές αλλαγές που επέφερε μέχρι το πέρας της θητείας του το 2002. Βέβαια, είναι μείζονος σημασίας να αναφερθεί ότι η "Σφαγή της Tiananmen" και η συνακόλουθη αλλαγή στο προεδρικό αξίωμα υπήρξαν εξίσου καταλυτικοί παράγοντες

στο Βιετνάμ και την επιθυμία του Μάο απόκτησης αμερικανικής τεχνολογίας, βλ. περισσότερα στο γλαφυρότατο μυθιστορηματικό έργο MacMillan, Margaret, *Nixon and Mao: The Week That Changed the World*, New York: Random House Trade Paperbacks, 2008.

¹²⁴ Sheehan, *The International Politics of Space*, σ. 165 - 166.

¹²⁵ Misra, *From Post-Maoism to Post-Marxism*, σ. 13.

¹²⁶ Για τη "Σφαγή της Tiananmen", βλ. περισσότερα στο Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 17 - 20.

διαμόρφωσης της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής και της συστηματικότερης οργάνωσης της κινεζικής soft power.¹²⁷

Αρχικά, στο εσωτερικό της κινεζικής πολιτικής σκηνής επικράτησε κρίση, με την νέα κυβέρνηση να βιώνει τη σταδιακή κάμψη του βαθμού αποδοχής της από τον κινεζικό λαό. Ως αντιστάθμισμα, το Κομμουνιστικό Κόμμα επικεντρώθηκε, στην αναπτυξιακή πολιτική με όρους “κοινωνικού συμβολαίου”, κατά το οποίο ο κινεζικός λαός θα αποδεχόταν το ισχύον καθεστώς, επειδή η αξιοσημείωτη οικονομική ανάπτυξη που αυτό είχε επιφέρει, συνιστούσε το κλειδί της μείωσης της φτώχειας στη Κίνα.¹²⁸

Συγχρόνως, προκειμένου να αυξήσει εκ νέου το ποσοστό αποδοχής του, το κόμμα αφοσιώθηκε μεταξύ άλλων, στην ενίσχυση του εθνικιστικού χαρακτήρα του κράτους, πρωτίστως μέσω του επιτοπισμού και την ενίσχυσης της πατριωτικής εκπαίδευσης, η οποία εστίαζε στο πολεμικό παρελθόν της Κίνας. Το πατριωτικό αίσθημα, βέβαια, συνοδεύτηκε από διεύρυνση των ατομικών ελευθεριών των Κινέζων πολιτών και τον προσανατολισμό πολλών φοιτητών για σπουδές στο εξωτερικό, ιδίως στις ΗΠΑ, γεγονός που δεν αποτελεί λογικό παράδοξο μετά τα γεγονότα της Tiananmen, καθώς διεύρυνε το βαθμό εμπιστοσύνης στο πρόσωπο της νέας προεδρίας, δίνοντας, ταυτόχρονα, δυνατότητες γνωριμίας και απόρριψης του φιλελεύθερου οικονομικού και πολιτικού συστήματος.¹²⁹ Συμπληρωματικά, το “άνοιγμα” της κινεζικής κοινωνίας ήταν ελεγχόμενο, αφού την ίδια στιγμή παραχώρησης περισσότερων ελευθεριών η κινεζική κυβέρνηση διεύρυνε το πεδίο λογοκρισίας της στο διαδίκτυο μέσω της δημιουργίας τείχους προστασίας πληροφοριών (firewall).¹³⁰

Επιπλέον, την εθνικιστική έξαρση ολοκλήρωσε η προώθηση εκ μέρους της κυβέρνησης ενός χαρακτήρα “θυματοποίησης” της Κίνας από την περίοδο του “αιώνα της ντροπής” και έπειτα, καλλιεργώντας εκδικητικές τάσεις απέναντι στους κρατικούς δρώντες της Δύσης,¹³¹ γεγονός που επιβεβαίωνε ακόμη περισσότερο πως τα μέλη της κινεζικής διασποράς θα απέρριπταν το δυτικό μοντέλο διακυβέρνησης. Η διαδικασία αυτή αποδόθηκε μέσω εξαγγελιών περί σπουδαίας ανόδου της κινεζικής ισχύος, με τις κρατικές εφημερίδες (π.χ.

¹²⁷ Χαρακτηριστική είναι η ρήση που συμπεριλαμβάνει στο έργο του ο Lampton: “Η πρώτη γενιά [του Mao Zedong] έδωσε περισσότερη βάση στη στρατιωτική ισχύ• η δεύτερη γενιά [του Deng Xiaoping] έδωσε περισσότερη βάση στην ευρύτερη εθνική ισχύ. Η τρίτη γενιά [του Jiang Zemin] άρχισε να δίνει περισσότερη έμφαση στη soft power, στα τέλη της δεκαετίας του 1990.” Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 11.

¹²⁸ West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 218.

¹²⁹ West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 218.

¹³⁰ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ.5.

¹³¹ West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 218.

People's Daily) και τα best-seller των βιβλίων να βρίθουν αυτών, αλλά και μέσω αμφισβήτησης της “πολιτισμικής αποικιοκρατίας”, την οποία προωθούσε η Δύση.¹³² Επρόκειτο για μία αποδοτική πολιτική, η οποία αποκατέστησε την πίστη του κινεζικού λαού στο κομμουνιστικό καθεστώς, το οποίο εξασφάλισε την απαιτούμενη εσωτερική νομιμοποίηση των πράξεών του, καθώς και το πολιτικό, επιχειρηματικό και πνευματικό μέλλον του κράτους.¹³³

Η διαδικασία εσωτερικής ενδυνάμωσης και επαναπροσδιορισμού της Κίνας διήρκεσε περίπου ως τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Απότοκο της επιτυχίας αυτής αποτέλεσε το γεγονός ότι το κινεζικό κράτος άρχισε έκτοτε να προωθείται βαθμιαία ως μία διεθνής δύναμη με παγκόσμιες φιλοδοξίες στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Ούσα ακόμη τότε ένα αναπτυσσόμενο κράτος, έθεσε ως πρωταρχική στόχευση της εξωτερικής της ενδυνάμωσης την ενίσχυση των σχέσεων και του βαθμού αλληλεξάρτησης με τα άλλα αναπτυσσόμενα κράτη του πλανήτη. Ωστόσο, η πολιτική που ακολούθησε σε αρχικό στάδιο προς επίρρωση της επιδίωξης της δεν φάνηκε να είναι η κατάλληλη αρμόζουσα. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 η Κίνα προσπάθησε να χρησιμοποιήσει τη στρατιωτική της δύναμη, όπως η αποστολή πλοίων της σε υπό αμφισβήτηση περιοχές και υφάλους στην Νότια κινεζική θάλασσα, προκειμένου να διασφαλίσει τον εκφοβισμό και, ακολούθως, το πειθαναγκασμό των γειτονικών προς αυτή κρατών.¹³⁴ Την ίδια στιγμή, καλούσε τα κράτη της περιφέρειάς της να εγκαταλείψουν το πλέγμα συμμαχιών των ΗΠΑ, καθώς αυτό ήταν παρωχημένο ήδη από το πέρας του Ψυχρού Πολέμου. Αυτή η στρατηγική απέτυχε, έχοντας μάλιστα τα αντίθετα αποτελέσματα. Τα κράτη της κινεζικής περιφέρειας, όχι μόνο δεν απομακρύνθηκαν από τις ΗΠΑ, αλλά καταδίκασαν την συμπεριφορά του Πεκίνου και ενίσχυσαν του συμμαχικούς δεσμούς με εκείνες, επιζητώντας την παρέμβαση των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων σε περίπτωση που αυτά δέχονταν απειλή από την Κίνα.¹³⁵

Σύντομα το Πεκίνο αντιλήφθηκε πως η χρηστή αξιοποίηση της οικονομικής και στρατιωτικής του ισχύος προς ενίσχυση των σχέσεων με την περιφέρειά του δεν ήταν η πρόκληση απειλών, αλλά η παροχή οικονομικής βοήθειας στα υπό οικονομική κρίση κράτη του αναπτυσσόμενου κόσμου. Επιπλέον, γνώριζε πως δεν διέθετε την δυνατότητα να αναμετρηθεί με την αμερικανική hard power σε περίπτωση που οι περιστάσεις το απαιτούσαν. Ως αποτέλεσμα,

¹³² Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ.5.

¹³³ Karl Gustafsson, “Is China’s Discursive Power Increasing? The “Power of the Past” in Sino-Japanese Relations”, *Asian Perspective* 38 (2014), σ. 416 – 417.

¹³⁴ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 38.

¹³⁵ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 38 - 39.

στράφηκε προς την οικοδόμηση της δικής του soft power. Έτσι, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 άρχισε να οικοδομεί το λεγόμενο “δόγμα νέας ασφάλειας” (New Security Concept) βάσει του οποίου η Κίνα και τα υπόλοιπα κράτη του αναπτυσσόμενου κόσμου, αρχικά της περιφέρειάς της, μπορούσαν να εγγυηθούν την ασφάλειά τους μέσω μίας εγγύτερης προσέγγισης που θα προσέφερε η συγκρότηση πολυμερών θεσμών και της συγκρότησης σχέσεων αμοιβαίας εμπιστοσύνης.¹³⁶ Παρότι οι ΗΠΑ δεν ασχολήθηκαν ιδιαίτερος με το νέο δόγμα, ούτε σε επίπεδο υψηλής πολιτικής, ούτε σε επίπεδο αστικής κοινωνίας, αυτό αποδείχθηκε να έχει κομβική σημασία για τα αναπτυσσόμενα κράτη. Στο πλαίσιο του υπογράφηκε σωρεία συμφωνιών μεταξύ της Κίνας και αυτών, οι οποίες τερμάτιζαν τις συνοριακές με αυτή διαφωνίες και προωθούσαν την ανάπτυξη win – win πρωτοβουλιών νομικής υποστήριξης και οικονομικής συνεργασίας, τόσο με τα γειτονικά κράτη, όσο και με τους κρατικούς δρώντες της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής.¹³⁷ Μεταξύ άλλων προβλεπόταν η δημιουργία ελεύθερης ζώνης για τα πυρηνικά όπλα¹³⁸, αμοιβαία ερευνητικά προγράμματα στη Νότια κινεζική θάλασσα, μεταφορά τεχνολογικών καινοτομιών από την Κίνα, συγκρότηση πολυμερών forum και συνεδρίων με θέμα την οικονομία, την ανάπτυξη, την υγεία και άλλα.¹³⁹

Είναι εμφανές λοιπόν, ότι οι Κινέζοι στρατηγιστές αναζητούσαν να εντοπίσουν τις δυνητικές τρωτότητες των ΗΠΑ, ακολουθώντας διαδικασίες προσέλκυσης των κρατών του αναπτυσσόμενου κόσμου και υιοθετώντας “soft” πρακτικές, εφόσον γνώριζαν ότι δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν επιτυχώς σε μία ευθεία αναμέτρηση με την αμερικανική ισχύ. Το γεγονός αυτό επέφερε σταδιακή, όχι όμως σε επίπεδο παντελούς ανησυχίας, ενίσχυση της καχυποψίας των ΗΠΑ απέναντι στην αυξανόμενη κινεζική ανάπτυξη και επιρροή. Κι αυτό διότι, η Κίνα φαινόταν να είναι το πρώτο και μοναδικό κράτος μετά την πτώση της ΕΣΣΔ που θα μπορούσε να απειλήσει μελλοντικά την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ.¹⁴⁰

Με το γύρισμα του 21^{ου} αιώνα, οι κινέζοι ηγέτες της τέταρτης γενιάς κατέστησαν σαφή την πρόθεσή τους να ενισχύσουν την soft power του κράτους τους. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, άρχισε να διαφαίνεται ότι η κινεζική κυβέρνηση δε μπορούσε να παράγει πλέον ουσιαστικά αποτελέσματα σε διμερές επίπεδο εξωτερικής πολιτικής μέσω της διαρκούς

¹³⁶ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 47 - 48.

¹³⁷ Στο ίδιο.

¹³⁸ Το διαστημικό και πυρηνικό πρόγραμμα της Κίνας άρχισε να αποκτά προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990 έναν πιο κοινωνικό προσανατολισμό και να αξιοποιείται στον πυρήνα αυτού που η βιβλιογραφία όρισε ως “techno-nationalism”. Sheehan, *The International Politics of Space*, σ. 164 - 165.

¹³⁹ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 47 - 48.

¹⁴⁰ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 5.

επίκλησης στο ένδοξο παρελθόν της. Ωστόσο, πέραν της κατάχρησης της ιστορικής της αίγλης, μία άλλη εξόχως σημαντική αιτία, που έστρεψε την Κίνα στην αξιοποίηση της θέσης και του κύρους της σε πρακτικές με θετικό ιδεολογικό πρόσημο, ήταν οι διαρκώς αυξανόμενες υλικές της ικανότητες, οι οποίες συνέβαλαν στην αντίληψη εκ μέρους των κρατικών δρώντων του διεθνούς συστήματος του όρου ‘‘κινεζική ανάπτυξη’’ σε ‘‘κινεζική απειλή’’.¹⁴¹ Αντίθετα, η soft power, στηριζόμενη σε διανοητικές, πολιτισμικές και πνευματικές διεργασίες μπορούσε να συνδυαστεί άρτια με τις αναπτυγμένες κινεζικές οικονομικές δυνατότητες και να προσφέρει, με μικρότερο κόστος σε έμψυχο και υλικό δυναμικό, σε σχέση με την έμφαση στις κινεζικές ικανότητες επιχειρηματικής προσέλευσης, άριστα αποτελέσματα προώθησης του κινεζικού κράτους ως ενός πόλου έλξης, ο οποίος, όμως δεν δρα προς κατάρρευση της δομής του διεθνούς συστήματος, αλλά σε αρμονία με αυτή.¹⁴²

Ως νέος στόχος, λοιπόν, της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής ορίστηκε η πειθώ των υπόλοιπων δρώντων ότι η Κίνα, μέσω των ενισχυμένων συντελεστών υλικής και ήπιας ισχύος της, επεδίωκε την διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας με όλα τα κράτη, ιδίως με όσα βρίσκονταν στην περιφέρειά της. Ως αξιακή στόχευση η ειρήνη θα παρείχε την απαιτούμενη ευημερία στο εσωτερικό του κινεζικού κράτους και των γειτόνων της και θα παρείχε στις κινεζικές εταιρείες ευκαιρίες προώθησης των συμφερόντων τους σε οικονομικά δίκτυα παγκοσμίου επιπέδου. Με άλλα λόγια, η Κίνα διακήρυττε ότι στόχος της αναπτυξιακής πολιτικής δεν ήταν η αλλαγή του status quo του διεθνούς συστήματος, αλλά η δικής εσωτερική ανάκαμψη. Βέβαια, εφόσον στην Κίνα η ιδιωτική επιχειρηματικότητα είναι άρρηκτα συνυφασμένη με τον κρατικό παρεμβατισμό και το κομματικό συμφέρον, τέτοιου είδους ενέργειες θα επέτρεπαν τη διακίνηση ρευστού και νέων πρωτογενών υλών και πηγών ενέργειας, όπως το πετρέλαιο¹⁴³, στο εσωτερικό του κράτους, πράγμα που θα συνιστούσε το

¹⁴¹ Gustafsson, ‘‘Is China’s Discursive Power Increasing?’’, σ. 423 – 428. Αξιοσημείωτο, βέβαια, παραμένει το γεγονός ότι παρόλο που η κινεζική ανάπτυξη γινόταν αντιληπτή από τους υπόλοιπους κρατικούς δρώντες ως ανερχόμενη απειλή, οι τελευταίοι δεν ήταν σε θέση να την εκτοπίσουν, εξαλείφοντας συγχρόνως τη δυναμική και του ίδιου του κρατικού παράγοντα, που την προκαλούσε. Τα οικονομικά μεγέθη που είχε αναπτύξει τις προηγούμενες δεκαετίες, καθώς και οι αντίστοιχες σχέσεις που τη συνέδεαν με μία πλειάδα άλλων κρατών την καθιστούσαν υπολογίσιμο και σημαντικό παίκτη στο διεθνές σύστημα. Ως εκ τούτου, όχι μόνο δεν παραγκωνίστηκε εξαιτίας της απειλητικής διάστασης που είχε λάβει η εξέλιξή της, αλλά το 2000 υπέγραψε με την κυβέρνηση Bill Clinton των ΗΠΑ συμφωνία ανάπτυξης μόνιμων εμπορικών σχέσεων με το όνομα US – China Relations Act, γεγονός που διευκόλυνε της είσοδό της στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου ένα χρόνο αργότερα. West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 285.

¹⁴² Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 118 - 119.

¹⁴³ Το 2007 η Κίνα είχε ήδη καταστεί ο παγκόσμιος καταναλωτής πετρελαίου και ο βασικός καταναλωτής σε χαλκό, σίδηρο, αλουμίνιο και πλατίνα, ενώ αναζητούσε επιτακτικά πηγές ξυλείας. Μάλιστα, αναμένεται

εναρκτήριο λάκτισμα για την ανάπτυξη των κινεζικών τομέων επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης, οι οποίοι μέχρι τότε στηρίζονταν ως επί το πλείστον στην εισαγωγή ξένων τεχνολογικών και ερευνητικών επιτευγμάτων. Από την άλλη πλευρά, εκτός από την τροφοδότηση της κινεζικής οικονομίας η συγκεκριμένη προσέγγιση εξωτερικής πολιτικής αποσκοπούσε στην προώθηση δύο επακόλουθων, αλληλοεξαρτώμενων στοχεύσεων • την ανάδειξη της Κίνας, τόσο στα αναπτυγμένα όσο και στα αναπτυσσόμενα κράτη, ως ενός καλοπροαίρετου και υπεύθυνου δρώντα με ειλικρινές και αμοιβαία επικερδές ενδιαφέρον για τα υπόλοιπα κράτη και τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ακολούθως, την επίτευξη ανάπτυξης ενός συμμαχικού κλοιού που μοιραζόταν την ίδια καχυποψία με το Πεκίνο αναφορικά με τα κράτη, που εμμένουν να αναμειγνύονται σε ζητήματα άλλων κρατών, μία στόχευση που αντικατόπτριζε συνοπτικά την εναντίωση στην αμερικανική πρακτική.¹⁴⁴

Η προσέγγιση αυτή αποκρυσταλλώθηκε το Νοέμβριο του 2003 στο νέο δόγμα εξωτερικής πολιτικής του κινεζικού κράτους, το οποίο έφερε το όνομα ‘Ειρηνική ανάδυση’ (Chinese Rise - στα κινέζικα *heping jueqi*) και παρουσιάστηκε από τον σύμβουλο της κινεζικής, Zheng Bijian.¹⁴⁵ Καθώς, όμως, η χρήση του όρου ‘ανάδυση’ (rise) θεωρήθηκε ότι ενέχει απειλητική χροιά από πολλούς κινέζους αναλυτές, η κινεζική ηγεσία στράφηκε προς την επαναδιατύπωση του δόγματος ως ‘Κινεζική ανάπτυξη’ (Chinese Development).¹⁴⁶ Στην διατύπωση του νέου δόγματος είναι ευδιάκριτες οι επιδράσεις της κινεζικής φιλοσοφίας του κομφουκιανισμού, και κατ’ επέκταση της θεωρίας πολέμου του Sun Tzu, και του Μενκιανισμού.¹⁴⁷ Οι συγκεκριμένοι θεωρητικοί πυλώνες δίνουν έμφαση στη χειραγώγηση του αντιπάλου και το δόλο, προτάσσουν τη συγκρότηση ευπροσάρμοστων κατά τις συνθήκες στρατηγικών, την αξιοποίηση ποικιλίας εργαλείων ισχύος, με την χρήση αποκάλυπτης βίας να μην προκρίνεται ως ένα από αυτά. Η μάχη θεωρείται ως η ύστατη λύση, όταν η χρήση όλων των άλλων μέσων έχει αποτύχει να επιφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα.¹⁴⁸ Επιπλέον, η

ότι το 2020 περισσότερα από 300 εκατομμύρια κινέζοι θα έχουν μεταναστεύσει από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές της χώρας. Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 40 - 41.

¹⁴⁴ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 39, 41.

¹⁴⁵ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 37.

¹⁴⁶ Η νέα ορολογία χρησιμοποιήθηκε επίσημα για πρώτη φορά από τον νέο κινέζο πρόεδρο, Hu Jintao, στις 24 Απριλίου 2004 στο ασιατικό forum του Βοαο, αποδεικνύοντας ότι η Κίνα δεν ήταν διατεθειμένη να ακολουθήσει τα καταστροφικά απειλητικά βήματα της Γερμανίας και της Ιαπωνίας κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα ή της Σοβιετικής Ένωσης στο δεύτερο μισό αυτού ότι παρέμενε αφοσιωμένη στη στόχευσή της να διαβεβαιώσει τον υπόλοιπο κόσμο για τις ειρηνικές προθέσεις της. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 32 - 33.

¹⁴⁷ Sun Tzu, *Η τέχνη του πολέμου*, σ. 15 - 18, 67 - 71.

¹⁴⁸ Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η οι Κινέζοι παρά τη φιλοσοφία τους έχουν πολεμήσει ουκ ολίγες φορές στην ιστορία τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα περιπτώσεων στις οποίες ήταν πρόθυμοι να χρησιμοποιήσουν βία ήταν εκείνες της Κορέας και της Ταϊβάν τη δεκαετία του 1950, το ζήτημα στα σινο-

κινεζική επιτυχία, αποδίδεται στη διατήρηση άλλων κομφουκιανικών ιδεωδών, όπως η πειθαρχία, η τάση για εφαρμογή πρακτικών οικονομίας κλίμακος, η πίστη στην αξία της πατερναλιστικής ιεραρχίας, της εκπαίδευσης και της αμοιβαίας δέσμευσης και δικτύωσης, όπως αυτά αναλύθηκαν και αξιοποιήθηκαν ήδη από την διακυβέρνηση του Deng Xiaoping. Το σύνολο αυτών των αξιών φαίνεται πως αποτελούσε, και διαχρονικά συνιστά, αντικείμενο θαυμασμού του κινεζικού γίνεσθαι από τα υπόλοιπα κράτη, ιδίως εκείνα με φιλικά προσκείμενα αυταρχικά καθεστώτα, τα οποία στερούνται εσωτερικής οργάνωσης και νομιμοποίησης, ενώ, αντίθετα, κατέστη συχνά αντικείμενο επιθέσεων από φιλοδυτικές κυβερνήσεις.¹⁴⁹

Ως πρώτος πυλώνας του νέου δόγματος τέθηκε η πολιτισμική διπλωματία, η οποία εμπερικλείει ως σημεία αναφοράς τον πολιτισμό, τη διπλωματία, τις τέχνες, τη γλώσσα και τον έννοια του άρτια συντονισμένου ενοποιημένου έθνους. Μέθοδοι, όπως τα προγράμματα ανταλλαγής Κινέζων και ξένων διανοουμένων ανά τον κόσμο, αποστολή νεαρών Κινέζων σε εθελοντικά προγράμματα σε αναπτυσσόμενα κράτη, η απόκτηση, ιδίως από το 2005 και έπειτα των κινεζικών δικτύων ενημέρωσης, όπως το Xinhua, το CCTV ή η εφημερίδα People's Daily, παγκόσμιας εμβέλειας και η αναβάθμιση της δημόσιας εικόνας αυτών ως παραγόντων αντικειμενικής και επιμελημένης πληροφόρησης, συνιστούν μόνο μερικά παραδείγματα εργαλείων της κινεζικής soft power.¹⁵⁰ Επιπρόσθετα, μέσα που επιστρατεύτηκαν ήταν η χρηματοδότηση και οργάνωση διεθνών οικονομικών και επιστημονικών fora, τα οποία επικεντρώνονταν στον ισχυρό διεθνή ρόλο της Κίνας και επέτρεπαν σε ηγετικά στελέχη και ανερχόμενους πολιτικούς άλλων κρατών με αντίστοιχο με το κινεζικό πολιτικό πλαίσιο να μεταλαμπαδεύσουν τις ιδέες τους, η προώθηση της κινεζικής κουλτούρας μέσω της διδασκαλίας μαθημάτων κινεζικών σε σχολεία και πανεπιστήμια των άλλων κρατών μέσω της παρουσίας σε αυτά των ιδρυμάτων "Κομφούκιος", αρμόδιων για την προώθηση της κινεζικής γλώσσας και πολιτισμού, και η ενίσχυση των προγραμμάτων κινεζικών σπουδών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού με τη συνακόλουθη αύξηση των κεφαλαίων σε ερευνητικά προγράμματα R&D και τη χαλάρωση των πολιτικών παραχώρησης βίζα, ώστε η Κίνα να αποτελέσει πόλο έλξης τόσο για τον ακαδημαϊκό κύκλο των κρατών της

σοβιετικά και στα sino-ινδικά σύνορα κατά τη δεκαετία του 1960, η περίπτωση του Βιετνάμ ξανά την επόμενη δεκαετία, οι αναταραχές για τη Νότια κινεζική θάλασσα κατά τις δεκαετίες 1970, 1980 και 1990 και η επαναφορά του ζητήματος της Ταϊβάν κατά την τελευταία. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 16.

¹⁴⁹ Στο ίδιο.

¹⁵⁰ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 63 - 64. Βλ. επίσης, Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 159 - 160.

Δύσης και του αναπτυσσόμενου κόσμου όσο και για τους Κινέζους επιστήμονες που διέπρεπαν στο εξωτερικό.¹⁵¹ Τέλος, αξιοσημείωτη υπήρξε η αντίληψη του κομβικού ρόλου των Κινέζων διπλωματών ανά τον κόσμο στην ενίσχυση της κινεζικής παρουσίας και επιρροής και η συνακόλουθη αντικατάσταση των παλαιότερων “ιδεολόγων” διπλωματών από μία νέα γενιά που γνώριζε καλύτερα αγγλικά και τις εκάστοτε τοπικές γλώσσες, συμμετείχε περισσότερο ενεργά στα τοπικά τεκταινόμενα κάθε κράτους και χρησιμοποιούσε εξαιρετικές τεχνικές χειρισμού των δημοσίων σχέσεων και των μέσων μαζικής ενημέρωσης.¹⁵²

Από την άλλη πλευρά, τα χρήματα και οι υλικοί παράγοντες συνιστούν μετατρέψιμους συντελεστές ισχύος, οι οποίοι εξαργυρώνονται σε άσκηση επιρροής στο εξωτερικό των κρατών και σε διάδοση του ιδεολογικού τους πλαισίου. Ως εκ τούτου, η Κίνα, η οποία είχε εμπεδώσει την συγκεκριμένη αντίληψη από την μεταρρυθμιστική εποχή διακυβέρνησης του Deng Xiaoping, εξακολούθησε να στηρίζεται σε αυτό τον πυλώνα με ακόμη περισσότερη αφοσίωση. Το Πεκίνο, έχοντας ξεκινήσει από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια εφαρμογής του πενταετούς πλάνου 2001 – 2005 της κινεζικής οικονομίας, και επικαλούμενο την ταυτότητα του υπερασπιστή της διεθνούς ειρήνης και σταθερότητας, δημιούργησε μία πάγια πολιτική παροχής κινήτρων στις κινεζικές εταιρείες να επενδύουν στο εξωτερικό (go global ή go out campaign), και μάλιστα σε επιλεγμένες στρατηγικές βιομηχανίες, στη βάση συγκρότησης αμοιβαία επωφελών (win – win) σχέσεων με την πρωτοφανή, σε σχέση με την παρελθούσα εξωτερική της πολιτική, πρωτοβουλία της Κίνας να προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις ακόμη και με κράτη αντίθετου πολιτικού φάσματος.¹⁵³ Ιδιαίτερη έμφαση αποδόθηκε στις επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας με την China National Petroleum Corporation να επενδύει ήδη από τις αρχές του νέου αιώνα πολλά δισεκατομμύρια σε περιοχές στρατηγικής σημασίας απόκτησης φυσικού αερίου και πετρελαίου, όπως η Λατινική Αμερική, η Νότια Αφρική και η Κεντρική Ασία.¹⁵⁴ Παρέχοντας κίνητρα, όπως η αναζήτηση στρατηγικών υλών στο εξωτερικό, η ενίσχυση των ικανοτήτων εσωτερικής παραγωγής, η απόκτηση brand names, νέων τεχνολογικών μέσων και δεξιοτήτων, η ευνοϊκή

¹⁵¹ Κατά τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα ο ρόλος των πρακτικών αυτών και των επιρροών των ιδρυμάτων που σχετίζονται με αυτό στην εξωτερική πολιτική της Κίνας δεν είχε αποσαφηνιστεί. Ως αποτέλεσμα τα ινστιτούτα “Κομφούκιος” αρχικά ταυτίστηκαν ως προς τις στοχεύσεις και τη λειτουργία τους με την πολιτισμική διάδοση που επιδιώκουν τα ινστιτούτα Goethe και Thervandez και τα αντίστοιχά τους. Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 62, 64, 67 - 68. Βλ. περισσότερα, Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 153 – 157.

¹⁵² Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 65 – 66.

¹⁵³ Βλ. περισσότερα, Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, 101 – 108.

¹⁵⁴ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 90 – 91.

παραχώρηση δανείων από το κινεζικό κράτος, η νομική ελαστικότητα σχετικά με τις επενδύσεις στο εξωτερικό και η ύπαρξη κέντρων προώθησης εμπορίου που παρείχαν συμβουλές σε κινεζικές εταιρείες αναφορικά με το πώς να επενδύσουν τα κεφάλαιά τους αποτελούν μόνο μερικά από αυτά. Ταυτόχρονα, στα κράτη-αποδέκτες των επενδύσεων η Κίνα παρουσιαζόταν να μην αναζητά περαιτέρω ανταλλάγματα προς όφελός της ή να αναμειγνύεται στο οικονομικό μοντέλο και την εσωτερική διακυβέρνηση αυτών, όπως έκαναν μέχρι τότε τα αναπτυσσόμενα κράτη του δυτικού κόσμου.¹⁵⁵

Πέραν της αξιοποίησης των επενδύσεων και του εμπορίου, τα οποία αναμφισβήτητα είχαν αρχίσει να αντικαθιστούν το παλαιότερο φόβο των δυτικών κρατών για τη στρατιωτική ισχύ της Κίνας με το φόβο για την οικονομική της ισχύ, η Κίνα στο πλαίσιο της νέας της πολιτικής επιδόθηκε και σε άλλους τομείς ανάπτυξης και προώθησης μίας καλοήθους εικόνας της προς το εξωτερικό. Πρώτα απ' όλα, συγκρότησε ένα εκσυγχρονισμένο και εντατικό, σε σύγκριση με εκείνο του παρελθόντος, πρόγραμμα ανθρωπιστικής βοήθειας, το οποίο απευθυνόταν κυρίως σε περιοχές της Νοτιοανατολικής Ασίας, της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής και ήταν ισάξιο του αντίστοιχου αμερικανικού. Η κινεζική ανθρωπιστική βοήθεια είχε δύο χαρακτηριστικά: α) στηριζόταν στο συμφέρον και β) δεν περιελάμβανε πολιτικούς και περιβαλλοντικούς όρους ή προϋποθέσεις περί καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παράγοντες τους οποίους πολλά καθεστώτα των περιοχών που προαναφέρθηκαν θα αντιμετώπιζαν ως κωλύματα, δεδομένου ότι στερούνται των διεθνών προδιαγραφών για αυτά.¹⁵⁶ Βέβαια, παρότι το 2004 είχε φτάσει να διαθέτει περισσότερο από 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια σε παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η Κίνα ήταν ακόμη ένα αναπτυσσόμενο κράτος με αποτέλεσμα πολλά από τα ανθρωπιστικά αναπτυξιακά της προγράμματα να μην μπορούν να υλοποιηθούν.¹⁵⁷

Παρά το γεγονός ότι στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η κινεζική *hard* και *soft power* υστερούσε αισθητά σε σχέση με την αντίστοιχη αμερικανική, η Κίνα, υιοθετώντας ένα πιο ήπιο γλωσσικό πλαίσιο προώθησης του αφηγήματός της και αναπαριστώντας τις ΗΠΑ ως έναν ηγεμόνα απρόθυμο να συμπεριλάβει τις ανάγκες των άλλων κρατών, επιβάλλοντας απλά κυρώσεις σε περιπτώσεις που έκρινε ότι δεν συνέπιπταν με τα στρατηγικά συμφέροντά του, όπως συνέβη με τη Μιανμάρ, την Κούβα ή τη Βόρεια Κορέα, παρουσίασε εαυτόν ως ανερχόμενη υπεύθυνη δύναμη, ικανή να αναμετρηθεί με τους διεθνείς κανονισμούς και

¹⁵⁵ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 43 - 44.

¹⁵⁶ Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, 109 - 110.

¹⁵⁷ Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 99 - 102.

“κερδίσει τις καρδιές και τις συνειδήσεις” στα κράτη του αναπτυσσόμενου κόσμου. Ως αποτέλεσμα, το Beijing consensus φάνηκε να μπορεί να αναμετρηθεί ισχυρά με το παλαιότερο και, κατά πολλούς ηγεμονικό, Washington consensus, συνιστώντας ισχυρό ιδεολογικό, οικονομικό και πολιτικό αντίβαρο, πρωτίστως σε κράτη, τα οποία στο παρελθόν βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των αποκαλούμενων, κατά τη διεθνή βιβλιογραφία, Μεγάλων Δυνάμεων. Καθώς, λοιπόν, η Κίνα αναδείχθηκε σε παγκόσμιο εμπορικό συνεργάτη και επενδυτή, η κινεζική κυβέρνηση προχώρησε σε άρση των περιορισμών σχετικά με την μετανάστευση εντός χώρας ή/και προς το εξωτερικό, ενισχύοντας όχι μόνο την πολιτισμική όσμωση της ακαδημαϊκής, δημοσιογραφικής και φοιτητικής κοινότητας, αλλά και τον κινεζικό τουρισμό σε άλλα κράτη. Η προβολή της κινεζικής ήπιας ισχύος σύντομα την κατέστησε κυρίαρχη δύναμη στην Ασία την δεκαετία του 2000 με προοπτικές ανάπτυξης της σφαίρας επιρροής της ακόμη και μεταξύ ορισμένων παραδοσιακών αμερικανικών συμμάχων, όπως η Αυστραλία, οι οποίοι επέδειξαν ενδιαφέρον για τις ευκαιρίες που παρείχε η κινεζική ανάπτυξη.¹⁵⁸ Το γεγονός αυτό επέτρεψε στην κινεζική ηγεσία να αποκτήσει περισσότερο κύρος μεταξύ των διεθνών οργανισμών και να τους χρησιμοποιεί ως μέσο κάλυψης των επιθετικών ή και στρατιωτικών της στοχεύσεων (π.χ. στην Ταϊβάν).

Οι Κινέζοι ηγέτες από τον Deng Xiaoping μέχρι τον Hu Jintao υιοθέτησαν και προσαρμόσαν κατά τα δεδομένα της εποχής τους μία ευρεία στρατηγική, η οποία έδινε έμφαση στη διασφάλιση ευνοϊκών για την Κίνα εξωτερικών συνθηκών, την εσωτερική οικονομική ανάπτυξη και την οικονομική αλλαγή. Στο πλαίσιο αυτό το Πεκίνο προώθησε μία εναλλακτική άποψη για το ρόλο των Μεγάλων Δυνάμεων, συγκριτικά με τη στάση που τηρούσαν οι ΗΠΑ. Το εναλλακτικό Beijing consensus, του οποίου βάση συνιστά το αξίωμα της “αρμονίας δίχως ομοιογένεια” (harmony without uniformity), εκκινώντας ως άμορφη πολιτική στα τέλη της δεκαετίας του 1970, αποκρυσταλλώθηκε σε θεμέλιο λίθο της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής με το γύρισμα του αιώνα, ο οποίος εξέφραζε τις προσδοκίες όλων εκείνων των κρατών που τηρούσαν στάση πικρίας απέναντι στις μαξιμαλιστικές αμερικανικές θεωρήσεις περί προώθησης της δημοκρατίας και επιθυμούσαν να αναπτυχθούν υπό το πρίσμα

¹⁵⁸ Παρότι μέχρι και ολόκληρη τη δεκαετία του 1980 η Κίνα γινόταν αντιληπτή από τους Αυστραλούς ως ένα φτωχό κράτος, που συνιστούσε μία κομμουνιστική απειλή. Βέβαια, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και ιδίως κατά τη διάρκεια εκείνης του 2000 η αντίληψη αυτή άρχισε να κάμπτεται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επίσκεψη του κινέζου προέδρου, Hu Jintao, στην Αυστραλία, η πρώτη asiática ηγήτη που πραγματοποιήθηκε ποτέ εκεί, η οποία συνοδεύτηκε με την απόδοση στο φιλοξενούμενο πολλαπλών ηρωικών τιμών. Το γεγονός ήταν πρωτοφανές, καθώς δεν είχε γίνει το ίδιο και κατά τη διάρκεια της μονοήμερης επίσκεψης του προέδρου των συμμάχων ΗΠΑ, George W. Bush. Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 1 - 4.

της δικής τους διακριτής ταυτότητας και ιδιομορφίας.¹⁵⁹ Παρά ταύτα, το 2007 ο Κινέζος πρωθυπουργός, Wen Jiabao, προειδοποίησε ότι η κινεζική οικονομία μπορεί να έδειχνε ισχυρή αλλά ήταν αυξανόμενα “ανισόρροπη, ασταθής ασυντόνιστη και μη βιώσιμη”, με αποτέλεσμα, όταν ξέσπασε η παγκόσμια οικονομική κρίση το 2008 να επικρατήσει στην Κίνα αφενός θριαμβευτισμός, αφετέρου πανικός, καθώς ήταν εξαρτώμενη από τις εξαγωγές σε ΗΠΑ και Ευρώπη.¹⁶⁰

2.2 Οι δομές της εξωτερικής πολιτικής της σύγχρονης Κίνας υπό το πρίσμα της sharp power

Η τομή στην πολιτική ιστορία της Κίνας επήλθε το 2012. Τον Hu Jintao διαδέχθηκε στο προεδρικό αξίωμα ο Xi Jinping. Όπως δήλωσε ο ίδιος, στόχος του ήταν να καταστήσει την Κίνα “δυνατή ξανά σε μία νέα εποχή, τη στιγμή που ο Mao πέτυχε την ανεξαρτησία της από την αποικιοκρατία και ο Deng την οικονομική της ανάπτυξη”.¹⁶¹ Ο νέος πρόεδρος αναδιαμόρφωσε το δόγμα του “peaceful rise”, θεωρώντας πως η Κίνα, εφόσον παρέμενε επί τέσσερις δεκαετίες το μοναδικό κράτος με σταθερή και ραγδαία ανάπτυξη, έπρεπε να αποκομίσει πια το μερίδιο που της αναλογούσε σε επίπεδο παγκόσμιας ηγεσίας.¹⁶²

Το νέο δόγμα αποδόθηκε με τον όρο “Κινεζικό Όνειρο” (China Dream) και, θέτοντας ως στόχο την “εθνική αναζωογόνηση”, αντικατέστησε την “ήρεμη ανάπτυξη” με μία πιο αποφασιστική και ισχυρή εξωτερική πολιτική, η οποία υποστηρίζεται από έναν υπερσύγχρονο και καλά πληροφορημένο στρατό, που σύναμμα είναι κομματικό όργανο και λειτουργεί ως πιστός “φρουρός της επανάστασης”, χάρη στην οποία το κομμουνιστικό κόμμα υπό το Mao κατόρθωσε την ανεξαρτησία του κινεζικού κράτους. Ανέτειλε μετά την άνοδο του Xi, το 2012, και συνιστά ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα απόδοσης του περιεχομένου του νεολογισμού της sharp power. Όπως υπογραμμίζει ο Henry Kissinger, η Κίνα πέραν της οικονομικής και στρατιωτικής της ανάπτυξης και του τεράστιου πληθυσμιακού της μεγέθους

¹⁵⁹ Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, 140 – 142.

¹⁶⁰ West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 36.

¹⁶¹ Kim Taehwan, “Authoritarian Sharp Power: Comparing China and Russia”, The ASAN Forum, τελευταία τροποποίηση 18 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <http://www.theasanforum.org/authoritarian-sharp-power-comparing-china-and-russia/>

¹⁶² Όπως παρατηρεί ο Larry Diamond, το ζήτημα που προκύπτει μέσω αυτού του αιτήματος είναι ότι η Κίνα επιδιώκει την εδραίωση ενός αυταρχικού μονοπολισμού στο διεθνές σύστημα, αντί του φιλελεύθερου πολυπολισμού. -, “China Exerting ‘Sharp Power’ Influence On American Institutions”, *Hoover Institution*, τελευταία τροποποίηση 19 Δεκεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.hoover.org/news/china-exerting-sharp-power-influence-american-institutions>

διαθέτει και το κίνητρο να αλλάξει την ισορροπία ισχύος στο διεθνές σύστημα. Εκκινώντας με αφετηρία την υπέρβαση των ιστορικών αδικιών κατά τη διάρκεια του “αιώνα της ντροπής”, ο οποίος επιβλήθηκε από τον δυτικό ιμπεριαλισμό και τον ιαπωνικό милитарισμό, η Κίνα, μέσω ενός “εκατονταετούς μαραθωνίου”, επιθυμεί την ανάκτηση της “δίκαιης θέσης της ως ένα “Κεντρικό Βασίλειο”, φιλοδοξώντας μέχρι το 2050 να καταστεί παγκόσμιος ηγέτης, ο οποίος θα πετύχει την “αναγέννηση του κινεζικού έθνους”.¹⁶³ Μάλιστα από την αναγέννηση αυτή, η οποία συνδυάζει την ταχεία ανάπτυξη με την κινεζική πολιτική παράδοση και φιλοσοφία, ο Χι επιθυμεί να αναδείξει τον κινεζικό λαό σε σύμβολο και παράδειγμα μίμησης αυτού που οραματίζεται ως έναν “Σοσιαλισμό με κινεζικά χαρακτηριστικά” υπό την ηγεσία του, ακόμη και αν αυτή η εκλογή σημάνει την επιστροφή της Κίνας προς τη συντηρητικότερη διακυβέρνηση.¹⁶⁴ Το πρόγραμμά της επιδιώκεται να υλοποιηθεί μέσω της επίτευξης δύο στόχων μέσα τα επόμενα 100 χρόνια: α) στο εσωτερικό πεδίο την οργάνωση μέχρι το 2021 μίας αναπτυγμένης και πλήρως εκσυγχρονισμένης ευημερούς κοινωνίας και β) στην εξωτερική σφαίρα την απόκτηση σε διεθνές επίπεδο ενός πλήρως αναπτυγμένου κράτους μέχρι το 2049.¹⁶⁵

Η Κίνα διαθέτει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά, τα οποία θα της επέτρεπαν να διεκδικήσει μεγαλύτερο ή και το μοναδικό μερίδιο εξουσίας σε πλανητικό επίπεδο. Πρώτα απ’ όλα, κατέχει την δεύτερη ισχυρότερη οικονομία παγκοσμίως, έχοντας πλέον επαρκή αλλά όχι αγεφύρωτη απόκλιση από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αντίστοιχη είναι και η κατάστασή της σε στρατιωτικό επίπεδο, καθώς οι αμυντικές της δυνάμεις κατέχουν τη δεύτερη θέση παγκοσμίως, ο στρατός της είναι πολυάριθμος και εκσυγχρονίζεται διαρκώς, ενώ διαθέτει ως κράτος πυρηνικό οπλοστάσιο και στρατηγικό βάθος. Επομένως, σε συνδυασμό με την διαρκώς αναπτυσσόμενη οικονομική της κατάσταση συνιστά μια υπολογίσιμη απειλή για την

¹⁶³ West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 280. Βλ. Περισσότερα, Taehwan, “Authoritarian Sharp Power: Comparing China and Russia”

¹⁶⁴ Dirlík, “Crisis and Criticism”. Ο Χι δείχνει μέσω της προσέγγισής του να εκπροσωπεί μία νέα εποχή για το δικτατορικό κανόνα. Ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψης του έχει ενσωματωθεί μάλιστα ως διακριτή κατηγορία στο καταστατικό του ΚΚ Κίνας, έχει ενταχθεί στο κινεζικό σύνταγμα και μελετάται από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Καμία προσωπικότητα μετά το Mao δεν έχει λάβει τέτοια τιμή. -, “Blunting China’s sharp power: strengthening Xi’s rule ‘not just a power grab?’”, *Democracy Digest*, τελευταία τροποποίηση 2 Απριλίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.demdigest.org/blunting-chinas-sharp-power-strengthening-communist-party-rule-not-just-power-grab/>

¹⁶⁵ Στο ίδιο. Είναι αξιοσημείωτο ότι χάρη στο εκτεταμένο αναπτυξιακό οικονομικό πρόγραμμα που ακολούθησε τις προηγούμενες δεκαετίες κατόρθωσε το 2012 να έχει μειώσει αισθητά τα επίπεδα φτώχειας της κινεζικής κοινωνίας. Συγχρόνως, η επιθυμία της κινεζικής ηγεσίας να επιτύχει την ανάδειξή της σε ηγετική δύναμη του διεθνούς συστήματος επιδιώκεται να υλοποιηθεί μέσω του ελέγχου των γειτονικών της περιοχών, όπως η Ταϊβάν, το Χονγκ Κόνγκ, η Καμπότζη, το Λαός, η Σρι Λάνκα και η Μιανμάρ, είτε καθιστώντας τες ως κράτη-παρειές είτε αναγνωρίζοντάς τες επίσημα ως οργανικό τμήμα της. West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 50, 215.

πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ. Εύστοχα λοιπόν, ο αμερικανός ρεπουμπλικάνος γεροϋσιαστής, Marco Rubio, προκρίνει ότι ‘‘το μεγαλύτερο μέρος του 21^{ου} αιώνα θα γραφτεί στην Ασία’’, με την περιοχή να κατέχει το 60% του παγκόσμιου πληθυσμού, το 40% του παγκόσμιου ΑΕΠ και να είναι μία από τις 8 από τις πυρηνικές δυνάμεις του πλανήτη.¹⁶⁶

Βάσει των ρυθμών ανάπτυξης της Κίνας θα ανέμενε κανείς ότι θα άφηνε πίσω το αυταρχικό παρελθόν της, στρεφόμενη προς μία πιο ανοιχτή και υπεύθυνη διακυβέρνηση, πράγμα που φαινόταν να υλοποιείται μέχρι το 2012. Όμως το Πεκίνο μετά την άνοδο του Χι έχει υιοθετήσει ως πολιτειακή προσέγγιση ένα άκρως αυταρχικό κομμουνιστικό σύστημα με καπιταλιστικό προσανατολισμό, ο οποίος φέρει παραδοσιακά κινεζικά χαρακτηριστικά και αξίες, όπως η πατερναλιστική, προσωποπαγής εξουσία, ακόμη και στο στρατό.¹⁶⁷ Αυτό το μοντέλο συνιστά συνοπτικά τον ‘‘Σοσιαλισμό με κινεζικά χαρακτηριστικά’’. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την άνοδο στον προεδρικό θώκο ενός νέου ισόβιου προέδρου, μετά την κατάργηση του νόμου περί ανώτατου ορίου προεδρικής θητείας, τη λειτουργία ενός εκσυγχρονισμένου συστηματικού μηχανισμού μαζικής προπαγάνδας και πληροφόρησης και την ύπαρξη την μεγαλύτερης διασποράς παγκοσμίως επιτρέπει στην Κίνα να αμφισβητήσει τους κανόνες που διέπουν την παγκόσμια δομή, πράξη, η οποία διευκολύνεται από την ενισχυόμενη κάμψη του φιλελεύθερου αφηγήματος στα δημοκρατικά κράτη.¹⁶⁸

Το νέο κινεζικό όραμα, λοιπόν, δείχνει πως διαφέρει ουσιαστικά από την απλή άσκηση soft power, η οποία θα ήταν καθόλα αποδεκτή εάν η Κίνα κατέφευγε στην αξιοποίησή της προς μεγιστοποίηση της επιρροής της και βελτίωση της διεθνούς της εικόνας. Ωστόσο το ‘‘Κινεζικό Όνειρο’’ προσιδιάζει περισσότερο σε πολιτικό πόλεμο ενός αναθεωρητικού, αντιδημοκρατικού, οργουελιανού, θα μπορούσε κανείς να πει, κράτους, το οποίο δεν αξιοποιεί τα παραδεγμένα μέσα της soft power, αλλά, όπως αναλύεται εκτενώς στην ενότητα, χρησιμοποιώντας τα ως αντικείμενο συγκάλυψης των στοχεύσεών του καταφεύγει σε μεθόδους, οι οποίες στηρίζονται στη λογοκρισία, τη διαστρέβλωση, τη διαφθορά, την έκφραση απειλών και την κατάχρηση εξουσίας, στοιχεία που δε συμβαδίζουν με το αξιακό πλέγμα των δημοκρατικών κοινωνιών και έχουν στόχο τη διάτρηση και διάβρωση των

¹⁶⁶ Elbridge Colby, ‘‘U.S. eyes Southeast Asia ties to check China ambitions’’, New Straits Times, τελευταία τροποποίηση 13 Ιουνίου 2019. Ανάκτηση από <https://www.nst.com.my/opinion/columnists/2019/06/496092/us-eyes-southeast-asia-ties-check-china-ambitions>

¹⁶⁷ Η Susan Shirk παρατηρεί ότι ‘‘κανένας άλλος ηγέτης του ΚΚ Κίνας, ούτε ο ίδιος ο Mao Zedong, δεν ήλεγχε το στρατό στον ίδιο βαθμό που ο Xi το κάνει σήμερα’’. Shirk, ‘‘China in Xi’s ‘New Era’’, σ. 23, 27 – 33.

¹⁶⁸ Singh, ‘‘From Smart Power to Sharp Power’’, σ. 9.

τελευταίων προς όφελος του αυταρχισμού.¹⁶⁹ Εξάλλου οι κινεζικές ηγεμονικές βλέψεις, η υλοποίηση των οποίων απαιτεί αλλαγή τόσο της δομής του διεθνούς συστήματος, όσο και του χαρακτήρα των μονάδων που το απαρτίζουν, κατέστησαν εμφανείς από τον ίδιο τον Jinping, ο οποίος ανέφερε σχετικά με τον Ειρηνικό Ωκεανό πως είναι αρκετά μεγάλος για την Κίνα και τις ΗΠΑ, ώστε να μπορούν να τον μοιραστούν ως μέρος της γενικότερης, όπως αποκάλεσε, ‘‘νέας σχέσης μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων’’.¹⁷⁰ Σε αυτή τη δήλωση καθίσταται εμφανής η δυναμική πρόθεση της Κίνα για παγίωση μίας περιφερειακής ηγεμονίας από την ίδια, τον πρόδρομο, όπως λέει ο Mearsheimer, διεκδίκησης μίας διευρυμένης, αν όχι παγκόσμιας ηγεμονίας, αν και η τελευταία, πέραν της πυρηνικής υπεροχής δείχνει να μην είναι εφικτή.¹⁷¹

Χρησιμοποιώντας ως πρωτογενή πειράματα των νέων διαστάσεων της εξωτερικής της πολιτικής την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και το Hong Kong, η κινεζική sharp power, υποστηριζόμενη από τα πολλαπλά κεφάλαια που δύναται να αφιερώσει σε αυτή την προσπάθεια η ταχέως αναπτυσσόμενη κινεζική οικονομία, ξεκίνησε από το 2013 να διαχέεται σταδιακά μέσω της χειραγώγησης και παραπληροφόρησης του χώρου της παιδείας, του πολιτισμού, των εκδόσεων, των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της πολιτικής στο εσωτερικό των συγκεκριμένων κοινωνιών με απώτερο σκοπό την διείσδυση στις κοινωνικές δομές και τελικά την διάβρωση του θεσμού της δημοκρατίας σε αυτές προς όφελος αυταρχικών προτύπων διακυβέρνησης.¹⁷² Κατά τα επόμενα έτη, η sharp power που ασκεί το ΚΚ Κίνας έχει επεκταθεί σε πολλές περιοχές της περιφέρειάς της στη Νότια Κινεζική Θάλασσα, της Βαλκανικής Χερσονήσου, της Αφρικής, της Λατινικής Αμερικής και της Ανατολικής Ευρώπης, όπως η περίπτωση της Αργεντινής, του Περού, της Σλοβακίας και της Πολωνίας, φτάνοντας να απασχολήσουν μέχρι και τα άλλοτε κραταιά και ακλόνητα δημοκρατικά καθεστώτα της Δυτικής Ευρώπης, του Καναδά και των Ηνωμένων Πολιτειών.¹⁷³

Το ευρύτερο φάσμα των μέσων στα οποία καταφεύγει η κινεζική sharp power σχηματοποιείται από τα αντίστοιχα της soft power. Έτσι, χρησιμοποιεί μέσα όπως η διεύρυνση της απήχησης των κινεζικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, η οργάνωση ερευνητικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται σε ξένους φοιτητές και επαγγελματίες, καθώς και η οργάνωση προγραμμάτων ανταλλαγής των ομάδων αυτών, η επέκταση εμπορικών σχέσεων, η χρηματοδότηση των κινεζικών ινστιτούτων πολιτισμού

¹⁶⁹ Cole, “The hard edge of sharp power”, σ. 10.

¹⁷⁰ Dirlik, “Crisis and Criticism”.

¹⁷¹ Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σ. 89, 100 – 103.

¹⁷² Walker, “What is ‘Sharp Power?’”, σ. 9 – 12.

¹⁷³ Cole, “The hard edge of sharp power”, σ. 8.

“Κομφούκιος” και άλλα. Ωστόσο, χάρη σε αυτές τις πρωτοβουλίες η κινεζική sharp power παίρνει το έναυσμα, ώστε να κατευθύνει κατά το δοκούν την κινεζική διασπορά και τους φοιτητές ανά τον κόσμο, τη συλλογή πληροφοριών μέσω των κινεζικών intelligence services, το κινεζικό διπλωματικό σώμα.¹⁷⁴ Το ζήτημα είναι ότι καταλήγει υπό το πρόσχημα αυτών των πρακτικών σε άσκηση λογοκρισίας, διαφθοράς, παραπληροφόρησης μέχρι και απειλών εναντίον όσων καταφέρονται της πολιτικής της. Προκειμένου, λοιπόν, να αποσαφηνιστεί η μορφή και η υφή που διακρίνει της κινεζική sharp power κρίνεται απαραίτητη η ανάλυση του συνόλου των πρακτικών που αξιοποιεί ανά πεδίο εφαρμογής, ώστε να αυτή να σκιαγραφηθεί ολόπλευρα.

Αρχικά, στον τομέα της παιδείας, καταλυτικό ρόλο στην επιτυχή άσκηση της sharp power διαδραματίζουν τα κινεζικά ινστιτούτα “Κομφούκιος”.¹⁷⁵ Η πρώτη τους εμφάνιση έγινε το 2004 και, όπως προαναφέρθηκε, ο χαρακτήρας τους αναφορικά με τη σχέση τους με την εξωτερική πολιτική της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας δεν ήταν ευδιάκριτος εξ αρχής. Όντα ενσωματωμένα σε μία πληθώρα εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, κυρίως πανεπιστημίων, των κρατών που τα φιλοξενούσαν, ταυτίστηκαν ως προς τις στοχεύσεις του ως πολιτισμικοί φορείς soft power, αντίστοιχοι των ινστιτούτων Goethe, Français, British Council και άλλα, προφέροντας μαθήματα κινεζικής γλώσσας και ποικίλα πολιτισμικά δρώμενα. Ωστόσο, στη σημερινή εποχή απαριθμούνται πάνω από 500 ινστιτούτα “Κομφούκιος” και τουλάχιστον 1000 προγράμματα “Κομφούκιος” για διδασκαλία κινεζικών παγκοσμίως, τα οποία έχοντας ως όχημα κάλυψης τον πολιτισμό και την παιδεία, κατευθύνονται από τα κινεζικά Υπουργεία Εξωτερικών, Κρατικής Ασφάλειας και Παιδείας, το United Front Work Department (UFWD)¹⁷⁶, τις κινεζικές πρεσβείες και πρωτίστως το κρατικό όργανο επίβλεψης των

¹⁷⁴ Cole, *THE HARD EDGE OF SHARP POWER*, σ. 8 – 11.

¹⁷⁵ Παρότι η Μαιϊκή Κίνα απέρριπτε τις κομφουκιανικές προσεγγίσεις, το σύγχρονο καθεστώς του Xi Jinping αποδέχεται την κομβικής σημασίας συμβολή του Mao Zedong στην ανεξαρτησία του κινεζικού κράτους και τη διαμόρφωση της κινεζικής ταυτότητας, αναγνωρίζοντας συγχρόνως τη διδακτική αξία που αυτές έχουν για την προώθηση της κινεζικής κουλτούρας, καθώς η προοπτική που παρέχουν για τον κόσμο συνιστά τη βάση του εναλλακτικού αφηγήματος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, το οποίο στηρίζεται στις παραδοσιακές αξίες, που στόχο έχουν την ενδυνάμωση της κινεζικής συνοχής και εθνικής ταυτότητας, όπως έχει ήδη αναλυθεί. Kurlantzick, *Charm Offensive*, σ. 68.

¹⁷⁶ Το United Front Work Department (UFWD), αναδείχθηκε ως λενινιστική τακτική και διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στους κινεζικούς αντι – ιαπωνικούς και εμφυλίους αγώνες των δεκαετιών 1930 και 1940. Σήμερα αποτελεί έναν κομματικά ελεγχόμενο οργανισμό επικοινωνίας, με διευρυμένες αρμοδιότητες από το 2012, ο οποίος συνιστά παράγοντα ιδεολογικής και θεσμικής συνοχής, καθώς καθοδηγεί ένα οργανωμένο δίκτυο δημόσιων και ιδιωτικών αντιπροσώπων εντός και εκτός Κίνας (π.χ. Council for the Peaceful Promotion for the Unification of China, China Association for International Friendly Contacts, Chinese People’s Association for Friendship with Foreign Countries, Overseas Chinese Affairs Office κ.λπ.), που ο πρόεδρος Jinping καλεί “ομόκεντρος κύκλος” ή “μαγικό όπλο”. John Garnaut, “The Interference Operations from Putin’s Kremlin and Xi’s Communist Party: Forging a Joint Response”, Open Forum, τελευταία τροποποίηση 8 Μαΐου 2018. Ανάκτηση από <http://www.theasanforum.org/the->

ινστιτούτων “Κομφούκιος”, Hanban, αναπτύσσοντας γνωρίσματα διαφορετικά από εκείνα των πολιτισμικών ινστιτούτων άλλων κρατών.

Μία χαρακτηριστική πρωτοβουλία που λαμβάνεται είναι ότι σε πολλά εκπαιδευτικά ιδρύματα που στεγάζουν αυτά τα ινστιτούτα, τα τελευταία εκμεταλλεύονται την έλλειψη κεφαλαίων στα πρώτα και προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τη λειτουργία τους, ζητούν ως αντάλλαγμα την διαμόρφωση των ακαδημαϊκών curricula και εκδηλώσεων κατά τα πρότυπα που τα συγκεκριμένα ινστιτούτα επιβάλλουν, κατόπιν υποδείξεων των αρμοδίων κομματικών ελεγκτικών οργάνων της Κίνας, που προαναφέρθηκαν. Συνήθως, η παρέμβαση αφορά την εξύμνηση της αξίας των κινεζικών σπουδών και της κινεζικής συνεισφοράς στην παγκόσμια ιστορία ή κυρίως τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης αναφορικά με ευαίσθητα για την Κίνα ζητήματα, όπως την ενσωμάτωση της Ταϊβάν, του Hong Kong και του Θιβέτ, την “Πολιτισμική Επανάσταση” του Mao, τη “Σφαγή της Tiananmen” και την καταπάτηση των ανθρωπίνων ελευθεριών από το σύγχρονο κινεζικό καθεστώς. Σε αυτές τις περιπτώσεις το Πεκίνο έχει δώσει ρητές εντολές να παρεμποδίζονται οποιασδήποτε μορφής διαλέξεις, συνέδρια ή συνομιλίες. Όμως, εάν η αποσιώπηση δεν καθίσταται εφικτή τότε επιθυμείται η προώθηση της στάσης που τηρεί η κινεζική προεδρεία στα συγκεκριμένα ζητήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι όταν ο Σλοβάκος πρόεδρος συνάντησε τον Δαλάι Λάμα, το ινστιτούτο “Κομφούκιος” του Slovak University of Technology χρηματοδότησε μία έκθεση με τίτλο “Μία κινεζική ιστορία: το κινεζικό Θιβέτ” με στόχο να διαδώσει την κινεζική οπτική επί του θέματος της κατάστασης του Θιβέτ.¹⁷⁷

Συγχρόνως, η κινεζική λογοκρισία και χειραγώγηση στον διεθνή ακαδημαϊκό χώρο εμπλουτίζεται χάρη στην υποστήριξη που λαμβάνει από την κινεζική διασπορά. Αυτή, έχοντας ενισχυμένο το αίσθημα της συνοχής και της εθνικής συνείδησης, εφόσον το αυταρχικό κομμουνιστικό καθεστώς της Κίνας φροντίζει να την τροφοδοτεί μέσω της στενής παρακολούθησης και καθοδήγησης των συλλόγων της από Κινέζους πρέσβεις ανά τον κόσμο. Πέραν των αναπτυγμένων δεσμών με την μητρόπολη, τους οποίους τρέφει η κινεζική διασπορά, ένας περαιτέρω λόγος αξιοποίησής της ως φορέα της sharp power αποτελεί το

interference-operations-from-putins-kremlin-and-xis-communist-party-forging-a-joint-response/ Βλ. περισσότερα για τα UFDW στο, Bethany Allen – Ebrahimian, “Rubio Questions D.C. Panel on China Influence”, Foreign Policy, τελευταία τροποποίηση 7 Μαΐου 2018. Ανάκτηση από <https://foreignpolicy.com/2018/05/07/rubio-questions-d-c-panel-on-china-influence-united-front-beijing-communist-party/>

¹⁷⁷ Walker, “What is “Sharp Power”?”, σ. 13. Για τον ρόλο των ινστιτούτων Κομφούκιος, βλ. περισσότερα Marshall Sahlins, “China U.”, The Nation, τελευταία τροποποίηση 30 Οκτωβρίου 2013. Ανάκτηση από <https://www.thenation.com/article/china-u/>

γεγονός ότι είναι εξαιρετικά πολυάριθμη, με αποτέλεσμα οι περίπου 800.000 Κινέζοι φοιτητές και επιστήμονες(π.χ. μόνο ο Καναδάς είχε περίπου 186.000) που περικλείει στους κόλπους της παγκοσμίως το 2018 να έχουν δυνατότητα άσκησης επιρροής στα campus του εξωτερικού. Μέσω αυτών η Κίνα μπορούσε να επικοινωνήσει τα συμφέροντά της στους πολίτες των άλλων κρατών, ενώ συγχρόνως οι ίδιοι οι φοιτητές βρίσκονταν διαρκώς υπό έλεγχο για τις πεποιθήσεις τους από τις κινεζικές αρχές. Το 2018 σε ορισμένα πανεπιστήμια της Αυστραλίας Κινέζοι φοιτητές αντέδρασαν σε καθηγητές τους, επειδή οι τελευταίοι είτε αναφέρθηκαν στην Ταϊβάν¹⁷⁸ ως κράτος, είτε χρησιμοποίησαν χάρτη με τα σινο-ινδικά σύνορα τα οποία κατά τους σπουδαστές κινεζικής καταγωγής δεν αναπαριστούσαν την πραγματικότητα, αλλά παρουσίαζαν την Κίνα ως κράτος μικρότερη.

Μάλιστα, η αξίωση της Ταϊβάν περί ανεξαρτησίας της από της Κίνα έχει καταστήσει την επιστημονική κοινότητά της αντικείμενο της κινεζικής sharp power. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει και η δήλωση του Ταϊβανέζου πρέσβη στην Ολλανδία, Tom Chou, κατά την οποία η Κίνα, εξαιτίας της θέσης ισχύος που φέρει στο διεθνές σύστημα, έθεσε σε αυτό-λογοκρισία τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, ο οποίος έπειτα από κινεζικές πιέσεις δεν επέτρεψε για δεύτερη συνεχή χρονιά την συμμετοχή της Ταϊβάν στο ετήσιο συνέδριό του το 2018 στη Γενεύη, ενώ συγχρόνως απέρριψε δωρεές από την Ταϊβάν, θεωρώντας πως κάτι τέτοιο θα εξόργιζε περαιτέρω την Κίνα.¹⁷⁹ Ωστόσο, η αυτό-λογοκρισία της επιστημονικής κοινότητας δεν περιορίζεται μόνο στην κινεζική περιφέρεια και έχει επεκταθεί σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω των πολιτικών απειλής, εκφοβισμού και απαγορεύσεων που προώθησε το κινεζικό κράτος. Συχνά ακαδημαϊκοί ανά τον κόσμο, Κινέζοι ή αλλοεθνείς, δεν εκφράζουν ευθέως τις απόψεις τους σε ζητήματα που “θίγουν” την Κίνα, υπό το φόβο της μη χορήγησης εκ μέρους του Πεκίνου ταξιδιωτικής visa για παραμονή και έρευνα στη Κίνα. Αντίστοιχη είναι η κατάσταση σε think tanks, όπως το Wilson Center της Washington και το Center for China and Globalization, τα μέλη των οποίων έχει εξακριβωθεί να έχουν διασυνδέσεις με το UFDW και βρίσκονται υπό την ανασφάλεια περί άρσης της χορήγησης

¹⁷⁸ Η Κίνα θεωρεί την Ταϊβάν ως οργανικό της τμήμα και απειλεί με εισβολή σε αυτήν, εφόσον συνεχίσει να εμμένει στο αίτημά της για ανεξαρτησία. Ιδιαίτερα μετά τις εκλογές του 2016 στην Ταϊβάν και τη νίκη του φιλο- ανεξάρτητου κόμματος Democratic Progressive Party (DPP), το Πεκίνο ενίσχυσε τις πιέσεις του με κάθε τρόπο, όπως στρατιωτικές επιδείξεις, διπλωματικές πιέσεις και πιέσεις σε τουριστικές και αεροπορικές εταιρίες διεθνώς να αναφέρονται στην Ταϊβάν ως τμήμα της κινεζικής επικράτειας και άλλα. Kathrin Hille, “China’s “Sharp Power” Play in Taiwan”, Real Clear World, τελευταία τροποποίηση 21 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από https://www.realclearworld.com/2018/11/21/china039s_039sharp_power039_play_in_taiwan_195288.html

¹⁷⁹ -, “Taiwan’s Ambassador: Europe will also feel China’ sharp power”, Geopolitica.info, τελευταία τροποποίηση 5 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.geopolitica.info/taiwans-ambassador-europe-will-also-feel-china-sharp-power/>

κινεζικών κεφαλαίων χρηματοδότησής τους από ιδιώτες ή κινεζικά ινστιτούτα και ιδρύματα.¹⁸⁰ Βέβαια, η Κίνα, διαμέσου της λογοκρισίας και αυτό-λογοκρισίας του ακαδημαϊκού και φοιτητικού χώρου, δεν επιδιώκει την διεθνή απομόνωσή της, αλλά, όπως προαναφέρθηκε, την συμμόρφωση των άλλων κρατών κατά τα πρότυπα και τις πεποιθήσεις της. Συνεπώς, ταυτόχρονα, με την ελεγκτική διάσταση που έχει λάβει η παρουσία της στον επιστημονικό κλάδο εξακολουθεί να χορηγεί μαζικά χρηματοδοτήσεις σε προγράμματα σπουδών, υποτροφιών και ερευνητικών προγραμμάτων για φοιτητές και ερευνητές από όλο τον κόσμο, σε μία προσπάθεια προσέλκυσής τους στην κινεζική ενδοχώρα, όπου θα μπορέσουν να έρθουν σε άμεση επαφή με το “μεγαλείο των αυταρχικών ιδεωδών” της Κίνας, με αποτέλεσμα να καταστούν φορείς διάδοσής τους στα υπόλοιπα κράτη.¹⁸¹

Αναμφισβήτητα, οι πρακτικές sharp power, οι οποίες εμπερικλείονται στον ακαδημαϊκό χώρο επεκτείνονται και στο πολιτισμικό πλαίσιο. Κατά τον Tu Wei – ming, πρώην καθηγητή του πανεπιστημίου Harvard και οπαδό των Κομφουκιανικών ιδεωδών, όπως περιέγραψε σε έκθεσή του το 1991, το πολιτισμικό πλαίσιο της Κίνας μπορεί να ειπωθεί με όρους συνεχιζόμενης αλληλεπίδρασης τριών συμβολικών κόσμων. Ο πρώτος αφορά στο κινεζικό κράτος, την Ταϊβάν, το Hong Kong και τη Σιγκαπούρη, οι οποίες, κατά τη γνώμη του, κατοικούνται εθνοτικά από Κινέζους. Ο δεύτερος αναφέρεται στις κινεζικές κοινότητες ανά τον κόσμο και ο τρίτος σε άτομα, άντρες και γυναίκες, από τον ακαδημαϊκό, δημοσιογραφικό, εκδοτικό, πολιτικό και επιχειρηματικό κόσμο, οι οποίοι προσπαθούν να κατανοήσουν την Κίνα διανοητικά και να μεταφέρουν τις αντιλήψεις τους για αυτήν στις δικές τους γλωσσικές κοινότητες.¹⁸² Κατά τα τελευταία χρόνια, λοιπόν, ο διεθνής πολιτισμικός διάλογος για το Πεκίνο δείχνει να διαμορφώνεται με βάση τον τρίτο συμβολικό κόσμο. Μπαλέτα και ομάδες χορού και εκθέσεις φωτογραφίας και τέχνης από την Κίνα φιλοξενούνται σε πολλά κράτη της Λατινικής Αμερικής, της Αφρικής, ακόμα και της Ευρώπης ή στις ΗΠΑ και την Αυστραλία. Ο εορτασμός δε της κινεζικής πρωτοχρονιάς συνιστά ανερχόμενο πολιτισμικό γεγονός, ιδιαίτερα στις δύο πρώτες περιφέρειες, παρότι παλαιότερα δεν ήταν καθόλου δημοφιλής πέραν των κινεζικών συνόρων.¹⁸³ Αξιοσημείωτη είναι η κινεζική παρείσφρηση και στον τομέα του κινηματογράφου. Παρ’ όλα αυτά, κοινή συνισταμένη των προαναφερθέντων φορέων πολιτισμικού ενδιαφέροντος είναι οι κινεζικές προσπάθειες άσκησης ελέγχου των στοιχείων που προβάλλονται αναφορικά με την Κίνα και συνακόλουθα η επιβολή

¹⁸⁰ Singh, “From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests”, σ. 16.

¹⁸¹ Singh, “From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests”, σ. 15.

¹⁸² Dirlik, “Crisis and Criticism: The Predicament of Global Modernity”.

¹⁸³ Singh, “From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests”, σ. 13.

λογοκρισίας στο περιεχόμενό τους, μία ενέργεια στην οποία η Κίνα δύναται να προβεί χάρη στο διεθνές κύρος που έχει αποκομίσει από τη ραγδαία ανάπτυξή της, τις γιγαντιαίες επενδύσεις της σε διεθνές επίπεδο και το γεγονός ότι αποτελεί μία ισχυρή πολυάριθμη αγορά προς τους ξένους επενδυτές. Το 2015 στην ταινία “Pixels” το κινεζικό κράτος επέκρινε ως ανάρμοστη μία σκηνή κατά την οποία εξωγήινοι φέρονταν να καταστρέφουν το Σινικό Τείχος.¹⁸⁴ Αντίστοιχα, στην ταινία “Doctor Strange”, προκειμένου να μην επικριθεί και απαγορευτεί στην Κίνα, ο πρωταγωνιστικός χαρακτήρας μετατράπηκε από Θιβετιανό σε Κέλη, ώστε να μην θιγεί η κινεζική ηγεσία εξαιτίας της “ευαισθησίας” που φέρει στο ζήτημα ενσωμάτωσης του Θιβέτ.¹⁸⁵

Του πλαισίου της κινεζικής λογοκρισίας και χειραγώγησης της κοινής γνώμης δε διαφεύγει ούτε ο εκδοτικός χώρος. Μία εκ των πασιφανών περιπτώσεων κινεζικής συμπεριφοράς, η οποία εμπίπτει ολοκληρωτικά στο πεδίο της sharp power, έχει υπάρξει η αφαίρεση τον Αύγουστο του 2017 από την ιστοσελίδα του ακαδημαϊκού περιοδικού του Cambridge University Press(CUP), China Quarterly, 315 άρθρων που αφορούσαν “ευαίσθητα” κινεζικά ζητήματα, ενώ ταυτόχρονα αφαιρέθηκαν περισσότερα από 1000 ηλεκτρονικά βιβλία από την κινεζική έκδοση της ιστοσελίδας του CUP, έχοντας ως υπόβαθρο την ίδια αιτιολογία.¹⁸⁶ Ανάλογο περιστατικό παρατηρήθηκε δύο μήνες αργότερα με το γερμανικό ακαδημαϊκό περιοδικό Springer Nature, το οποίο απαγόρευσε στην κινεζική του έκδοση, υπό την πίεση του ΚΚ Κίνας, την πρόσβαση σε περίπου 1000 άρθρα, τα οποία αναφέρονταν στην κινεζική εγχώρια πολιτική, την “Πολιτισμική Επανάσταση”, την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κίνα, την ανεξαρτησία του Θιβέτ και της Ταϊβάν.¹⁸⁷ Σε πολλές περιπτώσεις η λογοκρισία αφορά τους ίδιους τους συγγραφείς, όπως αποδεικνύει η περίπτωση του Κινέζου Ma Jian. Ήδη από το 1987 του είχε απαγορευτεί το δικαίωμα έκδοσης των βιβλίων του στην Κίνα ως αιρετικών, ενώ το 2012 του απαγορεύτηκε η είσοδος στη χώρα, με αποτέλεσμα να μεταφερθεί στο Λονδίνο προς διαβίωση και να λάβει τη βρετανική υπηκοότητα. Πρόσφατα εξέδωσε εκεί το τελευταίο του βιβλίο με τίτλο “China Dream”, στο επίκεντρο του οποίου τίθεται η προπαγανδιστική πολιτική του Xi Jinping, τον οποίο μάλιστα χαρακτηρίζει “δηκτικό σάτυρο του απολυταρχισμού, που αποκαλύπτει τι συμβαίνει σε ένα έθνος όταν τυφλώνεται από τον υλισμό και κυβερνάται από τη βία και τα ψέματα”. Χάριν

¹⁸⁴ Walker, Kalathil και Ludwig, “Forget Hearts and Minds”.

¹⁸⁵ Στο ίδιο.

¹⁸⁶ Cole, *THE HARD EDGE OF SHARP POWER*, σ. 15.

¹⁸⁷ Amy Qin, “Writer’s Invitation Is Pulled, and Some Ask if Hong Kong Is Still a Refuge”, NY Times, τελευταία τροποποίηση 8 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.nytimes.com/2018/11/08/world/asia/hong-kong-ma-jian.html>

κινεζικών πιέσεων το βιβλίο του απαγορεύτηκε να εκδοθεί στο Hong Kong, παρόλο που είχε την υπηκοότητα ως πολίτης του, εφόσον διέμεινε εκεί για ένα διάστημα μέχρι την μετάβασή του στην Ευρώπη. Επιπλέον, το Κέντρο Κληρονομιάς και Τεχνών Tai Kwun, μία μη κυβερνητική οργάνωση με στενούς δεσμούς με την κυβέρνηση του Hong Kong, ακύρωσε την προγραμματισμένη στο πλαίσιο του Hong Kong International Literary Festival ομιλία του με το επιχείρημα ότι οι διοργανωτές δεν επιθυμούσαν να καταστεί η εκδήλωση πεδίο προώθησης πολιτικών συμφερόντων.¹⁸⁸

Η διαδικασία λογοκρισίας των θέσεων που εκφράζονται για επίμαχα ζητήματα και η προώθηση του επίσημου αφηγήματος της κινεζικής προεδρίας για αυτά διαπερνά επίσης τον χώρο των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ιδιαίτερα το ραδιόφωνο, την τηλεόραση και την πρόσφατα, σε σύγκριση με τα άλλα δύο, αναδειχθείσα ισχυρή δυναμική διασποράς απόψεων και ιδεών σφαίρα του διαδικτύου και των social media. Η προσπάθεια χειραγώγησης της κοινής γνώμης χάρη στην αξιοποίηση αυτών των φορέων περιστρέφεται γύρω από τέσσερις θεμελιώδεις άξονες: α) την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των κινεζικών μέσων μαζικής ενημέρωσης στην ενδοχώρα, β) την ανάπτυξη εταιρικών σχέσεων, συνεργασιών και συμφωνιών ανταλλαγής περιεχομένου των κινεζικών media με τα αντίστοιχα άλλων κρατών, γ) την παροχή ευκαιριών συμμετοχής σε κινεζικά προγράμματα ανταλλαγής και εκπαίδευσης σε ξένους δημοσιογράφους και δ) την διενέργεια κυβερνο-επιθέσεων και την παρεμπόδιση ροής πληροφοριών ή ακόμη και φραγής των ιστοσελίδων και των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης, που τις διαδίδουν, οι οποίες θεωρείται ότι πλήττουν το διεθνές κύρος της Κίνας είτε άμεσα, όταν πρόκειται για το εσωτερικό της Κίνας, είτε μέσω hacking και άσκησης πιέσεων (π.χ. άρνηση χρηματοδότησης ή εισόδου και παραμονής στην Κίνα, όταν πρόκειται για μετακίνηση δημοσιογράφων) σε τοπικούς φορείς όταν πρόκειται για το εξωτερικό.¹⁸⁹

Οι συγκεκριμένες πολιτικές πρακτικές άρχισαν να εφαρμόζονται ήδη από την εκλογή του Xi στον προεδρικό θώκο το 2012, όταν η Κίνα αρνήθηκε να παραχωρήσει άδειες παραμονής σε δημοσιογράφους του Al Jazeera English, που εργάζονταν σε αυτήν, ενώ συγχρόνως, την ίδια χρονιά μία δημοσιογραφική ομάδα του CNN παρενοχλήθηκε από Κινέζους πράκτορες στο Νεπάλ, όταν στην προσπάθειά τους να πάρουν συνέντευξη από ορισμένους πολίτες εκεί, θεωρήθηκε ότι πέρασαν τα κινεζικά σύνορα. Πέραν των συγκεκριμένων περιστατικών έχουν αναφερθεί από δημοσιογράφους ζητήματα εκφοβισμού, σύντομων προφυλακίσεων ή

¹⁸⁸ Βλ. περισσότερα για την υπόθεση Στο ίδιο.

¹⁸⁹ Singh, "From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests", σ. 13 - 14.

κατάσχεσης υπολογιστικού εξοπλισμού τους.¹⁹⁰ Ωστόσο, δύο χρόνια αργότερα το κινεζικό κράτος εξήγγειλε την συνεργασία κινεζικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με το Υπουργείο Εξωτερικών με σκοπό την παροχή σε ξένους δημοσιογράφους, ιδίως περιοχών του αναπτυσσόμενου κόσμου με ευάλωτες δημοκρατίες ή φιλο-αυταρχικά καθεστώτα στην Λατινική Αμερική και την Αφρική, μίας πληθώρας εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τα οποία επιτρέπουν στους τελευταίους να επισκεφθούν την Κίνα προκειμένου να επιμορφωθούν.¹⁹¹ Με αυτό τον τρόπο, όμως, το Πεκίνο αξιοποιεί το χώρο των media ως όχημα προς εξύμνηση των κινεζικών επιτευγμάτων και εμπέδωση του κινεζικού αφηγήματος αναφορικά με τη διαμόρφωση της σύγχρονης πραγματικότητας.¹⁹²

Ταυτόχρονα σε έρευνα του πρακτορείου Reuters το 2015 βρέθηκε ότι η κρατικά επιδοτούμενη κινεζική ραδιοφωνική εταιρεία China Radio International (CRI) ήλεγχε τη ροή πληροφοριών σε άλλα ραδιοφωνικά δίκτυα διεθνώς, καθώς είχε αποκτήσει παγκόσμια παρουσία, έχοντας στην κατοχή της ή ποσοστά ιδιοκτησίας σε τουλάχιστον 33 σταθμούς σε περισσότερες από 14 κράτη στην Αμερική, την Ευρώπη, την Αυστραλία και την Ασία.¹⁹³ Το κινεζικό ραδιοφωνικό δίκτυο μάλιστα, σήμανε την επέκτασή του στη διαφέντευση της παγκόσμιας πληροφόρησης, ανακοινώνοντας το 2018 την δημιουργία ενός νέου υπερδικτύου πληροφόρησης, του Voice of China.¹⁹⁴ Ωστόσο, παρά την επέκταση των κινεζικών MME, το Πεκίνο έχει συχνά προβεί στην αποσιώπηση ξένων δικτύων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επίπληξη σε Καναδό δημοσιογράφο του Κινέζου Υπουργού Εξωτερικών, Wang Yi, όταν κατά την επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Οττάβα, ο πρώτος ρώτησε τον Καναδό Υπουργό Εξωτερικών για τη γνώμη του σχετικά με την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό του συγκεκριμένου κρατικού εταίρου.¹⁹⁵ Ακόμα, είναι γνωστό ότι το 2015 η Καναδή κυβερνήτης του Οντάριο, Kathleen Wynne, δεν επέτρεψε την κάλυψη από τα καναδικά media της συνάντησής της με το ανώτερο στέλεχος του ΚΚ Κίνας, Luo Zhijun, κατόπιν αιτήματος της κινεζικής ηγεσίας.¹⁹⁶

¹⁹⁰ Cole, *THE HARD EDGE OF SHARP POWER*, σ. 16 – 17.

¹⁹¹ Singh, "From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests", σ. 13 - 14.

¹⁹² Walker, "What is "Sharp Power"?", σ. 15. Για τις ουσιαστικές οντολογικές επιδιώξεις της κινεζικής sharp power, βλ. επίσης Justin Chapman, "Democracies Should Fight Sharp Power with Soft Power", Pacific Council, τελευταία τροποποίηση 15 Αυγούστου 2018. Ανάκτηση από <https://www.pacificcouncil.org/newsroom/democracies-should-fight-sharp-power-soft-power>

¹⁹³ Singh, "From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests", σ. 13 – 14.

¹⁹⁴ Walker, "What is "Sharp Power"?", σ. 15.

¹⁹⁵ Cole, *THE HARD EDGE OF SHARP POWER*, σ. 17.

¹⁹⁶ Στο ίδιο.

Των παραδοσιακών μέσων μαζικής ενημέρωσης, ωστόσο, υπερτερεί η ευρεία παγκόσμια διάδοση του διαδικτύου, και ιδιαίτερα των social media, η οποία δύνανται, όπως έχει προαναφερθεί, να επικοινωνήσει μηνύματα, αληθή ή ψευδή, σε ελάχιστο χρόνο και μηδενικό σχεδόν κόστος σε κάθε σημείο του πλανήτη, ασκώντας, κατά συνέπεια, πρωτογενείς επιδράσεις στην αντίληψη των πολιτών ανά τον κόσμο. Η Κίνα χάρη στην προηγμένη τεχνολογική της ανάπτυξη και ούσα ένας εκ των κρατικών δρώντων, οι οποίοι αντιλήφθηκαν άμεσα τη δυναμική αυτού του μέσου, έχει επιδιώξει επανειλημμένα να ελέγξει τη ροή πληροφοριών που προέρχονται από αυτό, αφενός στο εσωτερικό της και αφετέρου στα ακροατήρια άλλων κρατών, επιδιώκοντας να μονοπωλήσει το ιδεολογικό πλαίσιο, καταπνίγοντας την πολυεπίπεδη έκφραση εναλλακτικών προτάσεων.¹⁹⁷

Στην εσωτερική σφαίρα αυτό αποκρυσταλλώθηκε με το Great Firewall of China (GFW). Ο ρόλος του στη κινεζική λογοκρισία είναι η παρεμπόδιση της πρόσβασης των πολιτών σε επιλεγμένους ξένους ιστότοπους και η επιβράδυνση της διασυνοριακής διαδικτυακής κυκλοφορίας. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει περιορισμό της πρόσβασης σε ξένες πηγές πληροφοριών, παρεμπόδιση χρήσης ξένων εργαλείων διαδικτύου (π.χ. αναζήτηση Google , Facebook , Twitter , Wikipedia) και εφαρμογών για κινητά, και αξιώσεις από τις ξένες εταιρείες να προσαρμοστούν στις εγχώριες ρυθμίσεις.¹⁹⁸ Στο πεδίο της αξιοποίησης των social media με στόχο την διαμόρφωση της κοινής γνώμης σε άλλα κράτη υπό το πρίσμα της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής δεν λείπουν οι ιστότοποι – φερέφωνα της κινεζικής οπτικής, όπως οι Global Times, αλλά και οι συντονισμένες επιθέσεις μέσω διασποράς ψευδών ειδήσεων ή επιθέσεων εναντίον ατόμων, που θεωρείται ότι με τη συμπεριφορά και τις απόψεις τους θίγουν το κινεζικό κομμουνιστικό καθεστώς. Όταν, για παράδειγμα, το Μάιο του 2017 η Κινέζα φοιτήτρια, Yang Shuping, επαίνεσε κατά την διάρκεια της αποφοίτησής της από το πανεπιστήμιο του Maryland τα δημοκρατικά ιδεώδη, τονίζοντας πως αξίζει όλοι να τα προασπίζονται, προκλήθηκε έντονη αντίδραση από χρήστες των social media κινεζικής καταγωγής, ιδίως φοιτητές, οι οποίοι δεν δίστασαν να την κατηγορήσουν για προδοσία και να συγκροτήσουν διαδικτυακή εκστρατεία με το όνομα “Proud of China” προκειμένου να αποδείξουν τα πατριωτικά τους φρονήματα. Επιπλέον, ειδησεογραφικά πρακτορεία πολιτικά κατευθυνόμενα, όπως τα κινεζικά People’s Daily και Global Times, θεώρησαν το λόγο της

¹⁹⁷ Walker, “What is “Sharp Power”?”, σ. 15 - 16.

¹⁹⁸ West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 217.

μεροληπτικό, καλώντας την να ανακαλέσει, ενώ άλλα, όπως το Xinhua, έκαναν ένα πολύωρο αφιέρωμα για την ποιότητα του αέρα στην πατρίδα της φοιτήτριας, το Kuming.¹⁹⁹

Βέβαια, ο κόσμος του διαδικτύου φέρεται να έχει αξιοποιηθεί και για υποκλοπή στοιχείων πολιτών των φιλελεύθερων δημοκρατιών από την Κίνα. Το 2018 η Γερμανία κατήγγειλε την Κίνα ότι περίπου 100.000 Γερμανοί πολίτες δέχτηκαν μηνύματα από φερόμενους ως Κινέζους χρήστες, αποζητώντας τη σταχυολόγηση πληροφοριών και την εύρεση πρόθυμων Γερμανών πληροφοριοδοτών.²⁰⁰ Επίσης, ένα πιθανώς μεγάλο σκάνδαλο υποκλοπής πληροφοριών είναι εκείνο της Amazon Web Services, όταν το 2015 ήρθε σε συνεργασία με την εταιρεία τεχνολογίας πληροφοριών Super Micro Computer Inc. Τρία χρόνια αργότερα, στις 4 Οκτωβρίου 2018, η Bloomberg Businessweek δημοσίευσε μια αναφορά, στηριζόμενη σε ανώνυμες εταιρικές και κυβερνητικές πηγές, που ισχυρίστηκαν ότι ο κινεζικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός είχε αναγκάσει τους κινέζους υπεργολάβους της Super Micro να προσθέσουν παράνομα μικροτσίπ στους διακομιστές τους. Η έκθεση ισχυρίστηκε ότι οι διακομιστές είχαν πωληθεί σε τμήματα της κυβέρνησης των ΗΠΑ (συμπεριλαμβανομένης της CIA και του Υπουργείου Άμυνας) και εργολάβοι και τουλάχιστον 30 εμπορικοί πελάτες (συμπεριλαμβανομένης της Apple), γεγονός που έδινε πρόσβαση στις κινεζικές αρχές σε απόρρητα εταιρικά και κρατικά στοιχεία. Η Super Micro αρνήθηκε την αναφορά, δηλώνοντας ότι δεν είχαν έρθει σε επαφή με κυβερνητικές υπηρεσίες και δεν γνώριζαν καμία έρευνα. Η Amazon και η Apple αμφισβήτησαν επίσης τις αξιώσεις του Bloomberg και το άρθρο αντιμετώπισε σκεπτικισμό ως προς την εγκυρότητά του.²⁰¹

Όπως εύστοχα παρατηρεί Elbridge Colby “ ο Ινδο – Ειρηνικός καθίσταται όλο και περισσότερο η πιο σημαντική περιφέρεια του κόσμου, κυρίως εξαιτίας του μεγέθους και του δυναμισμού της οικονομίας της”.²⁰² Ένας τελευταίος, λοιπόν, δυναμικός παράγοντας της κινεζικής sharp power, ο οποίος καθίσταται συνάμα επικερδής για την οικονομία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και την αναπτυξιακή της πολιτική είναι το τεράστιο οικονομικό project του Belt and Road Initiative, που παρουσιάστηκε από την προεδρία της Κίνας το

¹⁹⁹ Singh, “ From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests”, σ. 16.

²⁰⁰ Rasheed, “After hard, soft and smart, it’s sharp power”.

²⁰¹ -, “ The Guardian view on China’s spreading influence: look in the gift horse’s mouth”, The Guardian, τελευταία τροποποίηση 17 Ιανουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jan/17/the-guardian-view-on-chinas-spreading-influence-look-in-the-gift-horses-mouth> Αναφορικά με το συγκεκριμένο σκάνδαλο είναι εξαιρετικά αναλυτική η προσέγγισή του στο Jordan Robertson και Michael Riley, “ The Big Hack: How China Used a Tiny Chip to Infiltrate U.S. Companies”. Bloomberg, τελευταία τροποποίηση 4 Οκτωβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.bloomberg.com/news/features/2018-10-04/the-big-hack-how-china-used-a-tiny-chip-to-infiltrate-america-s-top-companies>

²⁰² Colby, “U.S. eyes Southeast Asia ties to check China ambitions”.

2013.²⁰³ Έχοντας εξ ορισμού επιδιώξεις αντίθετες προς τα αμερικανικά συμφέροντα, αξίες, ασφάλεια και ευημερία και με κόστος που δύναται να φτάσει τα 8 τρισεκατομμύρια δολάρια²⁰⁴, στο επίκεντρό του τίθεται η σύνδεση του Πεκίνου, στον εμπορικό, επενδυτικό, ενεργειακό, κατασκευαστικό και κυρίως ψηφιακό τομέα, με ένα ευρύ φάσμα περισσότερων από 100 κρατών, πρωτίστως του αναπτυσσόμενου κόσμου της Αφρικής, της Μέσης Ανατολής, της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, δίχως, όμως, να απορρίπτει από το πεδίο του την Ευρωπαϊκή ήπειρο. Ιδιαίτερα, οι Κινέζοι διακρίνουν την Ευρώπη σε τρεις οικονομικές ζώνες (Δύση, Ανατολή, Νότος), στηριζόμενοι σε μεταβλητές όπως η οικονομική ευμάρεια, η τεχνολογική πρόοδος, η γεωγραφική θέση και το θεσμικό πλαίσιο, και με γνώμονα αυτή τη διάκριση επένδυσαν κατά την τελευταία δεκαετία 318 δισεκατομμύρια δολάρια, απολαμβάνοντας με αυτό τον τρόπο κατά 45% μεγαλύτερη δραστηριοποίηση, συγκριτικά με τις αμερικανικές επενδύσεις στην περιοχή την ίδια περίοδο.²⁰⁵

Υπό το πρίσμα αυτό η Κίνα, έχοντας κατορθώσει να μειώσει μέσω της οικονομικής της συνεισφοράς τα επίπεδα των επιπέδων φτώχειας σε παγκόσμιο επίπεδο, αποδίδει φιλανθρωπική χροιά στο πρόγραμμά της δημιουργώντας νέα πεδία επενδύσεων και ανάπτυξης στις συγκεκριμένες περιοχές. Μάλιστα, κατά τον John Copper ο Xi, σε αντίθεση με την μαξιμαλιστική, ιμπεριαλιστική μονοπωλιακή πολιτική των φιλελεύθερων δημοκρατικών, καπιταλιστικών κρατών στον αναπτυσσόμενο κόσμο, επιδιώκει τη συγκρότηση ενός νέου διεθνούς συστήματος που παρέχει ισότητα ευκαιριών και δεν είναι μονοπωλιακό, αλλά δίκαιο.²⁰⁶ Περιλαμβάνοντας επενδύσεις σε κατασκευή σιδηροδρόμων, λιμανιών, δρόμων, αγωγών πετρελαίου και αερίου, σταθμών παραγωγής ενέργειας, βιομηχανικών πάρκων και δικτύου οπτικών ινών προς προώθηση της πρωτοποριακής 5G τεχνολογίας από τις εταιρίες

²⁰³ Αναλυτικά για την διάρθρωση και τις στοχεύσεις του κινεζικού BRI, βλ. περισσότερα Daniel Kliman, "China's Power Play: The Role of Congress in Addressing the Belt and Road", CNAS, τελευταία τροποποίηση 12 Ιουνίου 2019. Ανάκτηση από <https://www.cnas.org/publications/congressional-testimony/chinas-power-play-the-role-of-congress-in-addressing-the-belt-and-road>

²⁰⁴ Το BRI θεωρείται το πιο πολυδάπανο επενδυτικό πλάνο μετά το σχέδιο Marshall, που ακολούθησε το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και κόστισε περίπου 100 δισεκατομμύρια δολάρια. Copper, "The New Concept of "Sharp Power" in international politics: A critique".

²⁰⁵ Dirlik, "Crisis and Criticism".

²⁰⁶ Copper, "The New Concept of "Sharp Power" in international politics: A critique". Ωστόσο, κατά τους Financial Times, οι κινεζικές προσπάθειες προς το εξωτερικό πρέπει να λάβουν μία περισσότερο αμοιβαία και συνεργατική και λιγότερο αυταρχική προσέγγιση, ώστε να καταστούν επιτυχείς. Christopher Walker, "Sharp Power is slicing through the strength of Soft Power", Asia Times, τελευταία τροποποίηση 4 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://cms.ati.ms/2018/02/sharp-power-slicing-strength-soft-power/>

τηλεπικοινωνιών Huawei και ZTE²⁰⁷, ο Xi Jinping έχει δηλώσει πως “για περισσότερα από 2000 χρόνια οι πρόγονοί μας... άνοιξαν ένα διηπειρωτικό πέρασμα... γνωστό σήμερα ως “ο δρόμος του μεταξιού”... Αυτοί οι αρχαίοι δρόμοι του μεταξιού άνοιξαν διεξόδους φιλικής συμφωνίας μεταξύ των εθνών, προσθέτοντας ένα μεγαλοπρεπές κεφάλαιο στην ιστορία της ανθρώπινης προόδου.... Δεν έχουμε καμία πρόθεση να αναμειχθούμε στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων κρατών να εξάγουμε το δικό μας αξιακό σύστημα και μοντέλο ανάπτυξης ή να επιβάλλουμε τη βούλησή μας σε άλλους”.²⁰⁸

Το κινεζικό οικονομικό εργαλείο παρουσιάζει τη διάσταση της επικράτησης επί των ευεπηρεάστων πρώην κινεζικών ελίτ και των απόψεων πολιτικών και επιχειρηματικών ελίτ άλλων κρατών, μέσω παροχής προσφορών για κινεζικές επενδύσεις σε αυτά. Στόχος είναι η δημιουργία σχέσεων εξάρτησης με τα κράτη – εταίρους, στα οποία η Κίνα, λόγω του χαρακτήρα της ως “οικονομικού αιμοδότη” και της ταυτόχρονης οικονομικής και αξιακής ύφεσης του λεγόμενου Δυτικού κόσμου, επιχειρεί να εξασφαλίσει τη συναίνεση στο πολιτικό αφήγημα του αυταρχισμού και του “Σοσιαλισμού με κινεζικά χαρακτηριστικά”, που ο Xi Jinping επικαλείται.²⁰⁹ Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής εντάσσεται το veto της Ελλάδας απέναντι στην ψήφιση κυρώσεων από τα Ηνωμένα Έθνη σε βάρος της Κίνας εξαιτίας της καταπάτησης ανθρωπίνων σε αυτή, καθώς η κινεζική εταιρεία COSCO κατέχει το 67% της κυριότητας του κυριότερου σημείου εισόδου εμπορευματοκιβωτίων στην Ευρώπη, του λιμανιού του Πειραιά, αλλά και υπόθεση του Αυστραλού γεωργιστή Sam Dastyari, ο οποίος, ενώ αντιτίθετο στην επίσημη θέση της Αυστραλίας κατά της Κίνας στο ζήτημα για την εδαφική διαμάχη στη Νότια Κινεζική Θάλασσα, αποδείχθηκε λίγο αργότερα πως στήριξε την προεκλογική του εκστρατεία στη χρηματοδότηση εύπορων οικονομικών κύκλων της κινεζικής διασποράς, που διατηρούσαν άριστες σχέσεις με την κυβέρνηση του Πεκίνου.²¹⁰ Από τις πιέσεις αυτές πλήττεται και η ιδιωτική οικονομία με πολλές εταιρείες (π.χ. Mercedes – Benz ή η αεροπορική εταιρεία Delta Airlines) να υιοθετούν τα πρότυπα που τους επιβάλλονται από την Κίνα, στο πνεύμα των κολοσσιαίων συνεργασιών τους με εκείνη.²¹¹ Πρόκειται για μία μέθοδο που αντανακλά την ιστορική διάσταση, την οποία ο

²⁰⁷ Michael Bachelard, “China’s trillion-dollar sharp power play”, The Age, τελευταία τροποποίηση 18 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.theage.com.au/interactive/2018/Chinas-trillion-dollar-sharp-power-play/pointer/pointer.html?resizable=true&v=4>

²⁰⁸ -, “There is no gene for invasion in our blood”, China Daily, τελευταία τροποποίηση 16 Μαΐου 2018. Ανάκτηση από https://www.chinadaily.com.cn/china/2014-05/16/content_17511204.htm

²⁰⁹ Singh, “From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests”, σ. 9 – 10.

²¹⁰ Rasheed, “After hard, soft and smart, it’s sharp power”.

²¹¹ Miller, “Can Soft Power work in a Sharp Power World?”.

πειθαναγκασμός κατέχει στην κινεζική πολιτική και στρατηγική πρακτική ήδη από την εποχή του Sun Tzu και των πολέμων των βασιλείων.²¹²

Ο Lenin είχε διατυπώσει την άποψη πως ‘οι καπιταλιστές θα μας πουλήσουν το σκοινί με το οποίο θα κρεμαστούμε’.²¹³ Παρ’ όλες τις προσπάθειες αξίζει να υπογραμμιστεί ότι η επιρροή των παραδοσιακών κινεζικών μέσων στα κράτη του δημοκρατικού προσανατολισμού δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη.²¹⁴ Ο σκόπελος της κινεζικής γλώσσας, όμως, δεν συνιστά κώλυμα για την υπερμεγέθη κινεζική διασπορά, η οποία δύναται να αντιληφθεί και να μεταλαμπαδεύσει το μήνυμα της μητρόπολης στη γλώσσα των δημοκρατικών κοινωνιών που τη φιλοξενεί. Από την άλλη πλευρά, το φιλανθρωπικό όραμα που προωθεί το Πεκίνο ελλοχεύει για τους άλλους κρατικούς δρώντες τον κίνδυνο της διάβρωσης της εθνικής κυριαρχίας, της έλλειψης διαφάνειας των εμπορικών διαδικασιών με συνακόλουθη την αύξηση των ποσοστών διαφθοράς και μείωσης της δημοκρατικής συναίνεσης, της δημιουργίας μη βιώσιμων οικονομικών αδιεξόδων και της ανάπτυξης γεωπολιτικών ζητημάτων.²¹⁵ Μάλιστα η αποχώρηση των ΗΠΑ το 2017 από τη Συνθήκη του Παρισιού για την Κλιματική Αλλαγή, έδωσε προβάδισμα στην Κίνα αναφορικά με την αυτοπροβολή της ως παγκόσμιου ηγέτη, ιδίως στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, παρά το φρικτή ρύπανση στην Κίνα και τις κακές περιβαλλοντικές αποδόσεις των Κινέζων επενδυτών στην Αφρική και τη Λατινική Αμερική.

Από την άλλη πλευρά, η κινεζική οικονομία, παρά ανάπτυξη που εμφανίζει δείχνει αρκετά αινιγματική και κυκλοθυμική, προβαίνοντας σε αντιφατικές κινήσεις, όπως η επιδίωξη τεχνολογικής καινοτομίας και η συνακόλουθη κατάπνιξη του πλουραλισμού, ενώ ακόμα, το Πεκίνο αδυνατεί ακόμα να διασφαλίσει θεμελιώδεις ανάγκες των Κινέζων πολιτών (π.χ. παροχή αφαλών προϊόντων διατροφής), παρά την εμφανή βελτίωση σε σχέση με τις συνθήκες του παρελθόντος.²¹⁶ Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι παρά την ευρύτερη κινεζική κυριαρχία στις κοινωνίες των άλλων κρατών και την σύγχρονης της κάμψης του δημοκρατικού φάσματος σε αυτά, το μοντέλο διακυβέρνησης που προωθεί δεν έχει εμπεδωθεί ακόμα από το σύνολο των πολιτών παγκοσμίως ή δεν προκρίνεται προς το παρόν ως κατάλληλο υιοθέτησης

²¹² Singh, “From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests”, σ. 11.

²¹³ Singh, “From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests”, σ. 18.

²¹⁴ -, “China Exerting ‘Sharp Power’ Influence On American Institutions”.

²¹⁵ Βάσει μελέτης ήδη υπάρχουν 8 κράτη (Τζιμπουτί, Μαυροβούνιο, Κιργιστάν, Μαλδίβες, Λαός, Μογγολία, Τατζικιστάν, Πακιστάν), τα οποία έχουν καταστεί πλήρως εξαρτώμενα από την κινεζική ισχύ, καθώς δεν δύνανται να αποπληρώσουν τα χρέη τους σε αυτήν. Daniel Kliman, “China’s Power Play: The Role of Congress in Addressing the Belt and Road”.

²¹⁶ West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 35.

βάσει των αναγκών τους. Ωστόσο, η συνθήκη αυτή, παρόλο που προσανατολίζει προς την ύπαρξη χρόνου αντίδρασης, δεν απορρίπτει σε καμία περίπτωση την μελλοντική αποδοχή του κινεζικού μοντέλου εάν αφενός η Κίνα υπερπηδήσει τις αμφισημίες της και υλοποιήσει τους στόχους του εκατονταετούς της πλάνου και αφετέρου η πάλαι ποτέ κραταιά Δύση δεν κινητοποιηθεί άμεσα προς την αντιστάθμιση της κινεζικής αναπτυξιακής διαχυτικότητας.

Κεφάλαιο 3ο: Η περίπτωση της Ρωσίας (ΕΣΣΔ)

‘Κάποιος ηγεμόνας στα χρόνια μας, που δε θεωρώ σκόπιμο να τον ονοματίσω, είχε ακατάπαυστα στο στόμα του ειρήνη και ειλικρίνεια • κι αν είχε τηρήσει τη μία ή την άλλη, θα ‘χε χάσει πολλές φορές την εξουσία και τη φήμη του.’²¹⁷

²¹⁷ Νικολό Μακιαβέλι, *Ο Ηγεμόνας*, μτφρ. Νίκος Καζαντζάκης(Αθήνα: Εκδόσεις Έθνος, 2014), σ 93.

3.1 Η διαδικασία μετάβασης της Ρωσίας - ΕΣΣΔ από τις παραδοσιακές δομές άσκησης εξωτερικής πολιτικής στην σύγχρονη εποχή

Όταν οι Μπολσεβίκοι ανήλθαν στην εξουσία το 1917, η Ρωσία αποτελούσε μία κλειστή και απομονωμένη από τον υπόλοιπο κόσμο κοινωνία, η οποία παρουσίαζε τρομερές ελλείψεις ακόμη και σε είδη πρώτης ανάγκης. Συγχρόνως, τα μέσα επικοινωνίας του κομμουνιστικού μηνύματος στο λαό και τον υπόλοιπο κόσμο ήταν πενιχρά, καθώς δεν υπήρχε κανένα ρωσικό δελτίο ειδήσεων, ούτε εκφωνητές για αυτά, ενώ ταυτόχρονα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού δεν μπορούσε να ενημερωθεί από τον τύπο εξαιτίας του μεγάλου ποσοστού αναλφαβητισμού του σοβιετικού λαού.²¹⁸ Έτσι, παρόλο που οι Μπολσεβίκοι είχαν πάντα την προσοχή τους στραμμένη στον ισχυρό ρόλο που διαδραμάτιζε η σύνδεσή τους με τις μάζες, μέσω της λογοκρισίας, της εκτεταμένης προπαγάνδας και του μονοπωλίου πληροφόρησης, η ανεπάρκεια πόρων και οργάνωσης μετά την “Ρωσική Επανάσταση”, η οποία κορυφώθηκε με το ξέσπασμα του ρωσικού εμφυλίου πολέμου το 1918, κατέστησε ιδιαίτερα δύσκολο το έργο ελέγχου της κοινής γνώμης στο εσωτερικό.

Η άσκηση προπαγάνδας και λογοκρισίας σε συνδυασμό με την αποστροφή σε οποιεσδήποτε πληροφορίες προέρχονταν από τη Δύση, φαίνεται πως δεν ασκούνταν στο πλαίσιο κάποιας οργανωμένης εξωτερικής πολιτικής με εσωτερικό αντίκρισμα, αλλά αποτελούσαν συστατικά ζωτικής σημασίας για τη σταθερότητα και τη διαίωνιση της νέας πολιτειακής δομής, υποδεικνύοντας πως εάν το σοσιαλιστικό σύστημα των Μπολσεβίκων εκτίθετο σε αντίθετες απόψεις, προερχόμενες από τα κράτη του υπόλοιπου κόσμου, τότε θα αποδυναμωνόταν μοιραία. Ωστόσο, την ίδια περίοδο η “Ρωσική Επανάσταση” παρουσιάστηκε στα κράτη του δυτικού κόσμου ως η επικράτηση ενός συστήματος διακυβέρνησης, το οποίο γνώριζε μεγάλη αποδοχή από το λαό. Κατά συνέπεια, εξήχθη το συμπέρασμα ότι οι Σοβιετικοί είχαν αναπτύξει κάποια μέθοδο ψυχολογικού ελέγχου της σκέψης της κοινής γνώμης, αντίληψη που ενισχυόταν διαρκώς βάσει του βεβαρυμένου ιστορικού των Ρώσων να καταφεύγουν ενίοτε σε ακρότητες, πέραν την απλής προπαγάνδας και της λογοκρισίας, προκειμένου να εξασφαλίσουν τη λαϊκή συναίνεση.²¹⁹ Το γεγονός αυτό ήγειρε δυτικές επικρίσεις σε βάρος της Σοβιετικής Ένωσης (ΕΣΣΔ), της οποίας η πολιτειακή αλλαγή εμφανιζόταν στα ακροατήρια της Δύσης να συγκροτείται γύρω από μοχθηρούς όρους διακυβέρνησης, στοιχείο που σε συνδυασμό με τη δυτική αποστροφή, η οποία πλαισίωνε το εσωτερικό της Ρωσίας,

²¹⁸ David Wedgwood Benn, *Persuasion and Soviet Politics* (New York: Blackwell, 1989), σ. 94.

²¹⁹ Benn, *Persuasion and Soviet Politics*, σ. 217.

ενέτεινε το χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών. Με όρους απλούστευσης του συστήματος άσκησης επιρροής στα κοινωνικά πεδία, θα μπορούσε απλώς να λεχθεί ότι τον 20^ο αιώνα η παραδοσιακή σοβιετική προπαγανδιστική προσέγγιση οικοδομήθηκε στην βάση του πειθαναγκασμού, ο οποίος απορρέει από άνωθεν πιέσεις, ενώ η αντίστοιχη δυτική διασφάλιζε τη συναίνεση μέσω της πειθούς της χειραγώγησης.²²⁰

Ως αποτέλεσμα της ρευστότητας της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης της ΕΣΣΔ, η εξωτερική της πολιτική διακρίθηκε από την πίστη στο αμυντικού χαρακτήρα δόγμα της ειρηνικής συνύπαρξης. Επρόκειτο για μία προσπάθεια αναζήτησης εκ μέρους των Μπολσεβίκων ενός *modus vivendi* στο πλαίσιο ενός εξόχως καπιταλιστικού διεθνούς συστήματος.²²¹ Αρχικά, το δόγμα έγινε αντιληπτό ως μία βραχύβια τακτική, η οποία είχε σχεδιαστεί να εφαρμοστεί μέχρι την έλευση της παγκόσμιας προλεταριακής επανάστασης προκειμένου να αποτρέψει περαιτέρω αντιπαραθέσεις με τα δημοκρατικά καπιταλιστικά κράτη, στοιχείο που θα επέφερε μεγαλύτερο κλονισμό στην ήδη ταλανισμένη σοβιετική πολιτική σκηνή.²²² Ωστόσο, καθώς η προλεταριακή επανάσταση καθυστερούσε η παροδική τακτική μετατράπηκε σε πάγια στρατηγική θέση της εξωτερικής πολιτικής της Σοβιετικής Ένωσης.

Η αμυντική θέση σε διεθνές επίπεδο και το μονοπώλιο του ιδεολογικού και πληροφοριακού πλαισίου στο εσωτερικό της επαναστατημένης Ρωσίας δε σήμαινε ότι ήταν επαρκές να παρεμποδίσει την ανάπτυξη μίας αυτόνομης κοινής γνώμης. Χαρακτηριστική περίπτωση εναντίωσης στις παραδεδεγμένες αρχές των Μπολσεβίκων ήταν και εκείνη του Joseph Stalin, ο οποίος το 1922 αναδείχθηκε νικητής των ερίδων με τους πολιτικούς του αντιπάλους και ορίστηκε Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ μέχρι το τέλος της ζωής του.²²³ Στην προσπάθεια του να αναμορφώσει το κράτος και να προωθήσει μία ανάπτυξη υπό το πρίσμα του σοσιαλιστικού προτύπου, το οποίο επέτασσε την κολεκτιβοποίηση της βιομηχανίας και της γεωργίας, ο Stalin, μετά τα πρώτα χρόνια παραμονής του στην εξουσία, κατά τα οποία επικαλούνταν το δικαίωμα έκφρασης διαφορετικών απόψεων προκειμένου να προωθήσει στο λαό το δικό του αφήγημα έναντι

²²⁰ Benn, *Persuasion and Soviet Politics*, σ. 226.

²²¹ Η ειρηνική διάσταση του δόγματος ήταν εμφανής ήδη από το 1917, όταν η πρώτη επίσημη ενέργεια της κυβέρνησης των Μπολσεβίκων στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής ήταν η έκδοση ενός διαγγέλματος για την ειρήνη, το οποίο καλούσε τις Μεγάλες Δυνάμεις να θέσουν ένα τέλος στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Geoffrey Roberts, *The Soviet Union in World Politics :Coexistence, Revolution and Cold War, 1945-1991* (London : Routledge, 1999), σ. 36.

²²² Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ 2.

²²³ Για τρόπο ανάδειξης του Στάλιν στην εξουσία, βλ. περισσότερα Robert V. Daniels , *The Rise and Fall of Communism in Russia* (Yale: Yale University Press, 2007), σ. 157- 198.

εκείνου των πολιτικών αντιπάλων του και να κινητοποιήσει το κοινωνικό σύνολο υπέρ του, συγκρότησε μία προσωποπαγή εξουσία, επίκεντρο της οποίας ήταν ο ίδιος, λαμβάνοντας μάλιστα λατρευτικές διαστάσεις.²²⁴ Τη λατρευτική δυναμική, βέβαια, συνόδευσαν ποικίλες ακρότητες, όπως η κατάπνιξη του πλουραλισμού, η οποία συνοδεύτηκε από άκρατη, υπέρ του σταλινισμού προπαγάνδα, και τις κωμικοτραγικές για σήμερα, εξαιρετικά μη αδιάφορες δίκες των πολιτικών του αντιπάλων, των οποίων οι δυσανάλογες, αυστηρότατες ποινές, αν και αξιοποιήθηκαν ως μέσο παραδειγματισμού της κοινωνίας, διαμόρφωσαν τελικά ένα γενικευμένο καθεστώς τρόμου.²²⁵

Στη σφαίρα της εξωτερικής πολιτικής, διακρίνεται ως βασική στόχευση η διατήρηση της αμυντικής πολιτικής της ασφάλειας, η οποία προωθούνταν από τους Μπολσεβίκους στο παρελθόν, με ασαφείς μελλοντικές αναθεωρητικές προοπτικές, χωρίς, ωστόσο, εμφανείς υπόνοιες άμεσων μαξιμαλιστικών βλέψεων επί της δυτικής Ευρώπης. Πιο συγκεκριμένα, ο Stalin προέκρινε τη συνύπαρξη του καπιταλισμού με τον σοσιαλισμό στο πλαίσιο μιας αμοιβαίας επωφελούς συνεργασίας και ενός ειρηνικού ανταγωνισμού, ο οποίος θα ήταν τελικά εκείνος που θα καθόριζε ποια πλευρά μπορούσε να ειδωθεί ως οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά ανώτερη, θέσεις οι οποίες παρέμειναν πάγια θεμελιώδεις στη σχέση ΕΣΣΔ – Δύσης μέχρι και το πέρας της εποχής του Gorbachev, παρά της κατά περιόδους διακυμάνσεις.²²⁶ Βέβαια, η σταλινική διακυβέρνηση, ακολούθησε το δόγμα της ειρηνικής συνύπαρξης, αντιμετωπίζοντάς το, επίσης, ως πρόδρομο προετοιμασίας του επαναστατικού αγώνα του σοσιαλισμού ενάντια στον καπιταλιστικό, ιμπεριαλιστικό κόσμο, έναν αγώνα που η Σοβιετική Ένωση θα συνέδραμε ιδεολογικά, πολιτικά και υλικά.²²⁷

Παρά τις διακηρύξεις της ειρηνικής συνύπαρξης, είναι χαρακτηριστικό ότι, κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, κανένας πρωθυπουργός της Δύσης δεν διέθετε τόσο μεγάλη εμμονή για κατασκοπεία στο εσωτερικό και το εξωτερικό της χώρας του όσο ο Stalin, γεγονός που οφείλονταν πρωτίστως στην παθολογικά καχύποπτη προσωπικότητά του για τους ‘‘εχθρούς του λαού’’, οι οποίοι εναντιώνονταν στα πατερναλιστικά πρότυπα δεσποτικής πολιτικής του,

²²⁴ Ωστόσο, ο Stalin δεν ήταν ο μοναδικός ηγέτης που περιέβαλλε τον εαυτό του με μία λατρευτική υπόσταση. Ο E. Carr σημειώνει για την ίδια περίοδο ανάλογα ότι ο Theodore Roosevelt ‘‘πίστευε περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον αμερικανό πρόεδρο στο δόγμα ‘‘το κράτος είμαι εγώ’’ (L’etat c’ est moi)’’. Edward H. Carr, *Η Εικοσαετής κρίση, 1919 - 1939: Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων* (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), σ.117.

²²⁵ Benn, *Persuasion and Soviet Politics*, σ. 93 - 94. Βλ. επίσης, Vladimir Timisneanu, *Stalinism Revisited: The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe* (Budapest: Central European University Press, 2009), σ. 1.

²²⁶ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 3.

²²⁷ Στο ίδιο.

και λιγότερο στην καπιταλιστική απειλή. Ιδιαίτερη έμφαση δινόταν στη συλλογή πληροφοριών από τη Βρετανία και μόνο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι σοβιετικές υπηρεσίες πληροφοριών επικεντρώθηκαν στις ΗΠΑ.²²⁸ Από την πλευρά τους, τόσο το Foreign Office όσο και το State Department θεωρούσαν εξαιρετικά δύσκολη την προσπάθεια απόσπασης πληροφοριών από τη Μόσχα, εκτιμώντας πως μία τέτοια ενέργεια θα ενείχε για αυτούς μεγαλύτερο κόστος παρά όφελος. Η Μόσχα διέθετε δύο ουσιαστικά πλεονεκτήματα έναντι των φιλελεύθερων δημοκρατιών στον τομέα της κατασκοπείας, αφού το επίπεδο ασφαλείας σε αυτή ήταν κατά πολύ ανώτερο από εκείνο των δευτέρων και διέθετε μία δεξαμενή ιδεολογικά αφοσιωμένων πρακτόρων, οι οποίοι παρέμεναν πιστοί στη θεοποιημένη εικόνα του ηγέτη της σοσιαλιστικής ανοικοδόμησης, του Stalin.²²⁹ Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως η υπέρμετρη επιτυχία συλλογής πληροφοριών από τις σοβιετικές υπηρεσίες δε συνοδευόταν από ποιότητα ανάλυσης των πληροφοριών αυτών, κυρίως εξαιτίας του μονοπωλιακού ιδεολογικού χαρακτήρα του κράτους, ο οποίος διαστρέβλωνε τις εκάστοτε ερμηνείες στο πλαίσιο της συμμόρφωσης προς την πολιτική ορθότητα.²³⁰

Το δόγμα ειρηνικής συνύπαρξης έλαβε νέες διαστάσεις με το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ως νέοι στόχοι ορίστηκαν η διατήρηση της συμμαχικής ενότητας μεταπολεμικά, η πρόληψη αποκατάστασης της γερμανικής ισχύος, η δημιουργία σοβιετικής σφαίρας επιρροής στην Ανατολική Ευρώπη, μέσω της ανάληψης της διακυβέρνησης στα κράτη αυτής από την κομμουνιστική παράταξη κάθε κράτους, η οποία θα βρισκόταν υπό τον πλήρη έλεγχο των σοβιετικών υπηρεσιών²³¹, ο μετασχηματισμός της Ευρώπης με την απόκτηση μίας νέας λαϊκής δημοκρατίας, η διεκδίκηση εκ μέρους της Σοβιετικής Ένωσης του κύρους και της θέσης μίας Μεγάλης Δύναμης στο διεθνές σύστημα και η αποκατάσταση της σοβιετικής οικονομίας, προς ουσιαστική ανοικοδόμηση του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ μεταπολεμικά.²³² Για τη Μόσχα επρόκειτο για καθόλα νόμιμες διεκδικήσεις ασφαλείας, οι οποίες δεν έπλητταν τα δυτικά συμφέροντα σε καμία περίπτωση, με την ίδια να είναι έτοιμη να διαβεβαιώσει τόσο

²²⁸ Harold Shukman, *Redefining Stalinism* (Sussex: Psychology Press, 2003), σ. 71 - 73.

²²⁹ Shukman, *Redefining Stalinism*, σ. 71.

²³⁰ Shukman, *Redefining Stalinism*, σ. 75.

²³¹ Θεμελιώδης επιδίωξη του Stalin μέσω αυτής της αυστηρής πολιτικής τοποθέτησης ήταν να αποκλείσει πιθανές διόδους της δυτικής "μόλυνσης" εντός της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και την ανάδυση εθνικών κινημάτων μεταξύ των εθνών της Ανατολικής Ευρώπης, τα οποία δεν ήταν όλα φιλικά προσκείμενα προς της ρωσική κυριαρχία (π.χ. οι Πολωνοί με τους οποίους είχαν ιστορική διαμάχη). Η Κομφόρμ, η οποία ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1947, αναδείχθηκε σε καίριο παράγοντα υλοποίησης των σταλινικών επιδιώξεων εντός του σοβιετικού μπλοκ, επεκτείνοντας τις τεχνικές τρόμου, προπαγάνδας και κατάπνιξης των μη κομμουνιστικών φυγόκεντρων τάσεων στην Ανατολική Ευρώπη. Επιπλέον, είχε επιφορτιστεί με το έργο ένωσης των κομμουνιστικών παρατάξεων της Ανατολικής Ευρώπης, της Γαλλίας και της Ιταλίας υπό τη σοβιετική επίβλεψη. Timisneanu, *Stalinism Revisited*, σ. 26 - 27, 35 - 38, 66 - 73.

²³² Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 16 - 17.

τους Βρετανούς όσο και τους Αμερικανούς για την ασφάλεια των δικών τους ζωνών σφαίρας επιρροής.

Είναι γεγονός ότι μεταπολεμικά οι Σοβιετικοί δεν ανησυχούσαν για τη διαίρεση του κόσμου σε δύο αντίθετα γεωπολιτικά μπλοκ *per se*, αλλά για το ενδεχόμενο πολιτικού και οικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ τους, γεγονός που μπορούσε να πλήξει τα σοβιετικά συμφέροντα.²³³ Από την άλλη πλευρά, τα κράτη του φιλελεύθερου δημοκρατικού προσανατολισμού θεώρησαν την σοβιετική οπτική ως επεκτατική απειλή στα πολιτικά, οικονομικά και ιδεολογικά τους συμφέροντα και επεδίωξαν να σταματήσουν αυτό που οι Βρετανοί αξιωματούχοι αποκαλούσαν ως ιδεολογικό “*lebensraum*” της ΕΣΣΔ.²³⁴ Το δόγμα Τρούμαν και το συνακόλουθό του σχέδιο Μάρσαλ αποτέλεσαν τη δυτική απάντηση στις σοβιετικές φιλοδοξίες, επιφέροντας ρήξη μεταξύ ΕΣΣΔ και του αποκαλούμενου “*Δυτικού μπλοκ*”, επομένως την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου.²³⁵

Συνέπεια της νέας διεθνοπολιτικής κατάστασης υπήρξε και ο επαναπροσδιορισμός της έννοιας της ασφάλειας στην ΕΣΣΔ. Η Σοβιετική Ένωση ήταν ένα ιδεολογικό κράτος, καθώς διέθετε ένα ιδεολογικά κατευθυνόμενο πρόγραμμα διαμόρφωσης των παγκόσμιων πολιτικών πεδίων, μία ιδεολογική άποψη για τις διεθνείς σχέσεις και μία ιδεολογική εικόνα για τον ίδιο της τον εαυτό σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής.²³⁶ Ως αποτέλεσμα, η εξωτερική της πολιτική διαμορφώθηκε αμυντικά, μέσω της εκτεταμένης άσκησης λογοκρισίας στο εσωτερικό και την Ανατολική Ευρώπη, υπό τον άξονα αναζήτησης εθνικής ασφάλειας απέναντι σε αυτό το οποίο προσδιόρισε ως εχθρικό και απειλητικό κόσμο της Δύσης. Παρά τις παγκόσμιες προπαγανδιστικές της διακηρύξεις περί θυματοποίησης και αμυντικής θέσης της απέναντι στην εξωτερική απειλή του καπιταλιστικού ιμπεριαλισμού, το δόγμα της ειρηνικής

²³³ Η οπτική αυτή έγινε εμφανής μέσω της άρνησης του Stalin να συμμετάσχει η ΕΣΣΔ στις αψιμαχίες του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, εφόσον θεωρούσε ότι η Ελλάδα ανήκε παραδοσιακά στην βρετανική σφαίρα επιρροής. Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 20.

²³⁴ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 21. Αξιοσημείωτη στις σοβιετικές στοχεύσεις υπήρξε, από το 1957 και έπειτα, η ανάπτυξη αξιόμαχου πυρηνικού οπλοστασίου εκ μέρους της ΕΣΣΔ, το οποίο απέτρεπε αποτελεσματικά την ισχυρότερη πυρηνική δύναμη του πλανήτη, τις ΗΠΑ, και επομένως, επέτρεπε στους Σοβιετικούς να επεκτείνουν το πεδίο των επιδιώξεών τους. Περισσότερα για τον ρόλο των πυρηνικών όπλων στη διαμόρφωση της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, βλ. Ηλίας Κουσκουβέλης, *Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική* (Αθήνα: Ποιότητα, 2000), σ. 117 – 133.

²³⁵ Η οριστική διάσπαση της συμμαχίας της ΕΣΣΔ με τις ΗΠΑ και τη Βρετανία ενείχε για το Stalin ένα μη ευπρόσδεκτο, αλλά αποδεκτό κόστος. Βέβαια, τον Ιούνιο του 1948 είχε προηγηθεί η ρήξη με την ισχυρή σοβιετική σύμμαχο Γιουγκοσλαβία, εξαιτίας της διαρκούς ανυπακοής της τελευταίας στο πλαίσιο του επαναστατικού τιτοϊσμού, που είχε αναπτυχθεί εντός της και απειλούσε με διάβρωση του σοβιετικού καθεστώτος εάν επεκτεινόταν στην Ανατολική Ευρώπη. Έτσι, παρόλο που στην αρχή ήλπιζε να διατηρήσει μια σχέση ευρύτερης συνεργασίας μαζί τους, ήταν πρόθυμος να θυσιάσει αυτή την στόχευσή του, ώστε να εδραιώσει την εξουσία του στην Ανατολική Ευρώπη. Timisneanu, *Stalinism Revisited*, σ. 51.

²³⁶ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 7 - 8.

συνύπαρξης έλαβε περισσότερο επιθετική χροιά μετά το ξέσπασμα του Ψυχρού Πολέμου.²³⁷ Οι στοχεύσεις του επεκτάθηκαν πέραν του απαιτούμενου επιπέδου ασφαλείας, καθώς επεδίωκε αφενός να επιρρίψει αποκλειστικές ευθύνες για το ξέσπασμα του Ψυχρού Πολέμου και τον κίνδυνο κήρυξης ενός γενικευμένου πολέμου στα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη, εξαιτίας των μαξιμαλιστικών μονοπωλιακών προσδοκιών τους, και αφετέρου να κινητοποιήσει τις λαϊκές μάζες των καπιταλιστικών κρατών εναντίον των πολιτικών πρακτικών των κυβερνήσεών τους, διευρύνοντας με αυτό τον τρόπο τον αριθμό των υποστηρικτών της θέσης της ΕΣΣΔ μέσα σε αυτά.²³⁸

Οι σοβιετικές μέθοδοι που επιστρατεύτηκαν προς συμμόρφωση με τη νέα σοβιετική στρατηγική κατεύθυνση ήταν η προσπάθεια διαμόρφωσης των συνειδήσεων στα δημοκρατικά κράτη μέσω της προπαγάνδας και της παραπληροφόρησης μέσω της διασποράς ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνομοσίας, η χειραγώγηση των σοβιετικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, η πλαστογραφία, η κατασκοπεία και οι περιστασιακές δολοφονίες, πρακτικές για των οποίων την εφαρμογή υπήρξε καίριος ο ρόλος της MGB, του μεταπολεμικού προδρόμου της γνωστής KGB. Μάλιστα η ίδια η KGB υπήρξε εκείνος ο φορέας παραπληροφόρησης και προπαγάνδας, ο οποίος διέσπειρε τη φήμη ότι ο John Kennedy δολοφονήθηκε από πράκτορες της CIA²³⁹ και λίγο αργότερα, τη δεκαετία του 1980 χρησιμοποίησε ένα ανώνυμο γράμμα, που έστειλε σε μία μικρής κυκλοφορίας εφημερίδα στο Νέο Δελχί της Ινδίας προκειμένου να διαδώσει, πράγμα το οποίο κατόρθωσε, ότι ο HIV ήταν προϊόν πειραμάτων της αμερικανικής κυβέρνησης σε βιολογικά όπλα.²⁴⁰

Μετά το θάνατο του Stalin το 1953 τα ηνία της Κεντρικής Επιτροπής της σοβιετικής κομμουνιστικής παράταξης ανέλαβε ως Γενικός Γραμματέας της ο Nikita Sergeyevich Khrushchev. Αυτός τρέφοντας αντιπολεμικά αισθήματα, αναθεώρησε το θεμελιώδες

²³⁷ Ο περιορισμός της αντίληψης της σοβιετικής πολιτικής με βάση την προοπτική της ασφαλείας θα υποτιμούσε σε κάποιο βαθμό τον επαναστατικό χαρακτήρα συγκρότησης της ΕΣΣΔ, καθώς και την προσήλωσή της στην επαναστατική αλλαγή του διεθνούς status quo, όπως αυτή υποδεικνύονταν από το μαρξιστικό - λενινιστικό θεωρητικό σχήμα. Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 5 - 6.

²³⁸ Τα αίτια, τα οποία ώθησαν την σταλινική ΕΣΣΔ προς αυτή την προσέγγιση σχετίζονται με την πεποίθηση των σοβιετικών πως τα καπιταλιστικά κράτη ήταν διαιρεμένα και μεταξύ τους, εξαιτίας των ανταγωνιστικών οικονομιών τους, στοιχείο που θεωρούσαν ότι μπορούσαν να εκμεταλλευτούν διπλωματικά. Ακόμη, οι ηγετικές φυσιογνωμίες της Σοβιετικής Ένωσης έτειναν να πιστεύουν πως ο καπιταλισμός ήταν ένα κληροδοτημένο, ασταθές οικονομικό σύστημα, επιρρεπές στις διεθνείς μεταπολεμικές κρίσεις και την οικονομική κατάρρευση, πράγμα που στην αντίληψή τους καθιστούσε το σοσιαλιστικό οικονομικό σύστημα ανώτερο. Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 36 - 3.

²³⁹ Nye Jr., "How Sharp Power Threatens Soft Power".

²⁴⁰ -, "Kremlin disinformation: dismiss, distort, distract, and dismay - at home and abroad", DemDigest, τελευταία τροποποίηση 13 Ιουλίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.demdigest.org/kremlin-disinformation-dismiss-distort-distract-dismay-home-abroad/>

επαναστατικό δόγμα του μαρξισμού – λενινισμού, υποστηρίζοντας ότι ο πόλεμος μπορούσε να αποφευχθεί ως πρακτική και ότι τα κομμουνιστικά κόμματα μπορούσαν να αναλάβουν την εξουσία σε άλλα κράτη δίχως το ξέσπασμα βίαιης επανάστασης.²⁴¹ Άμεσο επακόλουθο αυτής της ιδεολογικής ερμηνείας υπήρξε η στροφή του προς τον κατευνασμό της διακυβέρνησης τρόμου και προσωπολατρίας του προκατόχου του²⁴² και τον ‘‘προσηλυτισμό’’ της κοινής γνώμης στο εσωτερικό και το εξωτερικό στις σοβιετικές κατευθυντήριες γραμμές μέσω της ενεργούς συμμετοχής του σε συνόδους κορυφής, διεθνή fora και συνέδρια.²⁴³

Καίριο ρόλο στην υλοποίηση της νέας στρατηγικής πρωτοβουλίας στην εξωτερική πολιτική, δηλαδή της ειρηνικής μετάβασης από τον καπιταλισμό στον σοσιαλισμό, κατείχε η, έστω και καθυστερημένη, πολιτική αξιοποίηση των πυρηνικών δυνάμεων προς επίλυση διεθνών προβλημάτων.²⁴⁴ Η διακυβέρνηση Khrushchev χαρακτηρίστηκε από την ανάπτυξη ενός σύγχρονου, για τα δεδομένα της εποχής, διαστημικού προγράμματος, το οποίο, πέρα από τα επιστημονικά και τεχνολογικά οφέλη που αναμενόταν να αποδώσει στην ΕΣΣΔ, χρησιμοποιήθηκε από τους σοβιετικούς ως εργαλείο διεύρυνσης της προπαγάνδας τους. Αναλυτικά, η πυραυλική τεχνολογία αποδείκνυε την σοβιετική τεχνολογική, οικονομική, πολιτική και πολιτισμική υπεροχή συγκριτικά με τις αντίστοιχες αμερικανικές συνιστώσες, στοιχείο που μπορούσε να επεκτείνει το συμμαχικό μπλοκ της ΕΣΣΔ και συγχρόνως να περιορίσει τους εχθρούς της, καθώς μέσω της πίεσης των πολιτών άλλων κρατών για την σοβιετική ανωτερότητα στις κυβερνήσεις τους, οι τελευταίες θα πείθονταν να συμμορφωθούν προς τα σοβιετικά συμφέροντα. Όπως δήλωσε περιεκτικά ο Khrushchev μετά την εκτόξευση του πρώτου Sputnik τον Οκτώβριο του 1957, πάγια στόχευση των σοβιετικών ήταν ‘‘να πειστεί ο λαός της Ρωσίας, της Κίνας, της Ινδίας και της Ευρώπης ότι το [σοσιαλιστικό] σύστημά μας είναι το καλύτερο’’.²⁴⁵ Πράγματι, η εκτόξευση των Sputnik απέδειξε ότι ‘‘το διάστημα είχε καταστεί πρωταρχικό σύμβολο παγκόσμιας ηγεσίας’’²⁴⁶, όπως παρατήρησε ο

²⁴¹ Benn, *Persuasion and Soviet Politics*, σ. 135.

²⁴² Χαρακτηριστικό παράδειγμα σχηματικής απελευθέρωσης των περιορισμών και πιέσεων σε βάρος των σοβιετικών πολιτών ήταν το γεγονός ότι ο Khrushchev διέυρνε το πεδίο της εκπαίδευσης αυξάνοντας τον αριθμό των μαθητών της ΕΣΣΔ από 4 εκατομμύρια το 1953 σε 35-36 εκατομμύρια το 1964, οπότε αποχώρησε από την εξουσία. Για την διαφοροποίηση από το σταλινικό καθεστώς της εσωτερικής διακυβέρνησης Khrushchev, βλ. περισσότερο, Daniels, *The Rise and Fall of Communism in Russia*, σ. 275 – 318.

²⁴³ Benn, *Persuasion and Soviet Politics*, σ. 135.

²⁴⁴ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 45.

²⁴⁵ Είναι εντυπωσιακό, βέβαια, ότι οι Σοβιετικοί δεν είχαν αντιληφθεί εξ αρχής την αξία του πυρηνικού όπλου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αντίδραση του Khrushchev όταν, αφού του ανακοίνωσαν την εκτόξευση του πρώτου δορυφόρου στο διάστημα, ο ίδιος συνεχάρη τηλεφωνικώς την επιστημονική ομάδα και πήγε για ύπνο! Sheehan, *The International Politics of Space*, σ. 22, 24.

²⁴⁶ Sheehan, *The International Politics of Space*, σ. 21.

διευθυντής της αμερικανικής υπηρεσίας πληροφοριών, George Allen, με την ΕΣΣΔ να υλοποιεί τη στόχευσή της, αποτρέποντας επιτυχώς την αμερικανική πυρηνική δύναμη, απαλλάσσοντας τον εαυτό της από την ετικέτα του εσωστρεφούς, υπανάπτυκτου κράτους, την οποία για χρόνια επεδίωκαν να της αποδώσουν τα καπιταλιστικά κράτη, και καθιστώντας εαυτόν ισάξιο αντίπαλο των ΗΠΑ, με την κοινή γνώμη σε πολλά κράτη μάλιστα, όπως η Βρετανία, η Γαλλία και η Ιταλία, να την θεωρεί όχι μόνο ίση, αλλά ανώτερη του αντιπάλου της σε σκληρή ισχύ και διεθνές γόητρο.²⁴⁷

Κατά συνέπεια, μεγάλο μέρος της σοβιετικής προπαγάνδας προς το εξωτερικό αφιερώθηκε στην εκμετάλλευση του πλεονεκτήματος που είχε επιφέρει η εκτόξευση των Sputnik. Προκειμένου να εξαργυρώσει την επιτυχία της, η ΕΣΣΔ έσπευσε να αποδεικνύει διαρκώς την ανωτερότητά της σε τεχνολογικό επίπεδο, δίνοντας έμφαση στις “πρωτιές” (π.χ. έστειλε το πρώτο επανδρωμένο διαστημόπλοιο στο διάστημα, το πρώτο σκυλί κ.λπ.). Ιδιαίτερα θετικό διεθνή αντίκτυπο είχε η αποστολή της πρώτης γυναίκας στο διάστημα το 1963 με το Vostok 6, καθώς η Σοβιετική Ένωση προέβαλε τον εαυτό της ως πρωτοπόρο προασπιστή της ισότητας των δύο φύλων. Το γεγονός αυτό λειτούργησε διεθνώς ως απόδειξη της κοινωνικής της υπεροχής έναντι των ΗΠΑ, στις οποίες υπήρχαν φωνές που έδειξαν να αποδέχονται την αμερικανική υστέρηση. Ενδεικτική περίπτωση είναι αυτή της Claire Booth Luce, μέλος του αμερικανικού Κογκρέσου, κατά την οποία η αποστολή του Vostok 6 “συμβολίζει για τις Ρωσίδες γυναίκες ότι ενεργά [και όχι παθητικά όπως οι αμερικανίδες] μοιράζονται τη δόξα της κατάκτησης του διαστήματος”.²⁴⁸ Στην πραγματικότητα, βέβαια, δεν υπήρχαν άλλες γυναίκες εκπαιδευόμενες στο σοβιετικό διαστημικό πρόγραμμα και δεν επρόκειτο να υπάρξουν για τα επόμενα είκοσι χρόνια.

Το παράδοξο, ωστόσο, της εξωτερικής πολιτικής του Khrushchev συνίσταται σε δύο σημεία. Πρώτον, παρά τις ειρηνικές του διακηρύξεις, ο διάδοχος του Stalin παράλλαξε το δόγμα της ειρηνικής συνύπαρξης σε δόγμα ανταγωνιστικής συνύπαρξης. Σε ρεαλιστικό πεδίο το δόγμα έγινε αντιληπτό υπό τους ιδεολογικούς όρους ενός ταξικού αγώνα σε παγκόσμιο επίπεδο, ο οποίος, όμως, δε διακρινόταν από την ένοπλη αντιπαράθεση του σοσιαλισμού με τον καπιταλισμό, αλλά την ανάπτυξη μεταξύ τους ενός εξόχως ανταγωνιστικού, αλλά ειρηνικού, πεδίου στην οικονομία και την εφαρμογή ανταγωνιστικών πολιτικών προγραμμάτων στη

²⁴⁷ Timisneanu, *Stalinism Revisited*, σ. 28. Την ίδια περίοδο στις ΗΠΑ ξέσπασε μία τάση αυτοκριτικής, αμφισβήτησης και αμφιβολίας. Sheehan, *The International Politics of Space*, σ. 25, 29.

²⁴⁸ Sheehan, *The International Politics of Space*, σ. 30 – 31.

σφαίρα της πολιτικής, της ιδεολογίας και του στρατού.²⁴⁹ Δεύτερον, είναι αξιοσημείωτο ότι μέχρι την απομάκρυνση του Khrushchev από το γραμματειακό θώκο παρατηρήθηκαν υψηλά επίπεδα ψυχροπολεμικής πόλωσης, καθώς και σωρεία πολιτικών και διπλωματικών κρίσεων, όπως η έντονη υποστήριξη του κινήματος των αδεσμεύτων κρατών του τρίτου κόσμου, η σοβιετική εισβολή στην Ουγγαρία το 1956, οι κρίσεις του Βερολίνου το 1958 και 1961, η σινο-σοβιετική ρήξη το 1960 και η κρίση των πυραύλων στην Κούβα το 1962. Όλα αυτά τα επεισόδια έχουν γενικευμένα ταυτιστεί με την ένταση του Ψυχρού Πολέμου μεταξύ ΗΠΑ – ΕΣΣΔ τη συγκεκριμένη περίοδο, αλλά πρόκειται μάλλον για επαναπροσδιορισμό των συμμαχικών σχέσεων εντός του ίδιου του σοβιετικού μπλοκ.²⁵⁰

Η τεταμένη συνθήκη του διεθνούς συστήματος, σε συνδυασμό με την αδυναμία επιτυχούς διαχείρισης των κρίσεων του Βερολίνου και της Κούβας επέφερε τον Οκτώβριο του 1964 την αντικατάσταση του Khrushchev από τον Leonid Ilyich Brezhnev στη θέση του Γενικού Γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης. Η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από χαμηλή πόλωση, με τις δύο κραταιές δυνάμεις της περιόδου να προβαίνουν σε αμοιβαίες προσπάθειες ελέγχου των εξοπλισμών και ανάπτυξη οικονομικής, πολιτικής και διπλωματικής συνεργασίας μεταξύ τους.²⁵¹ Κατά το υπόλοιπο της δεκαετίας του 1960 και σε ολόκληρη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 το δόγμα της ειρηνικής συνύπαρξης και η συνακόλουθη σοβιετική πυρηνική αποτροπή κατέληξαν να ερμηνευτούν ως το αποτέλεσμα μίας παγκόσμιας ιστορικής διαδικασίας προς τη σοσιαλιστική πρόοδο, η οποία απαιτούσε την άρτια συνεργασία με τα καπιταλιστικά κράτη, δίχως, όμως αυτό να σημαίνει εγκατάλειψη των σοβιετικών φιλοδοξιών περί πλανητικής εδραίωσης σοσιαλιστικών καθεστώτων.²⁵² Η στροφή αυτή στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής αποκρυσταλλώθηκε και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για αυτή στους κόλπους της σοβιετικής ηγεσίας, διότι η ‘ένός ανδρός αρχή’ αντικαταστάθηκε από ένα πιο συλλογικό πνεύμα, γνώρισμα το οποίο άπτεται της προσωπικότητας του ίδιου του Brezhnev, που επεδίωκε τη διαμόρφωση των αποφάσεων στη βάση της συναίνεσης.²⁵³ Η τάση συμφιλίωσης με τα δημοκρατικά καπιταλιστικά κράτη, ο κατευνασμός της έντονης πόλωσης και η διάνοιξη της σοβιετικής κοινωνίας δεν σήμαναν, βέβαια, το τέλος των διεθνών κρίσεων, αλλά νέες κατευθύνσεις στη σοβιετική ψυχροπολεμική προσέγγιση, που κατέστησε την ΕΣΣΔ από

²⁴⁹ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 42 - 45.

²⁵⁰ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 44.

²⁵¹ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 65. Βλ. επίσης, Κουσκουβέλης, *Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική*, σ. 208 -244.

²⁵² Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 5.

²⁵³ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 64.

ηπειρωτική σε παγκόσμια υπερδύναμη, η οποία αναμείχθηκε στο διεθνή ανταγωνισμό με τις Ηνωμένες Πολιτείες για απόκτηση ισχύος και επιρροής υπό λιγότερο απειλητικούς όρους.²⁵⁴

Παρά τις πρόσκαιρες επιτυχίες, για πολλά χρόνια από την περίοδο διακυβέρνησης του Stalin μέχρι τότε, η Σοβιετική Ένωση αντιμετωπιζόταν ευρέως από τα κράτη δυτικού προσανατολισμού ως ένα πολιτικό σύστημα μυστικιστικό, αναποτελεσματικό, καταπιεστικό και διεφθαρμένο, του οποίου η συντηρητική ηγεσία είχε αφοσιωθεί αποκλειστικά στη διαίωνιση της εξουσίας της, χάρη στην άσκηση λογοκρισίας και προπαγάνδας. Ως μοναδική επιτυχία της αναγνωριζόταν η στρατιωτική ισχύς και τεχνολογική πρόοδος, περισσότερο λόγω της πυρηνικής δύναμης, την οποία κατείχε, ενώ, συγχρόνως, η παραφιλολογία γύρω από την διαμόρφωση σοβιετικών τεχνικών ελέγχου της ανθρώπινης συνείδησης, στο πλαίσιο της προπαγάνδας που ασκούσε, λειτουργούσε πρωτίστως ως φόβητρο και σημείο ψόγου για τους πολίτες των κρατών της Δύσης, παρά ως ένδειξη υπεροχής ή θέλητρο ασπασμού των σοσιαλιστικών προτύπων.²⁵⁵

Η αντίληψη αυτή άρχισε να διαφοροποιείται στα μέσα της δεκαετίας του 1980, καθώς η περαιτέρω διάνοιξη της σοβιετικής κοινωνίας συνοδεύτηκε από μεγαλύτερη διαθεσιμότητα πληροφοριών, οι οποίες προέρχονταν από το εσωτερικό της ΕΣΣΔ. Όταν ο Brezhnev απεβίωσε, οι βραχύβιες κυβερνήσεις των Yuri Vladimirovich Andropov (1982 – 1984) και Konstantin Ustinovich Chernenko (1984 – 1985) χαρακτηρίστηκαν από ένα διαρκές τέλμα στην εσωτερική και εξωτερική παρουσία της ΕΣΣΔ, γεγονός ίσως που οφείλονταν εν πολλοίς στο προχωρημένο της ηλικίας των συγκεκριμένων ηγετών. Η άνοδος στην εξουσία του Mikhail Sergeyeovich Gorbachev το 1985 κατέρριψε άμεσα την εικόνα της γεροντοκρατίας της σοβιετικής ηγεσίας. Στόχος του ασφαλώς δεν υπήρξε η αποστασιοποίηση από τον κομμουνισμό, όπως αυτός είχε εγκλωπωθεί στην ΕΣΣΔ, αλλά η απονομιμοποίηση των σταλινικών προτύπων και η αναζωογόνηση του σοβιετικού συστήματος, ώστε να ενισχύσει την θετική επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης προς το διεθνή χώρο, δίχως, όμως, η συγκεκριμένη επιδίωξη να υποκρύπτει μαζιμαλιστικές σοβιετικές προθέσεις, καταρρίπτοντας τη γενικευμένη αντίληψη που προωθούσαν μέχρι τότε οι ΗΠΑ στον υπόλοιπο κόσμο περί σοβιετικής απολυταρχικής απειλής.²⁵⁶ Με άλλα λόγια, ο Gorbachev επιθυμούσε τη διαίωνιση της ειρηνικής συνύπαρξης με τη Δύση και τη διατήρηση ενός καθεστώτος αποτροπής, μέσω

²⁵⁴ Χαρακτηριστικές περιπτώσεις διεθνών κρίσεων της περιόδου είναι στο Βιετνάμ, την Τσεχοσλοβακία, στη Μέση Ανατολή, την Αγκόλα, το Αφγανιστάν, ακόμα και την Πολωνία. Στο ίδιο.

²⁵⁵ Benn, *Persuasion and Soviet Politics*, σ. 2.

²⁵⁶ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 90. Βλ. Επίσης, Benn, *Persuasion and Soviet Politics*, σ. 3.

των οποίων η ΕΣΣΔ θα αναδεικνύονταν σε ισχυρή status quo δύναμη. Η αντίληψη αυτή ενισχύθηκε όταν εξαγγέλθηκε η ‘‘Στρατηγική Αμερικανική Πρωτοβουλία’’, την οποία είχε αναγγείλει η κυβέρνηση Donald Regan ήδη από το 1983, εγκυμονώντας τον κίνδυνο για μία νέα πυροδότηση της ‘‘κούρσας των εξοπλισμών’’, που έως τότε έδειχνε να φθίνει. Το γεγονός αυτό, όμως, ίσως οφείλεται στην συνθήκη ότι η ΕΣΣΔ, στην προσπάθειά της να αποτρέψει την αμερικανική απειλή τις προηγούμενες δεκαετίες, παρόλο που, παρά την κατά καιρούς επικρατούσα διεθνή αντίληψη και τις σοβιετικές κινήσεις εντυπωσιασμού, δεν φαινόταν να υπερέχει ουσιαστικά των ΗΠΑ σε καμία περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, αντιμετώπιζε οικονομική κρίση, η οποία μέσα στον πολιτικό αναβρασμό της αναμόρφωσης έτεινε να βαθαίνει όλο και περισσότερο εντός του Σοβιετικού μπλοκ, το οποίο ήταν εμφανές πως δεν μπορούσε να συμβαδίσει με τα μεγαλεπήβολα αμερικανικά σχέδια.²⁵⁷

Προκειμένου, όμως, να επιτύχει τη στόχευσή του για εκσυγχρονισμό και ‘‘άνοιγμα’’ της σοβιετικής κοινωνίας προς το εξωτερικό ήταν πρόθυμος να επωμιστεί το κόστος της ρήξης με θεμελιώδεις πυλώνες της σοβιετικής ιδεολογικής πολιτικής σκέψης, οι οποίοι εξασφάλιζαν έως τότε τη διακριτότητα και τη συνοχή του πολιτικού και κοινωνικού γίνεσθαι της ΕΣΣΔ.²⁵⁸ Η εγκατάλειψη της διάστασης της πολιτικής επανάστασης από το πλαίσιο του δόγματος της ειρηνικής συνύπαρξης και η προώθηση ενός περισσότερο ανθρωπιστικού ιδεώδους διαμέσου του σοσιαλισμού, διατήρησε το ίδιο το δόγμα ως εξέχον στρατηγικό πεδίο της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής μέχρι το τέλος, παραλλάσσοντας, ωστόσο, το βασικό περιεχόμενό και προσανατολισμό που κατείχε από την ίδρυση της Σοβιετικής Ένωσης.²⁵⁹

Η διακυβέρνηση Gorbachev αξιοποίησε τρία εργαλεία εσωτερικής αναδιάρθρωσης²⁶⁰ προς πραγμάτωση των στοχεύσεων της εξωτερικής της πολιτικής. Αρχικά, επιδιώχθηκε η εφαρμογή ενός συνόλου οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων γνωστού με την ονομασία perestroika (ανοικοδόμηση). Ταυτόχρονα, οι νέοι άξονες που δόθηκαν στην εξωτερική πολιτική επέτασσαν την αναμόρφωση του σοβιετικού ιδεολογικού φάσματος. Η υλοποίησή της επετεύχθη μέσω της διττής προσέγγισης του glasnost (διαφάνεια), που επέτρεπε την ανοικτή συζήτηση πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων, μια πολιτική που μέχρι τότε απαγορευόταν στην ΕΣΣΔ, και του Novoe Myshlenie (νέα σκέψη), που συνιστούσε τη συγκρότηση ενός νέου σοβιετικού ιδεολογικού οικοδομήματος, το οποίο απέβλεπε όχι

²⁵⁷ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 96.

²⁵⁸ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 89 – 90.

²⁵⁹ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 4 - 5.

²⁶⁰ Για την εσωτερική πολιτική, η οποία εφαρμόστηκε από την κυβέρνηση Gorbachev, βλ. περισσότερα, Daniels, *The Rise and Fall of Communism in Russia*, σ. 319 – 382.

πλέον στην επικράτηση ενός παγκόσμιου σοσιαλισμού και την ταξική πάλη, αλλά στην πρόταξη της αμοιβαίας ασφάλειας με μη στρατιωτικά μέσα, στηριζόμενα στη διεθνή συνεργασία και την μακρόχρονη ειρηνική συνύπαρξη των συστημάτων του σοσιαλισμού και του καπιταλισμού με γνώμονα συγκλίνουσες, παρά αλληλοσυγκρουόμενες αξίες.²⁶¹ Χάρη στη χρήση των συγκεκριμένων μέσων, η σοβιετική κοινωνία οδηγήθηκε προς τον εκδημοκρατισμό και τον ασπασμό ενός συστήματος παγκόσμιας αλληλεξάρτησης. Οι αναμορφωτές φαίνεται πως θεωρούσαν ότι οι μέθοδοι των προκατόχων τους δεν συνιστούσαν απόδειξη ότι το σοσιαλιστικό σύστημα δεν μπορούσε να λειτουργήσει, αλλά πως το γεγονός ότι δεν ερμήνευαν ορθά τις αρχές του μαρξισμού – λενινισμού παρεμπόδιζε την τεράστια μακροπρόθεσμη δυναμική του σοσιαλιστικού συστήματος από το να αποκτήσει μόνιμη μαζική απήχηση.²⁶²

Το επακόλουθο αυτών των μεταρρυθμίσεων, όμως, επέφερε το αντίθετο αποτέλεσμα, τη διάβρωση του Σοβιετικού μπλοκ. Το 1989 τα κομμουνιστικά καθεστώτα της Βουλγαρίας, Τσεχοσλοβακίας, Ανατολικής Γερμανίας, Ουγγαρίας, Πολωνίας, και Ρουμανίας κατέρρευσαν. Η ραγδαία αναμορφωτική διάσταση των μεταρρυθμίσεων του Gorbachev επέτρεψε την άνοδο του πολιτικού πλουραλισμού, υπονομεύοντας τον κρατικό έλεγχο από την κομμουνιστική παράταξη και διευκολύνοντας την ανάδειξη εθνικιστικών ομάδων τα οποία έθεταν ως πάγιο αίτημα της πλήρη ανεξαρτητοποίησή τους από την ΕΣΣΔ. Οι συγκεκριμένες φωνές ενισχύθηκαν από την ελεύθερη πλέον διάδοση φιλοδημοκρατικών ιδεών εντός των κομμουνιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης, χάρη στην άρση των περιορισμών εκπομπής δικτύων, όπως το BBC, το Voice of America και το Radio Liberty.²⁶³ Η αδυναμία της ΕΣΣΔ να συμβαδίσει οικονομικά, τεχνολογικά και πολιτικά με τη Δύση, καθώς και να επιτύχει την ταυτόχρονη ιδεολογική συνύπαρξη σοσιαλιστικών και καπιταλιστικών προτύπων στο εσωτερικό της επέφερε την επίσημη οριστική και πλήρη κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στις 25 Δεκεμβρίου 1991, οπότε ο Gorbachev παραιτήθηκε.

Για σχεδόν πενήντα χρόνια μετά το πέρας το Β' Παγκοσμίου Πολέμου η ΕΣΣΔ διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του διεθνοπολιτικού μορφώματος. Μέχρι τότε υπήρξε απλώς ένας παροδικά υπολογίσιμος παράγοντας στα ευρωπαϊκά τεκταινόμενα, συχνά μάλιστα περιθωριοποιημένος από τις άλλες Μεγάλες Δυνάμεις. Τις δεκαετίες 1960 και 1970 η Σοβιετική Ένωση αναδείχθηκε ως παγκόσμια πολιτική υπερδύναμη εντός της διεθνούς κοινής

²⁶¹ Roberts, *The Soviet Union in World Politics*, σ. 90.

²⁶² Benn, *Persuasion and Soviet Politics*, σ. 9.

²⁶³ Benn, *Persuasion and Soviet Politics*, σ. 217.

γνώμης, η οποία μετείχε όλων των αξιοσημείωτων και μη περιστατικών και κρίσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ συγχρόνως παρέμενε ένα κομμουνιστικό κράτος, πιστά αφοσιωμένο στην εγκαθίδρυση ενός ‘‘ιστορικά αναπόφευκτού’’, όπως διακήρυττε, παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος. Θεμέλιος λίθος των άυλων συντελεστών ισχύος της ΕΣΣΔ σε ολόκληρο αυτό το διάστημα υπήρξε ο έλεγχος των επικοινωνιών, κυρίως μέσω της προπαγάνδας και παραπληροφόρησης τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό της. Αυτή συνδυάστηκε, αρχικά, με την επιβολή της προσωπικότητας του ηγέτη Stalin ως ιερού συμβόλου του καθεστώτος και την θεσμοθέτηση ενός καθεστώτος τρόμου, στοιχεία τα οποία διασφάλιζαν την πειθαρχία εσωτερικά και την προβολή μίας κραταιής ομοιογενούς ισχυρής δύναμης εξωτερικά. Τις επόμενες δεκαετίες προωθήθηκε σταδιακά μία τάση εκμοντερνισμού της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία προσπαθούσε να εναρμονιστεί με το πάγιο αίτημα της εποχής για πρόοδο και επομένως, να προσεταιριστεί μεγάλα ακροατήρια στο εσωτερικό των δυτικών δημοκρατιών, αντιστρέφοντας τις αντιλήψεις περί σοβιετικής απειλής με τις οποίες αυτά ήταν διαποτισμένα. Ωστόσο, η τάση ελάφρυνσης των καταπιεστικών μεθόδων χάριν της εξωτερικής πολιτικής, επέφερε τη διάβρωση του εσωτερικού πολιτικού πεδίου. Απόγειο αυτής της συνθήκης ήταν η διακυβέρνηση Gorbachev, η οποία οδηγώντας την ΕΣΣΔ και ολόκληρο το Σοβιετικό μπλοκ προς τον πλουραλισμό, εν μέσω οικονομικής κρίσης, ενέτεινε τα προβλήματα και επιτάχυνε την κατάρρευση.

3.2 Οι δομές της εξωτερικής πολιτικής της σύγχρονης Ρωσίας υπό το πρίσμα της *sharp power*

Τόσο ο ορισμός όσο και η μελέτη της *soft power* στις διεθνείς σχέσεις στηρίζονται σε νόρμες, οι οποίες ταυτίζονται με το φιλελεύθερο δημοκρατικό πρότυπο διακυβέρνησης. Η Ρωσία, η οποία στερείται παραδοσιακά τέτοιων χαρακτηριστικών συγκριτικά με τους κρατικούς δρώντες δυτικού προσανατολισμού, εστιάζοντας περισσότερο σε μία δεξαμενή αποτελούμενη από κανονιστικές πρακτικές αυταρχικού συντηρητισμού, θεωρούνταν ήδη από τη δεκαετία του 1990, οπότε εμφανίστηκε ο όρος, πως βρίσκεται σε μειονεκτική θέση αναφορικά με τη δυνατότητά της να ασκήσει *soft power*, εφόσον η ποιότητα εξωτερικής διακυβέρνησής της αποκρυσταλλωνόταν σε οξειδωτικές για την τελευταία πολιτικές πρακτικές.²⁶⁴ Εξάλλου, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2000 ήταν η κοινή πεποίθηση ότι η Ρωσία υπέφερε από ένα βαθύ ιδεολογικό τέλμα.

²⁶⁴ D.J. Flynn et al., ‘‘The Nature and Origins of Misperceptions’’, σ. 1-2.

Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ και η συνακόλουθη αξιακή ιδεολογική υποτίμηση του κομμουνισμού ανέδειξαν τα στοιχεία διακυβέρνησης των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών σε κυρίαρχες συλλήβδην αποδεκτές οικουμενικές αρχές, με αποτέλεσμα η Ρωσία να ακροβατεί στο κενό, αποφεύγοντας κάθε ιδεολογική δέσμευση με τα συγκεκριμένα, αντίθετα προς το ιστορικό της παρελθόν μοντέλα, εφόσον μία τέτοια παρέκκλιση μπορούσε να βλάψει το διεθνές κύρος της ακόμη περισσότερο.²⁶⁵ Ως αποτέλεσμα, μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, φάνηκε πως δεν ήταν εφικτό να προσδιοριστεί με σαφήνεια η ρωσική soft power, εξαιτίας της διευρυμένης απόκλισης της Ρωσίας από το αξιακό σύστημα των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, με το οποίο η soft power είχε ταυτιστεί. Δεδομένης της ρωσικής οικονομικής κρίσης μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ και του συντηρητικού φάσματος ποιοτικών χαρακτηριστικών του ρωσικού πολιτικού συστήματος, οποιαδήποτε προσπάθεια άσκησης επιρροής στο εξωτερικό διαμέσου της ρωσικής κουλτούρας γινόταν, ως επί το πλείστον, αντιληπτή από τα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη όχι ως οργανωμένη εξωτερική πολιτική, αλλά ως αποτέλεσμα πολλαπλών, ασυντόνιστων και περιπτωσιολογικών μηχανορραφιών, υποκινούμενων και χρηματοδοτούμενων από το Κρεμλίνο, οι οποίες, αν και εργαλειοποιούνταν χρησιμοθηρικά, αποσκοπώντας στη διάβρωση της “δυτικής” soft power, μπορούσαν να έχουν απήχηση μόνο σε έναν περιορισμένο αριθμό ρωσώφωνων και πολιτισμικά συγγενών ομάδων παγκοσμίως.²⁶⁶ Ωστόσο, ακόμη και οι τελευταίες αντιμετωπίζονταν όχι ως τμήματα των οποίων οι επιλογές εμπεριείχαν υπολογίσιμη διακριτή δυναμική στο σύνολο των πολιτών των δημοκρατικών κρατών, αλλά ως απλές, άβουλες μαριονέτες των ρωσικών βλέψεων.

Στο εργαλειακό πλαίσιο στο οποίο εντάχθηκαν, κατά τα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη, οι ρωσικές ενέργειες αξιοποιήθηκαν παθητικές μέθοδοι ελέγχου αντίστοιχες της KGB, όπως η παραπληροφόρηση, η προπαγάνδα και οι περιστασιακές εκδιώξεις ή δολοφονίες. Με βάση αυτή τη συμπεριφορά ο διάσημος Ρώσος blogger, Anton Nosik, παρατήρησε ότι “το Κρεμλίνο οπισθοδρομεί σε μία πατροπαράδοτη στρατηγική”.²⁶⁷ Παρ’ όλα αυτά, η μετα-ψυχροπολεμική ρωσική εξωτερική πολιτική, παρότι έδειξε αποπροσανατολισμένη κατά τα πρώτα μεταβατικά χρόνια της δεκαετίας του 1990, ανέκαμψε σταδιακά, χαράσσοντας νέους άξονες εξωτερικής πολιτικής. Παρά το γεγονός ότι αξιοποιεί μέσα προπαγάνδας και παραπληροφόρησης, όπως συνέβαινε κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, τόσο τα ποιοτικά

²⁶⁵ D.J. Flynn et al., “The Nature and Origins of Misperceptions”, σ. 7.

²⁶⁶ D.J. Flynn et al., “The Nature and Origins of Misperceptions”, σ. 8 -10.

²⁶⁷ Jon White, “Dismiss, Distort, Distract, and Dismay: Continuity and Change in Russian Disinformation”, *Institute for European Studies - Policy Brief 13*(2016): σ. 1.

χαρακτηριστικά που αυτά φέρουν, όσο και η ίδια η σύγχρονη ρωσική πολιτική στόχευση, συνοδευόμενη από ένα νέο ιδεολογικό περίβλημα, το οποίο έχει ενδυθεί το ρωσικό κράτος, δεν μπορούν να ταυτιστούν με τις αντίστοιχες πρακτικές εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ, γεγονός που θα έτεινε προς μια υπεραπλουστευμένη γενίκευση.

Αναφορικά με τις επιδιώξεις της εξωτερικής πολιτικής της σύγχρονης Ρωσίας, αυτές δεν εμπίπτουν των σοβιετικών προσδοκιών περί προώθησης των επιτευγμάτων της ΕΣΣΔ σε επίπεδο πολιτικού συστήματος, οικονομίας, επιστήμης, πολιτισμού, ιδεολογίας και αξιών. Αντίθετα, στο επίκεντρο τίθεται η επίκριση των σύγχρονων “δυτικότερων” συστημάτων διακυβέρνησης επιδιώκοντας την αμαύρωση των δημοκρατικών αξιών στην αντίληψη των πολιτών των δημοκρατικών κρατών, ανεξαρτήτως του συγκεκριμένου ιδεολογικού προσανατολισμού που κάθε πολίτης φέρει.²⁶⁸ Απώτερος στόχος του Vladimir Putin δεν είναι η μακροπρόθεσμη σταθερότητα και η αυτοπροβολή της Ρωσίας ως αυτοπροτεινόμενης στη δημοκρατία εναλλακτικής κυβερνητικής εφαρμογής, όπως πράττει η Κίνα, αλλά η αποδυνάμωση (όχι αλλαγή) της καθεστηκίας δομής του διεθνούς συστήματος προς απόκτηση ενός ευκαιριακού συγκριτικού πλεονεκτήματος, με στόχο να ‘καταστήσει ξανά τη Ρωσία Μεγάλη Δύναμη’ και να διατηρήσει ο ίδιος την παραμονή του στην εξουσία.²⁶⁹ Για αυτό το λόγο δεν επιθυμεί να λάβει στήριξη μόνο από την άκρα αριστερά ή να προσηλυτίσει στο ιδεολογικό αφήγημα του σοσιαλισμού, όπως συνέβαινε στον Ψυχρό Πόλεμο, αλλά να ενισχυθεί από όσους ήδη συντάσσονται μαζί του και ασπάζονται ένα πλαίσιο άκρατου συντηρητισμού και κρατικού παρεμβατισμού, ακόμη και αν ιδεολογικά ανήκουν στην ακροδεξιά.²⁷⁰

Υπό το πρίσμα αυτό η σύγχρονη ρωσική εξωτερική πολιτική θεμελιώθηκε στη βάση δύο πυλώνων. Αρχικά, πολύ νωρίτερα της διαμόρφωσης της πάγιας πολιτικής της αμαύρωσης του δημοκρατικού πολιτεύματος, στράφηκε στον άξονα του πολιτισμού, μέσω του οποίου η Ρωσία επεδίωξε σταδιακά να ασκήσει soft power, παρά την ακαδημαϊκή εμμονή η τελευταία να κλίνει προς το φιλελεύθερο δημοκρατικό πρότυπο. Κατά τα πρώτα έτη της μετασοβιετικής περιόδου, το προαναφερθέν ιδεολογικό τέλμα της Ρωσίας αντισταθμίστηκε από την έμφαση στο πολιτισμικό της μεγαλείο και την εμπέδωση αυτού σε αυτό που η ρωσική ηγεσία

²⁶⁸ Dmitri Trenin, “Highs and Lows: Russia’s Foreign Policy at the start of 2018”, Carnegie Moscow Centre, τελευταία τροποποίηση 2 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://carnegie.ru/commentary/75425>

²⁶⁹ White, “Dismiss, Distort, Distract, and Dismay”, σ. 2.

²⁷⁰ Juan Pablo Cardenal, “Navigating Political Change in Argentina”, International Forum for Democratic Studies of NED(5/12/2017), σ. 60, τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Chapter2-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Argentina.pdf>

αποκαλούσε συνοπτικά Ρωσικό Κόσμο (Ruskii Mir), έναν κόσμο που εμπεριείχε στην ουσία του όλες τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Μέσα σε αυτό το θεωρητικό ένδυμα η Ρωσία επεδίωξε να αποδώσει νομιμοποιητική ισχύ στις πολιτισμικές της φιλοδοξίες, χρησιμοποιώντας ως συνεκτικό κρίκο μεταξύ αυτής και του κοινού των πρόσφατα ανεξαρτητοποιημένων από αυτή δημοκρατιών της Ανατολικής Ευρώπης, στο οποίο απευθυνόταν, όχι κάποιου είδους πολιτικές αρχές, πράγμα το οποίο θα ήταν καθόλα άτοπο, αλλά την ήπια γλώσσα της προώθησης και διδασκαλίας της ρωσικής γλώσσας και της επίκλησης τόσο της ρωσικής διασποράς, όσο και της ορθόδοξης πίστης σε αυτές.²⁷¹ Μάλιστα, η τελευταία αποτέλεσε ένα από τα πιο ισχυρά εργαλεία της ρωσικής soft power στις περιοχές αυτές, καθώς δια της οδού της θρησκευτικής διπλωματίας επιθυμούσε τη διαίωνιση του πολιτισμικού χάσματος των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών με τα μη ορθόδοξα δημοκρατικά κράτη.²⁷²

Μετά την μετάβαση στον 21^ο αιώνα, η Ρωσία, υπό την ηγεσία του Vladimir Putin, επαναπροσδιόρισε και αξιολογήσε συστηματικά τον ιδεολογικό της πυρήνα, ο οποίος περιέβαλε άρτια τον πολιτισμικό άξονα, παρέχοντας νέες κατευθύνσεις στην εξωτερική της πολιτική, οι οποίες οικοδόμησαν τη σύγχρονη ρωσική sharp power. Η έννοια του Ruskii Mir διέλαθε της ερμηνείας της πολιτισμικής και θρησκευτικής εγγύτητας των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών και της ρωσικής διασποράς, η οποία κατοικούσε σε αυτές, λαμβάνοντας, πλέον, την αλυτρωτική γεωπολιτική διάσταση της προστασίας της ρωσικής διασποράς από τις σε βάρος τους αυθαιρεσίες, τις οποίες επικαλούνταν η ρωσική κυβέρνηση. Η στάση αυτή έχει συνοδευτεί από μια sui generis ερμηνεία του ιδεολογικού μοντέλου του Ευρασιανισμού²⁷³, η οποία εξαίρει τον ρωσικό πολιτισμό, αναδεικνύοντας την εθνική ταυτότητα των Ρώσων σε προπύργιο των παραδοσιακών – συντηρητικών αξιών της οικογένειας, του έθνους και του χριστιανισμού στον Ευρασιατικό χώρο, ο οποίος ‘πολιορκείται’ από τη ρευστότητα και την αστάθεια του διαρκώς φθίνοντος φιλελεύθερου δημοκρατικού μοντέλου.²⁷⁴ Με βάση τον ιδεολογικό αυτό μανδύα η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και της μετέπειτα

²⁷¹ D.J. Flynn et al., “The Nature and Origins of Misperceptions”, σ. 3 -4.

²⁷² Χαρακτηριστικό παράδειγμα επιτονισμού του σημαίνοντος ρόλου της Ρωσικής Εκκλησίας στο εσωτερικό του ορθόδοξου κόσμου μέχρι σήμερα συνιστά η επίσκεψη Ρώσων κληρικών στα Βαλκάνια το 2015 με σκοπό τη διαμεσολάβηση μεταξύ των ορθόδοξων εκκλησιών της Σερβίας και της Βόρειας Μακεδονίας, με την επίσημη, βέβαια, αναγνώριση της τελευταίας να εκκρεμεί. Christopher T. Barber, “Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question”, Academia Edu, σ. 3, τελευταία τροποποίηση Απρίλιος 2015. Ανάκτηση από https://www.academia.edu/12126562/Russian_Soft_Power_in_the_Balkan_Peninsula

²⁷³ Για την ιστορική ερμηνεία του όρου βλ. περισσότερα Taehwan, “Authoritarian Sharp Power: Comparing China and Russia”.

²⁷⁴ Στο ίδιο.

προσάρτησης της χερσονήσου της Κριμαίας από την πρώτη το 2014 αιτιολογήθηκε υπό την ρήση ότι “η Ρωσία δεν μπορούσε να εμποδίσει τους πατριώτες εθελοντές και τους αξιωματικούς της υπηρεσίας πληροφοριών από το να διασχίσουν το ρωσο-ουκρανικό σύνορο για να συνδράμουν τους συντρόφους τους του “Ρωσικού Κόσμου” στον εμφύλιο πόλεμο ενάντια στους Ουκρανούς εξτρεμιστές.”²⁷⁵

Η νεωτερική διάσταση του ιδεολογικού πλέγματος του Ευρασιανισμού γύρω από την ρωσική υπεράσπιση των συντηρητικών αρχών συνοδεύτηκε από την ενίσχυση δύο συγγενών προς το νέο του περιεχόμενο αφηγημάτων, του πανσλαβισμού και του Ευρωσκεπτικισμού. Ο πρώτος, κατέχοντας ιστορικό υπόβαθρο στην ανάπτυξη σχέσεων φιλίας και συνεργασίας με τους σλαβικούς πληθυσμούς της Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλκανικής²⁷⁶, επικαλείται το κοινό αξιακό σύστημα που συνδέει τη Ρωσία με τα κράτη των συγκεκριμένων περιοχών. Παρά το γεγονός ότι τυπικά στα δεύτερα εγκαθιδρύθηκαν φιλελεύθερα δημοκρατικά καθεστώτα στη μετα-ψυχροπολεμική εποχή, τα οποία, όμως, παραμένουν αρκετά ευάλωτα σε φυγόκεντρες τάσεις, η Ρωσία εξακολουθεί να συνδέεται με αυτά κυρίως στον άξονα του κοινού πολιτισμικού και φυλετικού τους δεσμού, της αλληλεγγύης της ορθόδοξης πίστης, του θαυμασμού του σοσιαλιστικού παρελθόντος²⁷⁷ και της αποδοχής συντηρητικών αξιών²⁷⁸, όπως η ξενοφοβία και η ομοφοβία, ο αντισημιτισμός, η έλλειψη ελευθερίας λόγου.²⁷⁹ Από την

²⁷⁵ Στο ίδιο.

²⁷⁶ Η προώθηση του πανσλαβικού αφηγήματος εκ μέρους των Ρώσων ανάγεται ήδη στην αυτοκρατορική περίοδο. Κατά τον Barber, είναι γνωστή η φράση του τσάρου Νικολάου II, ο οποίος ανέφερε ότι “η Ρωσία σχετίζεται μέσω πίστης και αίματος με το Σλαβικό λαό και πίστης στις ιστορικές της παραδόσεις”. Barber, “Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question”, σ. 2.

²⁷⁷ Εξαιρέση αποτελούν η Πολωνία και η Σλοβακία. Η Ρωσία γινόταν πάντοτε αντιληπτή από τους Πολωνούς ως οντολογικός εχθρός της, ιδιαίτερα μετά από τις ωμότητες που βίωσαν από τους Σοβιετικούς στις αρχές του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου και έπειτα, υποστηρίζοντας την ευρωπαϊκή και διατλαντική ενσωμάτωσή τους, μακριά από τις ρωσικές επιδράσεις και αυταρχισμό. Jacek Kucharczyk, “Exploiting Political Polarization in Poland”, International Forum for Democratic Studies of NED(5/12/2017), σ. 97 -99, τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Chapter4-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Poland.pdf> Ανάλογες εμπειρίες βίωσε και ο πληθυσμός της Σλοβακίας, με την αποστροφή προς της Ρωσία να κορυφώνεται μετά την αντίδραση της τελευταίας για την ενσωμάτωση της Σλοβακίας στο NATO και την ΕΕ. Grigorij Mesežnikov και Gabriela Pleschová, “Testing Democratic Resolve in Slovakia”, International Forum for Democratic Studies of NED(5/12/2017), σ. 97 -99, τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Chapter5-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Slovakia.pdf>

²⁷⁸ Το 2015 το ρωσικό National Security Strategy ανέφερε “Οι παραδοσιακές ρωσικές πνευματικές και ηθικές αξίες αναβιώνουν. Μια σωστή στάση απέναντι στην ιστορία της Ρωσίας διαμορφώνεται στην νέα γενιά. Βλέπουμε την ενοποίηση της αστικής κοινωνίας γύρω από τις κοινές αξίες που διαμορφώνουν τα θεμέλια της κρατικής εξουσίας όπως η ελευθερία και η ανεξαρτησία της Ρωσίας, ο ανθρωπισμός, η ειρήνη και η συναίνεση, η ενότητα των πολιτισμών του πολυεθνικού λαού της Ρωσικής Ομοσπονδίας, ο σεβασμός των οικογενειακών και θρησκευτικών παραδόσεων και ο πατριωτισμός. “Russian National Security Strategy”, 31 Δεκεμβρίου 2015, άρθρο 11, σ. 3. Για μια πιο αναλυτική προσέγγιση του άξονα των συντηρητικών αξιών, βλ. D.J. Flynn et al., “The Nature and Origins of Misperceptions”, σ. 5 - 6.

²⁷⁹ Barber, “Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question”, σ. 1.

άλλη πλευρά, ενυπάρχουν κοινά στοιχεία μεταξύ τους πέραν του Πανσλαβισμού, τα οποία εδράζονται στη βάση της επικράτησης αρνητικώς σημεινόμενων σχημάτων, όπως η διαφθορά των ηγετών και η ιδιοτελής προώθηση πολιτικών συμφερόντων, αλλά εξαιτίας της χροιάς που εμπερικλείουν δεν τείνουν να υπογραμμίζονται ως συνδετικοί κρίκοι.

Συμπληρωματικά στον Πανσλαβισμό λειτουργεί το αφήγημα του Ευρωσκεπτικισμού, κατά το οποίο αυτές ακριβώς οι ευάλωτες δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων διαποτίζονται με την ιδέα ότι η ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση εντείνει την αποικιοκρατική δυναμική, που τα εξέχοντα κράτη-μέλη της επιχειρούν να επιβάλλουν με έμμεσο τρόπο, και πως μόνος αξιόπιστος υπερασπιστής της εθνικής τους κυριαρχίας καθίσταται η αδελφή Ρωσία.²⁸⁰ Το συγκεκριμένο αφήγημα έχει επεκταθεί σε παγκόσμια κλίμακα με τη Ρωσία να παρουσιάζει διεθνείς οργανισμούς, με κυριότερο το NATO, ως εξωτερική απειλή, την οποία τα κράτη θα πρέπει να αποστρέφονται και να αντιμετωπίσουν. Εκμεταλλεζόμενη τα αντιαμερικανικά αισθήματα πολλών συντηρητικών κρατών στην Ανατολική και Κεντρική Ασία και τη Λατινική Αμερική, αλλά και των ευρωπαϊκών κρατών, τα οποία οραματίζονται μια αυτοτελή προώθηση των ευρωπαϊκής ατζέντας στα υπόλοιπα κράτη, παρουσιάζει το NATO ως εργαλείο προώθησης της αμερικανικής πολιτικής και συμφερόντων, γεγονός που σε συνδυασμό με την κριτική στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση καθιστά τον άξονα των παραδοσιακών αρχών ισχυρό εργαλείο στροφής προς τη Ρωσία.²⁸¹

Η πίστη σε έναν συντηρητικό αξιακό κώδικα, με γνώμονα την παράδοση και τα πατερναλιστικά κοινωνικά πρότυπα, ο οποίος συνοδεύεται από δυσπιστία απέναντι σε συμμαχίες, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, που κατά τη ρωσική κυβέρνηση δύνανται να απαλλοτριώσουν την έννοια της εθνικής κυριαρχίας και να αλλοιώσουν την εθνική ταυτότητα των λαών μέσω της διάδοσης των δικών τους οικουμενικών φιλελεύθερων αξιών, αποτυπώνεται ως ιδεολογικό υπόβαθρο στο πρόγραμμα Εθνικής Στρατηγικής Ασφάλειας της Ρωσικής Ομοσπονδίας το 2015. Σ' αυτό, μάλιστα προκρίνεται μεταξύ άλλων ως μέτρο αντιστάθμισης των ξένων επιδράσεων η ενίσχυση της ηθικής και πατριωτικής εκπαίδευσης

²⁸⁰ Lóránt Győri και Péter Krekó, "Russian sharp power targeting the European elections in Central-Eastern Europe", Euromaidan Press, τελευταία τροποποίηση 1 Ιουνίου 2019. Ανάκτηση από <http://euromaidanpress.com/2019/06/01/russian-sharp-power-targeting-the-european-elections-in-central-eastern-europe/>

²⁸¹ D.J. Flynn et al., "The Nature and Origins of Misperceptions", σ. 9.

των πολιτών, αλλά και η αύξηση των μέτρων ασφαλείας, με άλλα λόγια του κρατικού παρεμβατισμού, για την προστασία αυτών.²⁸²

Ο κρατικός παρεμβατισμός αποτελεί το χαρακτηριστικότερο συστατικό του δεύτερου ιδεολογικού άξονα της ελκυστικότητας του μη φιλελεύθερου μοντέλου διακυβέρνησης της Ρωσίας προς το εξωτερικό, ο οποίος διέπει τη ρωσική *sharp power*, και συνδέεται άρρηκτα με τον πρώτο πυλώνα της προώθησης συντηρητικών αρχών, λειτουργώντας ως θεματοφύλακας αυτών. Παρά το γεγονός ότι οι αυταρχικές ιδέες δεν διαπνέονται από το χαρακτηριστικό της οικουμενικότητας, και επομένως θα αναμενόταν να μην είναι εφικτή η αξιοποίησή τους ως πόλου έλξης, το ρωσικό παράδειγμα, κατά αντιστοιχία με το κινεζικό, δείχνει να το διαψεύδει. Ήδη από το 2000, η Ρωσία έχει εισάγει ένα είδος συγκεντρωτικής διαδικασίας αναφορικά με τη λήψη αποφάσεων, ενισχύοντας το ρόλο του προέδρου με την ταυτόχρονη αποδυνάμωση των ελευθεριών και των δικαιωμάτων του κοινοβουλίου και της αστικής κοινωνίας.²⁸³ Ως αντίβαρο η ρωσική προεδρεία προβάλλει ένα είδος εκλαϊκευμένου εθνικισμού, ο οποίος, όμως, δύναται να επιβιώσει διαμέσου ενός συγκεντρωτικού, παρεμβατικού προτύπου διακυβέρνησης. Ο εθνικισμός αποτελεί αναπόσπαστο εργαλείο της ρωσικής νομενκλατούρας, υπογραμμίζοντας το ηρωικό ρωσικό μεγαλείο του παρελθόντος και λειτουργώντας ως ένα είδος ιδιάζουσας προστασία των πολιτών από τη συγκεντρωτική εξουσία απέναντι στην αλλοτρίωση των οικουμενικών δυτικότροπων ηθών.²⁸⁴

Σε μία περίοδο η οποία έχει στιγματιστεί από την παγκόσμια οικονομική κρίση, την έξαρση των μεταναστευτικών ροών, την ανεργία και τις εξτρεμιστικές τρομοκρατικές επιθέσεις, εντείνοντας την πόλωση εντός των δημοκρατικών κρατικών δρώντων και τις ακραίες αντιλήψεις περί κατάρρευσης της δημοκρατικής συναίνεσης σε αυτούς, η Ρωσία προβάλλει μία πρωτοφανή αποφασιστικότητα προάσπισης του χαρακτήρα της, όπως μαρτυρά, η

²⁸² Ενδεικτικά αναφέρει: " Η ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας στον πολιτιστικό τομέα ενδυναμώνεται μέσω της δημιουργίας ενός συστήματος πνευματικής και πατριωτικής εκπαίδευσης των πολιτών, της εισαγωγής των αρχών της πνευματικής και ηθικής ανάπτυξης στο εκπαιδευτικό σύστημα, της πολιτικής για τη νεολαία και τις εθνότητες και της διεύρυνσης της πολιτιστικής παιδείας.", " Οι κύριοι τομείς εστίασης για την εξασφάλιση της κρατικής και δημόσιας ασφάλειας ενισχύουν τον ρόλο του κράτους ως εγγυητή της ασφάλειας του ατόμου και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας " και " η δομή και οι δραστηριότητες των ομοσπονδιακών οργάνων εκτελεστικής εξουσίας βελτιώνονται και αναπτύσσεται το σύστημα για την αποκάλυψη, την πρόληψη και τη διακοπή των πληροφοριών και άλλες καταστροφικές δραστηριότητες αντίθετες προς τα εθνικά συμφέροντα από υπηρεσίες πληροφοριών και οργανώσεις της ξένα κράτη, τρομοκρατικές ενέργειες, επιδείξεις θρησκευτικού ριζοσπαστισμού, εθνικισμός, αυτονομισμοί, άλλες μορφές εξτρεμισμού, οργανωμένου εγκλήματος και άλλων ποινικών αδικημάτων κατά της συνταγματικής τάξης της Ρωσικής Ομοσπονδίας, ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα και ελευθερίες, κρατική και ιδιωτική ιδιοκτησία, τη δημόσια τάξη και τη δημόσια ασφάλεια" Russian National Security Strategy, 31 Δεκεμβρίου 2015, άρθρα 82, 44, 47, σ. 9,10, 22.

²⁸³ D.J. Flynn et al., "The Nature and Origins of Misperceptions", σ. 6.

²⁸⁴ D.J. Flynn et al., "The Nature and Origins of Misperceptions", σ. 7.

ανάμειξη στον πόλεμο της Συρίας και στον αγώνα ενάντια στο ισλαμικό κράτος. Ως αποτέλεσμα, η δημοκρατική φιλελεύθερη νόρμα της οικουμενικότητας εμφανίζεται όλο και περισσότερο ως ακατάλληλο πρότυπο ευμάρειας, ευημερίας και πρωτίστως προστασίας των πολιτών, καθιστώντας, παρά την πρόσκαιρη πτώση του διεθνούς κύρους της Ρωσίας μετά την αυθαίρετη προσάρτηση της χερσονήσου της Κριμαίας το 2014, το αυταρχικό πρότυπο διακυβέρνησης, τις παραδοσιακές, συντηρητικές αρχές και την προβολή εκ μέρους της Ρωσίας της αναγκαιότητας προάσπισης της εθνικής κυριαρχίας προσφιλείς απεικασίες σε πολλές μερίδες των πολιτών των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, ιδίως γειτονικών, που ασπάζονται τα ιδεώδη του Πανσαλαβισμού και του Ευρωσκεπτικισμού.²⁸⁵ Μάλιστα, πολλά από αυτά, όπως η Ουγγαρία, η Σλοβακία, η Τσέχικη Δημοκρατία, το Καζακστάν, το Κιργιστάν και η Αργεντινή έχουν σήμερα υιοθετήσει συντηρητικότερα πρότυπα διακυβέρνησης, ενώ σε άλλα, ακόμη και μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Γαλλία, η Ιταλία, η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο, η πίστη στο ιστορικό πεπρωμένο και την εθνική υπερηφάνεια έχουν καταστήσει το ρωσικό μοντέλο πρότυπο μίμησης για όσους διαπνέονται από τις ίδιες αρχές, ανεξαρτήτως αριστερού ή δεξιού προσανατολισμού. Είναι χαρακτηριστική τόσο η φράση της ηγέτιδας της ακροδεξιάς στη Γαλλία, Μαρί Λεπέν, ότι ‘‘πιστεύουμε στο σύνολο, το οποίο προστατεύει, το οποίο είναι ένα υγιές όλο μεταξύ του έθνους και του υπόλοιπου κόσμου: ένα οικονομικό, λογιστικό, μεταναστευτικό, υγειονομικό και περιβαλλοντικό φίλτρο’’.²⁸⁶

Ως κινητήριος μοχλός πυροδότησης και διάδοσης του ιδεολογικού πλέγματος τίθεται η ίδια η φυσιογνωμία του Ρώσου Προέδρου, Vladimir Putin. Κατά την περίοδο διακυβέρνησής του διαμέσου του προεδρικού θώκου από την ανάδειξή του σε αυτόν το 2000 μέχρι τη σημερινή εποχή, κάνοντας μία τετραετή διακοπή μεταξύ 2008 – 2012, κατά την οποία εξελέγη στο εξίσου κομβικό πρωθυπουργικό αξίωμα, ο Putin έχει σφραγίσει ως προσωπικότητα την εσωτερική και εξωτερική πολιτική του κράτους του, κατά τρόπο απόλυτο, χωρίς, βέβαια, να αγγίζει τα ακραία περιθώρια της σταλινικής ‘‘λατρείας’’. Ο ίδιος με την αποφασιστικότητα που τον διακρίνει σε περιόδους κρίσης (π.χ. ρωσική ανάμειξη στον συριακό πόλεμο και

²⁸⁵ Györi και Kerek, ‘‘Russian sharp power targeting the European elections in Central-Eastern Europe’’. Κατά την γράφουσα δε θα συνιστούσε υπερβολή να αναφερθεί ακροθιγώς ότι σε μία περίοδο κατάρρευσης της συναίνεσης εντός των δημοκρατικών κρατών, η εθνικιστική ρητορική της Ρωσίας εμπρικλείει κοινά στοιχεία του χιτλερικού αφηγήματος, καθώς ‘‘ο Χίτλερ εκμεταλλευόταν το αίσθημα ντροπής και προδοσίας του γερμανικού λαού, διακηρύσσοντας το δικαίωμα των Γερμανών ν’ ανακτήσουν την προηγούμενη ισχυρή θέση τους στον κόσμο’’. E.M. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι χρόνοι* (Επίκεντρο: Θεσσαλονίκη, 2006), σ. 217.

²⁸⁶ Ανάλογη στάση τηρούν και οι αριστεροί Podemos καθώς και η Ιταλική λίγκα. D.J. Flynn et al., ‘‘The Nature and Origins of Misperceptions’’, σ. 10.

επέμβαση σε Ουκρανία, Γεωργία και Μολδαβία), σε συνδυασμό με την προβολή ενός διαφορετικού από τα τετριμμένα αυταρχικού σχήματος διακυβέρνησης, το οποίο δίνει έμφαση στη διακριτότητα των λαών και την επιστροφή σε πατροπαράδοτες νόρμες, έχει αναδείξει ένα κενό ισχύος του διεθνούς συστήματος, που για μία ευρεία μερίδα πολιτών έχει δημιουργηθεί από το δόγμα την οικουμενικότητας των ηγετών των ΗΠΑ και των ευρωπαϊκών κρατών.²⁸⁷ Αυτοί, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία, κατέστησαν εαυτούς κατώτερους των περιστάσεων, τη στιγμή που ο Putin έχει φανεί μέσω της αδιάλλακτης στάσης του σταθερός, αξιόπιστος ηγέτης της Ρωσίας, που, υπό αυτό το πρίσμα διακυβέρνησης, έχει αναδειχθεί αξιόμαχος, μη προβλέψιμος αντίπαλος, ικανός να πληρώσει μέσω μίας *sui generis* νεωτερικότητας αυτό το κενό. Το θάρρος και η ευθύτητά του έχουν διαπλάσει γύρω του το μύθο του Σωτήρα απέναντι στις μαξιμαλιστικές βλέψεις που επιτάσσει η φιλελεύθερη δημοκρατία, και έχουν επαινεθεί όχι μόνο από αριστερούς ηγέτες κομμουνιστικών παρατάξεων, όπως ο Ζαν Λουκ Μελενσόν, αλλά και από ακροδεξιούς ηγέτες, όπως προαναφέρθηκε.²⁸⁸

Αξιοσημείωτο είναι, βέβαια, το διεθνές εύρος της απήχησης της φυσιογνωμίας του Ρώσου Προέδρου, γεγονός που επιβεβαιώνει την άποψη ότι η ίδια η ποιότητα της ηγεσίας ενός κράτους καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το κύρος που αυτό διαθέτει στο εξωτερικό. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Κίνας, στην οποία ο Putin έχει αποκτήσει το παρωνύμιο “ο τεράστιος Putin” ή “ο αυτοκράτορας Putin”, ενώ κυκλοφορούν περισσότερα από 60 βιβλία, των οποίων ο τίτλος αποδίδεται με το όνομά του.²⁸⁹ Όπως εξήγησε και ο Κινέζος ερευνητής της Κινεζικής Ακαδημίας Κοινωνικών Επιστημών, Zheng Yu, οι Κινέζοι θεωρούν τον Putin ισχυρό παράδειγμα αντίστασης στα δυτικά δημοκρατικά πρότυπα, που έχει κατορθώσει να επιφέρει στη Ρωσία τη σταθερότητα μετά την περίοδο εσωτερικών αναταραχών της δεκαετίας του 1990, σε μία περίοδο που η συγκριτική αντίληψή τους για τη

²⁸⁷ Miro Smith, “Standing Up to Russia’s Sharp Power”, Foreign Policy Research Institute, τελευταία τροποποίηση 12 Σεπτεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.fpri.org/article/2018/09/standing-up-to-russias-sharp-power/>

²⁸⁸ Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2014 στη Σερβία γιορτάστηκε η επέτειος απελευθέρωσης της χώρας από τη ναζιστική Γερμανία, τέσσερις ημέρες νωρίτερα από την καθιερωμένη ημερομηνία, ώστε να συμπέσει ο εορτασμός με την επίσκεψη του Ρώσου πορέδρου εκεί. Μάλιστα, κατά την επετειακή του ομιλία ο τελευταίος έκανε λόγο για την “αδελφή Σερβία”, ενώ το πλήθος ανταπέδωσε με συνθήματα όπως “Putin, ένας Σέρβος!” και “Δε χρειαζόμαστε την Ένωση!”. Ένα μήνα νωρίτερα, το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, όταν ο Σέρβος πρόεδρος Tomislav Nikolic επισκέφθηκε τη Ρωσία είπε: “το μόνο πράγμα που αγαπώ περισσότερο από τη Ρωσία, είναι η Σερβία.” Barber, “Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question”, σ. 3 -5.

²⁸⁹ D.J. Flynn et al., “The Nature and Origins of Misperceptions”, σ. 8.

διπλωματική δραστηριότητα της Κίνας παρουσιάζει την τελευταία περισσότερο ασταθή και εξασθενημένη.²⁹⁰

Από την άλλη πλευρά, στο εσωτερικό των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών πολιτικοί και αναλυτές εστίαζαν μέχρι σήμερα στον οπισθοδρομισμό της Ρωσίας, τη διαφθορά, τη δημογραφική της συρρίκνωση και το σχετικά χαμηλό ΑΕΠ της ως στοιχεία που προοιωνίζαν την κατάρρευσή της, αγνοώντας την αντικειμενική δυναμική της, η οποία πηγάζει από την κατοχή υψηλών επιπέδων *hard power*, τις προθέσεις του ρωσικού ιδεολογικού αφηγήματος συλλήβδην και την εκπληκτική ικανότητά της Ρωσίας να αξιοποιεί υβριδικές τακτικές προς επίρρωση των στοχεύσεών της, μία ικανότητα της ρωσικής πλευράς εξόχως σημαντική και γνωστή ήδη από την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.²⁹¹ Ωστόσο, το ερώτημα που τίθεται είναι διττό και σχετίζεται αφενός με τα μέσα χάρη στα οποία η ρωσική εξωτερική πολιτική έχει υπερκεράσει τα αντικειμενικά της κωλύματα και έχει αξιοποιήσει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα και τη γνώση του παρελθόντος, ώστε να ενισχύσει τη διεθνή θέση της Ρωσίας, και αφετέρου με τα αίτια που οι πρακτικές αυτές συνιστούν πρόκληση για τα οικουμενικά πρότυπα της φιλελεύθερης δημοκρατίας σε τέτοιο βαθμό, που να εντάσσονται στο πλαίσιο της απειλητικώς νοούμενης *sharp power*.

Είναι αλήθεια ότι οι μέθοδοι που η Ρωσία εφαρμόζει στη σφαίρα της εξωτερικής της πολιτικής ενέχουν στοιχεία που διαφεύγουν της απλής άσκησης *soft power* προς τα άλλα κράτη. Η περιστασιακή χρήση *hard power* την τελευταία δεκαετία σε περιοχές όπως η Ουκρανία, η Γεωργία και η Συρία, υπό το πρόσχημα της απειλής ενάντια στα ρωσικά ζωτικά συμφέροντα²⁹², συνοδεύεται από τεχνικές, οι οποίες αντανακλούν ψυχροπολεμικά μεθοδολογικά κατάλοιπα, πλην, όμως, δεν ταυτίζονται απόλυτα με αυτά, καθώς έχουν εκσυγχρονιστεί με νέες τεχνολογικές συντεταγμένες. Αυτές απευθύνονται στα πεδία εφαρμογής των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ιδίως στο μείζονος σημασίας, εξαιτίας της ευρείας απήχησής του, για τη διαχείριση της διεθνούς πληροφορίας εκ μέρους της Ρωσίας, διαδίκτυο, της ακαδημαϊκής κοινότητας και του εκδοτικού χώρου και του πολιτισμού. Παρά τις προσπάθειες της Ρωσίας να πείσει ότι η πρακτική της στη σφαίρα της εξωτερικής πολιτικής δε συνιστά απειλή και επομένως η ίδια αποτελεί κανονικά ενταγμένο οργανικό τμήμα της ισχύουσας δομής του διεθνούς συστήματος, του οποίου οι ενέργειες δεν στερούνται νομιμοποιητικού πλαισίου αντίστοιχου με εκείνο των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, η

²⁹⁰ Στο ίδιο.

²⁹¹ Smith, "Standing Up to Russia's Sharp Power".

²⁹² Walker, "Sharp Power is slicing through the strength of Soft Power".

εκτεταμένη χρήση λογοκρισίας, η χρήση οικονομικών εξαναγκασμών διαμέσου των πελατειακών σχέσεων της Ρωσίας με φορείς άλλων κρατών, οι κυβερνοεπιθέσεις, η παραποίηση της πληροφορίας, οι διαδικτυακές ή δια ζώσης απειλές και άλλες πρακτικές²⁹³, όπως περιγράφονται παρακάτω, δεν ενσωματώνονται σε καμία περίπτωση στο θεωρητικό πλαίσιο της soft power.

Οι επιμέρους ρωσικές στοχεύσεις επιτυγχάνονται μέσω της πάγιας στρατηγικής των 4Ds, η οποία απευθύνεται στον έλεγχο, όχι μόνο εντός του ρωσικού κράτους, αλλά και πέραν των συνόρων αυτού, της ενδογενούς και παγκόσμιας πληροφορίας με πολλαπλές μεθόδους, οι οποίες αναλύονται παρακάτω. Πιο συγκεκριμένα, όταν το Κρεμλίνο αντιμετωπίζει πληροφορίες αδιάφορες προ τα ρωσικά συμφέροντα, τότε τις αγνοεί. (dismiss) Εφόσον μία είδηση, συνήθως αρνητική για την εικόνα της Ρωσίας επιμένει, η Ρωσική ηγεσία είτε τη διαστρεβλώνει (distort) (π.χ. το 2014 αρχικά διαψεύστηκε η ρωσική ανάμειξη στην Κριμαία, αλλά όταν τα διεθνή μέσα επέμεναν διαδόθηκε εκ μέρους της Ρωσίας ότι επρόκειτο όχι για οργανωμένη, αλλά εθελοντική επέμβαση) είτε επιδιώκει τη διάσπαση προσοχής του κοινού από αυτή (distract) (π.χ. όταν οι Ρώσοι εισέβαλαν στο Donbas, διέσπειραν την αντίληψη ότι βασικότερο αίτιο ήταν η ουκρανική “φασιστική” αυθαιρεσία σε βάρος της ρωσικής μειονότητας στην περιοχή). Αν όλα τα παραπάνω αποτύχουν να επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα, τότε κάποιο αξιόλογο δημόσιο πρόσωπο από τη Ρωσία θα τοποθετηθεί δημόσια για επίμαχα επίκαιρα ζητήματα προκειμένου να τρομοκρατήσει την κοινή γνώμη σε παγκόσμια κλίμακα (dismay) (π.χ. το 2015, ο αντιπρόεδρος της Ρωσικής Γεωπολιτικής Ακαδημίας, Konstantin Sivkov, υποστήριξε ότι η Ρωσία σχεδίαζε να χρησιμοποιήσει το πυρηνικό της οπλοστάσιο, προκειμένου να ενεργοποιήσει το τεράστιο ηφαίστειο του Yellowstone ή το ρήγμα του San Andreas).

Αναφορικά με το πλαίσιο εφαρμογής των 4Ds, είναι γεγονός ότι πολλοί ρωσικοί οργανισμοί μέσω μαζικής ενημέρωσης, όπως το Sputnik και το Russia Today (RT), έχουν ξεκινήσει να μεταδίδουν στο εξωτερικό ειδήσεις στη ρωσική γλώσσα (π.χ. στη Λετονία, την Εσθονία και το Περού) ή στις τοπικές γλώσσες των κρατών που τα φιλοξενούν (π.χ. Σερβία, ΗΠΑ)²⁹⁴, ενώ, συγχρόνως, το παράδειγμα της Ολλανδίας επιβεβαιώνει ακόμη περισσότερο την άποψη περί χρηματοδότησης από τη Ρωσία της ανεξάρτητης ρωσόφωνης δημοσιογραφίας στα άλλα κράτη είτε μέσω της εξαγοράς ξένων ειδησεογραφικών οργανισμών είτε μέσω της επέκτασης

²⁹³ Στη βιβλιογραφία διατυπώνεται ότι στο πλαίσιο της ρωσικής sharp power έχουν πραγματοποιηθεί δολοφονικές ή εγκληματικές ενέργειες, όπως η προσπάθεια δηλητηρίασης στη Βρετανία αντιφρονούντων πρώην μελών της ρωσικής υπηρεσίας πληροφοριών. Buchanan, “Confronting Sharp Power.”

²⁹⁴ Walker et al., “Authoritarianism goes global”.

των δικών της.²⁹⁵ Η συγκρότηση μίας ασυναγώνιστης βιομηχανίας MME στο εξωτερικό, η οποία αποσκοπεί στην υπονόμηση των αρχών, οι οποίες διέπουν τα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη, και στην εκτεταμένη άσκηση λογοκρισίας και ο παραγκωνισμός του πλουραλισμού σε βάρος αντίθετων προς τη ρωσική στάση ιδεών, επιδιώκει εξατομικευμένα, κατά τον Christopher Walker, όχι να αναδείξει το ρωσικό σύστημα διακυβέρνησης ως ανώτερο ή προτεινόμενη εναλλακτική στο δημοκρατικό διακύβευμα, αλλά να πείσει την κοινή συνείδηση ότι και τα δημοκρατικά συστήματα μπορούν να καταστούν εξίσου ανίσχυρα και διεφθαρμένα, και επομένως, να αποθαρρύνει τους ανθρώπους από τη συμμετοχή σε “ανούσιους” ανοιχτούς διαλόγους.²⁹⁶ Ως επιπρόσθετη επιδίωξη στην αμαύρωση των δημοκρατικών φρονημάτων ο αμερικανός πρόεδρος John Emerson είχε υπογραμμίσει στο συνέδριο “Exposing Russian Disinformation in the 21st century” το 2015 ότι “στόχος του Κρεμλίνου είναι να κάνει τους ανθρώπους να αναρωτηθούν γενικότερα για την αξιοπιστία των μέσων μαζικής ενημέρωσης• να απορρίψουν την ιδέα της απόλυτης αλήθειας• να πείσουν το κοινό ότι η πραγματικότητα είναι σχετική”.²⁹⁷

Ασφαλώς, η εφαρμογή των 4Ds δεν διασφαλίζεται μόνο δια της οικονομικής οδού, όπως περιγράφηκε παραπάνω. Οι συμφωνίες διοχέτευσης ειδησεογραφικού υλικού από μεγάλους οργανισμούς της Ρωσίας προς τα τοπικά μέσα πολλών κρατών, η οποία επιτρέπει τη διάδοση σωρείας ψευδών ειδήσεων, η ανάπτυξη από τα ίδια τα ρωσικά μέσω εκπομπών, όπως το Breaking the Set ή το The Truthseeker, οι οποίες διασπείρουν θεωρίες συνωμοσίας και η προβολή από μεγάλα ρωσικά δίκτυα, όπως το RT, της Ρωσίας ως συνετά σκεπτόμενο κράτους, το οποίο, με το σύνθημα “Question more”, πρωτοστατεί στον έλεγχο των κακώς κειμένων των φιλελεύθερων δημοκρατιών και τάσσεται υπέρ της διαφάνειας συνιστούν στην ευρύτερη διάδοση του αντιδημοκρατικού αφηγήματος του Κρεμλίνου.²⁹⁸ Ακόμα, η ρωσική διαστρέβλωση της πραγματικότητας και παραπληροφόρηση των ακροατηρίων εμπερικλείει και λανθάνουσες ενέργειες. Συχνά καταγράφονται περιστατικά ακραίας λογοκρισίας, όπως αποδεικνύει η περίπτωση Ρώσου δημοσιογράφου του NTV, ο οποίος απολύθηκε, όταν απάντησε με ειλικρίνεια για τη ρωσική παρεμβατική πολιτική σ’ ένα γερμανικό δίκτυο.²⁹⁹ Τέλος, η χρήση του αφηγήματος του Ευρωσκεπτικισμού ως μέθοδος παρέμβασης σε εκλογές άλλων κρατών με σκοπό οι νέες ακροδεξιές ή ακροαριστερές κυβερνήσεις να διάκινται

²⁹⁵ White, “Dismiss, Distort, Distract, and Dismay”, σ. 2.

²⁹⁶ D.J. Flynn et al., “The Nature and Origins of Misperceptions”, σ. 3, 8.

²⁹⁷ John B. Emerson, “Exposing Russian Disinformation”, Atlantic Council, τελευταία τροποποίηση 29 Ιουνίου 2015. Ανάκτηση από <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/exposing-russian-disinformation/>

²⁹⁸ Taehwan, “Authoritarian Sharp Power: Comparing China and Russia”.

²⁹⁹ Emerson, “Exposing Russian Disinformation”.

ευνοϊκά στις διεθνείς ρωσικές βλέψεις είναι αξιοσημείωτη. Η ενωμένη Ευρώπη παρουσιαζόταν ευρέως στα ρωσικά ειδησεογραφικά δίκτυα που εξέπεμπαν σε ξένα κράτη ως η αιτία αφανισμού των εθνικών ταυτοτήτων.³⁰⁰

Αναφορικά με το ζήτημα της ανάμειξης σε εκλογές άλλων κρατών καταλυτικό ρόλο διαδραμάτισε για την ρωσική εξωτερική πολιτική ο χώρος του διαδικτύου, ιδιαίτερα των social media. Κυβερνο – επιθέσεις (cyber attacks) και πληροφοριακός πόλεμος αποτέλεσαν πάγιες τακτικές των Ρώσων σε μία προσπάθεια ελέγχου του εκλογικού αποτελέσματος σε μία πλειάδα κρατικών δρώντων, όπως αντανακλούν τα παραδείγματα, όχι μόνο των ΗΠΑ, αλλά και της Γερμανίας, της Γαλλίας, των δημοψηφισμάτων του Ηνωμένου Βασιλείου και της Καταλονίας.³⁰¹ Εξάλλου, το ρόλο του ηλεκτρονικού περιβάλλοντος, αναφορικά με τη δυναμική που αυτό διαθέτει να διαμορφώνει την κοινή γνώμη, αποδεικνύει η ύπαρξη πολλών εγγράφων, τα οποία αφορούν στη διαμόρφωση της ρωσικής πολιτικής ασφάλειας πληροφοριών και κυβερνοασφάλειας.³⁰² Το ερώτημα που εγείρεται είναι ο τρόπος με τον οποίο το διαδίκτυο και ιδιαίτερα τα social media αξιοποιούνται στο πλαίσιο μίας υποβόσκουσας ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, φαινομενικά διακριτής από την αντίστοιχη επίσημη του κράτους, η οποία, όμως, συνιστά την ουσία του νεολογισμού της sharp power.

Κατά την προεκλογική περίοδο των αμερικανικών προεδρικών εκλογών τον 2016 η Ρωσία φαίνεται πως υποστήριξε ως καταλληλότερο νέο πρόεδρο τον ρεπουμπλικάνο Donald Trump, εκτιμώντας πως το συντηρητικότερο πρότυπο διακυβέρνησης που διακήρυττε επαφίονταν καλύτερα προς τις ρωσικές επιδιώξεις. Η ρωσική ανάμειξη στις αμερικανικές εκλογές του 2017 με τη συναίνεση του σημερινού αμερικανού προέδρου, παρότι εκατέρωθεν έχει αμφισβητηθεί από την επίσημη στάση των δύο κρατών δείχνει πως είναι γεγονός. Υπολογίζεται ότι για το σκοπό αυτό Ρώσοι πράκτορες ταξίδεψαν μέχρι τις ΗΠΑ, παρουσιάστηκαν ως αμερικανοί πολίτες και οργάνωσαν διαδηλώσεις υπέρ του Trump σε συνεργασία ακτιβιστές εκεί.³⁰³ Βέβαια, στην προκειμένη περίπτωση καταλυτικός στην

³⁰⁰ Györi και Krekó, “Russian sharp power targeting the European elections in Central-Eastern Europe”..

³⁰¹ Garnaut, “The Interference Operations from Putin’s Kremlin and Xi’s Communist Party: Forging a Joint Response”.

³⁰² Ενδεικτικά κείμενα πολιτικής, τα οποία υιοθετούν μία εξόχως κριτική αμυντική θέση απέναντι στις πληροφορίες που προέρχονται από περιβάλλοντα του NATO, της ΕΕ και των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών γενικότερα, είναι τα Russian National Security Strategy, 31 Δεκεμβρίου 2015, “Doctrine of Information Security of the Russian Federation”, Russian Security Council, 5 Δεκεμβρίου 2016 και “Russian Federation Cybersecurity Policy”, United Nations Institute for Disarmament Researches, Μάιος 2019.

³⁰³ J. Dobson, “Russia’s Sharp Power in penetrating the US.”, Sunday Guardian Live, τελευταία τροποποίηση 25 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.sundayguardianlive.com/opinion/12875-russia-s-sharp-power-penetrating-us>

άσκηση ισχυρών επιδράσεων στην αμερικανική κοινή γνώμη υπήρξε ο ρόλος των social media. Ρώσοι απεσταλμένοι αγόρασαν χώρο σε διακομιστές με έδρα τις ΗΠΑ, ώστε να καλύψουν το διαδικτυακό τους αποτύπωμα, αν και η ενέργεια αυτή αντίκειται στον αμερικανικό νόμο περί ηλεκτρονικής απάτης, και μέσω αυτών διέδιδαν σωρεία χιουμοριστικών, ψευδών ή διαστρεβλωμένων ειδήσεων σε βάρος της Hillary Clinton, με χαρακτηριστικότερο το σκάνδαλο ‘Pizzagate’, κατά το οποίο υπεύθυνος της προεκλογικής εκστρατείας της κακοποίησε παιδιά σε ένα εστιατόριο στην Ουάσινγκτον.³⁰⁴ Η είδηση διαδόθηκε ταχύτερα χάρη στην αναδημοσίευση στα social media και τα hashtags #TrumpTrain, #Trump2016 και #Hillary4Prison. Η Ρωσία, λοιπόν, φαίνεται πως είναι από τα κράτη που πρωτοστατούν στη χρήση υβριδικών trolls, τα οποία εντάσσονται στο πλαίσιο των 4Ds για την αμαύρωση του φιλελεύθερου δημοκρατικού πλέγματος προς απόκτηση εκ μέρους της συγκριτικού πλεονεκτήματος μέσω της συνθήκης αυτής.³⁰⁵

Το Κρεμλίνο δε λειτουργεί ασυντόνιστα. Έχοντας ως σκοπό τη συντονισμένη δράση στο χώρο των social media προς επίρρωση της εμπέδωσης του αφηγήματός της χρησιμοποιεί μέλη του ρωσικού Internet Research Agency, το οποίο εδράζεται στην πόλη Olgino και από το 2013 είναι γνωστό με την επωνυμία Glavset. Ταυτόχρονα, προκειμένου να επιτύχει τη μέγιστη δυνατή αποτελεσματικότητα το Glavset στρατολογεί εθελοντές από διάφορες ρωσικές εθνικιστικές οργανώσεις της Ρωσίας και του εξωτερικού, οι οποίοι φαινομενικά δεν έχουν καμία ιδιαίτερη διασύνδεση με το ρωσικό κράτος και τους οποίους ο πρόεδρος Putin χαρακτηρίζει ως ‘patriotic hackers’.³⁰⁶ Υπολογίζεται ότι περισσότεροι από 1000 άνθρωποι εργάζονται για αυτό το σκοπό, δημιουργώντας ψευδείς λογαριασμούς (fake accounts) στα social media μέσω των οποίων διαχέουν υλικό παραπληροφόρησης, απόσπασης ή προπαγάνδας.³⁰⁷ Επιπλέον, υπάρχουν και μεμονωμένα άτομα παγκοσμίως, οι ‘lone wolves’, οι οποίοι συνεργάζονται με τις ρωσικές υπηρεσίες πληροφοριών στις δράσεις προπαγάνδας και παραπληροφόρησης, προκειμένου να ενισχύσουν τις φιλο-ρωσικές τάσεις στο εσωτερικό των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών μέσω των social media.³⁰⁸

³⁰⁴ Nye Jr., “How Sharp Power Threatens Soft Power”.

³⁰⁵ R. Bajrovic, “West vs Russia: sharp power struggle in the Balkans region least resilient to fake news.”, DemDigest, τελευταία τροποποίηση 30 Μαρτίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.demdigest.org/west-vs-russia-sharp-power-struggle-balkans-region-least-resilient-fake-news/>

³⁰⁶ Trenin, “Highs and Lows: Russia’s Foreign Policy at the start of 2018”.

³⁰⁷ Βάσει μετρήσεων θεωρείται ότι οι ψεύτικοι λογαριασμοί των εργαζομένων για τη Glavset ανέρχονται σε 3.800 μόνο στο twitter, ενώ πάνω από 126 εκατομμύρια χρήστες της πλατφόρμας του Facebook έχουν έρθει σε επαφή με ρωσικό προπαγανδιστικό υλικό μέχρι σήμερα. Dobson, “Russia’s Sharp Power in penetrating the US.”.

³⁰⁸ Kucharczyk, “Exploiting Political Polarization in Poland”, σ. 103.

Το επικοινωνιακό πλαίσιο που χρησιμοποιούν τα συγκεκριμένα προφίλ έχει πολλαπλές μορφές. Έτσι, συχνά παρατηρείται το φαινόμενο τέτοιοι λογαριασμοί να δημοσιεύουν κατευθυνόμενο πολιτικό υλικό ή να παραθέτουν επανειλημμένα σχόλια σε δημοσιεύσεις που αφορούν αποκλειστικά πολιτικά ζητήματα, των οποίων η εκφραστική δομή, ούσα ειρωνική, σαρκαστική, επιθετική ή ακόμα και υβριστική ή απειλητική, ασκεί λογοκρισία προς το συντάκτη ή τους αποδέκτες του μηνύματος, επιδιώκοντας να αποθαρρύνει το διαδικτυακό πλουραλισμό.³⁰⁹ Μάλιστα, συχνά η αναφορά είναι ονομαστική προς συγκεκριμένες ομάδες(χρήση της νόρμας της ετικέτας) στο σχόλιο ή τη δημοσίευση (π.χ. τρομοκράτες ή αποσχιστικά κινήματα), προκειμένου να εγείρει όχι μία γενικευμένη αντίδραση χρηστών, αλλά αυτή των ομάδων – στόχων. Συγχρόνως, όμως, υπάρχουν πιο ήπιες επικοινωνιακές στρατηγικές, όπως τα μπικίνι trolls, με αφελείς, κυρίως αντιαμερικανικές θέσεις, υποτιθέμενων ελκυστικών νεαρών γυναικών, τα Wikipedia trolls, τα οποία κρίνονται ως αληθή *per se*, όπως και τα κοινωνικά αυταπόδεικτα trolls, περιλαμβάνοντας λειτουργικές πληροφορίες από διεθνώς εξουσιοδοτημένες πηγές πληροφόρησης, τα attachment trolls, που κοινοποιούν πολύ μικρά μηνύματα με συνδέσμους προς θεωρητικά αξιόπιστα ειδησεογραφικά site και τα data attacks, τα οποία παρουσιάζουν δυσανάλογα μεγάλες ποσότητες αριθμητικών και ποιοτικών δεδομένων, χωρίς ευκρινείς πηγές εξακρίβωσης, παρά μόνο με αναφορές σε κάποια αξιόπιστη κυβερνητική πηγή ή ‘‘μυστικά’’ αρχεία.³¹⁰

Το περιεχόμενο των fake news και των hoaxes των trolls ποικίλλει και ανάλογα με το επιδιωκόμενο σε κάθε ζήτημα αποτέλεσμα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής συνδυάζεται με το κατάλληλο επικοινωνιακό πλαίσιο. Ως ευρύτεροι άξονες τοποθέτησης τίθενται η απόκρυψη της κατάστασης της ρωσικής οικονομίας και της γενικότερης εσωτερικής ασφυκτικής πραγματικότητας, ο έπαινος της συμβολής του Vladimir Putin στα ρωσικά και διεθνή τεκταινόμενα, η ανάδειξη του ρωσικού εκπολιτιστικού ήθους. Επιπλέον, αναφέρονται στα κομβικής σημασίας κατορθώματα που πέτυχαν οι σοβιετικοί κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, εξαίροντας, ταυτόχρονα, τους παραδοσιακούς αδελφικούς δεσμούς μεταξύ των Σλάβων, οι οποίοι τους διακρίνουν από τη δυτικού τύπου κουλτούρα. Την ίδια στιγμή, επιδιώκεται, όμως, η επίταση των ενδοκρατικών (π.χ. ζήτημα αναγνώρισης LGBT κοινότητας, φυλετικές σχέσεις, μειονοτικά ζητήματα και προσφυγικό) ή διακρατικών διαμαχών σε περιφερειακό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο.³¹¹ Αυτό επιτυγχάνεται μέσω trolls

³⁰⁹ Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 28 – 30.

³¹⁰ Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 28 – 30.

³¹¹ Ιδιαίτερη αναζωπύρωση γνωρίζει μέσω των ρωσικών trolls η ιστορική διαμάχη της Πολωνίας με την παλαιά Τσεχοσλοβακία και κυρίως με το τμήμα του σύγχρονου ανεξάρτητου κράτους της Σλοβακίας.

γραμμένων, με ανορθόγραφο συνήθως τρόπο, στη γλώσσα του κράτους, που επιθυμούν να επιφέρουν δραστική αντίδραση της κοινής γνώμης, τα οποία είτε ψέγουν τον πρόεδρο ή την κυβερνητική πολιτική του συγκεκριμένου κράτους ή αναβιώνουν τα μισαλλόδοξα αισθήματα του ακροατηρίου σε αυτό σχετικά με ιστορικά προερχόμενες διαμάχες, με άλλα έθνη, άλλων κρατικών δρώντων. Επιπλέον, ο ρόλος της Ρωσίας ως του έντιμου κράτους, που δύναται να χρησιμοποιήσει της στρατιωτική του δεινότητα, προκειμένου να παύσει την ατιμωρησία του διεθνούς δικαίου, αποτελεί ένα ακόμη προσφιλές των trolls θέμα, το οποίο συχνά αντιπαραβάλλεται με την απανθρωποποίηση, όπως την παρουσιάζουν, άλλων κρατών και την υποκίνηση από ισχυρούς κρατικούς δρώντες και διεθνείς συμμαχίες περιφερειακών και παγκόσμιων κρίσεων ή την απραξία τους σε αυτές. Τέλος, είναι αξιοσημείωτη η διασπορά θεωριών συνομοσίας, η επίρριψη κατηγοριών στις ΗΠΑ ότι εκείνες διαδίδουν θεωρίες συνομοσίας και η κοινοποίηση trolls, τα οποία αποπροσανατολίζουν την κοινή γνώμη σε άλλα επίκαιρα ζητήματα, όπως η οικονομική κρίση ή το προσφυγικό ζήτημα.

Τα ρωσικά trolls χαίρουν ιδιαίτερης απήχησης χάρη στην αναδημοσίευση από χρήστες των social media, στα hashtags αλλά και στη χρήση από τις ρωσικές υπηρεσίες hoaxes και κυρίως bots, λογισμικού, δηλαδή, το οποίο τους επιτρέπει να ‘κατεβάζουν’ ανεπιθύμητες πληροφορίες³¹² και ιστοσελίδες από το διαδίκτυο, να υλοποιούν κυβερνοεπιθέσεις και να αναδημοσιεύουν ρωσικές προπαγανδιστικές ειδήσεις ή να τις εμφανίζουν πρώτες στις μηχανές αναζήτησης αυτόματα.³¹³ Βέβαια, αυτή η δυναμική που παρέχουν τα trolls στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης τα έχει καταστήσει ως επιπρόσθετα εργαλεία κατασκοπείας για τη Ρωσία. Πρόσφατα ευρήματα από το Information Technology Security Incident

Hugo Carrie, “Le “sharp power”: Soft Power des regimes autoritaires”, Les Yeux du Monde, τελευταία τροποποίηση 6 Απριλίου 2018. Ανάκτηση από <https://les-yeux-du-monde.fr/actualite/concours/34471-sharp-power-soft-power-regimes-autoritaires> Αντίστοιχη άνθιση γνωρίζει και η αντιπαλότητα Ουγγαρίας – Ουκρανίας στη βάση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της συγγραφικής μειονότητας στην Ουκρανία. Η Ρωσία, μετά την εισβολή της στην τελευταία το 2014, πραγματοποίησε εκστρατεία αποδυνάμωσης των Ουκρανών, εντείνοντας τη διαμάχη τους με άλλα κράτη. Στην περίπτωση της Ουγγαρίας, της οποίας η κυβέρνηση Ορμπάν στηρίζει εμφανώς τις επιταγές της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, προώθησε την αντίληψη ότι ένας νόμος της ουκρανικής κυβέρνησης σχετικά με το εκπαιδευτικό καθεστώς της συγγραφικής μειονότητας, αποτελεί κατάφορη παραβίαση των δικαιωμάτων αυτής, τα οποία η μητρόπολη καλείται να υπερασπιστεί. Lóránt Gyóri, “ How Hungary became a weapon of Russian disinformation”, EuroMaidan Press, τελευταία τροποποίηση 16 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <http://euromaidanpress.com/2018/11/16/how-hungary-became-a-weapon-of-russian-disinformation/>

³¹² Είναι γνωστή η περίπτωση του blogger Vladimir Luzgin, ο οποίος αναδημοσίευσε στον προσωπικό του λογαριασμό στα social media ένα άρθρο, που αναφερόταν σε συνομοσία του Stalin με τη ναζιστική Γερμανία για την εισβολή στην Πολωνία το 1939. Μάλιστα, όχι μόνο το περιεχόμενο διαγράφηκε, αλλά ο ίδιος δικάστηκε, κρίθηκε ένοχος για διακίνηση λανθασμένων πληροφοριών και ως ποινή του επιβλήθηκε πρόστιμο ύψους 3.368,43 δολαρίων. -, “Kremlin disinformation: dismiss, distort, distract, and dismay – at home and abroad”.

³¹³ Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 32.

Response Institution της Λετονίας παρατήρησαν ότι πολλά trolls, προερχόμενα από φιλορωσικές μερίδες, χρησιμοποίησαν σχόλια σε διάφορους λετονικούς διαδικτυακούς ιστότοπους προκειμένου να κεντρίσουν το ενδιαφέρον αναγνωστών να ανοίξουν συνδέσμους, οι οποίοι υπέκρυπταν κατασκοπευτικό λογισμικό.³¹⁴

Στην περίπτωση της Ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, λοιπόν, εφαρμόζει η ρήση του Ρώσου ιστορικού ότι ‘οι ειλικρινείς ιστορικοί θεωρούνται πολιτικοί αντίπαλοι’.³¹⁵ Αυτή επιβεβαιώνεται ακόμη περισσότερο στην παρατήρηση των προσπαθειών χειραγώγησης εκ μέρους της Ρωσίας του διεθνούς εκδοτικού και ακαδημαϊκού χώρου. Είναι χαρακτηριστικό πως το 2014 το Cambridge University Press, ένας από τους μεγαλύτερους εκδοτικούς οίκους διεθνώς, αρνήθηκε την έκδοση του βιβλίου της συγγραφέως Karen Dawisha με τίτλο ‘Putin’s Kleptocracy: who owns Russia?’, πράγμα το οποίο αρχικά είχε αποδεχθεί και έχοντας εκδώσει ήδη πέντε βιβλία της, με το επιχείρημα ότι το βιβλίο πραγματευόταν ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα, δύσκολο ως προς τη διαχείριση ή προσαρμογή του προς το ευγενικότερο, τη στιγμή που η εξουσία του Ρώσου προέδρου είχε στηριχθεί στις σχέσεις του με το οργανωμένο έγκλημα.³¹⁶

Στον ακαδημαϊκό χώρο η Ρωσία προκρίνει ως πολιτική την αυτολογοκρισία των ίδιων των επιστημονικών κύκλων. Οι τελευταίοι διδάσκονται τους τρόπους με το οποίους οφείλουν να περιορίζουν την ακαδημαϊκή τους οπτική στην προσέγγιση προς τις συντηρητικές, παραδοσιακές αξίες και τον σκεπτικισμό στο διατλαντισμό και την ευρωπαϊκή ενοποίηση μέσω των ίδιων των ρωσικών πανεπιστημίων, διαμέσου των οποίων η Ρωσία εξασφαλίζει ευκαιρίες σπουδών και επιμόρφωσης σε ποικιλία επιστημονικών κλάδων μέσω προγραμμάτων ανταλλαγής φοιτητών, ακαδημαϊκών και ερευνητών και ερευνητικής συνεργασίας.³¹⁷ Το ρωσικό πρόγραμμα απευθύνεται πρωτίστως σε χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, των Βαλκανίων και της Λατινικής Αμερικής, δηλαδή περιοχές με φθίνουσα στήριξη στις αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας ή τεταμένες σχέσεις αλληλοαποκλεισμού με τις ΗΠΑ. Ιδιαίτερα, οι πρώτες δύο περιπτώσεις συνιστούν πρόσφορο

³¹⁴ Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 31.

³¹⁵ -, “Kremlin disinformation: dismiss, distort, distract, and dismay – at home and abroad”.

³¹⁶ Walker, “What is ‘Sharp Power?’”, σ. 14.

³¹⁷ Αξιοσημείωτο είναι δε το ερευνητικό πρόγραμμα που αναπτύχθηκε μεταξύ του National Engineering University of Lima και του South – West University of Kursk, το οποίο κατέληξε το 2014 στην εκτόξευση του πρώτου περουβιανού δορυφόρου στο διάστημα με όνομα Chasqui – 1 και είχε τεράστιο αντίκτυπο στο διεθνές κύρος των κρατών της Ρωσίας και του Περού. Juan Pablo Cardenal, “Reforming Relations in Peru”, *International Forum for Democratic Studies of NED*(5/12/2017), σ. 87, τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Chapter3-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Peru.pdf>

έδαφος για την επέκταση της ρωσικής *sharp power* στη σφαίρα του ακαδημαϊκού χώρου, δεδομένης της γλωσσικής εγγύτητας που οι περιοχές αυτές φέρουν με τη Ρωσία, καθιστώντας τις σπουδές στα ρωσικά πανεπιστήμια εξαιρετική επιλογή για τους σλαβόφωνους πληθυσμούς.³¹⁸ Συγχρόνως, η ανάπτυξη ρωσικών συνεργασιών εξακολουθεί να διευρύνεται στα κράτη της Λατινικής Αμερικής, υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εξωτερικών με την έλλειψη, ωστόσο, συχνά οικονομικών πόρων και προσωπικού κατάλληλου να στελεχώσει τα προγράμματα να αποτελούν κωλύματα ταχείας υλοποίησης των στόχων των συνεργασιών αυτών.³¹⁹

Επιπλέον, άλλη μέθοδος προώθησης του ρωσικού αφηγήματος μέσω της αξιοποίησης του συγκεκριμένου πεδίου εφαρμογής είναι η ενσωμάτωση σε ξένα εκπαιδευτικά ιδρύματα (π.χ. Πολωνία, Σλοβακία) ρωσικών ινστιτούτων, τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν μαθήματα ρωσικής γλώσσας, ιστορίας και πολιτισμού, που όπως είναι εύλογο αντανακλούν την αντίληψη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.³²⁰ Ασφαλώς, η συνεργασίες αυτής της μορφής προκρίνονται αναφορικά με ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα του εξωτερικού, καθώς είναι μικρότερα, επομένως περισσότερο ευέλικτα, σε σχέση με τα δημόσια και περισσότερο ανεξάρτητα από την υποχρέωση συμμόρφωσης προς τις επίσημες ‘‘φιλοδυτικού’’ προσανατολισμού κατευθύνσεις του κράτους στο οποίο ανήκουν.³²¹ Επιπρόσθετα, μία λιγότερο προσοδοφόρα τακτική παρείσφρησης των επιταγών της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στο διεθνή επιστημονικό κλάδο είναι η ενασχόληση με το χώρο της ανεξάρτητης πολιτικής ανάλυσης, το οποίο παρέχουν τα *think tanks*. Παρά τις πρόσκαιρες προσπάθειες, όπως το European Centre for Geopolitical Analysis (ECAG)³²², τα περισσότερα *think tanks* στις περιφέρειες που απευθύνεται η Ρωσία, καθώς και τα ίδια τα κράτη που ανήκουν σε αυτές, λαμβάνουν οικονομική στήριξη από τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης και των ΗΠΑ και, επομένως, τείνουν να φιλοξενούν αντιλήψεις φιλικά προσκείμενες προς τα φιλελεύθερα δημοκρατικά ιδεώδη, την Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO.³²³

Συναφής με τον προηγούμενο τομέα είναι και το πεδίο εφαρμογής του πολιτισμού. Είναι γεγονός ότι πολλά στοιχεία της ρωσικής ιστορίας, του πολιτισμού και της συγγραφικής παράδοσης, με προεξέχοντες τους Leo Tolstoy και Sergei Yesenin, γνωρίζουν απήχηση μέχρι

³¹⁸ Barber, “Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question”, σ. 3.

³¹⁹ Cardenal, “Navigating Political Change in Argentina”, σ. 59.

³²⁰ Kucharczyk, “Exploiting Political Polarization in Poland”, σ. 109 και Mesežnikov και Pleschová, “Testing Democratic Resolve in Slovakia”, σ. 136.

³²¹ Mesežnikov και Pleschová, “Testing Democratic Resolve in Slovakia”, σ. 136.

³²² Βλ. περισσότερα Kucharczyk, “Exploiting Political Polarization in Poland”.

³²³ Mesežnikov και Pleschová, “Testing Democratic Resolve in Slovakia”, σ. 139.

σήμερα, όχι μόνο στις έγγειες περιφέρειες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης, αλλά σε ολόκληρο τον κόσμο.³²⁴ Η ρωσική στρατηγική άσκησης *sharp power* μέσω του πολιτισμικού φάσματος λαμβάνει εξίσου ποικίλες διαστάσεις. Όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα της ρωσικής πρεσβείας στο Περού, στόχος της Ρωσίας είναι να παράσχει μία αντικειμενική εικόνα της Ρωσικής Ομοσπονδίας ως ένα νέο δημοκρατικό κράτος και να ενισχύσει την ιστορική και πολιτισμική γνώση που αφορά στη μελέτη του ρωσικού κράτους.³²⁵

Ως αποτέλεσμα, πλειάδα εκδηλώσεων λαμβάνουν χώρα υπό την αιγίδα των πρεσβειών της Ρωσίας και ρωσικών πολιτισμικών κέντρων που εδρεύουν σε άλλα κράτη, όπως το Russian Center of Science and Culture (RCSC) στο Περού, την Αργεντινή, την Πολωνία και τη Σλοβακία, επιδιώκοντας να αποκτήσουν το χαρακτήρα αντίστοιχων πολιτισμικών κέντρων που διαθέτουν κράτη, όπως η Γαλλία, η Γερμανία, η Ισπανία, η Πολωνία και η Τσεχία στο εξωτερικό. Το είδος των εκδηλώσεων βρίθει περιλαμβάνοντας σεμινάρια ρωσικής γλώσσας και ιστορίας, διοργάνωση ομιλιών και στρογγυλών τραπεζών, παραστάσεις ρωσικού θεάτρου και μπαλέτου, συναυλίες, προβολές ταινιών, εκθέσεις φωτογραφιών, βιβλίων και τέχνης. Βέβαια, είναι εμφανές ότι το υψηλό κόστος πρόσκλησης Ρώσων καλλιτεχνών σε άλλα κράτη, το οποίο πρέπει να επωμιστεί το ίδιο το ρωσικό κράτος έχει στρέψει τη ρωσική *sharp power* στις μεθόδους, οι οποίες δεν περιλαμβάνουν καλλιτεχνικά θεάματα. Από την άλλη πλευρά, όμως, δεν είναι λίγες οι φορές που παρά την πρωτοβουλία μη ιδεολογικά συντασσόμενων με την επίσημη ρωσική πολιτική καλλιτεχνών να μεταβούν στο εξωτερικό, ώστε να συμμετάσχουν σε αντίστοιχες εκδηλώσεις, το Κρεμλίνο τους αντιμετώπισε με κριτικό μάτι και δεν τους το επέτρεψε.³²⁶ Σχετικά με τα στατικά δρώμενα που λαμβάνουν χώρα στα ρωσικά πολιτισμικά κέντρα αυτά ενδύονται έναν έντονα προπαγανδιστικό χαρακτήρα χειραγώγησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι στη διάρκειά τους δεν εκλείπει ο ατέρμονος έπαινος των κατορθωμάτων των Ρώσων στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως φάνηκε μέσα από φωτογραφικές εκθέσεις του RCSC στο Μπουένος Άιρες με θέμα την απελευθέρωση σοβιετικών πόλεων, όπως το Λένινγκραντ, η διοργάνωση ομιλιών για τη μάχη του Κουρσκ και η προβολή ταινιών για την χερσόνησο της Κριμαίας λίγους μήνες μετά την προσάρτησή της.³²⁷

³²⁴ Barber, "Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question", σ. 3.

³²⁵ Cardenal, "Reforming Relations in Peru", σ. 85.

³²⁶ Mesežnikov και Pleschová, "Testing Democratic Resolve in Slovakia", σ. 140.

³²⁷ Cardenal, "Navigating Political Change in Argentina", σ. 58.

Πέρα των προαναφερθέντων, η Ρωσία χρησιμοποιεί, επικουρικά σε όλα αυτά, μέσα οικονομικού πειθαναγκασμού των εταίρων της. Ήταν το 2009 όταν κράτη της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης ενημέρωσαν τον αμερικανό πρόεδρο Barack Obama ότι η Ρωσία χρησιμοποιούσε εμφανείς και υπόγειες μεθόδους οικονομικού πολέμου, οι οποίες εκτεινόταν από μέτρα οικονομικού αποκλεισμού έως πολιτικά υποκινούμενες επενδύσεις (π.χ. στο χώρο των ΜΜΕ) και δωροδοκίες.³²⁸ Η αναφορά του CSIS “The Kremlin Playbook” αναφέρει ότι “η Ρωσία έχει καλλιεργήσει ένα αδιαφανές δίκτυο οικονομικής και πολιτικής πελατειακής υποστήριξης σ’ όλη την περιφέρεια, το οποίο το Κρεμλίνο χρησιμοποιεί για να επηρεάσει και να κατευθύνει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων... καθώς, επίσης και να διαμορφώσει εθνικές πολιτικές και αποφάσεις, οι οποίες εξυπηρετούν τα συμφέροντά της, ενώ συγχρόνως εμφανώς δυσφημεί το Δυτικό φιλελεύθερο δημοκρατικό σύστημα.”³²⁹ Οι ρωσικές επενδύσεις επεκτάθηκαν και στην άλλη πλευρά των ευάλωτων οικονομικά και θεσμικά δημοκρατιών του Ατλαντικού, ιδιαίτερα το 2015, γεγονός που εξέπληξε τα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη, καθώς το 2014, τα ίδια αυτά κράτη της Λατινικής Αμερικής είχαν στηρίξει στην πλειονότητά τους το ψήφισμα των Ηνωμένων Εθνών περί επιβολής κυρώσεων στη Ρωσία, έπειτα από την αυθαίρετη προσάρτηση της Χερσονήσου της Κριμαίας.³³⁰

Ανάλογη στάση τηρεί η Ρωσία και στη Βαλκανική Χερσόνησο με προγράμματα οικονομικών δεσμεύσεων, τα οποία αφορούν αυξημένο αριθμό επενδύσεων, ενεργειακά συμβόλαια και παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας. Ήδη από τον Ιούνιο του 2007 η Ρωσία ανακοίνωσε το “South Stream Project” ένα μεγαλεπήβολο πρόγραμμα κατασκευής αγωγών πετρελαίου που θα διαπερνούσε τη Μαύρη Θάλασσα, τη Βουλγαρία, τη Σερβία, την Ουγγαρία και τη Σλοβενία και βρισκόταν υπό την αιγίδα του ρωσικού κολοσσού πετρελαίου Gazprom.³³¹ Μάλιστα, προβλεπόταν μελλοντική επέκταση του προγράμματος στη Βόρεια Μακεδονία και το Μαυροβούνιο. Τότε είναι γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι ηγέτες θορυβήθηκαν, θεωρώντας πως η Βαλκανική, ούσα οικονομικά εξαρτώμενη από τη Ρωσία, θα μπορούσε να υποκύψει σε ρωσικές πιέσεις αναφορικά με διεθνή ζητήματα. Ωστόσο, μετά την επέμβασή της στην Ουκρανία το 2014, η Ρωσία διακήρυξε ότι ακύρωνε το πρόγραμμα, καθώς θα συνέχιζε να εφοδιάζει σε πετρέλαιο και αέριο την Ευρώπη μέσω αγωγών από την Ουκρανία και θα

³²⁸ Garnaut, “The Interference Operations from Putin’s Kremlin and Xi’s Communist Party: Forging a Joint Response”.

³²⁹ Heather A. Conley, et. al., “The Kremlin Playbook: Understanding Russian Influence in Central and Eastern Europe,” Center for Strategic and International Studies, σ. xii, τελευταία τροποποίηση 13 Οκτωβρίου 2016. Ανάκτηση από <https://www.csis.org/analysis/kremlin-playbook>.

³³⁰ Cardenal, “Reforming Relations in Peru”, σ. 83.

³³¹ Barber, “Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question”, σ. 7.

ανέπτυξε ένα ανάλογο πρόγραμμα αγωγών στην Τουρκία, μία ενέργεια, η οποία δυσαρέστησε τους βαλκάνιους συμμάχους της. Από την άλλη πλευρά, το Κρεμλίνο επεδίωξε να συνεισφέρει στην οικονομική ανόρθωση της Βαλκανικής με παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, όπως το Μάιο του 2014, οπότε παρείχε τρόφιμα, ρούχα ενεργειακές γεννήτριες και εξοπλισμό στα θύματα των πλημμυρών της Σερβίας και της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης.³³²

Η οικονομική αιμοδοσία συμπληρώθηκε μέσω της παροχής δανείων στα κράτη των Βαλκανίων (π.χ. 2013, δάνειο ύψους 800 εκατομμυρίων δολαρίων προς τη Σερβία για βελτίωση του σιδηροδρομικού της δικτύου)³³³, γεγονός που ενίσχυσε την εξάρτηση των βαλκανικών κρατών από το ρωσικό παράγοντα και το διεθνές κύρος του τελευταίου, ως ισχυρής δύναμης με καλοήθειες στοχεύσεις για το μέλλον των κρατικών δρώντων του διεθνούς συστήματος. Τα αναπτυξιακά και δανειοδοτικά προγράμματα επεκτάθηκαν με την αγορά τραπεζικών ομίλων με χαρακτηριστικότερη την αγορά των 295 υποκαταστημάτων της γερμανικής Volksbank International έναντι 505 εκατομμυρίων δολαρίων από την ρωσική κρατική τράπεζα Sberbank. Η κίνηση αυτή απέφερε περίπου 600.000 νέους πελάτες στην τελευταία από τη Σερβία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Κροατία και τη Σλοβενία, πολλοί από τους οποίους ενίσχυσαν με αυτό τον τρόπο τις εμπορικές τους σχέσεις με τη Ρωσία ή συνεργάστηκαν με το Κρεμλίνο για την επένδυση σε τουριστικά προγράμματα στην περιοχή.³³⁴

Ωστόσο, από τις ρωσικές οικονομικές αναμειξεις δεν εξέλειψαν παράτυπες διακινήσεις χρημάτων. Συγκεκριμένα, στη βιβλιογραφία αναφέρεται περιστατικό κατά το οποίο κορυφαίος Ρώσος τραπεζίτης, ο οποίος είχε παράνομες διασυνδέσεις με το Κρεμλίνο, φέρεται να μετακίνησε παράνομα συνάλλαγμα, προκειμένου να χρηματοδοτήσει την προεκλογική εκστρατεία του Donald Trump το 2016, στοιχείο που ενισχύει τον ισχυρισμό περί ρωσικής ανάμειξης στις τελευταίες προεδρικές αμερικανικές εκλογές.³³⁵ Ταυτόχρονα, υπάρχουν πολλαπλές αναφορές βάσει των οποίων η Ρωσία έχει ενισχύσει οικονομικά ακροδεξιά κόμματα και αντικαθεστωτικά κινήματα εντός των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, με στόχο να επισφραγίσει τη συμπαράταξή τους προς το συντηρητικό, αυταρχικό, ανθενωτικό ρωσικό αφήγημα.³³⁶ Τα συγκεκριμένα μορφώματα, κατόρθωσαν τελικά, όχι μόνο να εισέλθουν στα κρατικά κοινοβούλια, αλλά δεδομένης της διαρκούς κατάρρευσης της

³³² Barber, "Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question", σ. 9.

³³³ Barber, "Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question", σ. 8.

³³⁴ Barber, "Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question", σ. 8.

³³⁵ Rasheed, "After hard, soft and smart, it's sharp power".

³³⁶ Smith, "Standing Up to Russia's Sharp Power".

δημοκρατικής συναίνεσης σε παγκόσμιο επίπεδο, απέκτησαν αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της λήψης πολιτικών αποφάσεων.

Είναι εμφανές, λοιπόν, ότι οι πρακτικές και η ίδια η οντολογία του αφηγήματος της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής διαφέρουν αρκετά της παραδοσιακής άσκησης soft power. Οι παλιές σοβιετικές μέθοδοι εκσυγχρονίστηκαν στις απαιτήσεις του νέου πληροφοριακού περιβάλλοντος και των πολιτικών, οικονομικών και τεχνολογικών εξελίξεων παρέχοντας νέες διαστάσεις στη διαδικασία παραπληροφόρησης και χειραγώγησης της διεθνούς κοινής γνώμης με στόχο την σπίλωση των δημοκρατικών αρχών προς αποκατάσταση της Ρωσίας στο σώμα των αποκαλούμενων Μεγάλων Δυνάμεων. Η ανάμειξη της Ρωσίας στο εσωτερικό άλλων κρατών ασκείται με αμφίσημες μεθόδους, εμφανείς και υπόγειες, οι οποίες υπονομεύουν τους κρατικούς πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς θεσμούς, προκαλούν σύγχυση και δεν επιτρέπουν στο ακροατήριο να διακρίνει μεταξύ μύθου και πραγματικότητας.³³⁷

Εντούτοις, αν και ο σύγχρονος “Ρωσικός Κόσμος” είναι μικρότερος του σοβιετικού, τα δόγματα του Πανσλαβισμού και του σκεπτικισμού απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO δεν έχουν εμπεδωθεί από το ρωσικό πληθυσμό της διασποράς, ούτε από τους ομοϊδεάτες του ρωσικού συντηρητισμού στο εσωτερικό των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών. Ο αριθμός των Ρώσων του εξωτερικού παραμένει σχετικά μικρός, ενώ οι ίδιοι δεν είναι ιδιαίτερα ενεργοί στις κοινότητές τους όπως οι Κινέζοι. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ρωσική ανάμειξη στο Donbas, την Abkhazia και τη νότια Ossetia, η οποία συνιστά ανάκληση της μνήμης της ρωσικής επιθετικότητας εντός του πρώην Σοβιετικού μπλοκ, αποτελεί κώλυμα για την απόκτηση εκ μέρους της Ρωσίας συγκριτικού πλεονεκτήματος μέσω της εμπέδωσης και ευθείας υποστήριξης του αφηγήματός της σε άλλα κράτη, ιδίως όσων βίωσαν την τιμωρητική της διάθεση (π.χ. Πολωνία, Σλοβακία), και της τελικής ανάδειξής της σε αντι-ιμπεριαλιστική δύναμη, δια της αμαύρωσης των δημοκρατικών αξιών.³³⁸ Παρότι, βέβαια, επικρατεί προς το παρόν κλίμα αντίστασης στις ρωσικές επιδράσεις, η στάση αυτή θεωρείται εύθραυστη, αφού η Ρωσία, σε μία περίοδο δημοκρατικής ύφεσης διαθέτει ισχυρά επικοινωνιακά μέσα και περίπου 30.000 – 60.000 υποστηρικτές – ισχυρές πολιτικές και οικονομικές προσωπικότητες με δυναμική άσκησης επιρροής παγκοσμίως.³³⁹

³³⁷ Ebrahimian, “Rubio Questions D.C. Panel on China Influence”.

³³⁸ White, “Dismiss, Distort, Distract, and Dismay”, σ. 2.

³³⁹ Györi και Krekó, “Russian sharp power targeting the European elections in Central-Eastern Europe”.

Κεφάλαιο 4ο: Υπάρχει λύση;

‘Το παρελθόν ανήκει στην Ευρώπη, το παρόν ανήκει στις Ηνωμένες πολιτείες και το μέλλον ανήκει στην Ασία.’³⁴⁰

Pervez Musharraf,

Πρώην Πρόεδρος Πακιστάν, 2003

³⁴⁰ Lampton, *The Three Faces of Chinese Power*, σ. 102.

4.1 Συγκριτική αποτύπωση της Κίνας και της Ρωσίας ως προς την άσκηση της sharp power

Πριν την διατύπωση πορισμάτων σχετικά με τις προοπτικές ανάσχεσης της δυναμικής της sharp power εκ μέρους της Κίνας και της Ρωσίας κρίνεται απαραίτητη από την συντάκτη μία συγκριτική αποτύπωση του φαινομένου στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής των δύο κρατών, ώστε να καταστεί ευκρινές το εύρος των προτάσεων αντιμετώπισης, όπως αυτά ακολουθούν στη συνέχεια του κεφαλαίου. Τα δύο υπό ανάλυση κράτη βρισκόταν για περισσότερο από τρεις δεκαετίες σε ανταγωνιστικό πλαίσιο, έπειτα από τη σινο-σοβιετική ρήξη, η οποία τελέστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Ωστόσο, στη σύγχρονη εποχή φαίνεται πως το μεταξύ τους χάσμα έχει γεφυρωθεί, τουλάχιστον προσωρινά για χρησιμοθηρικούς λόγους, μιας και υπό την οπτική της μεγάλης εικόνας παρουσιάζουν κοινά στοιχεία τόσο ως προς το μοντέλο διακυβέρνησής τους, όσο και ως προς τις αρχές που τα διέπουν και τις επιδιώξεις τους.

Τα τελευταία χρόνια, ο εμπορικός πόλεμος, τον οποίο οι ΗΠΑ κήρυξαν σε βάρος της Κίνας, καθώς και οι οικονομικές κυρώσεις που αυτές επέβαλαν στη Ρωσία μετά την παράνομη προσάρτηση της Χερσονήσου της Κριμαίας από την τελευταία, είχαν ως αποτέλεσμα την προσέγγιση των δύο ηγετών, Putin και Jinping, μία προσέγγιση, η οποία εδράζεται στα πολλαπλά αμοιβαία οφέλη μίας διμερούς συνεργασίας τόσο στον εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό στίβο.³⁴¹ Στο ζήτημα της εσωτερικής διακυβέρνησης η εγγύτητα των δύο κρατών, αλλά και των προσωπικοτήτων των δύο ηγετών είναι πασιφανής. Ενδιαφέρονται για την απομόνωση των πολιτών τους από οποιαδήποτε διεθνή επιρροή, που θα είχε τη δυνατότητα να αμφισβητήσει το καθεστώς άκρατου συγκεντρωτισμού, παρεμβατισμού, καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και λογοκρισίας της ‘‘ιερής’’ εξουσίας τους, η οποία στηρίζεται στην διατήρηση στενών δεσμών με τους μοχλούς ασφάλειας του κράτους.³⁴² Ο απόλυτος έλεγχος διασφαλίζεται όχι μόνο με συμβατικές μεθόδους παρακολούθησης, αλλά αντίθετα συμβαδίζει με τις επιταγές της εποχής και διενεργείται μέσω της αξιοποίησης ψηφιακών μέσων για τον έλεγχο κάθε πληροφορίας που αφορά ή κοινοποιείται στους πολίτες.

³⁴¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι, παρά τη παρελθοντική διάσταση των δύο κρατών, ο Ρώσος πρόεδρος, Vladimir Putin, αποκάλεσε τον Κινέζο ομόλογό του, Xi Jinping, ως το ‘‘καλύτερο και καρδιακό φίλο’’ του, γιορτάζοντας, παράλληλα μαζί τα εξηκοστά έκτη γενέθλια του δεύτερου. Andrea Kendall-Taylor και David Shullman,, ‘‘ How to Address the Greater Russia-China Alignment’’, The National Interest, τελευταία τροποποίηση 26 Ιουνίου 2019. Ανάκτηση από <https://nationalinterest.org/feature/how-address-greater-russia-china-alignment-64411>

³⁴² Garnaut, ‘‘The Interference Operations from Putin’s Kremlin and Xi’s Communist Party: Forging a Joint Response’’.

Συγχρόνως, οι ομοιότητες μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας διαπερνούν και τον ιδεολογικό τους πυρήνα. Σε μία περίοδο αποκαθήλωσης του δημοκρατικού πολιτεύματος από τα βάθρα του από έναν ευρύ αριθμό πολιτών των δημοκρατικών κρατών, αποσκοπούν στην διάβρωσή της νομιμοποιητικής ισχύος των φιλελεύθερων δημοκρατικών κυβερνήσεων ανά τον κόσμο, ιδίως σε κράτη με πρόσφατα εγκαθιδρυμένα, μη εμποδωμένα δημοκρατικά καθεστάτα ή με εμφανή δείγματα τρωτότητας του δημοκρατικού πλέγματος στο εσωτερικός τους. Συγκεκριμένα, η Ρωσία έχει επικεντρωθεί στην περιοχή της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκανίων και η Κίνα στη Λατινική Αμερική, τη Νοτιοανατολική Ασία και την Αφρική, δίχως να θεωρείται η διάκριση αυτή θέσφατο.³⁴³ Ασφαλώς, το φάσμα της συγκεκριμένης στόχευσης αποσκοπεί στην ταυτόχρονη ενίσχυση της αποδοχής και της επιρροής των δικών τους μη φιλελεύθερων συστημάτων διακυβέρνησης ως επιτυχημένων, βιώσιμων προτύπων. Βέβαια, οι επιθετικές χροιάς κατευθύνσεις που διατυπώνονται με βάση αυτή την επιδίωξη επικαλύπτονται από τις αμυντικού αισθήματος διακηρύξεις των ηγετών των δύο κρατών βάσει των οποίων τα τελευταία βιώνουν ένα καθεστώς πολιορκίας από την απειλή του εχθρικού κόσμου, ο οποίος εκκολάφθηκε στα σπάργανα του δυτικότροπου δημοκρατικού φιλελευθερισμού.³⁴⁴

Ωστόσο, είναι εύληπτο ότι στο κοινό ιδεολογικό πλέγμα ενυπάρχουν κοινές, όχι, όμως και ταυτόσημες, αμοιβαία επωφελείς στρατηγικές επιδιώξεις. Αυτές ταυτίζονται ως προς το πλάνο αποδυνάμωσης της παγκόσμιας πρωτοκαθεδρίας των συμμαχιών και των στρατηγικών συνεργασιών των ΗΠΑ, καθώς οι τελευταίες έχουν συγκροτήσει έναν μονοπολικό κόσμο και δημιουργούν κωλύματα στην απόκτηση διευρυμένης πρόσβασης της Κίνας και της Ρωσίας στις περιοχές που επιθυμούν να καταστούν σφαίρες επιρροής τους. Ως αποτέλεσμα, οι δυο τους στηρίζουν ενέργειες, όπως τις ιρανικές προσπάθειες εναντίον της αμερικανικής ισχύος και κύρους και τα πεπραγμένα αυταρχικών καθεστώτων (π.χ. Βενεζουέλα του Nicolas Maduro) ή αντιμάχονται τις δραστηριότητες των Ηνωμένων Εθνών, οργανισμό τον οποίο θεωρούν εργαλείο διεθνούς επιβολής της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, όπως οι προσπάθειες καταδίκης εκ μέρους του των κυβερνήσεων που καταπατούν τα δικαιώματα των πολιτών τους (π.χ. ο θάνατος αμάχων από τον κυβερνητικό στρατό του Σουδάν).³⁴⁵ Επιπρόσθετα, έχουν επεκτείνει το πλαίσιο της διμερούς συνεργασίας τους με την Κίνα να έχει αποκτήσει αυξανόμενη πρόσβαση σε ρωσικές πηγές ενέργειας και στρατιωτική τεχνολογία,

³⁴³ Walker et al., "Authoritarianism goes global".

³⁴⁴ Garnaut, "The Interference Operations from Putin's Kremlin and Xi's Communist Party: Forging a Joint Response".

³⁴⁵ Taylor και Shullman, "How to Address the Greater Russia-China Alignment".

ενώ, παράλληλα η Ρωσία έχει προσεγγίσει ιδιαίτερα το Πεκίνο αφενός προς διασφάλιση σύμπνοιας αναφορικά με το ζήτημα ανάπτυξης πυρηνικού προγράμματος από τη Βόρεια Κορέα, αφετέρου εξαιτίας του γεγονότος ότι αποτελεί τμήμα του κινεζικού αναπτυξιακού προγράμματος του BRI (Belt and Road Initiative), παρόλο που η ανταπόκρισή της σε αυτό είναι εξαιρετικά χαμηλή.³⁴⁶

Αναφορικά με τα πεδία εφαρμογής της sharp power οι δύο υπό ανάλυση κρατικού δρώντες επικεντρώνονται στους χώρους των μέσων μαζικής ενημέρωσης, του διαδικτύου, κυρίως των social media, της ακαδημαϊκής κοινότητας και των εκδόσεων, καθώς επίσης και του πολιτισμού. Χρησιμοποιώντας ασύμμετρες μεθόδους(π.χ. λογοκρισία, πειθαναγκασμός, προπαγάνδα, υποκλοπή πληροφοριών και ηλεκτρονική παρακολούθηση), των οποίων τον τρόπο εφαρμογής και το μέγεθος της αποτελεσματικότητας μοιράζονται συχνά, αποσκοπούν στη φίμωση της διεθνούς κοινής γνώμης αναφορικά με τα ζητήματα, τα οποία λειτουργούν αρνητικά για το κύρος τους, τη διαστρέβλωση της πραγματικότητας και τελικά, την εκμετάλλευση των παθογενειών των δημοκρατιών προς όφελός τους.³⁴⁷ Συγχρόνως, αξιοποιούν επικουρικά στις πρακτικές τους το πεδίο της οικονομίας, δημιουργώντας οικονομικές συνεργασίες ή παρέχοντας οικονομική βοήθεια σε άλλα κράτη ή φορείς και εταιρίες αυτών, γεγονός που αναπτύσσει δεσμούς αλληλεξάρτησης με τους εταίρους τους, διευρύνοντας τη δυναμική της άσκησης πειθαναγκασμού σε βάρος των δεύτερων. Παράλληλα, οι οικονομικές συναλλαγές τους με άλλους κρατικούς δρώντες δεν ενέχουν πάντοτε το στοιχείο της νομιμότητας, εφόσον έχουν παρατηρηθεί φαινόμενα διαφθοράς και χρηματισμού ισχυρών τοπικών οικονομικών ή πολιτικών κύκλων άλλων κρατών, οι οποίοι σε αντάλλαγμα προωθούν τα αντίστοιχα του οικονομικού αιμοδότη κινεζικά ή ρωσικά συμφέροντα.³⁴⁸ Βέβαια, η Ρωσία δεδομένης της οικονομικής ύφεσης που αντιμετωπίζει δεν επιδίδεται σε οικονομικές συναλλαγές αντίστοιχου βεληνεκούς με τις κινεζικές, με αποτέλεσμα είτε να καταφεύγει στην περιστασιακή χρήση hard power, ώστε να διασφαλίσει μέσω της προβολής ισχύος μία εξέχουσα θέση μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων του διεθνούς συστήματος είτε καταφεύγει σε σοβιετικές πρακτικές προσωπικών απειλών και κατασκοπείας.³⁴⁹

³⁴⁶ Trenin, " Highs and Lows: Russia's Foreign Policy at the start of 2018".

³⁴⁷ Walker et al., "Authoritarianism goes global". Βλ. επίσης, Garnaut, "The Interference Operations from Putin's Kremlin and Xi's Communist Party: Forging a Joint Response".

³⁴⁸ Garnaut, "The Interference Operations from Putin's Kremlin and Xi's Communist Party: Forging a Joint Response".

³⁴⁹ Taehwan, "Authoritarian Sharp Power: Comparing China and Russia".

Κατά τον Joseph Nye και τον Christopher Walker θα ήταν περισσότερο ωφέλιμο τόσο για το κράτος της Κίνας όσο και της Ρωσίας να περιορίσουν τις αυταρχικές μεθόδους άσκησης επιρροής προς το εξωτερικό τους, καθώς ο έλεγχος με κάθε κόστος περιορίζει την ποιότητα και το μέγεθος της soft power που αυτά θα μπορούσαν να ασκήσουν.³⁵⁰ Επιπλέον, εργαζόμενοι στη βάση των ομοιοτήτων που παρουσιάζουν οι γενικές κατευθύνσεις και πρακτικές της κινεζικής και της ρωσικής sharp power, οι ερευνητές παρουσιάζονται διχασμένοι ως προς τον αμυντικό ή αναθεωρητικό χαρακτήρα αυτής, συμφωνώντας ως προς την αναγκαιότητα αντίδρασης των ΗΠΑ και των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών συλλήβδην απέναντί της, ανεξαρτήτως της στρατηγικής στόχευσης στο πλαίσιο της οποίας ασκείται.³⁵¹ Ωστόσο, το ζήτημα χρήζει περισσότερης ανάλυσης, καθώς, πέραν των ευρύτερων κοινών χαρακτηριστικών των δύο κρατών, η φυσιογνωμία της sharp power, όπως το καθένα την ασκεί παρουσιάζει διαφοροποιήσεις.

Πρώτα απ' όλα, η Κίνα είναι μία δύναμη, η οποία ήδη από τη δεκαετία του 1970 εμφανίζει διαρκή δείγματα ενίσχυσης της ισχύος της, παρουσιάζοντας ραγδαία οικονομική, τεχνολογική και στρατιωτική ανάπτυξη. Στον αντίποδα η Ρωσία, ήδη από την περίοδο ύπαρξης της ΕΣΣΔ, παρουσίαζε οικονομική κάμψη, η οποία κορυφώθηκε με την πτώση της τελευταίας και, παρά τις ενδείξεις βελτίωσης τον 21^ο αιώνα σε σχέση με την αρχική μετα-σοβιετική περίοδο, εξακολουθεί να αντιμετωπίζει μία συνθήκη διαρκούς ύφεσης. Η κατάσταση αυτή έθεσε, λοιπόν, τις στρατηγικές επιδιώξεις των δύο κρατών σε κοινή τροχιά, αλλά με διαφορετική χρονική και ποιοτική στόχευση. Πιο αναλυτικά, η Κίνα φαίνεται πως έχει πρωτίστως μακροπρόθεσμες μαξιμαλιστικές βλέψεις, οι οποίες αφορούν στην αναδιαμόρφωση της ίδιας της δομής του διεθνούς συστήματος και της ανάδειξή της σε έναν πόλο αυτού και σε παράγοντα παγκόσμιας σταθερότητας.³⁵² Βέβαια, αυτό που δεν έχει αποσαφηνιστεί είναι αν στοχεύει σε μία νέα μονοπολική δομή, στην οποία η ίδια θα διατηρεί την πρωτοκαθεδρία, ή αν δεν αποστρέφεται της περίπτωσης ύπαρξης περισσότερων πόλων. Στον αντίποδα, το Κρεμλίνο δείχνει να διακατέχεται από την περιορισμένη, βραχυπρόθεσμη στόχευση της

³⁵⁰ Christopher Walker, "The Point of sharp power", Japan Times, τελευταία τροποποίηση 12 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2018/02/12/commentary/world-commentary/point-sharp-power/#.XcmANmMzbIW> Ο ισχυρισμός του Nye και Walker επιβεβαιώνεται από την πρωτοκλή τάση της Κίνας και της Ρωσίας ως προς την αποτελεσματική άσκηση soft power, καθώς σύμφωνα με το "Soft Power 30" αυτές κατατάσσονται στις θέσεις 25 και 26 αντίστοιχα. Nye, "How Sharp Power Threatens Soft Power". Βλ. επίσης, Walker, "Sharp Power is slicing through the strength of Soft Power".

³⁵¹ Michael Mazzar και Hal Brands, "Navigating Great Power Rivalry in the 21st century", War on Rocks, τελευταία τροποποίηση 5 Απριλίου 2017. Ανάκτηση από <https://warontherocks.com/2017/04/navigating-great-power-rivalry-in-the-21st-century/>

³⁵² Garnaut, "The Interference Operations from Putin's Kremlin and Xi's Communist Party: Forging a Joint Response".

αποδυνάμωσης, και όχι κατάρρευσης, της ισχύουσας καθεστηκυίας δομής του διεθνούς συστήματος, προς απόκτηση πρόσκαιρων συγκριτικών πλεονεκτημάτων, τα οποία θα εντάξουν εκ νέου τη Ρωσία στην ομάδα των επονομαζόμενων Μεγάλων Δυνάμεων .³⁵³ Το γεγονός αυτό αιτιολογεί την επιλογή της ποιότητας των ακροατηρίων των άλλων κρατών στα οποία απευθύνονται, με την πρώτη να προσεγγίζει ένα ευρύτερο πεδίο κοινωνικών ομάδων, ανάλογα με το χαρακτήρα της εκάστοτε περιοχής, σε αντίθεση με τη δεύτερη, η οποία σε όλες τις περιοχές άσκησης sharp power στρέφεται προς τις ακραίες, δεξιές ή αριστερές, πολιτικά μερίδες, προκειμένου να διασπείρει αισθήματα σύγχυσης και διχόνοιας στο κοινωνικό σύνολο.

Άμεσο απότοκο είναι η διακριτότητα ως προς την άσκηση sharp power μεταξύ Κίνας και Ρωσίας να μεταφέρεται και στον πυλώνα της μεθοδολογίας. Παρά το γεγονός ότι οι δύο απευθύνονται στα ίδια πεδία εφαρμογής και υλοποιούν ίδιες πρακτικές, αυτές δεν έχουν ταυτόσημο χαρακτήρα, μία διαφορά, η οποία δεν οφείλεται απλώς στους διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης του κάθε κράτους, αλλά κυρίως στην υφή των στόχων που αυτό έχει θέσει. Κατά συνέπεια, εφόσον οι κινεζικές επιδιώξεις είναι μαξιμαλιστικές επιβάλλουν περισσότερη υπομονή ως προς την επιτυχή υλοποίησή τους. Το Πεκίνο, λοιπόν, δείχνει να το έχει κατανοήσει αυτό. Ως εκ τούτου, αντανακλώντας την παράδοσή της στον ψυχολογικό χειρισμό των αντιπάλων της, δε προβαίνει σε βεβιασμένες κινήσεις, αλλά σε συντονισμένες, απόλυτα ελεγχόμενες ενέργειες , που, μέσα από την καλλιέργεια ενός κλίματος συνεργασίας και αλληλοβοήθειας, επιδιώκουν την υπόγεια, σταδιακή φθορά των άλλων κρατών, η οποία θα επιφέρει τη συμμόρφωση προς τις κινεζικές κατευθυντήριες γραμμές και τελικά τη συναίνεσή τους.³⁵⁴

Από την άλλη πλευρά, η οπορτουνιστική διάθεση των ρωσικών επιδιώξεων καθιστά το Κρεμλίνο περισσότερο πρόθυμο να προβεί στην αξιοποίηση μεθόδων, που θα επιφέρουν την άμεση, ακόμη και φυσική, μείωση των αντιπάλων του.³⁵⁵ Εξάλλου, η πρακτική αυτή δικαιολογείται, επίσης, από την έλλειψη θεσμικής και ιδεολογικής συνοχής της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Οποιαδήποτε ιδεολογική συνέχεια τείνει να περιστρέφεται γύρω από το πρόσωπο του ίδιου του ηγέτη, ενώ οι θεσμικές συνέχειες περιορίζονται μονάχα στις υπηρεσίες πληροφοριών. Επιπλέον, πέραν σπάνιων περιστάσεων, κατά τις οποίες η προεδρική εξουσία λαμβάνει το ρόλο του απόλυτου συντονισμού, ο πρόεδρος σχεδιάζει με το επιτελείο του τις

³⁵³ Garnaut, "The Interference Operations from Putin's Kremlin and Xi's Communist Party: Forging a Joint Response".

³⁵⁴ Στο ίδιο.

³⁵⁵ Στο ίδιο.

γενικές κατευθυντήριες γραμμές της εκάστοτε πολιτικής, δίχως, όμως, σαφείς εφαρμογές, ενώ στη συνέχεια η εκάστοτε κρατική υπηρεσία καλείται να ερμηνεύσει τους ευρύτερους άξονες και να υλοποιήσει τις προσδοκίες των πρώτων.³⁵⁶ Ως αποτέλεσμα, σε αντίθεση με την κινεζική μεθοδολογία, η ρωσική πρακτική παρουσιάζει έλλειψη άρτιου συντονισμού.

4.2 Οι τρόποι ανάσχεσης του φαινομένου στο εσωτερικό των Δυτικών δημοκρατιών

Η συγκριτική παρουσίαση των καίριων διαστάσεων διαφοροποίησης της φύσης της sharp power στο πλαίσιο άσκησής της από την Κίνα και τη Ρωσία συνιστά καίριο παράγοντα εύρεσης εξατομικευμένων λύσεων, ενώ συγχρόνως, αποτρέπει την ανάδειξη μίας γενικευμένης νόρμας προτάσεων ανάσχεσής της σε διεθνές, μη εφαρμοστέο και στις δύο περιπτώσεις παράλληλα, θέσφατο. Οι διατυπώσεις αντιμετώπισης οφείλουν να ακολουθούν ένα ευρύτερο πλαίσιο αρχών. Όμως, το επίκεντρό τους πρέπει να είναι πολυεπίπεδο και άμεσα στοχευμένο προς την ιδιοτυπία των χαρακτηριστικών που η sharp power των δύο υπό διερεύνηση κρατών εμπερικλείει.³⁵⁷ Από την άλλη πλευρά, είναι συνετό να μην απαντούν σε κωλύματα τα οποία σχετίζονται με τη διάσταση της επιστημονικής κοινότητας αναφορικά με τα ποιοτικά κριτήρια που φέρει ο νεολογισμός, αλλά να εστιάζουν στα αίτια διάβρωσης των αξιακών και θεσμικών θεμελίων της φιλελεύθερης δημοκρατίας, τα οποία κατέστησαν αποδοτικές και προσφιλείς τις πρακτικές διείσδυσης των συστημάτων αυταρχικών κρατών στο εσωτερικό των, ευάλωτων ιδίως, φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, έχοντας απήχηση μία μερίδα πολιτών των τελευταίων, όχι διευρυμένη, αλλά ικανοποιητική και δυνητικά απειλητική, προς τη σταθερότητα των δημοκρατικών πολιτευμάτων.³⁵⁸

Επιπλέον, είναι εξίσου αξιοσημείωτο ότι τα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη δεν έχουν αναπτύξει προς το παρόν επαρκείς στρατηγικές ανάσχεσης, αποτροπής και ανθεκτικότητας απέναντι στις “sharp” προκλήσεις κανενός εκ των δύο κρατικών δρώντων της Κίνας και της Ρωσίας. Κατά τη Santhi Kalathil βασική συνιστώσα αυτής της κατάστασης συνιστά το γεγονός ότι δεν έχουν βρεθεί τα κατάλληλα ποιοτικά εργαλεία μέτρησης, και επομένως αποτίμησης, της αποτελεσματικότητας της sharp power των δημοκρατικών κρατικών δρώντων, γεγονός που, σε συνδυασμό με τη διερεύνηση των αιτίων αποσάθρωσης των

³⁵⁶ Garnaut, “The Interference Operations from Putin’s Kremlin and Xi’s Communist Party: Forging a Joint Response”.

³⁵⁷ Walker, “What is ‘Sharp Power?’”, σ. 19 - 21.

³⁵⁸ Simonyi και Trunkos, “It is Wrong to Call Russian and Chinese Disruptive Efforts ‘Sharp Power’”.

οντολογικών αρχών τους, θα συνέβαλε στην επιτυχή υπόδειξη μεθόδων αντίδρασης.³⁵⁹ Ποιες είναι, ωστόσο, αυτές;

Τα δημοκρατικά πολιτεύματα θα πρέπει να εξακολουθήσουν να διαπνέονται από τα ιδεώδη της ελευθερίας της έκφρασης και του πλουραλισμού και να μην προβούν σε στυγνή μίμηση των αυταρχικών προτύπων. Οι προσπάθειες διατήρησης του φιλελεύθερου χαρακτήρα των δημοκρατιών τις καθιστούν αναπόφευκτα εκτεθειμένες στις μεθόδους εφαρμογής της sharp power, οι οποίες, όμως, δύνανται να απολέσουν τη δυναμική τους μέσω της τρίπτυχης προσέγγισης της κατανόησης της φύσης της απειλής από τους πολίτες των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών και της επαγρύπνησής τους απέναντι στους πολύμορφους μετασχηματισμούς της, τη μέριμνα κάθε κράτους ξεχωριστά για την διαιώνιση των επιπέδων ασφαλείας και σταθερότητας στο εσωτερικό του και τέλος, τη διακρατική συνεργασία προς τις αναδυόμενες προκλήσεις εντός του διεθνούς συστήματος. Σε πρώτο επίπεδο, όσο ο χώρος των επικοινωνιών καθίσταται πιο σύνθετος και συμμετοχικός, ο διασυνδεδεμένος πληθυσμός αποκτά πρόσβαση σε ένα ευρύτερο πεδίο πληροφοριών και έχει περισσότερες δυνατότητες ανάμειξης στο δημόσιο λόγο και ανάληψης συλλογικής δράσης.³⁶⁰ Επομένως, κατά τον Mandip Singh, εφόσον η δομή των αυταρχικών κρατών συνιστά εύθραυστο οικοδόμημα αναφορικά με τη σφαίρα της λαϊκής συναίνεσης, η διαμόρφωση μίας παγκοσμίως αρνητικής κοινής γνώμης, η οποία θα αξιοποιήσει με αντίστοιχο τρόπο το πεδίο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των social media και θα αποκαλύπτει τον μη βιώσιμο για τις μάζες, διεφθαρμένο, αδιαφανή και καταπιεστικό χαρακτήρα των συστημάτων αυτών, ενέχει την προοπτική της αποδυνάμωσης της πειστικότητας των πρακτικών της sharp power σε άτομα διαφόρων μερίδων μεταξύ της διασποράς της Κίνας και της Ρωσίας, της ακαδημαϊκής και φοιτητικής κοινότητας και των περιθωριακών ομάδων.³⁶¹

Βέβαια, κατά την έκθεση του NATO το 2016, παρόλο που η sharp power ούτε είναι απόλυτα αποτελεσματική, ούτε ενστερνίζονται αμφοτέρως τις διακηρύξεις της μεγάλα τμήματα του πληθυσμού των φιλελεύθερων δημοκρατιών, η αλλεπάλληλη ροή ψευδών ή διαστρεβλωμένων ειδήσεων και η συνεχής διαδικτυακή λογοκρισία είναι πιο πιθανό να αποδυναμώσουν την αξιοπιστία των ΜΜΕ και του διαδικτύου, ακόμη και της αξίας της ίδιας της αλήθειας για τους πολίτες και να τους καταστήσουν συναισθηματικά τρωτούς,

³⁵⁹ Justin Chapman, "Democracies Should Fight Sharp Power with Soft Power", Pacific Council, τελευταία τροποποίηση 15 Αυγούστου 2018. Ανάκτηση από <https://www.pacificcouncil.org/newsroom/democracies-should-fight-sharp-power-soft-power>

³⁶⁰ D.J. Flynn et al., "The Nature and Origins of Misperceptions", σ. 1.

³⁶¹ Singh, "From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests", σ. 19.

αποθαρρύνοντάς τους από τη συμμετοχή σε ανοιχτούς διαλόγους, εξαιτίας της επιθυμίας τους να μην έρθουν σε ρήξη με οργανωμένες μάζες μέσω επιθετικών σχολίων και απειλητικών μηνυμάτων, καθώς δεν εκλείπει ο κίνδυνος επέκτασης της online επιθετικότητας σε offline.³⁶² Από την άλλη πλευρά, η ανικανότητα ορισμένων κοινωνικών ομάδων, όπως οι ηλικιωμένοι, να διακρίνουν ειδήσεις αυτής της μορφής³⁶³, αυτόματα περιορίζει την αποδοτικότητα αυτόνομων ενεργειών αντίδρασης εκ μέρους των πολιτών, κρούοντας τον κώδωνα συντονισμού δράσης με τα θεσμικά όργανα του εκάστοτε κράτους. Οι ανεξάρτητοι κρατικοί θεσμοί οφείλουν να αναπτύξουν μέσα διάκρισης των παρεμβολών της sharp power. Τόσο η hard όσο και η soft power του εκάστοτε κρατικού δρώντα οφείλουν να προσαρμοστούν στις νέες διαστάσεις της διεθνούς πραγματικότητας.³⁶⁴ Ταυτόχρονα, βέβαια, κρίνεται απαραίτητη η συνειδητοποίηση εκ μέρους των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών πως τυχόν υιοθέτηση πρακτικών εφαρμογών της sharp power θα συντελέσει για τα ίδια μία βεβιασμένη απάντηση, της οποίας, όμως, οι συνέπειες θα είναι ολέθριες για την δημοκρατική οντολογία, υπονομεύοντας τη δημοκρατική συναίνεση και την πίστη στο δημοκρατικό σύστημα αρχών, επιβεβαιώνοντας τους ισχυρισμούς της Κίνας και της Ρωσίας περί σαθρών και αναξιόπιστων δημοκρατικών θεμελίων, ανίκανων να διασφαλίσουν την ευημερία των πολιτών και ωθώντας τους τελευταίους προς τον εναγκαλισμό τους με το αυταρχικό ιδεολογικό οικοδόμημα.³⁶⁵ Ως εκ τούτου, εφόσον μία τέτοια επιλογή δύναται να επιφέρει την υλοποίηση των επιμέρους στοχεύσεων των δύο κρατών, είναι θεμιτή η υιοθέτηση της προσέγγισης του 7^{ου} Bipartisan Congressional Dialogue του United States Institute of Peace (USIP) κατά την οποία η αντιμετώπιση στις προκλήσεις της sharp power ενυπάρχει στα μέσα της soft power, τη σπουδαιότητα της οποίας στην άσκηση επιρροής ενός κράτους στο εξωτερικό υπογράμμισε η κατάθεση της εμπειρίας των Αμερικανών πρέσβων, που παρευρέθησαν σε αυτό.³⁶⁶ Παράλληλα, οι ενέργειες της Κίνας και της Ρωσίας, οι οποίες εμπίπτουν στο πλαίσιο της soft power δεν πρέπει να χάσουν τη νομιμοποιητική τους ισχύ στο εσωτερικό των φιλελεύθερων δημοκρατιών, διότι με αυτό τον τρόπο είναι εφικτή η αποφυγή διακρατικών εντάσεων, έστω

³⁶² Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 32 – 33.

³⁶³ Reynolds (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*, σ. 33.

³⁶⁴ Copper, "The New Concept of "Sharp Power" in international politics".

³⁶⁵ Chapman, "Democracies Should Fight Sharp Power with Soft Power".

³⁶⁶ Miller, "Can Soft Power work in a Sharp Power World?". Βέβαια, αξιοσημείωτη είναι η παρατήρηση του Miro Smith κατά τον οποίο τα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη οφείλουν να συνειδητοποιήσουν ότι η αντιμετώπιση της ρωσικής sharp power απαιτεί την χρήση hard power συνδυασμένη με την άσκηση soft power, πρωτίστως στο χώρο του διαδικτύου και των MME, τα οποία εργαλειοποιεί πρωτίστως το Κρεμλίνο, καθώς η ρωσική hard power είναι μεν ισχυρή, αλλά δεν υπερβαίνει την ποσότητα και την ποιοτική αποτελεσματικότητα της hard power των φιλελεύθερων δημοκρατιών συνασπισμένων. Smith, "Standing Up to Russia's Sharp Power". Βλ. Επίσης, Chapman, "Democracies Should Fight Sharp Power with Soft Power".

και στο πλαίσιο του διαλόγου και η καλλιέργεια γόνιμης αμοιβαίας εμπιστοσύνης και δικτύων συνεργασίας σε πλήθος διεθνών προκλήσεων, όπως η κλιματική αλλαγή.³⁶⁷

Ακόμα, τα ΜΜΕ, και πρωτίστως το διαδίκτυο, δεν πρέπει να συντελέσουν ένα μεμονωμένο εργαλείο αντιμετώπισης των επιδράσεων της *sharp power*, αλλά τμήμα των μακροπρόθεσμων ευρύτερων κρατικών και διακρατικών πολιτικών διασφάλισης των θεμελιωδών ατομικών και πολιτικών ελευθεριών των πολιτών στο πλαίσιο υποστήριξης των αρχών του κράτους δικαίου και της διαίωνισης της εθνικής ασφάλειας. Την ίδια στιγμή, οι κρατικές κυβερνήσεις οφείλουν να αξιοποιήσουν τα διπλωματικά τους δίκτυα, ώστε να αποκαλύψουν στους πολίτες την ποιότητα των κινεζικών και ρωσικών επιδιώξεων³⁶⁸ και να διαμαρτυρηθούν για τα φαινόμενα υπόγειας διείσδυσης στις εσωτερικές τους υποθέσεις από την Κίνα και τη Ρωσία σε διεθνείς οργανισμούς, όπως τα Ηνωμένα Έθνη. Ακόμα, οφείλουν να θεμελιώσουν αποτελεσματικότερα και χωρίς συνειρμικά λογικά κενά νομικά συστήματα αναφορικά με την καταγραφή αλλοεθνών στο εσωτερικό πεδίο κάθε κρατικού δρώντα, την παραχώρηση εθνικότητας και υπηκοότητας, τα δικαιώματα σε περιπτώσεις μόνιμης διαμονής ή έναρξης επιχειρηματικών δράσεων από πολίτες άλλων κρατών, στοιχεία τα οποία, αν δεν διευθετηθούν, ενδέχεται να καταστούν αντικείμενο εκμετάλλευσης των αυταρχικών κρατών με σκοπό να υποδαυλίσουν την ερμηνεία τους περί ανεξέλεγκτου χαρακτήρα των δημοκρατιών και, επομένως της ανικανότητάς τους μεριμνήσουν για την ασφάλεια των πολιτών τους.³⁶⁹

Ως επιπρόσθετοι προτεινόμενοι τρόποι κρατικής ανάσχεσης της δυναμικής της *sharp power* προκρίνονται η επιβολή οικονομικών κυρώσεων, η αποπομπή Ρώσων και Κινέζων διπλωματών, οι ταξιδιωτικές απαγορεύσεις και ο περιορισμός των προνομίων παραχώρησης *visa* σε Κινέζους και Ρώσους πολίτες.³⁷⁰ Βέβαια, κατά την συντάκτη, τέτοιου είδους ενέργειες

³⁶⁷ Nye, "How Sharp Power Threatens Soft Power".

³⁶⁸ Στην περίπτωση του Κρεμλίνου η αποκάλυψη θα πρέπει να σχετίζεται με την ευκρινή παρουσίαση της οικονομικής της κατάστασης και την πάσης φύσεως καταπίεση και στέρηση, την οποία έχει υποστεί ο ρωσικός λαός, προκειμένου να διαιωνιστεί η σοσιαλιστική διακυβέρνηση και η εξουσία του σημερινού προέδρου. Αντίστοιχα, αναφορικά με το Πεκίνο, είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση στην αποκάλυψη του ρόλου που διαδραματίζουν οι φορείς του United Front και της μυστικιστικής, καταπιεστικής φύσης του κινεζικού σχήματος διακυβέρνησης. Garnaut, "The Interference Operations from Putin's Kremlin and Xi's Communist Party: Forging a Joint Response".

³⁶⁹ Garnaut, "The Interference Operations from Putin's Kremlin and Xi's Communist Party: Forging a Joint Response". Σε ορισμένα κράτη ήδη έχουν αναπτυχθεί, ως ένα βαθμό, συστήματα εξουχιστικού ελέγχου των ξένων ατόμων και εταιριών, που επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στο εσωτερικό τους (π.χ. τα ινδικά Foreign Exchange Management Act (FEMA) – 1999 και Companies Act – 2013 ή το αμερικανικό US PATRIOT Act – 2001), τα οποία, όμως, χρήζουν προσαρμογής στα σύγχρονα δεδομένα προβολής και επέκτασης ισχύος στο διεθνοπολιτικό πεδίο. Singh, "From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests", σ. 19 – 20.

³⁷⁰ Buchanan, "Confronting Sharp Power".

θα μπορούσαν να αποβούν επιβλαβείς για τα κράτη, τα οποία θα τις εφαρμόζαν, δεδομένου ότι θα συνιστούσαν εργαλείο υπεράσπισης των θέσεων του κινεζικού και ρωσικού αφηγήματος περί αυθαιρεσιών της δημοκρατίας και επιπλέον, θα πυροδοτούσαν, εκ μέρους των δύο υπό ανάλυση κρατικών δρώντων νέο κύκλο διπλωματικών και οικονομικών εντάσεων σε βάρος λιγότερο ισχυρών κρατών, γεγονός που θα έθετε υπό αμφισβήτηση τους πυλώνες της κρατικής ασφάλειας και της δημοκρατικής σταθερότητας σε αυτά, ενώ, συγχρόνως, δεν είναι σίγουρο αν τα συμμαχικά φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη θα τα συνέδραμαν, και μάλιστα με επιτυχή τρόπο. Η θεσμοθέτηση περιορισμών σε κάποια είδη επενδύσεων ή στη χρηματοδότηση των πολιτικών παρατάξεων από ξένους φορείς και η επιβολή διαφανών κριτηρίων στους τομείς συνεργασίας των ΜΜΕ, του ακαδημαϊκού, πολιτισμικού και οικονομικού χώρου είναι περισσότερο βιώσιμες λύσεις.³⁷¹ Η λήψη αντισταθμιστικών μέτρων στη sharp power δεν είναι ωφέλιμο να συνεπάγεται και απόρριψη της Κίνας και της Ρωσίας ως επενδυτικών αγορών.³⁷² Είναι πρώτιστης σημασίας η απαλλαγή των κυβερνήσεων των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών από οποιουσδήποτε δογματισμούς και η ορθή, πολύπλευρη αξιολόγηση των χαρακτηριστικών των δύο κρατών σε επίπεδο γεωγραφίας, πολιτικής, κοινωνίας, οικονομίας, γλώσσας και πολιτισμού, ώστε μέσω της επίγνωσης τους, οι πρώτες να επενδύσουν στην βελτίωση των πολιτικών ενίσχυσης της δικής τους πολιτικής, πολιτειακής, θεσμικής, οικονομικής και πολιτισμικής ανταγωνιστικότητας.³⁷³

Αναμφισβήτητα, όμως, κρίνεται απαραίτητη η ενίσχυση των δεσμών διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των κρατικών δρώντων, η οποία θα ενισχύσει τον αμοιβαίο διαμοιρασμό πληροφοριών αναφορικά με την ποιότητα της sharp power σε κάθε κράτος, επιτρέποντας την ανάπτυξη αποδοτικότερων εργαλειακών μεθόδων αντιμετώπισης της. Στο πνεύμα προάσπισης, λοιπόν, του δημοκρατικού οικοδομήματος ο Καναδάς ανέλαβε το 2018 τη συγκρότηση ενός δικτύου άμεσης διακίνησης πληροφοριών, του Rapid Response Mechanism (RRM).³⁷⁴ Ασφαλώς η σύμπνοια οφείλει να κατακλύσει και την ιδεολογική σφαίρα μέσω των διεθνών μεταδόσεων ειδήσεων σε άλλες γλώσσες χάρη στην αξιοποίηση των social media και

³⁷¹ -, "How To Fight China's Sharp Power", China File, τελευταία τροποποίηση 20 Αυγούστου 2018. Ανάκτηση από <http://www.chinafile.com/conversation/how-fight-chinas-sharp-power>

³⁷² Όπως έχει διατυπώσει ο John West κανείς δεν μπορεί να είναι σίγουρος για τη μελλοντική δομή του διεθνούς συστήματος. Οι αγορές των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών εξαρτώνται ως προς την επάρκειά τους σε προϊόντα από την κινεζική και τη ρωσική. Συγχρόνως, οι ίδιες οι ΗΠΑ χρειάζονται την κινεζική υποστήριξη σε ποικίλα διεθνή ζητήματα, όπως η αντιμετώπιση των προκλήσεων της Βόρειας Κορέας και του Ιράν, η κλιματική αλλαγή, η τρομοκρατία, η κυβερνοασφάλεια, γεγονός που σε περίπτωση ρήξης θα επέφερε μεγάλο κόστος και στις δύο πλευρές West, *Asian Century... on a Knife-edge*, σ. 280.

³⁷³ -, "How To Fight China's Sharp Power".

³⁷⁴ Walker, "Safeguarding democracies against authoritarian Sharp Power".

των πολυμερών εκπαιδευτικών, πολιτισμικών οικονομικών και πολιτικών συνεργασιών, ώστε να ενισχύσει το αίσθημα διαφάνειας³⁷⁵, πλουραλισμού, αλληλοσεβασμού, αλληλεγγύης και εξοικείωσης μεταξύ των πολιτών όλων των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, στοιχεία που συνιστούν θεμέλιους λίθους του δημοκρατικού πνεύματος και αποκηρύσσουν ακραίες μισαλλόδοξες πεποιθήσεις.³⁷⁶ Από την άλλη πλευρά, σε περιοχές, όπως η Ανατολική Ευρώπη, τα Βαλκάνια ή η Λατινική Αμερική, στις οποίες το φιλελεύθερο δημοκρατικό οικοδόμημα δεν διέθετε ποτέ ή έχει απολέσει τον βαθμό της αξιοπιστίας του, κρίνεται απαραίτητος ο επαναπροσδιορισμός του πλαισίου συνεργασίας των δημοκρατικών κρατών με αυτές και η εφαρμογή ρεαλιστικών κατά περίπτωση στρατηγικών, οι οποίες θα ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε κράτους και θα ενισχύσουν την πίστη και τη δέσμευση των κυβερνήσεων εκεί προς το δημοκρατικό φάσμα.³⁷⁷ Ακόμα, οι ΗΠΑ είναι ωφέλιμο να αντιληφθούν πως οι νέες δομές συνεργασίας δεν είναι εφικτό να συνεχίσουν να οικοδομούνται στη βάση ενός μονοπολικού διεθνούς συστήματος, αλλά στον αναλογικό καταμερισμό ευθυνών και ισχύος μεταξύ των μελών του.³⁷⁸

Σε τεχνοκρατικό επίπεδο αξιοσημείωτη είναι η σπουδαιότητα της προοπτικής ενδυνάμωσης των συμμαχικών σχέσεων των ΗΠΑ με δημοκρατικό προσανατολισμό, όπως η Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) και η ΕΕ, ώστε να διασφαλιστεί η κυριαρχία των συμφερόντων τους στον Ειρηνικό Ωκεανό και να μην υποσκελιστούν από την Κινεζική sharp power.³⁷⁹ Ήδη από το Σεπτέμβριο του 2017 ΗΠΑ, Ιαπωνία και Ινδία διεύρυναν το πλαίσιο συνεργασίας τους στην ανάπτυξη ενός συλλογικού βιομηχανικού προγράμματος, του Free and Open Indo-Pacific strategy, το οποίο, σε αντιστάθμισμα με το κινεζικό BRI στην περιοχή, που επικεντρώνεται στους τομείς της διπλωματίας, της οικονομίας, των στρατιωτικών και πληροφοριακών συστημάτων, θέτει ως θεμέλιο άξονά του τη διατήρηση της ελευθερίας του εμπορίου και της ναυσιπλοΐας, την εφαρμογή των κανόνων διεθνούς δικαίου και τη

³⁷⁵ Για το σκοπό αυτό το State Department έχει αυξήσει τη χρηματοδότηση στο τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης των δημοσιογράφων προς τήρηση του διεθνούς ηθικού πλαισίου κατά την άσκηση του δημοσιογραφικού καθήκοντος. Μάλιστα, το Μάιο του 2015 η χρηματοδότηση επεκτάθηκε σε ένα "tech camp" για 60 ανταποκριτές από την Ανατολική Ευρώπη, οι οποίοι εξειδικεύτηκαν στην απόκτηση γνώσεων αναφορικά με τη χρήση των νέων τεχνολογιών από ανεξάρτητους πρώην δημοσιογράφους. Emerson, "Exposing Russian Disinformation".

³⁷⁶ Walker et al., "Authoritarianism goes global".

³⁷⁷ Bajrovic, "West vs Russia: sharp power struggle in the Balkans region least resilient to fake news."

³⁷⁸ -, "China Exerting 'Sharp Power' Influence On American Institutions". Βλ. περισσότερα για τον τρόπο οικοδόμησης γόνιμων συμμαχιών των ΗΠΑ στο πλαίσιο των νέων διεθνών προκλήσεων Miller, "Can Soft Power work in a Sharp Power World?".

³⁷⁹ -, "Chinese "sharp power" crisis grows as US reveals global 'hack'", Macrobusiness, τελευταία τροποποίηση 5 Οκτωβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.macrobusiness.com.au/2018/10/chinese-sharp-power-crisis-grows-as-us-reveals-global-hack/>

διασφάλιση της ειρήνης, της σταθερότητας και της οικονομικής ευημερίας των κρατών του Ινδο-ειρηνικού ωκεανού μέσω δραστηριοποίησης στα πεδία των μεταφορών, της ενέργειας, της ψηφιακής τεχνολογίας, της ανθρωπιστικής βοήθειας και της αντιμετώπισης ασύμμετρων προκλήσεων, όπως η πειρατεία και η τρομοκρατία, στα οποία οι ΗΠΑ διαθέτουν το συγκριτικό πλεονέκτημα.³⁸⁰ Πρόκειται για μια μη αιφνιδιαστική προσέγγιση, αφού από το 2015 η Ιαπωνία συμμετέχει στο πλευρό των άλλων δύο κρατών στις κοινές ετήσιες ναυτικές τους ασκήσεις στο Malabar της Ινδίας.³⁸¹ Το πρόγραμμα αναμένεται να συμπεριλάβει μελλοντικά άλλα ασιατικά κράτη και την Αυστραλία και να λειτουργήσει ανασταλτικά στο BRI, σχετικά με το οποίο οι αμερικανικές πηγές ήδη επιδιώκουν να διοχετεύσουν διεθνώς το προβληματισμό τους περί της αυξανόμενης εξάρτησης από την Κίνα για τα κράτη που δανείζονται ως επί το πλείστον από αυτή, καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος, το χρέος τους να αποτελέσει μέσο πειθαναγκασμού για τις κινεζικές αρχές και τελικά, υποχώρησης των δημοκρατικών αρχών στις αυταρχικές πιέσεις.

Στην ίδια κατεύθυνση ανάσχεσης της κινεζικής sharp power οι ΗΠΑ επιδιώκουν την προώθηση λύσεων και συνεργασιών που επιτρέπουν την ανάπτυξη δικτύου 5G σε κράτη – συμμάχους τους, αλλά δεν εμπλέκουν στη διαδικασία κινεζικές εταιρείες, όπως η Huawei.³⁸² Η πρακτική αυτή κατέστη αποτελεσματική, όχι, όμως, για όλα τα κράτη στα οποία εφαρμόστηκε.³⁸³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η Νότια Κορέα, η οποία, παρόλο που

³⁸⁰ Kliman, “China’s Power Play: The Role of Congress in Addressing the Belt and Road”, σ. 6. Αναλυτικά για το πρόγραμμα, βλ. περισσότερα Akkita Hiroyuki, “US and China Project “sharp power” in the Indian Ocean”, Nikkei Asian View, τελευταία τροποποίηση 20 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/US-and-China-project-sharp-power-in-the-Indian-Ocean> Για τις νέες κατευθύνσεις που έλαβε το πρόγραμμα το 2019, βλ. επίσης “A FREE AND OPEN INDO-PACIFIC: ADVANCING A SHARED VISION”, US Department of State, τελευταία τροποποίηση 4 Νοεμβρίου 2019. Ανάκτηση από <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Free-and-Open-Indo-Pacific-4Nov2019.pdf>

³⁸¹ Marco Rubio, “How US and Asian Democracies can counter China”, CNN, τελευταία τροποποίηση 13 Αυγούστου 2017. Ανάκτηση από <https://edition.cnn.com/2017/12/13/opinions/asia-united-states-cooperation-opinion-rubio/index.html> Στο ευρύτερο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής εντάσσεται και η αμερικανική χρηματοδότηση του προγράμματος New Southbound Policy (NSP), το οποίο συνιστά μία πρωτοβουλία της Ταϊβάν, που παραδοσιακά αντιδρά στην ενσωμάτωσή της στην κινεζική επικράτεια, για την ενίσχυση των δεσμών συνεργασίας της στις επιχειρήσεις, το εμπόριο, τον τουρισμό, τη γεωργία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό με κράτη της Νότιας και Νοτιο-ανατολικής Ασίας, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία. -, “Tsai opens Kategoalan Forum”, Taiwan Today, τελευταία τροποποίηση 24 Ιουλίου 2018. Ανάκτηση από <https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2&post=138470>

³⁸² Kliman, “China’s Power Play: The Role of Congress in Addressing the Belt and Road”, σ. 7.

³⁸³ Παρ’ όλες αυτές τις αντισταθμιστικές ενέργειες, ο Daniel Kliman υποστηρίζει την επιτακτική ανάγκη υιοθέτησης εκ μέρους του αμερικανικού Κογκρέσου επιπρόσθετων μέτρων ανάσχεσης της απειλητικής για τα φιλελεύθερα δημοκρατικά ιδεώδη, αλλά και τα ίδια τα διεθνή αμερικανικά συμφέροντα, κινεζικής sharp power. Έτσι, προκρίνει τον εκσυγχρονισμό του αμερικανικού public diplomacy με τη στήριξή του σε μεθόδους τεχνητής νοημοσύνης, τη χρηματοδότηση αναπτυξιακών προγραμμάτων ψηφιακής τεχνολογίας, που να βελτιώνουν τις συνθήκες συνδεσιμότητας με όλο τον κόσμο, και, κυρίως, με τα κράτη του αναπτυσσόμενου κόσμου, στα οποία επικεντρώνεται η sharp power του Πεκίνου, καθώς και τις

συμφώνησε με τις ΗΠΑ την εγκατάσταση του αμερικανικού πυραυλικού συστήματος THAAD στην ενδοχώρα της, ώστε να αντισταθμιστεί την κινεζική απειλή στην περιφέρειά της, δέχτηκε, ταυτόχρονα την ανάπτυξη δεσμών συνεργασίας και με την κινεζική Huawei, υπό το πρίσμα της απόκτησης τεχνολογίας 5G.³⁸⁴ Ασφαλώς, πρόκειται για μία διφορούμενη προσέγγιση, ως προς την εξωτερική πολιτική της Νότιας Κορέας, η οποία την ίδια στιγμή βρίσκεται υπό το κράτος της πυρηνικής απειλής της Βορείου Κορέας, και επομένως, δείχνει να αναζητά την απόκτηση εκατέρωθεν συμμαχικών σχέσεων με σκοπό η ίδια να αποκομίσει δικλίδες διατήρησης της εθνικής της ασφάλειας απέναντι στις μαξιμαλιστικές βλέψεις του γειτονικού της κράτους.

Μία επιπρόσθετη αμερικανική πρωτοβουλία στον τομέα των τεχνολογιών ήταν η ανάπτυξη, ήδη από το 2002, ενός software, του Freegate, για την αντιμετώπιση της διαδικτυακής λογοκρισίας εκ μέρους των κυβερνήσεων σε πολίτες κρατών, τα οποία έχουν θεσπίσει αυστηρούς περιορισμούς στον τρόπο λειτουργίας του κυβερνοχώρου στο εσωτερικό της.³⁸⁵ Η ενέργεια αυτή θέτει στο επίκεντρό της πρωτίστως το κύριο εργαλείο της ρωσικής sharp power, δηλαδή τις διαδικτυακές πρακτικές παραπληροφόρησης, προπαγάνδας και τρομοκρατίας στις οποίες προβαίνει το Κρεμλίνο σε βάρος όχι μόνο Ρώσων πολιτών, αλλά και ατόμων της ρωσικής διασποράς ή πληθυσμών, οι οποίοι εδράζονται στο εσωτερικό των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών. Την ίδια στιγμή το Κέντρο Αριστείας των Στρατηγικών Επικοινωνιών του NATO διαθέτει όλα τα ψηφιακά και τεχνολογικά μέτρα ανάσχεσης, ώστε να αντιδράσει στη ρωσική sharp power με επιχειρήσεις άσκησης επιρροής προς τα ακροατήρια, τα οποία γίνονται αποδέκτες της ρωσικής εκδοχής παραποίησης της

επισκέψεις εκπροσώπων του Κογκρέσου σε αυτά, ώστε να πληροφορούν τις τοπικές αρχές ότι η ενδοτικότητα στα κινεζικά επενδυτικά προγράμματα ενέχει τον κίνδυνο παρουσίας του Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού της Κίνας σε αυτά, υπό το πρόσχημα επιτήρησης και προστασίας των κινεζικών εγκαταστάσεων. Επιπλέον, θεωρείται χρήσιμη η αύξηση των κονδυλίων για τα ερευνητικά κέντρα διασφάλισης των δημοκρατικών αρχών στον κόσμο, όπως το NED και το International Republican Institute, η ανάθεση στο U.S. – China Security and Economic Review Commission (USCC) του καθήκοντος έκδοσης συνεχών εκθέσεων για την πορεία των επενδύσεων είκοσι εκ των μεγαλύτερων αμερικανικών εταιρειών στην κινεζική αγορά, η επαναξιολόγηση της συμμετοχής των ΗΠΑ στην εμπορική συμφωνία του Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP) και η συνεργασία του αμερικανικού Κογκρέσου με το United States International Development Finance Corporation (USIDFC), μια εκτελεστική υπηρεσία της ομοσπονδιακής κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών που θα είναι υπεύθυνη για την παροχή εξωτερικής βοήθειας μέσω της χρηματοδότησης ιδιωτικών αναπτυξιακών έργων, προς εύρεση αντισταθμιστικών βιώσιμων λύσεων στην κινεζική παροχή εξωτερικής βοήθειας. Kliman, " China's Power Play: The Role of Congress in Addressing the Belt and Road", σ. 8 - 10.

³⁸⁴ Richard Fontaine, Kristine Lee και Hannah Suh, "Can South Korea and America find a common position on China?", War on the Rocks, τελευταία τροποποίηση 16 Ιουλίου 2019. Ανάκτηση από <https://warontherocks.com/2019/07/can-south-korea-and-america-find-a-common-position-on-china/>

³⁸⁵ Βλ. περισσότερα για αυτό στο D.J. Flynn et al., "The Nature and Origins of Misperceptions", σ. 3.

αληθινής διάστασης των δημοκρατικών αρχών, όπως αυτή υλοποιείται από το ρωσικό IRA.³⁸⁶ Ωστόσο, φαίνεται πως στερείται δυναμικής προσέγγισης του ζητήματος, γεγονός που ίσως οφείλεται στην αδυναμία σαφούς προσδιορισμού της φύσης της απειλής των ασύμμετρων μεθόδων, τις οποίες αξιοποιεί η Ρωσική Ομοσπονδία, προκειμένου να διαμορφωθούν στοχευμένες, κατά περίπτωση απαντήσεις.

Από την άλλη πλευρά, απαραίτητη στον περιορισμό της κινεζικής και της ρωσικής sharp power κρίνεται η συνεργασία της συμμάχου ΕΕ με τις ΗΠΑ. Βέβαια, πέραν του πλαισίου αλληλοβοήθειας η πρώτη οφείλει να λάβει ορισμένα μέτρα διατήρησης της συνοχής, της σταθερότητας και της ασφάλειας της, αλλά και μέτρα διασφάλισης των περιφερειακών και διεθνών της συμφερόντων. Αρχικά είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί ότι, αναφορικά με τη ρωσική sharp power, η ΕΕ έχει ήδη μεριμνήσει για την αντιστάθμιση των ενεργειών προπαγάνδας και παραπληροφόρησης του κοινού μέσω της εβδομαδιαίας έκδοσης μίας αναφοράς για τις στρατηγικές επικοινωνίας της Ρωσίας από το European Union External Action Service - East Strategic Communication Task Force.³⁸⁷ Συγχρόνως, κάθε κράτος μέλος της ΕΕ εκδίδει τα “The Disinformation Digest” και “The Disinformation Review” του EU Strategic Communication Task Force, ώστε να “αφυπνίσει το γενικό κοινό για τις μεθόδους προπαγάνδας που χρησιμοποιούνται από τρίτους”.³⁸⁸

Ταυτόχρονα, βέβαια, η ΕΕ υπογραμμίζει ότι “ενώ πρέπει να ληφθεί θέση σχετικά με την προπαγάνδα και την παραπληροφόρηση κατά της ΕΕ από τρίτες χώρες, αυτό δεν πρέπει να θέσει υπό αμφισβήτηση τη σημασία της διατήρησης εποικοδομητικών σχέσεων με τρίτες χώρες και να τους καταστήσει στρατηγικούς εταίρους στην αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων”.³⁸⁹ Την πρακτική αυτή η ΕΕ δείχνει ιδιαίτερα πρόθυμη να εφαρμόσει σχετικά με την Κίνα, η οποία, παρόλο που διενεργεί πλάνα άσκησης sharp power, παραμένει το δεύτερο ισχυρότερο οικονομικά κράτος, πίσω από τις ΗΠΑ, τις οποίες, μάλιστα δεν αποκλείεται να υπερβεί στο μέλλον. Η Κίνα δύναται να επιφέρει πολλαπλά οφέλη στα κράτη της ΕΕ μέσω της ανάπτυξης μίας στρατηγικής συνεργασίας, η οποία, ωστόσο, θα πρέπει να είναι σχεδιασμένη, κατά τρόπο που να μη βλάπτει το δημοκρατικό πνεύμα που τα διαπνέει, εξαιτίας των κινεζικών πρακτικών υπονόμησης. Όπως δήλωσε και ο Γάλλος πρόεδρος, Emmanuelle Macron, στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ τον Ιούνιο του 2017, έπειτα από επίσκεψη

³⁸⁶ White, “Dismiss, Distort, Distract, and Dismay”, σ. 3.

³⁸⁷ Στο ίδιο.

³⁸⁸ “EU strategic communication to counteract anti-EU propaganda by third parties”, European Parliament, τελευταία τροποποίηση 23 Νοεμβρίου 2016, σ. 9.

³⁸⁹ Στο ίδιο.

του στην Κίνα, ο νέος ‘Δρόμος του μεταξιού’ δεν πρέπει να είναι μονόπλευρος, καλώντας, συγχρόνως, τα ισχυρότερα κράτη της να αποτρέψουν την εξαγορά των τομέων – κλειδιά για την ευρωπαϊκή ανάπτυξη από ξένους επενδυτές.³⁹⁰

Σήμερα, κοινή εξωτερική πολιτική των κρατών – μελών της ΕΕ αναφορικά με τη συνεργασία της με την Κίνα ορίστηκε το Μάρτιο του 2019, βάσει του ‘EU – China – A strategic outlook’, στο πλαίσιο του οποίου προβλέπεται η ανάληψη 8 δράσεων υπό την αιγίδα της ΕΕ για τη διασφάλιση μίας ισότιμης, διαφανούς συνεργασίας με την Κίνα. Αυτές περιλαμβάνουν:

‘Δράση 1: Η ΕΕ θα ενισχύσει τη συνεργασία της με την Κίνα με στόχο την ανάληψη των κοινών ευθυνών και στους τρεις πυλώνες των Ηνωμένων Εθνών: τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ειρήνη και την ασφάλεια, την ανάπτυξη.

Δράση 2: Για την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, η ΕΕ καλεί την Κίνα να κορυφώσει τις εκπομπές της πριν από το 2030, σύμφωνα με τους στόχους της συμφωνίας του Παρισιού.

Δράση 3: Η ΕΕ θα εμβαθύνει τη συνεργασία με την Κίνα σε θέματα ειρήνης και ασφάλειας, αξιοποιώντας τη θετική συνεργασία στο πλαίσιο του κοινού ολοκληρωμένου σχεδίου δράσης για το Ιράν.

Δράση 4: Στο πλαίσιο της διατήρησης του ενδιαφέροντός της για σταθερότητα, βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και χρηστή διακυβέρνηση στις χώρες εταίρους, η ΕΕ θα εφαρμόσει πιο αποφασιστικά τις υφιστάμενες διμερείς συμφωνίες και χρηματοδοτικά μέσα και θα συνεργαστεί με την Κίνα ώστε να ακολουθούνται οι ίδιες αρχές μέσω της εφαρμογής της στρατηγικής της ΕΕ για τη σύνδεση Ευρώπης και Ασίας.

Δράση 5: Προκειμένου να επιτευχθεί μια πιο ισόρροπη και χαρακτηριζόμενη από αμοιβαιότητα οικονομική σχέση, η ΕΕ καλεί την Κίνα να υλοποιήσει τις υφιστάμενες κοινές δεσμεύσεις ΕΕ-Κίνας. Σε αυτές περιλαμβάνονται η μεταρρύθμιση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, ιδίως όσον αφορά τις επιδοτήσεις και τις αναγκαστικές μεταφορές

³⁹⁰ -, “Macron Addressing China’s Sharp Power Efforts in Europe”, CSIS, τελευταία τροποποίηση 26 Απριλίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.csis.org/analysis/macron-addressing-chinas-sharp-power-efforts-europe> Το 2017, η ΕΕ ήταν ο μεγαλύτερος εταίρος της Κίνας με μερίδιο 13 % επί των εισαγωγών εμπορευμάτων στην Κίνα (217 δισ. EUR) και 16 % επί των εξαγωγών εμπορευμάτων από την Κίνα (332 δισ. EUR). Το ίδιο έτος, η Κίνα είχε μερίδιο 11 % στις εξαγωγές εμπορευμάτων εκτός της ΕΕ (198 δισ. EUR) και στις εισαγωγές εμπορευμάτων εκτός της ΕΕ η Κίνα ήταν ο μεγαλύτερος εταίρος με μερίδιο 20 % (375 δισ. EUR). “EU-China – A strategic outlook”, European Commission and HR/VP contribution to the European Council, τελευταία τροποποίηση 12 Μαρτίου 2019, σ. 1/υπ. 1.

τεχνολογίας, και η σύναψη διμερών συμφωνιών για τις επενδύσεις έως το 2020, τις γεωγραφικές ενδείξεις εντός σύντομου διαστήματος και την ασφάλεια της αεροπορίας κατά τις προσεχείς εβδομάδες.

Δράση 6: Για την προώθηση της αμοιβαιότητας και του ανοίγματος ευκαιριών σύναψης δημόσιων συμβάσεων στην Κίνα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο θα πρέπει να εγκρίνουν το διεθνές μέσο για τις δημόσιες συμβάσεις πριν από το τέλος του 2019.

Δράση 7: Προκειμένου να διασφαλιστεί ότι λαμβάνονται υπόψη όχι μόνο οι τιμές αλλά και υψηλά επίπεδα εργασιακών και περιβαλλοντικών προτύπων, η Επιτροπή θα δημοσιεύσει κατευθυντήριες γραμμές έως τα μέσα του 2019 σχετικά με την πρόσβαση ξένων προσφερόντων και αγαθών στην αγορά δημόσιων συμβάσεων της ΕΕ. Η Επιτροπή, από κοινού με τα κράτη μέλη, θα προβεί σε επισκόπηση της εφαρμογής του ισχύοντος πλαισίου για τον εντοπισμό ελλείψεων πριν από το τέλος του 2019.

Δράση 8: Για την πλήρη αντιμετώπιση των στρεβλωτικών επιπτώσεων των ιδιοκτησιών ξένων κρατών και της κρατικής χρηματοδότησης στην εσωτερική αγορά, η Επιτροπή θα προσδιορίσει πριν από το τέλος του 2019 πώς θα καλύψει τα υφιστάμενα κενά στο δίκαιο της ΕΕ.

Δράση 9: Για την προστασία από ενδεχόμενες σοβαρές επιπτώσεις στην ασφάλεια των ψηφιακών υποδομών ζωτικής σημασίας απαιτείται μια κοινή προσέγγιση της ΕΕ όσον αφορά την ασφάλεια των δικτύων 5G. Για την εκκίνηση της διαδικασίας αυτής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα εκδώσει σύσταση μετά τη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Δράση 10: Για τον εντοπισμό και την ευαισθητοποίηση ως προς τους κινδύνους ασφάλειας που ενέχουν οι ξένες επενδύσεις σε περιουσιακά στοιχεία, τεχνολογίες και υποδομές ζωτικής σημασίας, τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίσουν την ταχεία, πλήρη και αποτελεσματική εφαρμογή του κανονισμού για τον έλεγχο των άμεσων ξένων επενδύσεων.³⁹¹

Είναι εμφανές, λοιπόν, ότι δύο από τις τρεις ισχυρότερες οικονομίες του κόσμου, οι ΗΠΑ και η ΕΕ, έχουν λάβει ορισμένες πρωτογενείς πρωτοβουλίες προς την ανάσχεση και της ρωσικής και της κινεζικής *sharp power*. Ωστόσο, τα μέτρα αυτά χρειάζεται να εμπλουτισθούν, όπως παρατηρείται στο εύρος της βιβλιογραφίας, εγκολπώνοντας νέες προσεγγίσεις, οι οποίες θα χαρακτηρίζονται από έναν υγιή σκεπτικισμό των πολιτών και των εθνικών κυβερνήσεων

³⁹¹ Οι διατάξεις αυτές αναλύονται ευκρινώς στο “EU-China – A strategic outlook”, σ. 3 -10.

απέναντι στις ενέργειες των δύο αυτών κρατών και ένα κλίμα ευρείας συνεργασίας μεταξύ των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, ώστε να διασφαλιστεί η διαίωνιση της πίστης προς τα δημοκρατικά ιδεώδη. Τέλος, το πλέγμα δεσμών συνεργασίας θα πρέπει να διευρυνθεί και μεταξύ αυτών με την Κίνα και τη Ρωσία, καθώς οι τελευταίες συνιστούν σημαντικούς στρατηγικούς συνεργάτες στο δρόμο της διεθνούς ανάπτυξης και της αντιμετώπισης των σύγχρονων προκλήσεων που μαστίζουν το διεθνές σύστημα.

Επίλογος

Ο νεολογισμός της *sharp power* αποτελεί σημείο τομής, όχι μόνο για το θεωρητικό πλαίσιο της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, αλλά και για το πεδίο της διεθνούς πολιτικής πρακτικής. Βάσει των θιασωτών του πρόκειται για μία νέα μορφή ισχύος, η οποία ασκείται από τα αυταρχικά κράτη, με πρωτεργάτες την Κίνα και τη Ρωσία. Ως διακριτή στόχευσή της προκρίνουν την υπονόμευση των δημοκρατικών ιδεωδών και κυβερνήσεων χάριν της εκμετάλλευσης της εσωτερικής κάμψης των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, η οποία είναι αποτέλεσμα τόσο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που ξέσπασε το 2008, όσο και των διεθνών μετασχηματισμών, όπως αποκρυσταλλώθηκαν με την έξαρση των διεθνών κρίσεων, την απειλή της τρομοκρατίας και την αύξηση των προσφυγικών ροών προς τα κράτη του “δυτικού κόσμου”. Η οξειδωτική και διαβρωτική της δράση απευθύνεται κυρίως στα ευάλωτα δημοκρατικά καθεστώτα και διοχετεύεται στο εσωτερικό των φιλελεύθερων δημοκρατιών μέσω της εκμετάλλευσης της πλουραλιστικής ασυμμετρίας που οι τελευταίες παρουσιάζουν προς τα αυταρχικά καθεστώτα και της υψηλής διακρατικής αλληλεξάρτησης που διακρίνει το σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Τόσο το Πεκίνο όσο και η Μόσχα θέτουν στο στόχαστρό τους τομείς των ΜΜΕ, του πολιτισμού, του εκδοτικού χώρου και της ακαδημαϊκής κοινότητας, στους οποίους είναι πιο εύκολο να επιτύχουν την μείωση της δημοκρατικής συναίνεσης. Καθώς πρόκειται για τομείς ανοιχτούς στον πλουραλισμό και την ελεύθερη έκφραση, επιδιώκουν, μέσω της διείσδυσης σε αυτούς, την χειραγώγηση, παραπληροφόρηση και απόσπαση της κοινής γνώμης, αξιοποιώντας ένα ευρύ φάσμα μεθόδων, όπως η εργαλειοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της διασποράς και των γηγενών πολιτικών και οικονομικών κύκλων, οικονομικά προγράμματα βοήθειας και επενδύσεις, επέκταση του επίσημου συμμαχικού τους πεδίου και κυρίως εκτεταμένη χρήση των *social media* και της έλλειψης εφαρμογής της αρχής της διαψευσιμότητας σε αυτά. Σε αυτό το πλαίσιο δεν λείπουν εκβιαστικές και απειλητικές υπόγειες μέθοδοι, καθώς και ανάμειξη σε ξένες εκλογές και υποκλοπή στοιχείων των πολιτών των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, όπως καταγράφονται στη βιβλιογραφία. Ασφαλώς, παρουσιάζονται ποικιλόμορφες ενστάσεις τόσο στην εμφάνιση του νέου όρου, όσο και στο περιεχόμενο αυτού.

Θέση της γράφουσας, έπειτα από εκτεταμένη έρευνα, είναι ότι ο όρος *sharp power* θα μπορούσε να καταχωρηθεί ως δόκιμος στο εννοιολογικό πλαίσιο των Διεθνών Σχέσεων, με διευρυμένο, όμως, περιεχόμενο. Παρά τους βιβλιογραφικούς ισχυρισμούς περί ταύτισης πολλών χαρακτηριστικών της με εκείνα της *soft power*, η διαβρωτική στόχευση των κρατών που την ασκούν, καθώς και οι αθέμιτες πτυχές των πρακτικών που ακολουθούν θα πρέπει να

διακρίνονται στο επιστημονικό πλαίσιο από τις απλές και μη αναθεωρητικές επιδιώξεις και μεθόδους της έλξης και της προσέλκυσης. Συνεπώς, ως πάγια άποψη προκρίνεται η ιδέα πως πρόκειται για ένα είδος κεκαλυμμένης “ειρηνικής επιθετικότητας”, το οποίο διαφεύγει τόσο της καθαρά επιθετικής υπόστασης της *hard power* όσο και της ήπιας, μη υπονομευτικής *soft power*. Επομένως, οι οξειδωτικές πρακτικές και οι στοχεύσεις των κρατών, τα οποία προσφεύγουν σε αυτές, θα είναι καλό, ανεξαρτήτως του πολιτειακού και ιδεολογικού προσανατολισμού του εκάστοτε κρατικού δρώντα, να συνιστούν σαφές διακριτό σύνολο στην επιστημονική ορολογία.

Ταυτόχρονα, παρά το ευρύτερο πλαίσιο του όρου, ενυπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών της Κίνας και της Ρωσίας ως προς τους δρώντες, τους οποίους στοχεύουν, τις επιμέρους επιδιώξεις τους, το βαθμό με τον οποίο ασκούν τη *sharp power*. Αναλυτικά, η Κίνα, έχοντας διανύσει έναν μακρύ δρόμο ανάπτυξης τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, κατά τις οποίες διατηρούσε μετριοπαθή στάση στην εξωτερική της πολιτική, στρέφοντας την προσοχή της πρωτίστως στην εσωτερική της ενδυνάμωση, έδειχνε να κατευθύνεται προς μία περισσότερο φιλελεύθερη προοπτική μετά το γύρισμα του αιώνα. Ωστόσο, μετά την ανάδειξη του Xi Jinping στο προεδρικό θώκο, οι οποιεσδήποτε δυτικές φιλοδοξίες περί εκδημοκρατισμού του κινεζικού κράτους κατέρρευσαν. Το “China Dream”, θέτοντας στο επίκεντρό του το σύνολο των πληθυσμών της Αφρικής, της Λατινικής Αμερικής και της Νοτιοανατολικής Ασίας, ήλθε να διεκδικήσει την επιβολή ενός *suis generis* “Σοσιαλισμού με κινεζικά χαρακτηριστικά”, ο οποίος επιβραβεύει την επιστροφή προς τον άκρατο εσωτερικό συντηρητισμό, τον κρατικό παρεμβατισμό και τα πατερναλιστικά πρότυπα εξουσίας, ενώ στην εξωτερική πολιτική προκρίνει μία πρωτοφανή κεκαλυμμένη επιθετική διάσταση, η οποία ασφαλώς απορρέει από την καλπάζουσα πορεία των υλικών και άυλων συντελεστών ισχύος του Πεκίνου και την επί δεκαετίες εκδικητική τάση προς τα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη, που φωτογραφίζονται ως υπαίτιοι του κινεζικού “αιώνα της ντροπής”. Ως αποτέλεσμα, η κινεζική συμπεριφορά έχει εκδηλώσει ευθέως την πρόθεσή της να διεκδικήσει στο διεθνές σύστημα τη θέση την οποία θεωρεί ότι της αναλογεί.

Από την άλλη πλευρά, η Ρωσία παρά τις πρωτογενείς ομοιότητες προβάλλει διαφορετικό πλέγμα εθνικών συμφερόντων, τα οποία, όπως και στην κινεζική περίπτωση, διαμορφώνονται υπό τους αλληλένδετους πυλώνες των αναγκών και των κυρίαρχων συνθηκών στο εθνικό της πεδίο αφενός, και του μεγέθους, βαθμού και είδους συσχέτισής της με τις φιλελεύθερες δημοκρατίες αφετέρου, στοιχείο που καθορίζεται τόσο από τη σύγχρονη διεθνοπολιτική συνθήκη όσο και από την ιστορική οντολογία της. Υιοθετώντας το δόγμα της ειρηνικής

συνύπαρξης στην εξωτερική σφαίρα, τη στιγμή που στο εσωτερικό επικρατούσε ένα ασυγκράτητο καθεστώς μυστικισμού, διαφθοράς, καταπίεσης και τρόμου των πολιτών, το οποίο σταδιακά τράπηκε επί το ηπιότερον, πορεύτηκε σε ολόκληρη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα μέχρι την οριστική, εκ των έσω, πτώση της ΕΣΣΔ το 1991. Οι οποιεσδήποτε διαφοροποιήσεις του δόγματος εντάσσονταν στο ευρύτερο κυμαινόμενο πλαίσιο ανταγωνισμού, που επέβαλε το ψυχροπολεμικό κλίμα. Με την έλευση του 21^{ου} αιώνα, η Μόσχα έδειχνε να τείνει να υπερκεράσει το ιδεολογικό τέλμα της προηγούμενης δεκαετίας, παρότι τα οικονομικά και κοινωνικά της προβλήματα συνεχίζουν να επιμένουν μέχρι σήμερα.

Πιο συγκεκριμένα, ο επί δύο δεκαετίες Ρώσος πρόεδρος και για μία τετραετία πρωθυπουργός, Vladimir Putin, αποκρυστάλλωσε το ιδεολογικό πλέγμα της εξωτερικής πολιτικής γύρω από μία προσωποπαγή συντηρητική εξουσία, μια ιδιαίζουσα μορφή Ευρασιανισμού και τα δόγματα του Πανσλαβισμού και του Ευρωσκεπτικισμού, τα οποία ωθούν σε ασπασμό του ρωσικού αφηγήματος περί άρνησης των αρχών της οικουμενικότητας και ανάδειξη ενός εκλαϊκευμένου εθνικισμού εντός των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών. Βέβαια, η Ρωσία πέραν της ισχυρής στρατιωτικής της ισχύος, που δεν διατηρεί, όμως, τα παγκόσμια σκήπτρα, δεν διαθέτει, όπως “ο κινεζικός δράκος”, κανενός είδους συντελεστή προς το παρόν, ο οποίος να δύναται να της επιτρέψει να έχει αναθεωρητικές βλέψεις και επομένως, να απειλήσει την πρωτοκαθεδρία των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών γενικότερα και των ΗΠΑ ειδικότερα στο πλαίσιο του διεθνούς συστήματος. Επικεντρώνοντας, λοιπόν, το ενδιαφέρον της σε υπόγειες πρακτικές χειραγώγησης της κοινής γνώμης των δημοκρατιών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων χρησιμοποιεί ευρέως τις οξειδωτικές διαστάσεις πρωτίστως των social media, δεδομένης της έλλειψης οικονομικών πόρων αντίστοιχων των κινεζικών επενδύσεων, με στόχο μέσω της διάβρωσης του δημοκρατικού παράγοντα να ενταχθεί ξανά στο πάνθεον των Μεγάλων Δυνάμεων.

Εν κατακλείδι, είναι εμφανές πως μεταξύ των δύο εξεχουσών δυνάμεων που επιδιώκουν την υπονόμηση του φιλελεύθερου δημοκρατικού πλέγματος μόνο η Κίνα δύναται να απειλήσει ουσιαστικά την ισχύουσα δομή του διεθνούς συστήματος. Ακόμη, όμως, κι αν αυτό συμβαίνει δεν έχει αποσαφηνιστεί αν στην περίπτωση καθιέρωσης νέας δομής το σύστημα θα ήταν πολυπολικό ή μονοπολικό εξ Ανατολών. Συγχρόνως, το γεγονός αυτό δεν θα πρέπει να υποτιμά καθόλου την ρωσική διαβρωτική επιθετικότητα, η οποία ενδέχεται μέσω της επίτευξης των οπορτουνιστικών της στοχεύσεων είτε να επεκτείνει υπό μαξιμαλιστικό πρίσμα τη σφαίρα των επιδιώξεών της, είτε να πράττει εν αγνοία της προς όφελος της Κίνας, καθώς η δημοκρατική υπονόμηση, ακόμα και από τη ρωσική πλευρά, δεν αποκλείεται να καταστεί

αντικείμενο εκμετάλλευσης εκ μέρους του Πεκίνου, επιτρέποντάς του να διεισδύσει περισσότερο εντός των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών και να υλοποιήσει νωρίτερα το σκοπό του. Οι κρατικοί δρώντες του “δυτικού μπλοκ” δείχνουν να έχουν προβεί στη λήψη ορισμένων μέτρων, προς ανάσχεση του φαινομένου. Παρ’ όλα αυτά, κρίνεται απαραίτητη η ολοκληρωτική αντίληψη και κατανόησή του τόσο σε επίπεδο ηγεσίας όσο και σε επίπεδο κοινής γνώμης στο εσωτερικό των τελευταίων, ώστε μέσω ενός υγιούς σκεπτικισμού, ο οποίος δεν απορρίπτει εξ ολοκλήρου τα αυταρχικά κράτη ως εταίρους, και συντονισμένης δράσης ενδυνάμωσης των δημοκρατικών θεμελίων εκ μέρους διεθνών συνασπισμών, κυβερνήσεων και πολιτών, να αντιμετωπιστεί η επικίνδυνη συντηρητική διείσδυση στο εσωτερικό των φιλελεύθερων δημοκρατιών.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Συγγράμματα

Γιούνγκ, Τσανγκ και Χάλλιντεϋ, Τζον. *Μάο: η άγνωστη ιστορία*. Αθήνα: Εστία, 2007.

Κουσκουβέλης, Ηλίας Ι., *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα, 2007.

Κουσκουβέλης, Ηλίας. *Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική*. Αθήνα: Ποιότητα, 2000.

Λίτσας, Σπυρίδων Ν. *Ιλιάδα και διεθνής πολιτική: Μια θεωρητική προσέγγιση*. Αθήνα: Ποιότητα, 2014.

Μακιαβέλι, Νικολό . *Ο Ηγεμόνας*. Μετάφραση Νίκος Καζαντζάκης. Αθήνα: Εκδόσεις Έθνος, 2014.

Burns, E.M. *Ευρωπαϊκή Ιστορία, ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι χρόνοι*. Επίκεντρο: Θεσσαλονίκη, 2006.

Carr, Edward H.. *Η Εικοσαετής κρίση, 1919 – 1939: Η Εικοσαετής κρίση, 1919 – 1939:Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*. Αθήνα: Ποιότητα, 2011.

Mearsheimer, John J. *Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. Αθήνα: Ποιότητα, 2007.

Sun Tzu. *Η τέχνη του πολέμου*. Μετάφραση Λίνα Ιγνατίδου. Αθήνα: Αργοναύτης, 2014.

Waltz, Kenneth I. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*. Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος. Αθήνα : Ποιότητα, 2011.

Άρθρα

-, “ «Τις πταίει;» Το άρθρο–προειδοποίηση του Χαρίλαου Τρικούπη για την οικονομική κρίση που θα οδηγούσε στη χρεωκοπία”, Εφημερίδα Δημοκρατία (ηλεκτρονική έκδοση), τελευταία τροποποίηση 29 Ιουνίου 2015. Ανάκτηση από <https://www.dimokratianews.gr/content/48661/tis-ptaiiei-arthro-proeidopoiisi-toy-harilaoy-trikoupi-gia-tin-oikonomiki-krisi-poy-tha>

Πρωτογενείς πηγές, πρακτικά συνεδρίων και επίσημα έγγραφα

Θουκυδίδης. *Ιστορία*. Μετάφραση Άγγελος Βλάχος. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της “Εστίας”, 2008.

Ξενογλώσση

Βιβλία

- Benn, David Wedgwood. *Persuasion and Soviet Politics*. New York: Blackwell, 1989.
- Cole, J. Michael. *THE HARD EDGE OF SHARP POWER: Understanding China's Influence Operations Abroad*. Ottawa: Macdonald-Laurier Institute, 2018.
- Daniels, Robert V. *The Rise and Fall of Communism in Russia*. Yale: Yale University Press, 2007.
- Jervis, R. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton, 1976.
- Kampen, Thomas. *Mao Zedong, Zhou Enlai and the evolution of the Chinese communist leadership*. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies, 2000.
- Kurlantzick, Joshua. *Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the world*. New Haven and London: Yale University Press, 2007.
- Lampton, David M. *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Minds*. California: University of California Press, 2008.
- MacMillan, Margaret. *Nixon and Mao: The Week That Changed the World*. New York: Random House Trade Paperbacks, 2008.
- Marlin, Randal. *Propaganda and the Ethics of Persuasion*. Peterborough: Broadview Press, 2013.
- Misra, Kalpana. *From Post-Maoism to Post-Marxism: The Erosion of Official Ideology in Deng's China*. London: Routledge, 1998.
- Roberts, Geoffrey. *The Soviet Union in World Politics :Coexistence, Revolution and Cold War, 1945–1991*. London : Routledge, 1999.
- Sheehan, Michael. *The International Politics of Space*. London:Routledge, 2007.
- Sheng, Michael M. *Battling Western Imperialism: Mao, Stalin, and the United States*. New Jersey: Princeton University Press, 1997.
- Shukman, Harold, *Redefining Stalinism*. Sussex: Psychology Press, 2003.
- Smith, Steve, Hadfield, Amelia και Dunne, Tim. *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- TAI, Benny Yiu-ting. *China's Sharp Power in Hong Kong*. Hong Kong: Hong Kong Civic Club, 2018.

Timisneanu, Vladimir. *Stalinism Revisited: The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe*. Budapest: Central European University Press, 2009.

West, John. *Asian Century... on a Knife-edge*. Singapore: Palgrave Macmillan, 2018.

Άρθρα

-, “Blunting China’s sharp power: strengthening Xi’s rule ‘not just a power grab?’”, *Democracy Digest*, τελευταία τροποποίηση 2 Απριλίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.demdigest.org/blunting-chinas-sharp-power-strengthening-communist-party-rule-not-just-power-grab/>

-, “China Exerting ‘Sharp Power’ Influence On American Institutions”, *Hoover Institution*, τελευταία τροποποίηση 19 Δεκεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.hoover.org/news/china-exerting-sharp-power-influence-american-institutions>

-, “Chinese ‘sharp power’ crisis grows as US reveals global ‘hack’”, *Macrobusiness*, τελευταία τροποποίηση 5 Οκτωβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.macrobusiness.com.au/2018/10/chinese-sharp-power-crisis-grows-as-us-reveals-global-hack/>

-, “How To Fight China’s Sharp Power”, *China File*, τελευταία τροποποίηση 20 Αυγούστου 2018. Ανάκτηση από <http://www.chinafile.com/conversation/how-fight-chinas-sharp-power>

-, “Kremlin disinformation: dismiss, distort, distract, and dismay – at home and abroad”, *DemDigest*, τελευταία τροποποίηση 13 Ιουλίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.demdigest.org/kremlin-disinformation-dismiss-distort-distract-dismay-home-abroad/>

-, “Le sharp power: usage d'informations trompeuses à des fins hostiles”, *France Culture*, τελευταία τροποποίηση 1 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.franceculture.fr/emissions/le-tour-du-monde-des-idees/le-tour-du-monde-des-idees-du-vendredi-01-juin-2018>

-, “Macron Addressing China’s Sharp Power Efforts in Europe”, *CSIS*, τελευταία τροποποίηση 26 Απριλίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.csis.org/analysis/macron-addressing-chinas-sharp-power-efforts-europe>

-, “Sharp power concept proves Western bias”, *Global Times*, τελευταία τροποποίηση 29 Ιανουαρίου 2018. Ανάκτηση από <http://www.globaltimes.cn/content/1087165.shtml>

-, “Taiwan’s Ambassador: Europe will also feel China’ sharp power”, *Geopolitica.info*, τελευταία τροποποίηση 5 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.geopolitica.info/taiwans-ambassador-europe-will-also-feel-china-sharp-power/>

-, “The Guardian view on China’s spreading influence: look in the gift horse’s mouth”, The Guardian, τελευταία τροποποίηση 17 Ιανουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jan/17/the-guardian-view-on-chinas-spreading-influence-look-in-the-gift-horses-mouth>

-, “There is no gene for invasion in our blood”, China Daily, τελευταία τροποποίηση 16 Μαΐου 2018. Ανάκτηση από https://www.chinadaily.com.cn/china/2014-05/16/content_17511204.htm

-, “Tsai opens Katedralan Forum”, Taiwan Today, τελευταία τροποποίηση 24 Ιουλίου 2018. Ανάκτηση από <https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2&post=138470>

Abdelsalam, Elfatih. “The Arab spring: Its origins, evolution and consequences... four years on”. *Intellectual Discourse*, 23, no.1 (2015) : σ. 119-139.

Allen – Ebrahimian, Bethany, “Rubio Questions D.C. Panel on China Influence”, Foreign Policy, τελευταία τροποποίηση 7 Μαΐου 2018. Ανάκτηση από <https://foreignpolicy.com/2018/05/07/rubio-questions-d-c-panel-on-china-influence-united-front-beijing-communist-party/>

Ardic, Nurullah. “Understanding the 'Arab Spring': Justice, Dignity, Religion and International Politics”. *Afro Eurasian Studies*, 1, no.1(2012):σ. 8-52.

Bachelard, Michael, “China’s trillion-dollar sharp power play”, The Age, τελευταία τροποποίηση 18 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.theage.com.au/interactive/2018/Chinas-trillion-dollar-sharp-power-play/pointer/pointer.html?resizable=true&v=4>

Bajrovic, R., “West vs Russia: sharp power struggle in the Balkans region least resilient to fake news.”, DemDigest, τελευταία τροποποίηση 30 Μαρτίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.demdigest.org/west-vs-russia-sharp-power-struggle-balkans-region-least-resilient-fake-news/>

Barber, Christopher T. “Russian Foreign Policy & Soft Power: The Balkan Question”, Academia Edu, τελευταία τροποποίηση Απρίλιος 2015. Ανάκτηση από https://www.academia.edu/12126562/Russian_Soft_Power_in_the_Balkan_Peninsula

Buchanan, Paul, “Confronting Sharp Power.”, 36th Parallel, τελευταία τροποποίηση 24 Οκτωβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://36th-parallel.com/2018/10/24/confronting-sharp-power/>

Cacciatore, Michael A. “Misperceptions in Polarized Politics: The Role of Knowledge, Religiosity, and Media”. *American Political Science Association* (2014): σ. 654 - 661.

Carrie, Hugo, “Le “sharp power”: Soft Power des regimes autoritaires”, Les Yeux du Monde, τελευταία τροποποίηση 6 Απριλίου 2018. Ανάκτηση από <https://les-yeux-du-monde.fr/actualite/concours/34471-sharp-power-soft-power-regimes-autoritaires>

Chapman, Justin, “ Democracies Should Fight Sharp Power with Soft Power”, Pacific Council, τελευταία τροποποίηση 15 Αυγούστου 2018. Ανάκτηση από <https://www.pacificcouncil.org/newsroom/democracies-should-fight-sharp-power-soft-power>

Chapman, Justin, “Democracies Should Fight Sharp Power with Soft Power”, Pacific Council, τελευταία τροποποίηση 15 Αυγούστου 2018. Ανάκτηση από <https://www.pacificcouncil.org/newsroom/democracies-should-fight-sharp-power-soft-power>
Colby, Elbridge, “U.S. eyes Southeast Asia ties to check China ambitions”, New Straits Times, τελευταία τροποποίηση 13 Ιουνίου 2019. Ανάκτηση από <https://www.nst.com.my/opinion/columnists/2019/06/496092/us-eyes-southeast-asia-ties-check-china-ambitions>

Conley, Heather A. et. al., “The Kremlin Playbook: Understanding Russian Influence in Central and Eastern Europe,” Center for Strategic and International Studies, σ. xii, τελευταία τροποποίηση 13 Οκτωβρίου 2016. Ανάκτηση από <https://www.csis.org/analysis/kremlin-playbook>.

Copper, John F., “The New Concept of “Sharp Power” in international politics: A critique”, IPPReview, τελευταία τροποποίηση 15 Φεβρουαρίου 2018 . Ανάκτηση από <http://ippreview.com/index.php/Blog/single/id/652.html>

D. C., Mutz και P. S., Martin. “Facilitating Communication Across Lines of Political Difference: The Role of Mass Media.”. *American Political Science Review*, 95, no.1(2001):97 – 114.

Dirlik, Arif, “Crisis and Criticism: The Predicament of Global Modernity”, *Boundary2*, τελευταία τροποποίηση 16 Σεπτεμβρίου 2014. Ανάκτηση από <https://www.boundary2.org/2014/09/crisis-and-criticism-the-predicament-of-global-modernity/>

Dobson, J., “Russia’s Sharp Power in penetrating the US.”, Sunday Guardian Live, τελευταία τροποποίηση 25 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.sundayguardianlive.com/opinion/12875-russia-s-sharp-power-penetrating-us>

Emerson, John B., “Exposing Russian Disinformation”, Atlantic Council, τελευταία τροποποίηση 29 Ιουνίου 2015. Ανάκτηση από <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/exposing-russian-disinformation/>

Fontaine, Richard, Lee, Kristine και Suh, Hannah, “Can South Korea and America find a common position on China?”, War on the Rocks, τελευταία τροποποίηση 16 Ιουλίου 2019. Ανάκτηση από <https://warontherocks.com/2019/07/can-south-korea-and-america-find-a-common-position-on-china/>

Garnaut, John, “The Interference Operations from Putin’s Kremlin and Xi’s Communist Party: Forging a Joint Response”, Open Forum, τελευταία τροποποίηση 8 Μαΐου 2018.

Ανάκτηση από <http://www.theasanforum.org/the-interference-operations-from-putins-kremlin-and-xis-communist-party-forging-a-joint-response/>

Garrett, R. Kelly, Nisbet, Erik C. και Lynch, Emily K. “Undermining the Corrective Effects of Media-Based Political Fact Checking? The Role of Contextual Cues and Naïve Theory”. *Journal of Communication* 63, no.4(2013), σ. 617 – 637.

Gustafsson, Karl. “Is China’s Discursive Power Increasing? The “Power of the Past” in Sino-Japanese Relations”. *Asian Perspective* 38 (2014), σ. 411 – 433.

Γγύρι, Lóránt και Krekó, Péter, “Russian sharp power targeting the European elections in Central-Eastern Europe”, Euromaidan Press, τελευταία τροποποίηση 1 Ιουνίου 2019. Ανάκτηση από <http://euromaidanpress.com/2019/06/01/russian-sharp-power-targeting-the-european-elections-in-central-eastern-europe/>

Γγύρι, Lóránt, “How Hungary became a weapon of Russian disinformation”, EuroMaidan Press, τελευταία τροποποίηση 16 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <http://euromaidanpress.com/2018/11/16/how-hungary-became-a-weapon-of-russian-disinformation/>

Hille, Kathrin, “China’s “Sharp Power” Play in Taiwan”, Real Clear World, τελευταία τροποποίηση 21 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από https://www.realclearworld.com/2018/11/21/china039s_039sharp_power039_play_in_taiwan_195288.html

Hiroyuki, Akkita, “US and China Project “sharp power” in the Indian Ocean”, Nikkei Asian View, τελευταία τροποποίηση 20 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/US-and-China-project-sharp-power-in-the-Indian-Ocean>

Isackson, Peter, “Sharpening the Knives of Diplomacy”, Fair Observer, τελευταία τροποποίηση 8 Ιανουαρίου 2019. Ανάκτηση από https://www.fairobserver.com/region/north_america/soft-power-hard-power-joseph-nye-diplomacy-world-politics-news-today-56123/

K. , Taechan, “Authoritarian Sharp Power: Comparing China and Russia”, The Asan Forum, τελευταία τροποποίηση 18 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <http://www.theasanforum.org/authoritarian-sharp-power-comparing-china-and-russia/>

Kliman, Daniel, “China’s Power Play: The Role of Congress in Addressing the Belt and Road”, CNAS, τελευταία τροποποίηση 12 Ιουνίου 2019. Ανάκτηση από <https://www.cnas.org/publications/congressional-testimony/chinas-power-play-the-role-of-congress-in-addressing-the-belt-and-road>

Liu, Xin, “What Sharp Power? It’s nothing but “Unsmart” Power”, USC Center on Public Diplomacy, τελευταία τροποποίηση 15 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από

<https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/what-sharp-power-it%E2%80%99s-nothing%E2%80%9Cunsmart%E2%80%9D-power>

Mazzar, Michael και Brands, Hal, ‘‘Navigating Great Power Rivalry in the 21st century’’, War on Rocks, τελευταία τροποποίηση 5 Απριλίου 2017. Ανάκτηση από <https://warontherocks.com/2017/04/navigating-great-power-rivalry-in-the-21st-century/>

Miller, Anthony, ‘‘Can Soft Power work in a Sharp Power World?’’, United States Institute of Peace, τελευταία τροποποίηση 30 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.usip.org/publications/2018/11/can-soft-power-work-sharp-power-world>

Nye Jr., Joseph S., ‘‘How Sharp Power Threatens Soft Power: The Right and Wrong Ways to Respond to Authoritarian Influence’’, Foreign Affairs, τελευταία τροποποίηση 24 Ιανουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power>

Poole, Steven, ‘‘What's the difference between a troll and a sockpuppet?’’, The Guardian, τελευταία τροποποίηση 23 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από https://www.theguardian.com/books/2018/feb/23/troll-steven-poole-word-of-week?fbclid=IwAR0u33JnCqBMrWH6_aDvc02NXDuiKLMalhytbs2abi-PQevuBXiS7fqVZNY

Qin, Amy, ‘‘Writer’s Invitation Is Pulled, and Some Ask if Hong Kong Is Still a Refuge’’, NY Times, τελευταία τροποποίηση 8 Νοεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.nytimes.com/2018/11/08/world/asia/hong-kong-ma-jian.html>

Robertson, Jordan και Riley, Michael, ‘‘The Big Hack: How China Used a Tiny Chip to Infiltrate U.S. Companies’’. Bloomberg, τελευταία τροποποίηση 4 Οκτωβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.bloomberg.com/news/features/2018-10-04/the-big-hack-how-china-used-a-tiny-chip-to-infiltrate-america-s-top-companies>

Rubio, Marco, ‘‘How US and Asian Democracies can counter China’’, CNN, τελευταία τροποποίηση 13 Αυγούστου 2017. Ανάκτηση από <https://edition.cnn.com/2017/12/13/opinions/asia-united-states-cooperation-opinion-rubio/index.html>

Sahlins, Marshall, ‘‘China U.’’, The Nation, τελευταία τροποποίηση 30 Οκτωβρίου 2013. Ανάκτηση από <https://www.thenation.com/article/china-u/>

Shirky, Clay. ‘‘The Political Power of Social Media: Technology, the Public Sphere, and Political Change’’, Foreign Affairs(2011).

Shuhua, Z. και Weitao, Z., ‘‘West uses ‘‘sharp power’’ label against China’’, Global Times, τελευταία τροποποίηση 26 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <http://www.globaltimes.cn/content/1090783.shtml>

Simonyi, Andras και Trunkos, Judit. “It is Wrong to Call Russian and Chinese Disruptive Efforts ‘Sharp Power’”, Huffington Post U.S., τελευταία τροποποίηση 18 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.huffpost.com/entry/it-is-wrong-to-call-russian-and-chinese>

Singh, Mandip, “From Smart Power to Sharp Power: How China Promotes her National Interests”. *Journal of Defence Studies* 12, no 3(2018): σ. 5 - 25.

Smith, Miro , “Standing Up to Russia’s Sharp Power”, Foreign Policy Research Institute, τελευταία τροποποίηση 12 Σεπτεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://www.fpri.org/article/2018/09/standing-up-to-russias-sharp-power/>

Susan L. Shirk, “China in Xi’s “New Era”: The Return to Personalistic Rule”. *Journal of Democracy* 29, no 2 (2018): σ. 22 - 36.

Taehwan, Kim, “Authoritarian Sharp Power: Comparing China and Russia”, The ASAN Forum, τελευταία τροποποίηση 18 Ιουνίου 2018. Ανάκτηση από <http://www.theasanforum.org/authoritarian-sharp-power-comparing-china-and-russia/>

Taylor, Andrea Kendall και Shullman, David, “How to Address the Greater Russia-China Alignment”, The National Interest, τελευταία τροποποίηση 26 Ιουνίου 2019. Ανάκτηση από <https://nationalinterest.org/feature/how-address-greater-russia-china-alignment-64411>

Trenin, Dmitri, “Highs and Lows: Russia’s Foreign Policy at the start of 2018”, Carnegie Moscow Centre, τελευταία τροποποίηση 2 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://carnegie.ru/commentary/75425>

Walker, Christopher και Ludwig, Jessica, “The Meaning of Sharp Power: How Authoritarian States Project Influence”, Foreign Affairs, τελευταία τροποποίηση 16 Νοεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-11-16/meaning-sharp-power>

Walker, Christopher , “Sharp Power is slicing through the strength of Soft Power”, Asia Times, τελευταία τροποποίηση 4 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από <https://cms.ati.ms/2018/02/sharp-power-slicing-strength-soft-power/>

Walker, Christopher et al., “Authoritarianism goes global”, The American Interest, τελευταία τροποποίηση 28 Μαρτίου 2016 . Ανάκτηση από <https://www.the-american-interest.com/2016/03/28/authoritarianism-goes-global/>.

Walker, Christopher, “Safeguarding democracies against authoritarian Sharp Power”, Policy Options, τελευταία τροποποίηση 14 Ιανουαρίου 2019. Ανάκτηση από <https://policyoptions.irpp.org/magazines/january-2019/safeguarding-democracies-against-authoritarian-sharp-power/>

Walker, Christopher, “The Point of sharp power”, Japan Times, τελευταία τροποποίηση 12 Φεβρουαρίου 2018. Ανάκτηση από

<https://www.japantimes.co.jp/opinion/2018/02/12/commentary/world-commentary/point-sharp-power/#.XcmANmMzbIW>

Walker, Christopher. “What is ‘Sharp Power?’”. *Journal of Democracy* 29, no.3(2018): σ. 9 - 23.

Walker, Christopher, Kalathil, Shanthi και Ludwig, Jessica, “Forget Hearts and Minds”, *Foreign Policy*, τελευταία τροποποίηση 14 Σεπτεμβρίου 2018. Ανάκτηση από <https://foreignpolicy.com/2018/09/14/forget-hearts-and-minds-sharp-power/>

White, Jon. “Dismiss, Distort, Distract, and Dismay: Continuity and Change in Russian Disinformation”. *Institute for European Studies - Policy Brief* 13(2016).

Πρωτογενείς πηγές, πρακτικά συνεδρίων και επίσημα έγγραφα

“A FREE AND OPEN INDO-PACIFIC: ADVANCING A SHARED VISION”, US Department of State, τελευταία τροποποίηση 4 Νοεμβρίου 2019. Ανάκτηση από <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Free-and-Open-Indo-Pacific-4Nov2019.pdf>

Cardenal, Juan Pablo “Reforming Relations in Peru”, International Forum for Democratic Studies of NED(5/12/2017), τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Chapter3-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Peru.pdf>

Cardenal, Juan Pablo, “Navigating Political Change in Argentina”, International Forum for Democratic Studies of NED(5/12/2017), τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Chapter2-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Argentina.pdf>

Conover, M. D. et al. “Political Polarization on Twitter”, *Conference: Proceedings of the Fifth International Conference on Weblogs and Social Media*, Barcelona:17-21/7/2011.

“Defending Democracy: Combating Authoritarian Corrosion” Symposium, Taiwan Foundation for Democracy, 28 Μαΐου 2018. Ανάκτηση από <http://www.tfd.org.tw/export/sites/tfd/files/news/pressRelease/PDF-2.pdf>

“Doctrine of Information Security of the Russian Federation”, Russian Security Council, 5 Δεκεμβρίου 2016.

“EU-China – A strategic outlook”, European Commission and HR/VP contribution to the European Council, τελευταία τροποποίηση 12 Μαρτίου 2019.

“EU strategic communication to counteract anti-EU propaganda by third parties”, European Parliament, τελευταία τροποποίηση 23 Νοεμβρίου 2016.

Flynn, D.J. et al., “The Nature and Origins of Misperceptions: Understanding False and Unsupported Beliefs about Politics”. European Research Council (ERC)2016.

Kucharczyk, Jacek, “ Exploiting Political Polarization in Poland”, International Forum for Democratic Studies of NED(5/12/2017), τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Chapter4-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Poland.pdf>

Mesežnikov, Grigorij και Pleschová, Gabriela, “ Testing Democratic Resolve in Slovakia”, International Forum for Democratic Studies of NED(5/12/2017), τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Chapter5-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Slovakia.pdf>

“Recommendations about Hoaxes What is a hoax? Why hoaxes are bad? How not to get a hoax? How to get rid of a hoax?”, CERN. Ανάκτηση από https://espace.cern.ch/winservices-help/NICESecurityAndAntivirus/VirusHoaxesAndSpyware/AboutHoaxes/Pages/default.aspx?fbclid=IwAR3I1Ld1pqOnBhnlRr5iJRXLcDm1CgVXHY-pKvHq_IL26QKw79S9_KBO7ko

Reynolds, Anna (ed.), *SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF HYBRID WARFARE*. Riga: NATO StratCom COE, 2016.

“Russian Federation Cybersecurity Policy”, United Nations Institute for Disarmament Researches, Μάιος 2019.

Russian National Security Strategy, 31 Δεκεμβρίου 2015.

Walker, Christopher και Ludwig, Jessica, “From ‘Soft Power’ to ‘Sharp Power’: Rising authoritarian influence in the democratic world”, International Forum for Democratic Studies of NED(5/12/2017), τελευταία τροποποίηση 5 Δεκεμβρίου 2017. Ανάκτηση από <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Introduction-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence.pdf>